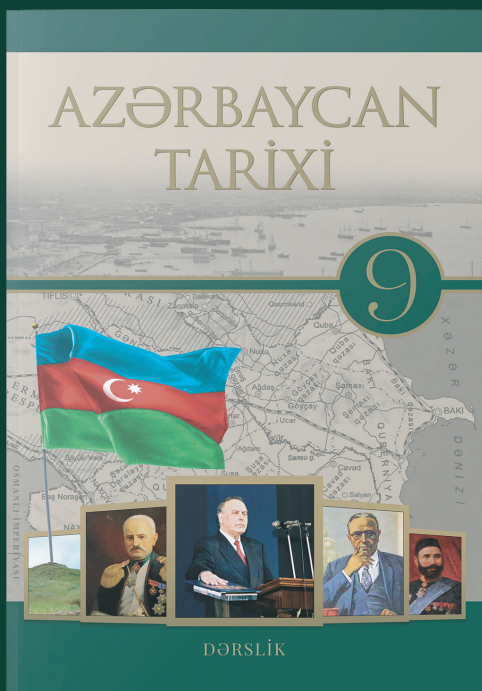

AZƏRBAYCAN TARİXİ

METODİK VƏSAİT

SEVİL BƏHRƏMOVA
LEYLA HÜSEYNOVA

Ümumtəhsil məktəblərinin 9-cu sinfi üçün

AZƏRBAYCAN TARİXİ

fənni üzrə dərsliyin

METODİK VƏSAİTİ

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
info@eastwest.az və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

ŞƏRQ-QƏRB

MÜNDƏRİCAT

Dərslük komplekti haqqında	3
9-cu sinif Azərbaycan tarixi fənni üzrə məzmun standartları	5
Azərbaycan tarixi fənninin tədrisində inteqrasiya	7
Azərbaycan tarixi fənn kurikulumunun tədrisində iş formalarının tətbiqi	9
Azərbaycan tarixi fənn kurikulumunun tətbiqində istifadə olunan üsul və vasitələr	11
Tarix dərslərində yaş xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması	18
Planlaşdırma ilə bağlı tövsiyə	19
Şagird nailiyyətlərinin məktəbdaxili qiymətləndirilməsi	22
Azərbaycan tarixi üzrə illik tematik planlaşdırma	35
Gündəlik dərslər nümunələrinə dair tövsiyə	41
Ədəbiyyat siyahısı	190

Dərslik komplekti haqqında

Hörmətli müəllimlər!

Azərbaycan tarixi fənnini tədris edən müəllimin işində əsas sənəd Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbləri üçün hazırlanmış Azərbaycan tarixi fənn proqramı, yeni kurikulumudur. Sizə təqdim olunmuş 9-cu sinif üçün Azərbaycan tarixi dərsliyi, eləcə də metodik vəsait hazırlanarkən standartlar nəzərə alınmışdır. Dərslikdəki materiallar şagirdlərin yaş xüsusiyyətlərinə uyğunlaşdırılmış, eyni zamanda tarixi keçmişin müasir dövrlə əlaqələndirilməsi, tədris materiallarının aktuallığı, şagirdlərin marağına cavab verməsi üçün səy göstərilmişdir. Tarixin öyrənilməsinin həyatla əlaqələndirilməsi əsaslı surətdə nəzərə alınmış, bu məqsədlə müxtəlif sual və tapşırıqlar verilmişdir. Həmçinin fəal-interaktiv təlim mühiti yaratmaq üçün müxtəlif mənbələr, materiallar, şəkil və illüstrasiyalar, xəritə və sxemlərdən geniş istifadə edilmişdir. Şagirdin müstəqil olaraq müəyyən bilik və bacarıqlara yiyələnməsi üçün dərslikdə bütün amillər nəzərə alınmışdır. Hazırlanmış dərslik:

- Təlim marağını gücləndirir, şagirdləri axtarışlara, yeni məlumatlar əldə etməyə sövq edir;
- Məntiqi və yaradıcı təfəkkürü inkişaf etdirir;
- Tətbiqi xarakter daşımaqla zəruri həyati bacarıqların formalaşmasına zəmin yaradır;
- Fəndaxili və fənlərarası inteqrasiya imkanlarını genişləndirir;
- Fəal təlim şəraitinin yaradılmasını tələb edir;
- Şagirdlərin fərqli idraki imkanlarının nəzərə alınmasına şərait yaradır.

Metodik vəsaitdə müasir metodik tələblər nəzərə alınmış, dərsliklə işin səmərəli qurulması üçün müəyyən tövsiyələr təqdim olunmuşdur. Bütün mövzuların tədrisi üçün sual və tapşırıqların hansı məqsədlə və necə reallaşdırılacağı ilə bağlı yetərinə məlumat verilmişdir. Vəsaitdə tarixi hadisələrin əlaqələri, qanunauyğunluğu, mahiyyəti və əhəmiyyəti öz əksini tapmışdır.

Dərslik komplektində yaş xüsusiyyətləri ilə yanaşı, inklüzivliyi təmin etmək üçün şagirdlərin bilik və bacarıqlarının formalaşdırılması məqsədilə verilmiş tapşırıqlar müxtəlif səviyyələrə uyğun seçilməlidir. Öz üzərində çalışan, peşəkarlığını inkişaf etdirən hər bir müəllim təlimdə bərabər imkanlar prinsipini nəzərə alaraq tapşırıqları səviyyələrə uyğun qruplaşdırmaqda çətinlik çəkməyəcəkdir. Dərslikdə xüsusi istedadlı şagirdlərin potensial imkanları nəzərə alınmış, onların inkişafının səmərəli şəkildə istiqamətləndirilməsinə şərait yaradılmışdır. Müxtəlif tipli tapşırıqlar məntiqi, tənqidi və yaradıcı təfəkkürü inkişaf etdirməklə yanaşı, fəaliyyətin bütün növlərinə uyğunlaşdırılmışdır.

Tarix dərslərində mühakimə nəzəri nəticələri açıb göstərməyə xidmət edir və şagirdlərdə tarixi təfəkkürü formalaşdırır. Bu işin həyata keçirilməsi yollarını metodik vəsaitdən istifadə etməklə müəyyənləşdirə bilərsiniz. Metodik vəsait sizə öz işinizi qurmağa – dərsi planlaşdırmağa, qiymətləndirmə vasitələrinin hazırlanmasına kömək-

lik göstərəcəkdir. Burada hər bir mövzunun tədrisi ilə bağlı tövsiyələr öz əksini tapır ki, onlar tərəfimizdən sizə istiqamət vermək üçün tərtib olunmuşdur. Verilmiş standartların tələblərini aşmamaq şərti ilə öz sinfinizin, məktəbinizin, regionunuzun imkan və şəraitinə müvafiq strategiyanızı müəyyənləydirə bilərsiniz. Ümidvarıq ki, hazırladığımız dərslik və metodik vəsait bu işdə sizə düzgün istiqamət verəcəkdir.

Dərslərdə Azərbaycan tarixi fənn kurikulumunun məzmununa daxil olan bütün məzmun standartları **54 mövzunun** əhatə olunduğu **2 bölmə üzrə** reallaşdırılmışdır. Kurikulum islahatına uyğun olaraq dərsliyin xronoloji çərçivəsi müasir dövrdə olan prosesləri əhatə etmişdir. Dərslərdəki hər bir mövzu aşağıdakı kimi qruplaşdırılmışdır:

- I. Motivasiyayönümlü suallar
- II. Yeni biliklər (mətn)
- III. Abzaslar arasında sual və tapşırıqlar
- IV. Mənbələr, məlumatlar
- V. Xəritə, sxem, cədvəl
- VI. Şəkillər
- VII. Mətn sualları (araşdırma sualları) və tapşırıqlar

I bölmə. Azərbaycan yeni dövrdə

I fəsil. Azərbaycan XIX əsrin 30 – 50-ci illərində

1. Müstəmləkə rejiminin yaranması

Siz müstəmləkə əsarətindən olan ölkə ilə müstəmləkəçi imperiya arasındakı fərqi bilirsiniz. Bəs bu ölkələr arasında münasibət necə quruldu? Müstəmləkəçi dövlət inzibati idarə sistemə yarıdərək hansı prinsipləri əsas götürdü? Müstəmləkələr necə idarə edildi?

Komendant, köçürmə siyasəti, "Erməni vilayəti", alman məskənləri

Simülə Azərbaycan XIX əsrin III. onilliklərində

Herbi işğal rejimi. 1828-ci ildə Türkmənçay müqaviləsinin bağlanması ilə Vətənimiz iki yərə bölündü. Müstəqil dövlətçiliyimizin davamı olan xanlıqlar ləğv edilərək çar Rusiyasının əyalətlərinə çevrildi.

Ölkəmiz çar Rusiyası üçün mühüm geosiyasi¹ əhəmiyyət daşıyırdı. Ona görə də Rusiya zabt etdiyi Şimali Azərbaycanda çox ağır hərbi-inzibati idarəçilik sistemi yaradı. Bütün Qafqazı rus çarının təyin etdiyi baş hakim idarə etdi. Xanlıq və sultanlıqların yerində yaradılmış əyalət, dairə və distansiyalara (məntəqələr) isə komendantlar başçılıq edirdilər. Qafqazın baş hakiminin rus zabtləri içərisində təyin etdiyi komendantlar çox geniş səlahiyyətlərə malik idilər. Onlar bütün gəlir mənbələrinə, təsərrüfat sahələrinə və vergilərin yığılmasına nəzarət edirdilər. Mahal naibi və ya kənduxda təyin etmək də onların vəzifəsi idi.

¹ Əvvəlki siniflərdən qazandıqınız bilik və əlavə məlumatlar əsasında Azərbaycanın çar Rusiyası üçün geosiyasi əhəmiyyətini dəyərləndirin.

Məhkəmə səlahiyyətləri də komendantların əlinə keçmişdi. Onlar vəzifələrindən istifadə edərək özbaşınalıqlara yol verir, hətta Rusiya imperiyasının qanunlarından kənara çürüdür. Komendantların rəsmən ölüm hökümü hüququ yox idi, lakin onlar azərbaycanlıları məhkəməsiz öldürməkdən çəkinmirdilər.

² Komendantlara bəzi geniş səlahiyyətlər verilməsinin səbəbləri nədir? Fikrinizi əsaslandırın.

Çar hökuməti xanlıqlar dövründə geniş hüquq və imtiyazlara malik olan *ali müsəlman* təbəqəsinin (bay, ağa və rühanilər) torpaq hüququna və imtiyazlarına ağır zərbə vurdu. Onlar milli və dini ayrı-seçkiliklə məruz qaldılar. Feodalların bəzi nümayəndələri, ən yaxşı halda, komendantlara xidmət etmək – vergiləri vaxtı-vaxtında toplamaq şərti ilə kənduxda və mahal naibi vəzifələrini daşıya bilərdilər. Komendantlar hökumətə sadəqə ilə xidmət edən bu şaxsələrə tiyul torpaqları bağışlayırdılar. Rusiyaya düşmən olan bay və ağaların torpaqlarını isə müsadirə edirdilər.

Rusiyanın müsəlman əyalətlərində həyata keçirdiyi vergi siyasəti xalqımızın soyulub talan edilməsinə yönəlmişdi. Əyalətlərin açıq şəkildə qarət olunmasına əsas rol komendantlara məxsus olsa da, digər məmurlar özbaşınalıq və qanunsuzluq etməkdə ondan geri qalmırdılar. Kəndli, sənəkar və tacirlərin üzərinə qoyulan vergilərin miqdarı əvvəlki dövrlərdən qat-qat çox idi. Əhali gəldikcə müfləsələnirdi.

Toplanan vergi komendantlar tərəfindən ağozküldə mənimənsəlir, xəzinəyə cüzi miqdarda göndərilirdi. Bu cür hallar mərkəzi hakimiyyətin nəzarətindən yayınmırdı. 1829 – 1830-cu illərdə Cənubi Qafqazda yoxlamalar aparmaq üçün göndəril-

8

9

9-cu sinif

9-cu sinfin sonunda şagird:

- tarixi inkişafı zaman baxımından qiymətləndirir və xronoloji cədvəllər hazırlayır;
- yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir, təqdimatlar hazırlayır;
- Azərbaycanda insanların həyat tərzində baş vermiş dəyişiklikləri dövr və sivilizasiyalarla əlaqələndirir;
- Azərbaycanın ictimai-iqtisadi, siyasi inkişafı ilə onun coğrafi mövqeyi və təbii şəraiti arasındakı əlaqələri dəyərləndirir;
- müstəmləkə rejimi və müstəqillik şəraitində Azərbaycanın daxili və xarici siyasətini dəyərləndirir;
- dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsi və inkişafında tarixi şəxsiyyətlərin rolunu dövr baxımından dəyərləndirir;
- Azərbaycan və dünya mədəniyyətlərini xarakterik əlamətlərinə görə müqayisə edir, təqdimatlar hazırlayır.

Məzmun xətləri üzrə əsas və alt standartlar

1. TARİXİ ZAMAN

Şagird:

- 1.1.** Xronologiya ilə bağlı tarixi anlayışları mənimsədiyini nümayiş etdirir.
 - 1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.
 - 1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
- 1.2.** Mənbələr üzərində tədqiqat bacarıqları nümayiş etdirir.
 - 1.2.1. Eyni hadisəyə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.
 - 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- 1.3.** İnsanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri sivilizasiyalarla əlaqələndirir.
 - 1.3.1. Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

2. TARİXİ MƏKAN

Şagird:

- 2.1. Azərbaycan ərazisinin təbii-coğrafi şəraitini tarixi hadisə, proses və təzahürlərlə əlaqələndirir.
- 2.1.1. Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.
- 2.1.2. Mühüm tarixi hadisə və prosesləri kontur xəritələrdə təsvir edir.

3. DÖVLƏT

Şagird:

- 3.1. Azərbaycan ərazisində dövlətlərin yaranması, inkişafı və tənəzzülü ilə bağlı bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.
- 3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.
- 3.1.2. Xarici dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.
- 3.1.3. Azərbaycan dövlətləri ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.

4. ŞƏXSİYYƏT

Şagird:

- 4.1. Tarixi şəxsiyyətləri dövr baxımından qiymətləndirir.
- 4.1.1. Dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində və inkişafında tarixi şəxsiyyətlərin (Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, Nəriman Nərimanov, Heydər Əliyev, İlham Əliyev) rolunu dəyərləndirir.
- 4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

5. MƏDƏNİYYƏT

Şagird:

- 5.1. Mədəniyyət və sivilizasiyaları qiymətləndirir.
- 5.1.1. Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.
- 5.1.2. Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.
- 5.1.3. Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Azərbaycan tarixi fənninin tədrisində inteqrasiya

Müasir dövrdə fəal-interaktiv dərstdən danışarkən inteqrasiya imkanlarından istifadə etməmək düzgün olmaz. Bu baxımdan təlimdə inteqrasiya imkanlarını məqsədəuyğun şəkildə reallaşdırmaq lazımdır. “Ümumi təhsil pilləsində dövlət standartları və proqramları (kurikulumlar)” sənədi və onun əsasında hazırlanmış Azərbaycan tarixi kurikulumu fəndaxili və fənlərarası əlaqələrin geniş tətbiqini nəzərdə tutur. Siz müəllimlər planlaşdırma apararkən inteqrasiya imkanlarını nəzərdən qaçırmayın. Bəzən inteqrasiya imkanları öz ifadəsini yanlış şəkildə tapır, yaxud da planlaşdırmada öz əksini tapsa da, sınıfdə reallaşmamış qalır. Məsələn, müəllim dərsə gündəlik plan nümunəsini hazırlamaqla başlayır. Plana görə, reallaşdıracağı standarta uyğun mövzu müəyyən edir. Sonra üsul, forma və inteqrasiya imkanlarını müəyyənləşdirir. Bu zaman belə faktlarla qarşılaşırıq ki, müəllim fənn kurikulumunda yerləşdirilən inteqrasiya cədvəlində verilmiş inteqrasiya olunacaq fənlərin adını, sadəcə, yazın. Hətta bu fənlərin sayı 6-7 olsa belə, onları olduğu kimi qeyd edir. Lakin realıqda dərs prosesində, bir dəfə də olsun, bu imkanlardan istifadə etmir. Bəs yazılan bu inteqrasiyalar nəyi ifadə edir? Fənlərin baş hərflərinin verilməsi ilə yanaşı, standartların rəqəmi inteqrasiyadan xəbər verirmi? Dərs prosesində reallaşdırma necə həyata keçirilir? Yaxud da bu proses necə baş verməlidir? Təbii ki, bu istiqamətdə müxtəlif suallar yarana bilər. Əslində, inteqrasiya imkanlarından istifadə dərslərin səmərəli həyata keçirilməsində bir vasitədir. Şagird bir dərstdə digər fənlərə inteqrasiya etmiş olur.

Ənənəvi təlim zamanı inteqrasiya çox zaman biliklərin əlaqələndirilməsi formasında həyata keçirilirdi. Müəllim dərsi izah edərkən bir fənnin mövzusunun digər fəndə keçdikləri mövzu ilə əlaqələndirir, ondan sitatlar gətirir, yaxud da şagirdlərə bu barədə bildiklərini deməsini xahiş edirdi. Kurikulum islahatında inteqrasiya imkanları bir qədər fərqlidir.

Azərbaycan tarixi fənn kurikulumunda inteqrativlik fəndaxili əlaqələr (üfüqi inteqrasiya), fənlərarası əlaqələr (şaquli inteqrasiya) şəklində həyata keçirilir. Bu inteqrasiya pillələr üzrə məzmun xətləri, siniflər üzrə gözlənilən təlim nəticələri və məzmun standartları ilə (bilik və bacarıqlar sistemində) reallaşdırılır. Sizin seçdiyiniz standartın reallaşdırılmasında ona uyğun digər fənnin standartının reallaşdırılması nəzərdə tutulur. Bu zaman müəllim dərslərin gedişində hansı inteqrasiya imkanını reallaşdırma biləcəksə, gündəlik planlaşdırma zamanı da onu qeyd etməlidir. Siz inteqrasiya imkanında sərbəstsizsiniz. Bizim tövsiyə etdiyimiz inteqrasiya imkanlarından istifadə edərək fərqli inteqrasiyalar reallaşdırma bilərsiniz. Bu zaman siz digər fənlərin standartları ilə yaxından tanış olmalı və tədris etdiyiniz fənnə uyğun olanını seçməlisiniz. Unutmayın ki, inteqrativ standartlar şagirdin yaşına uyğun olmalıdır. Məsələn, siz standartları araşdırarkən 9-cu sınıfdə oxuyan şagirdə

inteqrasiya üçün 11-ci sinfin standartını seçə bilməzsiniz. Yeni yaş xüsusiyyətləri burada mütləq öz əksini tapmalıdır.

Verilmiş inteqrasiya cədvəlindən istifadə etməklə 9-cu sinif Azərbaycan tarixi fənni üzrə inteqrasiya imkanlarınızı reallaşdırma bilərsiniz.

Ü.t. – Ümumi tarix

Ə. – Ədəbiyyat

İnf. – İnformatika

Azərbay.d. – Azərbaycan dili

K. – Kimya

C. – Coğrafiya

H.b. – Həyat bilgisi

F. – Fizika

B. – Biologiya

T.i. – Təsviri incəsənət

Mus. – Musiqi

STANDARTLAR	İNTEQRASIYA İMKANLARI
1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.	Ü.t. 1.1.3.
1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.	Ü.t. 1.1.3.
1.2.1. Eyni hadisəyə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.	Ü.t. 1.1.2.
1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.	Ə. 1.1.4., İnf. 3.3.2., Azərbaycan.d. 1.2.4.
1.3.1. Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Azərbay.d. 2 2.3., Ü.t. 2.1.1.
2.1.1. Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.	K. 4.2.1., Ü.t. 2.1.1., C. 3.2.3., H.b. 1.2.1.
2.1.2. Mühüm tarixi hadisə və prosesləri kontur xəritələrdə təsvir edir.	Ü.t. 2.1.2.
3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	Ü.t. 3.1.1., C. 3.2.1., H.b. 2.1.2.

3.1.2. Xarici dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.	Ü.t. 3.1.1., Azərb.d. 3.1.1., H.b. 2.1.2.
3.1.3. Azərbaycan dövlətləri ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.	Ü.t. 3.1.2., Azərb.d. 1.2.4.
4.1.1. Dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində və inkişafında tarixi şəxsiyyətlərin (Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, Nəriman Nərimanov, Heydər Əliyev, İlham Əliyev) rolunu dəyərləndirir.	Ü.t. 4.1.1., Azərb.d. 2.2.3.
4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.	Ü.t. 4.1.2., İnf. 3.3.2., Azərb.d. 1.2.4., K. 4.3.1.
5.1.1. Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.	Ü.t. 5.1.1., Azərb.d. 3.1.2.
5.1.2. Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.	Ü.t. 5.1.2., F. 3.2.2., B. 1.1.1.
5.1.3. Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.	Ü.t. 5.1.3., B. 1.1.1., Ə. 3.1.2., K. 4.3.1., Mus. 1.1.1., T.i. 1.3.1.

Azərbaycan tarixi fənn kurikulumunun tədrisində iş formalarının tətbiqi

İş formaları dedikdə kollektiv, qruplarla, cütlərlə və fərdi iş forması nəzərdə tutulur. Fəal təlimdə ən çox cütlərlə və qruplarla işə yer ayrılmasına baxmayaraq, kollektiv və fərdi işin reallaşdırılması da təlim prosesində zəruridir.

Kollektiv iş: Bu forma şagirdlərin kollektivdə işləməsinə imkan yaradaraq onların düşüncə tərzinin formalaşmasına, birgə qərarlar qəbul edilməsinə, sinfin əməkdaşlığı nəticəsində yaranmış müxtəlif fərziyyələrdən düzgün nəticə çıxarılmasına xidmət edir. Azərbaycan tarixi fənn kurikulumunun tədrisində ən səmərəli formalardan biri də kollektivlə işdir ki, şagirdlər dərsin motivasiya mərhələsində problemin həlli üçün birgə fəaliyyət göstərirlər.

Fərdi iş: Bu iş forması şagirdlərin fərdi potensial imkanlarını üzə çıxarmaq üçün ən səmərəli iş formalarından biridir. Şagird fərdi olaraq tədqiqata cəlb olunur. O öz imkanlarını göstərməkdən ötrü sərbəst düşünərək müstəqil qərarlar verməyə çalışır. Bu formanın tətbiqi mütəmadi olaraq aparıldığı zaman şagirddə fərdi keyfiyyətlər aşkarlanır və formalaşır.

Qruplar və cütlərlə iş: Təlim prosesinin səmərəliliyi şagirdlərin fərdi və kollektiv fəaliyyətinin üzvi şəkildə uyğunlaşdırılmasından əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Bu mənada təlimin qrup forması daha geniş imkanlara malikdir. İlk dərslərdə qarşıya şagirdlərin təhlil, tarixi fakt və hadisələri müqayisə etmək və aydınlaşdırmaq bacarıqları sahəsindəki boşluğu doldurmaq vəzifəsi çıxır. Bu məqsədlə də şagirdlər dərslərin mətni və müvafiq sənədlərlə müstəqil işləyir, abzaslara sərlövhlər verir, mətnə dair suallar hazırlayır, plan, cədvəl və sxem tərtib edir, bu və ya digər tarixi təzahürü müxtəlif mənbələr əsasında müqayisə edirlər.

Beləliklə, şagirdlər müxtəlif mənbələrlə işi cütlərlə daimi tərkibdə davam etdirərək birgə fəaliyyət vədişləri əldə edirlər. Daimi cütlərlə iş dərslərin müxtəlif mərhələlərində (sorğu, ev tapşırıqlarının yoxlanılması, yeni materialın öyrədilməsi və möhkəmləndirilməsi) bütün dərslər boyu təşkil olunur. Məsələn, 9-cu sinifdə müxtəlif mövzuların tədrisi zamanı interaktiv təlimin bu iş formasını tətbiq etmək mümkündür.

Şagirdlər cüt-cüt işləyərək verilmiş tapşırığın yerinə yetirilməsində bir-birinə kömək edir, öz işlərinin nəticələri barədə fikir mübadiləsi aparırlar. Sonra isə hər bir cərgədəki cütlər qarşılıqlı yoxlamalar keçirir, öz nöqtəyi-nəzərlərini müqayisə edir və əlaqələndirirlər. Nəticədə müəllim kollektiv işin bu formasından istifadə edərək sinfin bütün şagirdlərinin dərslərin başlıca məqsədinin həyata keçirilməsində fəal iştirakını təmin etmiş olur.

Azərbaycan tarixi dərslərində cütlərlə iş birtərəfli və ikitərəfli xarakter daşıya bilər. Birtərəfli iş onunla səciyyəvidir ki, bir tərəf rəhbərlik edir, köməklik göstərir, digər tərəf icraçı rolunu oynayır və bu köməyi qəbul edir. İkitərəfli iş prosesində vəzifələr bərabər əsaslarla bölünür. Fəaliyyətin müxtəlif növlərində rəhbərlik və tabeçilik funksiyaları növbələşir. Cütdə birləşən uşaqların inkişaf səviyyəsi təxminən bərabər olmalıdır ki, fəaliyyətin məqsədinin yerinə yetirilməsində bir-birini başa düşsün, əməkdaşlığa nail olsun və qarşılıqlı olaraq öz məsuliyyətlərini dərk etsinlər.

Cütlərlə iş zamanı şagirdlər dərslərin prosesində iki-iki işləyib, təlim tapşırıqlarının yerinə yetirilməsində birgə fəaliyyət göstərir. Bu onlara bir-birlərini daha yaxşı başa düşməyə, əməkdaşlıq etməyə və öz məsuliyyətlərini dərk etməyə imkan yaradır.

Cütlərlə iş zamanı kollektiv əməkdaşlıq vədişlərinə yiyələnmiş şagirdlərlə interaktiv təlimin nisbətən daha mürəkkəb forması olan qruplarla işə keçmək olar. Qrup işinin müvəffəqiyyəti, hər şeydən əvvəl, qrupun tərkibi ilə bağlıdır. Qrup öz tərkibinə görə güclü və ya zəif şagirdlərdən ibarət ola bilər. Bu zaman müəllim tapşırığı onların səviyyəsinə uyğun verir. Təcrübə göstərir ki, qrup həm güclü, həm orta səviyyəli, həm də zəif şagirdlərdən ibarət olduqda daha yaxşı nəticə verir.

Tədris olunan mövzunun xarakterindən asılı olaraq sinif qruplarına bölünür. Məqsəddən asılı olaraq hər qrupda 3 nəfər, ən çoxu 6 nəfər ola bilər. Təsadüfi qruplaşmalardan da istifadə mümkündür. 1-dən 5-dək hər bir rəqəm 6 karta yazılır, kartlar qarışdırılıb üzəşəşə stolun üzərinə qoyulur. Şagirdlərin hərəsi bir kart

götürür. Kart nömrələri eyni olan şagirdlər bir qrupda birləşir, sonra isə dəyirmi stol arxasında əyləşib özlərinə lider seçirlər. Yarış zamanı şagirdlərdən hər biri – ən zəifi və ən utancağı da fəallıq göstərməyə çalışır. Qrupun bütün üzvləri yarışmada öz bacarığını meydana çıxarmağa, qrupun qələbəsini təmin etməyə çalışır.

Bəzi hallarda isə şagirdlər kiçik qruplarda da birləşir və hər hansı problemi həll etmək üçün birgə fəaliyyətə cəlb olunurlar. Qrup işi şagirdlərə öz fikirlərini qiymətləndirməyə imkan yaradır. Bundan əlavə, onlar eyni bir məsələ ilə bağlı müxtəlif baxış və yanaşmaların olması barədə təsəvvürə yiyələnirlər.

Fəal təlim zamanı istifadə olunan üsullar təlim strategiyalarının qurulmasında və təhsilin həyata keçirilməsində əhəmiyyətli yer tutur. Pedaqoji ədəbiyyatda onların müxtəlif növlərinin olduğu göstərilir. Məsələn, beyin həmləsi, öz mövqeyində dayan, diskussiya, oyun fəaliyyətli dərslər, layihə hazırlığı, anket sorğusu və rəqələri, müşahidə, müəhazirə, müzakirə və s.

Tarix dərslərində interaktiv metoddan istifadə prosesində müəllimlərə kömək üçün bir sıra nümunələrin verilməsini məqsədəuyğun hesab edirik.

Azərbaycan tarixi fənn kurikulumunun tətbiqində istifadə olunan üsul və vasitələr

Beyin həmləsi

Bu, kollektiv müzakirənin əhəmiyyətli üsuludur. Onu pedaqoji ədəbiyyatda bəzən əqli hücum, beyin fırtınası üsulu da adlandırırlar. Problemin həlli bütün iştirakçıların öz rəylərini bildirməsi yolu ilə tapılır.

Beyin həmləsi hər hansı problemə aid ideyaların birgə axtarışıdır. Şəxsiyyətin inkişafı üçün bu üsul ən əhəmiyyətli üsullardan biridir. Bu üsulun Azərbaycan tarixi dərslərində düzgün istifadəsi şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünün inkişafına gətirib çıxarır.

Beyin həmləsinin əsas prinsipi çox sadədir. Müəllim sinif qarşısında məsələ qoyur və bütün iştirakçılara bu məsələ barədə öz fikirlərini bildirməyi təklif edir. Bu mərhələdə heç kimə başqasının ideya və ya fikirlərini tənqid etmək, yaxud da onları qiymətləndirmək hüququ verilmir.

Təcrübə göstərir ki, beyin həmləsinin köməyi ilə bir neçə dəqiqə ərzində onlarla yeni ideya əldə etmək olar. İdeyaların çoxluğu bu üsul üçün əsas məqsəd deyil, lakin bu problemin ən optimal həllinin tapılması, yaxud sadəcə olaraq, ən səmərəli qərarın çıxarılması üçün şərait yaradır.

Bu üsulun tətbiqi zamanı şagirdlər bəzən müəllimin ağılına belə gəlməyən orijinal ideyalar irəli sürə bilirlər. Beyin həmləsinin keçirilməsi üçün bəzi qaydalara əməl etmək lazımdır:

- irəli sürülən ideyalar qiymətləndirilmir və tənqid olunmur;
- məqsəd keyfiyyət deyil, kəmiyyətdir: nə qədər çox ideya olsa, o qədər yaxşıdır;

- istənilən ideyanı inkişaf etdirmək olar;
- ən orijinal, qeyri-adi ideyalar xüsusilə dəstəklənir;
- bütün ideyalar lövhədə və ya vatman kağızında müəllim tərəfindən qeyd olunur.

Beyin həmləsi qoyulmuş problemin çıxılmaz həllini tapmağa imkan verir. Bu üsul özlərindən əmin olmayan şagirdlərin stimullaşdırılması üçün əhəmiyyətli vasitədir.

BİBÖ – Bilirəm/İstəyirəm bilim/Öyrəndim

BİBÖ aşağıdakı mərhələlər üzrə aparılır:

- Problem müəllim tərəfindən elan edilir.
- Müəllim lövhədə 3 sütundan ibarət cədvəl çəkir və aşağıdakı bölmələri qeyd edir: Bilirəm/İstəyirəm bilim/Öyrəndim.
- Şagirdlər problemlə bağlı bildiklərini söyləyirlər və cavablar birinci sütunda qeyd olunur.
- Həmin məsələ ilə bağlı bilmək istədikləri isə ikinci sütuna yazılır.
- Dərsin sonunda bir daha həmin cədvələ diqqət yetirilir və mövzu ilə bağlı şagirdlərin əldə etdikləri biliklər üçüncü sütunda qeyd edilir.

Məsələ: “Azərbaycan SSR İkinci Dünya müharibəsi illərində” mövzusunun tədris edərkən motivasiya mərhələsində BİBÖ üsulundan istifadə edə bilərsiniz.

BİLİRƏM	İSTƏYİRƏM BİLİM	ÖYRƏNDİM

Anlayışın çıxarılması

Bu üsul oyun-tapmaca formasında həyata keçirilir və şagirdlərdə yüksək fəallıq yaradır. Müəllim lövhədə dairəvi kart asır, onun arxasında şagirdlərdən tələb olunan anlayışı qeyd edir. Kartın yazı olmayan tərəfini şagirdlərə göstərir və gizlədilmiş anlayışların xüsusiyyətlərinə aid 2 və ya 3 yönəldici söz sadalayır, yaxud da lövhədə yazır. Şagirdlər həmin xüsusiyyətlərə uyğun olaraq gizlədilmiş anlayışı tapırlar. Əgər şagirdlər gizlədilmiş anlayışı tapmaqda çətinlik çəkərlərsə, müəllim əlavə olaraq yeni xüsusiyyətlər sadalayır. Şagirdlər öz fərziyyələrini dedikdən sonra müəllim bu tapmacanın tapılıb-tapılmamasını hamıya bildirir və kartda yazılan sözləri açıqlayır.

Məsələ: “Xalq hərəkatı” mövzusunun tədrisi zamanı dərsin motivasiya mərhələsində bu üsuldan istifadə oluna bilər.

Venn diaqramı

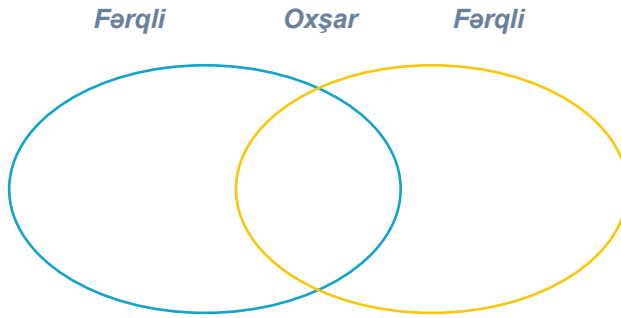
Əşya və ya hadisələri müqayisə etmək, onların oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyənləşdirmək üçün bu üsuldan istifadə olunur.

Venn diaqramından istifadə aşağıdakı mərhələlər üzrə aparılır:

- Müqayisə olunacaq əşya və hadisələr müəyyənləşdirilir.
- Kəşifən dairələr çəkilir (ortada yazmaq üçün yer saxlanılır).

- I və II dairədə müqayisə olunacaq obyektlər qeyd olunur.
- Şagirdlər təlimatlandırılır (təlimatda nəyin müqayisə olunacağı və dairələrdə oxşar və fərqli cəhətlərin necə qeyd olunacağı barədə məlumat verilir).
- Müqayisə olunan obyektlər təsvir edilir (fərqli cəhətlər sağ və sol tərəfdə, oxşar cəhətlər kəsişmə dairəsində qeyd olunur).
- Müqayisə nəticəsində fikirlər ümumiləşdirilir.

Məsələn: “Müstəmləkə rejiminin möhkəmləndirilməsi” mövzusunun tədrisi zamanı Venn diaqramından istifadə oluna bilər.

Ziqzaq

Bu üsul mətnin məzmununun qısa müddət ərzində şagirdlər tərəfindən mənimsənilməsinə imkan yaradır. Şagirdlər dörd nəfərlik qruplara bölünür (əsas qrup). Qruplardakı şagirdlər yenidən nömrələnir. Hər qrupdakı eyni rəqəmli şagirdlərdən yeni qrup (ekspert qrupu) yaradılır. Öyrəniləcək mətn qrupların sayı qədər hissələrə bölünür və ekspert qruplarına verilir. Ekspert qrupları onlara verilən hissəni oxumalı, məzmunu qavramalı və öz əvvəlki qrupuna qayıdaraq öyrəndiyi hissəni onlara danışmalıdır. Müəllim informasiyanın dəqiq verildiyinə əmin olmaq üçün suallar verə bilər.

Karusel

Dərstdən əvvəl iri ağ kağızlarda (vatman, flipçart) mövzuya aid suallar yazılır. Müəllim qruplara müxtəlif suallar yazılmış bir kağız verir. Qrup üzvləri sualı oxuyur və bir cavab yazırlar. Kağızlar saat əqrəbi istiqamətində müəllimin köməkliliyi ilə qruplara ötürülür və bütün digər qruplardan keçərək axırda öz qrupuna qayıdır. Müəllim bu kağızları yazı lövhəsinə yapışdırır və bütün şagirdlər cavabları müzakirə edir. Məsələn: “Sovet hakimiyyətinə qarşı üsyanlar” mövzusunun tədrisində bu üsuldan istifadə etmək məqsədəuyğundur.

Akvarium

Bu üsulun həyata keçirilməsinin bir çox yolları vardır. Onlardan birini qeyd edək. Şagirdlər 2 qrupa bölünür. Qrup bölgüsündən öncə diskussiyanın aparılması üçün müəyyən qaydalar ağ vərəqə qeyd olunaraq lövhədən asılır. Bura bir-birinin sözünü

kəsməmək, reqlamentə əməl etmək, məqsəddən uzaqlaşmamaq və s. aid ola bilər. 2 qrup dairə şəklində düzülür. Birinci qrup daxildəki dairəni, ikinci qrup isə ətrafdakı dairəni təşkil edir.

Daxili dairənin iştirakçıları araşdırılacaq problemi müzakirə etməli və problemin xeyrinə arqumentlər gətirməlidirlər. Vaxt bitdikdən sonra müzakirənin davamını ətraf qrup aparır. Onlar isə əks-arqumentlər gətirməyə çalışırlar. Ümumilikdə isə verilən vaxt müddətində problemin müzakirəsi aparılmalıdır, hər qrup öz mövqeyini müdafiə etmək üçün öz nəticəsini elan edə bilər. Bu üsulun tətbiqində vahid fikir əsas deyil. Əsas odur ki, şagirdlərdə müzakirə etmək qabiliyyəti formalaşdırılsın. Məsələn, akvariumda şagirdlərə “Birinci Dünya müharibəsi illərində azərbaycanlıların orduya çağırılmamasının səbəbi nə idi?” fikri müzakirəyə qoyulur. Bu zaman daxili qrupun fikirləri müsbət faktlara əsaslanmalıdır. Onlar qoyulmuş fikri müdafiə etməli, partiyaların cəmiyyətin həyatında oynadığı rol haqqında lehinə arqumentlər gətirməlidirlər. Xarici qrup isə bunun tam əksini reallaşdırmalıdır.

İnsert

Bu üsul dərslərdəki mətnin aktiv fəaliyyətlə, yeni şagirdin öz münasibətini bildirərək oxunmasıdır. Şagird mövzudakı fikirlərə münasibətini qəbul edilmiş işarələrlə (“√” – bu məlumat mənə tanış idi, “–” – bu məlumat mənim əvvəllər bildiyimi inkar edir, “+” – bu məlumat mənim üçün yenidir, “?” – bu məsələyə dair əlavə məlumat almaq istədim) bildirir. Dərslərdəki mətn oxunduqdan sonra ümumiləşdirmələr aparılır və qeyd olunur.

√	“–”	“+”	“?”

Diskussiya

Diskussiya müsahibənin spesifik forması olub kollektiv müzakirə deməkdir. Müəllim və şagirdlər üçün əlverişli olan bu üsul onların tarixi hadisə, təzahür və proseslərə münasibətlərini öyrənməyə imkan verir. Bu zaman şagirdlərin diskussiya mədəniyyəti (danışanı dinləmək, sözünü kəsməmək, çıxış etmək istədikdə icazə istəmək və s.) aşkara çıxır.

Qrup formasında keçirilən diskussiyalar zamanı aşağıdakı vəzifələr həyata keçirilir:

1. Diskussiya iştirakçıları tərəfindən real şərait təhlil edilir.
2. Qoyulmuş problem ətrafında bacarıqlar formalaşdırılır.
3. Digər iştirakçılarla əlaqəli fəaliyyət vərdişləri inkişaf etdirilir.
4. Müxtəlif problemlərin həllinə dair çoxvariantlı qərarların qəbulu nümayiş etdirilir.

Azərbaycan tarixi fənninin tədrisində diskussiya üsulunu müxtəlif formalarda tətbiq etmək olar:

- dəyirmi masa (tərəflər öz fikirlərini sərbəst söyləyirlər);
- ekspertlər qrupu (mikroqruplarda müzakirələrdən sonra nəticələrin qrupların müzakirəsinə verilməsi);

- forum (qrup auditoriya ilə fikir mübadiləsi aparır);
- debat;
- mühakimə-dərs.

Diskussiya zamanı şagirdlərin riayət etməli olduqları qaydalar:

- danışanı dinləmək;
- eyni zamanda bir nəfər danışa bilər;
- çıxış etmək istədikdə əlini qaldırmaq;
- danışanın sözünü kəsməmək;
- bir kəslə razılaşmadıqda öz tənqidi fikrini söyləmək;
- hamını diskussiyada iştiraka həvələndirmək.

Layihələrin hazırlanması

Layihə – şagirdlərin müxtəlif mövzularla bağlı müəyyən müddət ərzində hazırladıkları və sonra təqdim etdikləri müstəqil tədqiqatdır. Azərbaycan tarixi fənninin tədrisində layihələr çox faydalıdır, çünki:

- ayrı-ayrı tarixi faktlar və hadisələrin digər məktəb fənləri və ətraf aləmlə əlaqəsini göstərməkdə şagirdlərə yardımçı olur;
- hər hansı bir fəaliyyətin həyata keçirilməsində, vaxtlarının və işlərinin qrafik üzrə müəyyənləşdirilməsi şagirdlərin daxilən təşkilatlanmasına şərait yaradır;
- şagirdlərə müəllimin rəhbərliyi altında təlim prosesini idarə etməyə imkan verir;
- şagirdlərin həm bir-biri, həm də başqaları ilə məktəbdənkənar qarşılıqlı fəaliyyətinə imkan yaradır;
- tarixi hadisə və təzahürlərin hər hansı bir məqamını daha da dərinlən öyrənməyə şərait yaradır, əlavə ədəbiyyatdan istifadə etməyi öyrədir, sosial və yaradıcı tədqiqat vərdişləri aşılayır;
- şagirdlərə geniş mənada vərdişlər qazanmağa, tədqiqatlarını və öz fikirlərinin nəticələrini müzakirə etməyə yardımçı olur ki, bu da müstəqil düşüncəli şəxs üçün mühüm keyfiyyətdir.

Mühazirə

Tarix dərslərində geniş istifadə olunan üsullardan biri də mühazirə dərsləridir. Mühazirə məlumatın şagirdə ötürülmə üsuludur. Bu üsuldən mövzu ilə bağlı məzmunun zənginləşdirilməsi, tamamlanması üçün istifadə etmək məqsədəuyğundur. Belə mühazirələr 10-15 dəqiqə ərzində aparılır.

Mühazirə ilə bağlı aşağıdakı məsələlərə nəzər yetirmək məqsədəmüvafiqdir:

- mühazirənin məqsəd və vəzifələrinin dəqiq müəyyənləşdirilməsi;
- plan tertib edilməsi və onun şagirdlərə paylanması (və ya lövhədə yazılması);
- əyani və texniki vasitələrdən istifadə edilməsi;
- mühüm mühazirə prosesinin verbal (suallar vermək) və vizual (şagirdlərin sifətlərinin ifadəsini və jestlərini müşahidə etmək) tənzimlənməsi.

Sorğu vərəqləri və müsahibə üsulları araşdırılan məsələ ilə bağlı fakt və hadisələr haqqında müəyyən qrupların ictimai rəyini öyrənmək məqsədilə tətbiq edilir, sorğu vərəqi araşdırılan məsələ ilə bağlı tərtib olunur və suallar qoyulur. Sorğuda iştirak edənlər bu vərəqi müstəqil doldururlar, müsahibə isə araşdırılan məsələ ilə bağlı məlumat almaq üçün aparılır. Bu üsullardan istifadə edərkən aşağıdakı mərhələlərin gözlənilməsi məqsədemüvafiq hesab edilir:

- problemi müəyyən etmək;
- işi təşkil etmək (sorğu və ya müsahibə keçirmək üçün suallar hazırlamaq);
- məlumatları toplamaq (sualların cavablarını toplamaq);
- əldə edilmiş məlumatları təhlil etmək və ümumiləşdirmək.

Müəllimlər təklif olunan metodik üsullara və dərs modellərinə istinad edərək onları tədrisdə tətbiq edə və ya Azərbaycan tarixi fənni üzrə öz dərs modellərini hazırlaya bilərlər. Qeyd etmək lazımdır ki, müasir didaktikada digərlərinin zərərinə hər zaman və hər yerdə tətbiq edilə biləcək yeganə üsul və tədris modeli yoxdur. Buna görə də dərsin aparılmasında üsul və model seçimi müəllimin öz öhdəsinə düşür, onun istək və təcrübəsindən asılı olur. Buradan belə bir nəticə çıxır ki, verilən tövsiyələrə bir qədər yaradıcı yanaşılmalıdır.

Xəritələrlə iş

Tarixi məlumatın şagirdlərin yaddaşında möhkəmləndirilməsində mühüm vasitələrdən biri də xəritələrlə işdir. Xəritələrlə iş mühüm hadisələri məkanla (hadisə yeri ilə), həmçinin müasir dövrlə əlaqələndirməyə imkan verir.

Şagirdlərə müxtəlif mürəkkəblik səviyyəsi olan tapşırıqlar verilir:

1. Xəritədə dünyanın hansı hissəsi təsvir olunub?
2. Öyrənilən ölkənin ən şimal, cənub, şərq və qərb nöqtələrini müəyyənləşdirin.
3. Xəritə üzrə öyrənilən ölkənin və ya yerin təbii şəraitini təsvir edin.
4. Ərazinin təbii şəraitinə əsasən buranın yerli əhalisi üçün hansı fəaliyyət növü daha sərfəli olardı?
5. Mühüm ticarət yollarının, hərbi yürüşlərin, dəniz ekspedisiyalarının və s. marşrutların hansı ölkələrdən keçdiyini xəritədə müəyyən edin.
6. Problemin həlli üçün xəritələrin müqayisəli təhlilindən istifadə edin.
7. Müqayisədə öz mövqeyinizi xəritənin köməyi ilə əsaslandırın.
8. Göstərilən ərazidə hansı müasir ölkələrin yerləşdiyini müəyyənləşdirin.

Bu prosesdə fəallıq növləri: qruplarda xəritə üzrə fikir mübadiləsi, xəritə haqqında rəy, kontur xəritələrlə iş, xəritənin yaradılması (əgər proqramda xəritə yoxdursa) və s. ibarətdir.

Mənbələrin öyrənilməsi üzrə dərslər

Mənbələrin öyrənilməsi və onlar əsasında tarixi hadisənin müəyyənləşdirilməsi olduqca vacib əhəmiyyətə malikdir. Mənbələrin öyrənilməsi üzrə dərs müxtəlif bilik mənbələri ilə işi təşkil etməyə, şagirdlərə tarixi faktların təhlili, təsnifatı və sistemləşdirilməsi üsullarını, onların ümumiləşdirilməsini və öz mövqeyinin əsaslandırılmasını öyrənməyə təkan verir. Belə dərslər şagirdlərin tədqiqat fəaliyyətini stimullaşdırır.

Bunun bir modelini – “Biz tarix dərsləyi yazırıq” formasında göstərek.

Şagirdlərə müəyyən mövzu üzrə mənbələr kompleksinin öyrənilməsi baxımından müstəqil şəkildə dərsləyin bir paraqrafını və ya kiçik bir hissəsini yazmaq təklif olunur:

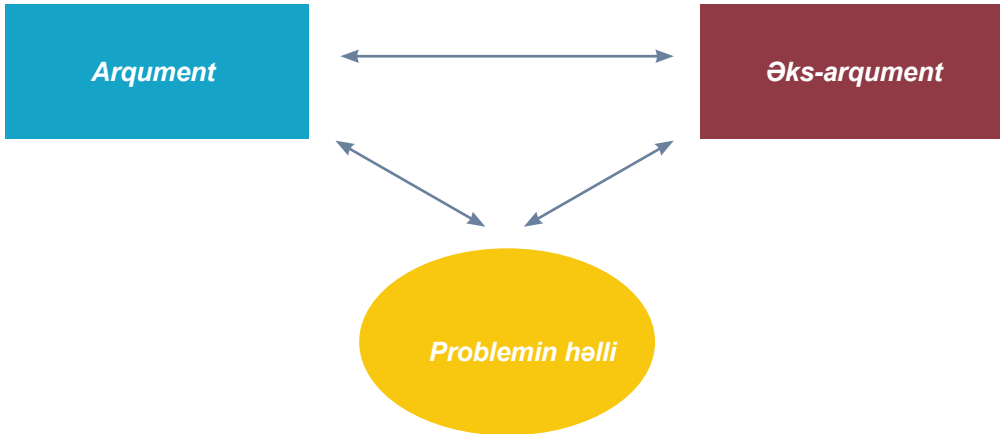
1. Müəllim dərsləyin mövzusunu, problemi söyləyir və tapşırığı izah edir.
2. Şagirdlər kiçik təlim qruplarına bölünür və ilkin məlumatların tədqiqi əsasında tarix dərsləyi üçün material seçirlər.

Qrupların iş qaydası aşağıdakı kimi ola bilər:

- paraqrafın başlığını və ya planını dürüst ifadə etmək, mövzunun açılması üçün hansı yarıməndlər nəzərdən keçirilməlidir?
 - qısa müəllif mətni yazmaq;
 - hadisələrin xronoloji ardıcılığını qeyd etmək;
 - məqsədəuyğun sayılsa, mənbələrdən parçalar götürmək;
 - xəritə, illüstrasiyalar tapmaq;
 - “Zaman oxu”nu tərtib etmək.
3. Hər bir qrup işin yekunlarını sinfə təqdim edir.

Klassik dialoq (Sokrat dialoqu)

Klassik dialoq, demək olar ki, debatlarla eyni alqoritmlə aparılır. Bu dialoqun aparılması problemin həlli üçün səmərəli yolların müəyyən edilməsidir. Debat kimi burada da xüsusi sxemdən istifadə olunur. Bunu aşağıdakı kimi təsvir etmək olar.

Tarix dərslərində yaş xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması

İnsan həyatının mərhələlərinin xüsusiyyətlərini bilməsi müəllim üçün vacibdir. Yaş psixologiyası hər biri müəyyən yaş mərhələsini öyrənən bir neçə bölmədən ibarət elm sahəsidir və həyatın müxtəlif yaş dövrlərində normal insanın psixi inkişaf qanunauyğunluqlarını öyrənir.

Yaş psixologiyasının əməli aktuallığı ondan ibarətdir ki, o, fəaliyyət sahələrinin və ya şəxslərin təsvirini verir, bu da əldə olunan biliyi təcrübədə, məsələn, konkret bir yaş dövründə olan uşaqlara məktəbdə konkret fənlərin tədrisinin təşkilində tətbiq etməyə imkan yaradır.

Bəzi psixoloqlar uşağın təhsili və inkişafı probleminə o mövqedən yanaşırlar ki, təhsil uşağı irəli apara və onda yeniliklər yaradaraq bu inkişafdan öndə gedə bilər. Uşaq özündən yaşca böyük bir şəxsin rəhbərliyi altında və onunla əməkdaşlıq edərək müstəqil surətdə daha çox iş görə və daha mürəkkəb məsələlər həll edə bilər – bu, məlum faktdır. Lakin o da məlumdur ki, uşağın bu imkanı, bacarığı sonsuz deyildir, tapşırıqlar mürəkkəbləşdikcə elə vəziyyət yaranır ki, o hətta böyüyün köməklili sayəsində də məsələnin öhdəsindən gəlməkdə çətinlik çəkir. Uşaq üçün böyük adamla əməkdaşlıq edərək daha yüksək intellektual səviyyəyə qalxmaq, geniş mənada dərkətmə, bənzətmə əsasında bacarmadıqlarından bacardıqlarına keçid imkanı tədris psixologiyasında əsas məqamlardan sayılır.

Təlimdə əsas məsələ odur ki, uşağa yalnız öyrənmə bildiyini öyrətmək olar, yəni onun artıq təqlid imkanı var. Pedaqogikada bu, ümumiyyətlə, çox mühüm amildir. Çünki pedaqogika uşağın zehni inkişafının dünənində deyil, sabahına yönəldilməlidir. Bu əsas şərtədir. Yalnız bu zaman pedaqogika inkişaf proseslərini canlandırma bilər.

Şagirdlərin bizi maraqlandıran yaş dövrü 11–17 yaş (bu müddətdə məktəblilər tarixi öyrənirlər) arasındadır. Psixoloqlar uşağın həyatında bu dövrü aşağıdakı kimi bölürlər: 11–12 yaş – uşaqlığın sonu; 13–17 yaş – yeniyetməlik dövrü.

11–12 yaş orta məktəb yaş dövrü – insan həyatında ən sabit dövrlərdən sayılır. Böyüklər uşaqlarla münasibətdə, demək olar ki, heç bir yeni problemə qarşılaşmırlar. Bu dövrdə uşaqlarda “başqalarının istəklərinə cavab vermək” meyli üstünlük təşkil edir – onlar asanlıqla və həvəslə bilikləri öyrənir, real şeylər haqqında təsəvvürlərinə uyğun gələn nəticəni aldıqda çox məmnunluq duyurlar. Məhz bu dövrdə uşaqlar çox vacib insani keyfiyyət olan əməksevərliyə yiyələnirlər. Bu zaman uşağın bütün əmək vərdişləri onun psixoloji məkanına təşkilədiçi, sabit element kimi daxil olur. Bu dövrdə uşaq çox sürətlə maşınlarla (kompüter, avtomobil və s.), alətlərlə və s. bağlı “böyüklərin” bir çox iş vərdişlərinə yiyələnmə bilər.

Bu dövr məktəblilər üçün tarixi biliklərinin əsaslarının öyrənilməsi baxımından ən əlverişli dövrüdür.

Şəxsiyyət kimi formalaşması üçün yeniyetmə bütün psixoloji şərtlərə malik olur: daxili hərəkət planı, daxili aləmə yönümü, ətraf aləmi anlamaq üsulu – təfəkkür növü. Yeniyetmə hələ məktəbdədir, təhsil onun vaxtının çox hissəsini alır. Psixoloqlar

hesab edirlər ki, bu yaşda inkişaf uşağın bütün ictimai-faydalı fəaliyyət formalarında, xüsusən də təhsildə ünsiyyəti ilə müəyyənləşdirilir. Yeniyetmə şəxsiyyətinin inkişafında ən əsas bir fəaliyyət növündən digərinə keçmək bacarığıdır ki, bu da insan fəaliyyəti quruluşunun qanunauyğunluğudur. Yeniyetmə istənilən formada öz fəaliyyətini qurmaq sahəsində ümumi bacarıqlara yiyələnir – özü qarşıya məqsəd qoyur, fəaliyyət planı cızır, lazımi vasitələr seçə və onları digər insanların hərəkətləri ilə uyğunlaşdırır. İctimai əhəmiyyətli nəticəsi olan kollektiv əmək yeniyetmənin bütün şəxsiyyət imkanlarını üzə çıxaran prosesə çevrilir. Böyük adam yeniyetmə üçün onun fəallığını təşkil edən, insan fəaliyyətinin çox müxtəlif və rəngarəng məzmunu ilə tanış edən mənbə olur.

Yeniyetməlik dövrünün başlanğıcı intellektual fəallıq göstəricilərinin aşağı düşməsi ilə əlaqələndirilsə də, cinsi yetkinlik dövrünün başa çatma mərhələsi intellektual fəallığın keyfiyyətə yeni səviyyədə yüksəlməsi ilə bağlıdır. Yeniyetməlik dövrü həyatın elə mərhələsidir ki, insanda başqaları və özü ilə ünsiyyət norma və üsulları formalaşır. Yaxşılıq, ədalət, bərabərlik, gözəllik, ağıl kimi ümumbəşəri dəyərlər konkret başa düşülür və başqaları ilə münasibətdə tətbiq edilir, sonradan isə onlar ümumiləşdirilmiş humanist dəyərlərə çevrilir. Yeniyetməyə nə isə öyrətmək – insanın münasibət və hərəkətlərinin birmənalı olmadığını, öz mövqeyinin olmasını və onu müdafiə etmə zəruriliyini, tədris fənlərinə öz “münasibəti” olmasını öyrətmək deməkdir. Qeyd olunan dəyər və keyfiyyətlərin təşəkkül tapmasında tarixin interaktiv tədrisinin rolu olduqca vacib əhəmiyyət kəsb edir.

Planlaşdırma ilə bağlı tövsiyə

Bütün sahələrdə olduğu kimi, tədrisdə də planlaşdırma əsasdır. Kurikulum islahatının həyata keçirilməsi ilə əlaqədar olaraq planlaşdırmaya diqqət artırılmışdır. Hər bir müəllim nəticələr əldə etmək üçün planını dəqiq tutmalıdır.

Bildiyiniz kimi, planlaşdırmanın 2 növü vardır: gündəlik və perspektiv.

Müəllim dərsə hazırlaşarkən, ilk növbədə, sinif üzrə təlim nəticələrini və alt standartları nəzərə almalıdır. Standartların reallaşdırılması üçün vasitə mövzulardır. Bu mövzular vasitəsilə şagirdlərdə bilik və bacarıqlar formalaşdırılır. Siz gündəlik planlaşdırma nümunəsini hazırlayarkən standarta uyğun məqsədlərin çıxarılmasını da unutmayın. Məqsədlər şagirdyönümlü olmalı, şagirdə ünvanlanmalıdır. Bunun ardınca tədris zamanı tətbiq ediləcək forma və üsullar müəyyən edilməlidir. Sizin seçdiyiniz üsullar kor-korana yazılmamalı, dərs müddətində tətbiqi reallaşdırılmalıdır. Bəzən müəllimlər gündəlik plan nümunəsində forma və üsulların adını yazsalar da, onu dərsin gedişində reallaşdırmırlar. Buna görə də bəzən onların yazılı şəkildə hazırladıqları plandakı nəticə dərsin sonunda şagirdlərdən alınmır. Standartlar əsasında dərsin reallaşdırılması zamanı təlim-tərbiyə və inkişafetdirici məqsədlər müəyyənləşdirilməlidir. Bu məqsədlərin həyata keçirilməsində seçilmiş resurslar və inteqrasiya imkanları mütləq nəzərdə saxlanılmalıdır. Bundan sonra dərsin mərhələləri başlanır. Fəal dərsin aşağıdakı mərhələləri vardır:

I mərhələ: motivasiya, problemin qoyulması

Fənnin tədrisi prosesində hər bir tədqiqat problemin müəyyənləşdirilməsi ilə başlayır. Əsl problem həmişə çoxsaylı fərziyyələr, ehtimallar doğurur və bunları yoxlamaq üçün, ilk növbədə, tədqiqat sualının formalaşdırılması lazım gəlir. Çünki tədqiqat sualı yeni biliklərin kəşf olunmasında bələdçi kimi çıxış edir.

Bu mərhələdə şagirdlər düşünməyə, idraki fəallığa sövq edildiyindən o həm də motivasiya adlandırılır.

Dərsdə motivasiyanın uğurlu alınması üçün aşağıdakı şərtlərə əməl edilməsi tövsiyə edilir:

1. Motivasiya üçün seçilən material qeyri-adi, maraqlı olmalıdır.
2. Fərziyyələri yoxlamaq, tədqiqat aparmaq və yaradıcılıq üçün imkan verməlidir.
3. Müəllim şagirdlərə yönəldici suallar verməli, fərziyyələri irəli sürərkən onları həvəsləndirməlidir.
4. Tədqiqat sualı təlim standartlarına əsasən müəyyənləşdirilməli və dərsin məqsədinə yönəldilməlidir.
5. Müxtəlif audio-vizual vasitələrlə şagirdlərin diqqətini cəkərək maraq oyatmalıdır.
6. Motivasiya mürəkkəb olmamalı, dərsin çox hissəsini aparmamalıdır.
7. Motivasiya tədqiqat sualının ortaya qoyulması ilə bitməlidir.

II mərhələ: tədqiqatın aparılması

Dərsin məqsədinə və tədqiqat sualına uyğun iş üsulları seçilir. Tədqiqat sualına cavab verməyə kömək edəcək faktları tapmaq üçün məqsədyönlü iş aparılır. Şagirdlərə müxtəlif çalşmalar verilir. Əgər bu zaman qrup işləri verirsinizsə, qrup tapşırıqlarının həcmi və səviyyəsi nəzərə alınmalıdır. Bəzən qrup bölgüsü aparılır, tədqiqat işi zamanı müəllim iş vərəqləri paylayır. İş vərəqlərindəki tapşırıqların biri digərindən asan və ya çətin olmasına görə fərqlənir. Bir qrup asan tapşırığı 5 dəqiqəyə həll edir, digər qrup isə 15 dəqiqə vaxt ayrılmasına baxmayaraq, eyni tapşırığın öhdəsindən gələ bilmir. Bütün bunları nəzərə almaqla işinizi səmərəli qurmağa çalışın. Beləliklə, tədqiqat sualına cavab tapmaq üçün zəmin yaranır. Tədqiqat toplanmış faktlar əsasında təqdimatların hazırlanması ilə yekunlaşır.

Tədqiqat müxtəlif formalarda: kollektiv, qruplarla, cüt şəklində və fərdi qaydada aparıla bilər.

III mərhələ: məlumatın mübadiləsi

Verilmiş problemə aid tədqiqat üçün ayrılmış vaxt bitdikdən sonra müəllim tapşırığın icrasının başa çatdığını bildirir. Bundan sonra şagirdlər informasiyanın təqdimatına başlayır, əldə etdikləri yeni informasiyaları digər iştirakçılarla bölüşürlər. Həmin təqdimatların əks olunduğu iş vərəqləri lövhədən asılır.

IV mərhələ: məlumatın müzakirəsi

Mövcud mərhələnin məqsədi yeni əldə edilmiş informasiyanı sistemləşdirmək və qrupların hazırladıkları təqdimatlar arasındakı əlaqəni üzə çıxarmaqdır.

Bu mərhələdə müəllim köməkçi suallardan istifadə etməklə əldə olunmuş faktların məqsədyönlü müzakirəsini təşkil edir. Məlumat sxem, qrafik, cədvəl, təsnifat və s. formalarda dinlənir. Nəticədə tədqiqat sualına cavab aydınlaşır.

V mərhələ: nəticə və ümumiləşdirmə

Aparılan tədqiqatdan sonra nəticəyə gəlmək üçün müəllim şagirdlərin köməyi ilə yeni bilikləri, əldə edilmiş ideyanı tədqiqat sualı və şagirdlərin ilkin fərziyyələri ilə müqayisə edərək ümumiləşdirir. Hamı tədqiqat sualına cavab verildiyinə əmin olur.

VI mərhələ: yaradıcı tətbiqetmə və ya ev tapşırıqları

Yaradıcı tətbiqetmə biliyi möhkəmləndirir, onun praktiki əhəmiyyətini artırır. Bu məqsədlə şagirdlərə həyatla əlaqəli praktik tapşırıqlar verilir. Əgər yaradıcı tətbiqetməni dərhal icra etmək mümkün olmur, o, sonrakı dərslərdə həyata keçirilir.

Dərsdə alınmış bilik, bacarıq və verdişlərin möhkəmləndirilməsi üçün ən geniş yayılmış sərbəst iş forması ev tapşırıqlarıdır.

Qiymətləndirmə və refleksiya

Refleksiya təlim prosesinin bütün mərhələlərini təhlil etməyə və onu dərinlən başa düşməyə imkan verir. Qiymətləndirmə şagirdlərin təlimdəki nailiyyətlərinin dəyərləndirilməsi prosesidir. Qiymətləndirmə konkret meyarlar üzrə aparılmalıdır. Müəllim şagirdləri əvvəlcədən bu meyarlarla tanış etməlidir.

Perspektiv planlaşdırma

Perspektiv planlaşdırma əsas məqsədləri müəyyənləşdirmək və onlara nail olmaq üçün hər bir müəllimin özünəməxsus fəaliyyət istiqamətidir. Bildiyiniz kimi, kurikulum islahatına görə, müəllimlər illik planlaşdırmada tam sərbəstdirlər. Əvvəldə də qeyd etdiyimiz kimi, məhz hər bir məktəbin yerləşdiyi regiondan, onun infrastrukturundan, maddi-texniki bazasından və s. asılı olaraq Azərbaycan tarixi fənn kurikulumunda nəzərdə tutulmuş məzmun standartları müxtəlif cür reallaşdırıla bilər. Planlaşdırma aparılarkən yuxarıda qeyd olunanlarla yanaşı, şagirdlərin fərdi xüsusiyyətlərinin, öyrənmə tərzlərinin də nəzərə alınması olduqca vacib şərtidir. Eyni bir regionda, eyni bir məktəbdə, lakin ayrı-ayrı 9-cu siniflərdə Azərbaycan tarixi fənnindən dərs deyən müəllimlərin illik planlaşdırmaları müxtəlif ola bilər. Lakin bu planlaşdırmanı kor-koranə aparmaq yolverilməzdir. Bunun üçün aşağıdakı bacarıqlara malik olmanız vacibdir:

- *Məzmun standartlarına əsasən dərslərdəki tədris vahidi və mövzular üzrə dəqiqləşmələrin aparılması* üçün Azərbaycan tarixi fənn proqramında (kurikulumunda) nəzərdə tutulan məzmun standartlarının dərslərdə verilmiş hansı mövzularda reallaşdırıldığını və bu mövzuların hansı tədris vahidlərində birləşdirildiyini müəyyən etməlisiniz. Bu eyni zamanda dərsləklə tanışlıq xarakteri daşıyır. Bu, illik planlaşdırmanı düzgün apara bilməyiniz üçün, demək olar ki, ilkin addımdır.

- *Tədris vahidlərinin və mövzuların ardıcılığının müəyyənləşdirilməsi* mühüm bacarıqlardan biridir. *Mövzuların ardıcılığı* dedikdə sadəcədən mürəkkəbə, məntiqi və xronoloji ardıcılıq nəzərdə tutulur. Bu ardıcılığı müəyyənləşdirərkən bir neçə prinsip nəzərə alınmalıdır ki, bunun da birincisi məzmun ardıcılığı baxımından sadəcədən mürəkkəbə, asandan çətinə doğru getməkdir. Bunun üçün əvvəlcə dərsləklə verilən ardıcılığa diqqət yetirməli, bu ardıcılıq sizi müəyyən səbəblərdən qane etmərsə, (tədris ilində baş verəcək mühüm hadisələr, fənlərarası inteqrasiya və s. baxımından) özünüz mövzuların ardıcılığını müəyyən etməlisiniz.

- *İnteqrasiya imkanlarının müəyyən edilməsi* planlaşdırma aparmaq üçün müəllimə lazım olan bacarıqlardan biridir. Azərbaycan tarixi fənni özündə beş məzmun xəttini birləşdirdiyinə görə onun bir çox fənlərlə (Ümumi tarix, Ədəbiyyat, Həyat bilgisi, Coğrafiya və s.) inteqrasiyası mümkündür. Metodik vəsaitdə sizlərə təqdim olunmuş illik planlaşdırma cədvəlində Azərbaycan tarixi fənninin məzmun standartlarının digər fənlərlə inteqrasiya imkanları göstərilmişdir. Bu inteqrasiya

imkanları biz müəlliflərə məzmun standartlarını reallaşdırma imkanı yaradır. Lakin vəsaitdə verilmiş illik planlaşdırma cədvəlində hər bir mövzu üzrə inteqrasiya verilməsinə baxmayaraq, sinfinizdəki şagirdlərin səviyyəsini, maraqlarını və resurslarınızı nəzərə alaraq özünüz inteqrasiya imkanları müəyyənləşdirə bilərsiniz. Bunun üçün:

► Reallaşdıracağınız standartı həyata keçirmək üçün hansı fənnin köməyinə ehtiyac olduğunu özünüz üçün müəyyənləşdirin.

► Seçdiyiniz fənnin məzmun standartlarını nəzərdən keçirin. Siz yalnız 9-cu sinif məzmun standartları ilə inteqrasiya yarada bilərsiniz.

► İnteqrasiya üçün Azərbaycan tarixi fənni üzrə seçdiyiniz standartla müvafiq standartı müəyyənləşdirərək illik dərslər planında qeyd etməyiniz vacibdir. Bundan sonra müəyyənləşdirdiyiniz inteqrasiya imkanına müvafiq olaraq istifadə edəcəyiniz resurslarda, şagirdlərə təqdim edəcəyiniz tapşırıqlarda bunu nəzərə almalısınız.

Əlavə resursların seçilməsi mövzunu, inteqrasiyanı müəyyənləşdirdikdən sonra aparılmalıdır.

Mövzulara görə məqsədyönlü vaxt bölgüsünün aparılması mühüm bacarıqlardan biridir. Tədris planına əsasən 9-cu sinifdə Azərbaycan tarixi fənninin tədrisinə ayrılan saatdan kənara çıxmaq şərtilə daha vacib, eyni zamanda şagirdlərin çətin qavradıqları mövzulara çox, asan mövzulara isə az vaxt ayıra bilərsiniz. Perspektiv planlaşdırma aşağıdakı cədvəl əsasında hazırlanmalıdır.

Standart	Tədris vahidi	Mövzu	İnteqrasiya	Resurslar	Qiymətləndirmə	Saat	Tarix

Şagird nailiyyətlərinin məktəbdaxili qiymətləndirilməsi

Bildiyimiz kimi, yeni qiymətləndirmə sisteminin nəzəriyyəsi dünyada ilk dəfə XX əsrin 60-cı illərində ABŞ-da yaradılıb. XX əsrin 70–80-ci illərində Avropa, XXI əsrin əvvəllərindən isə MDB ölkələrində tətbiq edilib. Hazırda ölkəmizdə aparılan yeni qiymətləndirmə sistemi şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur və bu qiymətləndirmə reallaşdırılarkən standartların tələblərinə uyğun üsullar seçilir. Bu cür reallaşdırmada əsas məqsəd cəmiyyətin ehtiyac və tələbləri nəzərə alınmaqla təhsilin keyfiyyətini yüksəltməkdir.

Təhsil islahatlarının sistemli şəkildə həyata keçirildiyi bir dövrdə yeni yanaşmalardan biri də qiymətləndirməyə baxışın dəyişməsidir. Şagird nailiyyətlərinin izlənməsindən və

onun inkişafına səmərəli yollarla nail olmaqdan ötrü qiymətləndirmə əsas vasitəyə çevrilmişdir.

Qiymətləndirməni kurikulum islahatının əsas tərkib hissəsi olub, əldə olunan nəticələrin dəyərləndirilməsi kimi də başa düşmək olar. Fənn proqramları (kurikulumları) strukturuna daxil olan məzmun standartları, təlim strategiyaları, qiymətləndirməyə dair məzmun, vasitə və mexanizmlər şagirdin inkişafına, onun şəxsiyyət kimi yetişməsinə, bilik və bacarıqlarının necə və hansı səviyyədə əldə edilməsinə xidmət edir. Şagirdin bir düzgün cavabına qiymət verilsəydi, bu, çox rahat olardı. Bildiyimiz kimi, şagirdin dərstdə fəaliyyəti çoxdur. Onun bu fəaliyyətini qiymətləndirmək isə obyektivlik tələb edir. Bu obyektivliyi qorumaq üçün Azərbaycan tarixi fənn kurikulumunun məzmun standartlarının reallaşdırılması səviyyəsi ölçülmüş, şagirdlərin gözlənilən nəticələrə uyğun qiymətləndirilməsi üçün təminat yaradılmışdır.

Qeyd edək ki, hazırda ölkəmizdə tətbiq olunan müasir qiymətləndirmədə məqsəd şagird nailiyyətlərinin düzgün və qərəzsiz ölçülməsidir. Əldə edilən bilik və bacarıqların qiymətləndirilməsi üçün zəmin yaradılmışdır. Təkcə qiymətləndirmə standartları deyil, şagirdin qiymətləndirilməsində istifadə olunan üsul və vasitələrin düzgün seçilməsi də işin səmərəliliyini artırır.

Bəs qiymətləndirmə vasitələri hazırlayarkən nələrə diqqət yetirmək lazımdır? Qiymətləndirmə vasitələri hazırlanarkən qiymətləndirmə standartlarının ölçüləri, uşaqların yaş xüsusiyyətləri nəzərə alınmalı və qiymətləndirmə vasitələrinin ən səmərəli olanı seçilməlidir. Bununla əlaqədar olaraq şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi prosesinə aid məsələlərdən ən başlıcasını şagirdin şəxsi keyfiyyətlərinin formalaşmasının diaqnostik yolları və metodlarının işlənilib-hazırlanması təşkil edir. Təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsini öz üzərinə götürən qiymətləndirmə ağır və əsaslı bir sahə olduğu üçün məzmun standartları nəzərə alınmaqla taksonomiyaya uyğun hazırlanmış, sadədən mürəkkəbə prinsipi gözlənilmişdir. Şagird nailiyyətlərinə fənn kurikulumlarının səciyyəvi cəhətləri, təlim resurslarının bölgüsünü əks etdirən məlumat və fəaliyyətlərin icra mexanizmləri daxildir ki, bunlar müasir qiymətləndirmədə əsasdır. Fənn kurikulumunun reallaşdırılması ilə əlaqədar olaraq test yoxlamalarının keçirilməsi, tapşırıqların yoxlanılması, müsahibələrin aparılması, layihələrin yerinə yetirilməsi, müşahidə, qiymətləndirmələr, eləcə də şagirdə və məktəbə aid vacib sənədlərin təhlil olunması vacibdir. Hər bir fəaliyyətin nəticəsi olduğu kimi, qiymətləndirmənin nəticələri də mütləq nəzərə alınmalıdır. Nəticələr planlaşdırma, işin düzgün təşkili, təlim resurslarının bölgüsü, təhsilin keyfiyyətinin dəyərləndirilməsi üçün vasitədir.

Hazırda fənn kurikulumunun reallaşdırılmasında şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi üçün istifadə olunan əsas formalardan biri testlərdir. Azərbaycan tarixi fənninin spesifik xüsusiyyətlərini nəzərə alsaq, xəritə və mənbə üzərində işin aparılması şifahi cavablandırma vasitəsilə də qiymətləndirmənin aparılmasına zərurət yaradır. Fənnə uyğun olaraq məktəbdaxili qiymətləndirmə müasir qiymətləndirmənin tələbinə uyğun aparılır. Bu baxımdan Azərbaycan tarixi fənninin tədrisində də diaqnostik, formativ və summativ qiymətləndirmələr vasitəsilə şagirdlərin bilik və bacarıqları qiymətləndirilir.

Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi aparılarkən, təbii ki, diaqnostik qiymətləndirmədən istifadə zəruridir. Bu qiymətləndirmə ənənəvi olaraq şagirdlərin əldə etdikləri bilik, bacarıq və dəyərlərin kəmiyyətə qiymətləndirilməsinə əsaslanır. Lakin şagirdlərin təlimin nəticələrini müəyyən edən şəxsi keyfiyyətlərinin qiymətləndirilməsi sistemi mövcud deyil. Daha təəccüblüsü budur ki, təlimin məqsədlərini əks etdirən sənədlərin hamısında təlim-tərbiyə prosesində formalaşmalı olan müxtəlif şəxsi keyfiyyətlərdən bəhs olunur. Ola bilsin, bu onunla əlaqədardır ki, şəxsi keyfiyyətlərin kəmiyyətə qiymətləndirilməsi praktiki olaraq həyata keçirilməsi çətin olan bir məsələdir. Buna baxmayaraq, ancaq şəxsi keyfiyyətlərin qiymətləndirilməsi təlim prosesinin yekunları haqqında tam təsəvvür yaratmağa imkan verə bilər. Bu sahədə məktəbdə psixoloji xidmətin üzərinə mühüm vəzifələr düşür. Bütün çatışmazlıqlar cari dərəcəyə görə verilən cəmləyici qiymətdən fərqli olaraq, dəyişən olub təkrar cavabla düzəliş bilən formalaşdırıcı (formativ) qiymət vasitəsilə aradan götürülür.

Bütün uşaqların müvəffəqiyyətlə oxuya bilməsi və öz imkanlarını aşkara çıxara bilmələri üçün müəllim və tədris prosesinin başqa iştirakçıları tərəfindən onları nailiyyətlərə həvəsləndirən dayaqın və uşağın şəxsən müvəffəqiyyət əldə etməyə maraqlı olmasının əhəmiyyəti az deyildir.

Təlimə müsbət həvəsləndirici təsirin yaradılması zamanı təbii idrak tələbatının formalaşması və yarış həvəsinin oyadılması kimi üsullara istinad edilir.

Təəssüf ki, təlim prosesində qiymətin rolu o dərəcədə böyükdür ki, o, yeganə təlim motivinə çevrilir. Halbuki qiymət, ilk növbədə, şagird üçün özünüqiymətləndirmə və özünə nəzarət vasitəsi kimi çıxış etməlidir. Özünüqiymətləndirmə verdişlərini yaratmaq üçün bütün sinfin və müəllimin iştirakı ilə qiymətin şagirdin özü tərəfindən qoyulması, eləcə də şagirdlərin bir-birlərinin işinə qiymət verməsi üsulunu tətbiq etmək faydalı olar.

Qeyd olunmalıdır ki, interaktivliyə əsaslanan təlim prosesində şagirdlərin özünü və sinfin, hətta bütövlükdə dərsin özünüqiymətləndirmə imkanları çox genişdir. Yeni təlim metodları ilə işləyən müəllimlər bu qiymətləndirmə üsulundan müntəzəm istifadə edir və çox yaxşı nəticələr əldə edirlər. Bu üsulun tətbiqi nəticəsində şagirdlərdə:

- müstəqillik və özünəinam bacarıqları formalaşır;
- obyektivlik, özünə və yoldaşlarına qarşı tələbkərlilik verdişləri inkişaf edir;
- ədalətli, əməksevər və özünəgüvən kimi iradi keyfiyyətlər yaranır.

Qiymətləndirmənin əsas problemlərindən biri obyektiv qiymətin təmin edilə bilməsinin çətinliyidir: şagird qiymətin obyektivliyinə əmin olmalı və qiymətin tədris prosesinin real tənzimləyicisi ola bilməsi üçün onun nəyə görə verildiyini dəqiq təsəvvür etməlidir.

Obyektiv qiymət verilməsinə mane olan amillər aşağıdakılardır:

1. Kəmiyyət xarakterli qiymətlərin verilməsi üçün dəqiq olmayan (şerti) normativlərin mövcud olması;
2. Şagirdə daha obyektiv əks-əlaqə həyata keçirməyə imkan verən qiymətləndirmənin kəmiyyət meyarlarının diferensiallaşdırılmış və daha dəqiq sisteminin işlənilməməsi.

Diaqnostik, formativ və summativ qiymətləndirmə ilə yanaşı, şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsinin başqa formaları da vardır:

► Bu üsullardan ən mühümü sözlə qiymətləndirmədir. O, müəllimin psixoloji dayağını, təqdirini və tənbehini ifadə edə bilər. Bu üsuldən, əsasən, ibtidai siniflərdə istifadə olunur ki, onun orta məktəbə tətbiqi real və məqsədəuyğundur. Qiymətləndirmə prosesinin ən yaxşı göstəricisi verbal (sözlə) qiymətləndirmənin üstün rolu və qiymətin əhəmiyyətinin azalması ola bilər.

► “Portfolio” sistemi. Bu formadan ibtidai siniflərdə geniş istifadə olunur və yaxşı səmərə verir. “Portfolio” sistemi hər şagirdin xüsusi dosyesidir. Burada şagirdə aid olan və aşağıda adları çəkilənlərlə birlikdə bütün məlumat və sənədlər toplanır:

1. Cari qiymətlər;
2. Şagirdin dərslər fəaliyyəti, onun əhvali-ruhiyyəsi, iş qabiliyyəti, yaşlılarına və yaşlılara münasibəti üzərində gündəlik müşahidələr;
3. Meydana çıxan problemlərin təsviri və onların təhlili;
4. Müəllimin şagirdin yanaşmasına düzəlişlər etməsi, onun təliminin fərdiləşməsi istiqamətləri haqqında qeydləri və proqnozları;
5. valideynlərlə əlaqələrin qeydiyyatı, müəllimin onlarla müzakirə etdiyi mövzular, şagirdin ailə şəraiti haqqında qeydlər;
6. Psixoloqların psixoloji müayinənin nəticələri əsasında rəyi.

Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsinin əsas göstəricilərini onların bilik, bacarıq və dəyərlərin mənimsənilməsi səviyyəsini göstərən 5 fəaliyyət növünə ayırmaq olar:

1. Yazılı testlər;
2. Şifahi cavablar;
3. Ev və müstəqil sinif yoxlama tapşırıqları;
4. Yaradıcı tapşırıqlar;
5. Oyun xarakterli fəaliyyət (viktorina, krossvord həlli və s.).

Dünya təcrübəsinə əsasən, qiymətləndirmənin aşağıdakı ümumi prinsipləri vardır:

- qiymətləndirmə təlim prosesinin mühüm tərkib hissəsidir və bütün təlim prosesi ərzində aparılmalıdır;
- qiymətləndirmə prosesində şəraitdən və şagirdlərin inkişaf səviyyəsindən asılı olaraq müxtəlif metodlardan istifadə edilməlidir;
- qiymətləndirmə təlimin keyfiyyətini korrektə edən proses olmalı, şagirdlərdə öz bacarıqlarını qiymətləndirmək qabiliyyəti formalaşdırmalı və öz təlim nəticələrini daim yaxşılaşdırmaq istəyi, arzusu yaratmalıdır;
- qiymətləndirmə təlimin son nəticələrinə və ictimai həyata girişə yönələn qabaqlayıcı (önləyici) standartlara əsaslanmalıdır;
- qiymətləndirmədə ədalətlik, şəffaflıq və obyektivlik təmin olunmalıdır;
- qiymətləndirmə kriteriyaları ölçüləbilən və etibarlı olmalıdır.

Fəaliyyət növlərinin hər birinin qiymətləndirilməsinin də öz xüsusiyyəti var. Bu da onlara məxsus meyarların müxtəlifliyindən asılıdır:

- Tarix dərslərində yazılı testlərin qiymətləndirilməsi ümumi test tapşırıqlarının, həmçinin mürəkkəb test suallarının sayından;
- Tarix dərslərində şifahi cavabların qiymətləndirilməsi zamanı cavabların dolğunluğu, əhatəliliyi, konkretliyi, düzgünlüyü, dəqiqliyi, nəticələrin, xüsusən nitqin ardıcılığı və məntiqindən;

- Sınıf və müstəqil ev tapşırıqlarının qiymətləndirmə meyarları hər bir tapşırığın əsasını təşkil edən konkret təlim məqsədindən;
- Yaradıcı tapşırıqların qiymətləndirilməsi ideyaların məhsuldarlığından, çevikliyindən, orijinallığından, adekvatlığından və başqa yaradıcı tapşırıqların yerinə yetirilməsi göstəricilərindən asılıdır.

Diaqnostik qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə yönələn və onu idarə edən vacib amildir. Hazırda kurikulumun tətbiqi ilə əlaqədar olaraq qiymətləndirmə ənənəvidən fərqlənir. Məktəbdaxili qiymətləndirmə diaqnostik (ilkin səviyyənin qiymətləndirilməsi), formativ (fəaliyyətin qiymətləndirilməsi) və summativ (kiçik, böyük və yekun) qiymətləndirmələrdən ibarətdir.

Diaqnostik qiymətləndirmədən istifadə etməklə öz təlim strategiyanızı müəyyənləşdirə bilərsiniz. Qiymətləndirməni reallaşdırmaq üçün dərs ilinin əvvəlində tədris vahidlərinin tətbiq edilməsi nəzərdə tutulur. Bu qiymətləndirmə şagirdlərin bilik və bacarıqlarını müəyyən etməkdən ötrü, eyni zamanda şagird bir ümumtəhsil müəssisəsindən digərinə köçürüldükdə, sinfi dəyişdikdə və digər zəruri hallarda onun bilik və bacarıqları haqqında məlumat toplamaq, şagirdə fərdi yanaşmanı təmin etmək məqsədilə aparılır.

Diaqnostik qiymətləndirmənin aparılması üçün aşağıdakı üsul və vasitələrdən istifadə edə bilərsiniz:

Üsullar	Vasitələr
Tapşırıqvermə	Çalışmalar
Müsahibə (şifahi yoxlama)	Müəllimin qeydiyyat vərəqi (şagirdlə, müvafiq hallarda qrup, yaxud siniflə aparılan şifahi yoxlama zamanı müəllimin öyrənmək (diaqnoz qoymaq) istədiyi məsələnin yazıldığı vərəq)
Validəynlərlə və digər fənn müəllimləri ilə əməkdaşlıq	Söhbət və müəllimin sorğu vərəqi (şagirdin evdə və ya məktəbdəki fəaliyyəti ilə bağlı suallar yazılmış vərəq)
Söhbət	Şifahi söhbət
Müşahidə	Gündəlik müşahidə

Bu qiymətləndirmənin nəticələri rəsmi sənədlərdə qeyd olunmur, yazılı qeydlər sinif və şagird portfoliosunda saxlanılır, nəticələr barədə valideynlər, sinif rəhbəri və digər fənn müəllimləri məlumatlandırılır.

Formativ qiymətləndirmə qəbul edilmiş standartların reallaşmasına istiqamət-lənən irəliləyişlərin monitorinqi zamanı sinifdə hər bir şagirdin inkişafının hərəkətve-rici amilinə, təlimin həlledici komponentinə çevrilir. Müəllim keçirdiyi bu monitorinq vasitəsilə tədris prosesini tənzimləyir, bütün şagirdlərin irəliləyişlərini təmin edir, eyni zamanda uğur qazana bilməyən şagirdlərin ehtiyaclarını öyrənərək onlara əlavə köməklik göstərir. Bu qiymətləndirmə fənni tədris edən müəllim tərəfindən məzmun standartlarından irəli gələn təlim məqsədləri əsasında hazırlanmış meyarlar üzrə dərslər ili ərzində müntəzəm olaraq aparılır.

Bir məzmun standartı dərslərdəki bir neçə mövzuda reallaşdığına görə həmin standartlardan çıxan qiymətləndirmə meyarları növbəti müvafiq dərslərdə də istifadə edilir. Qiymətləndirmə meyarları əsasında şagirdlərin müşahidə oluna biləcək fəaliy-yəti 4 səviyyə olmaqla qruplaşdırılır. Bəzi hallarda bu səviyyə 3 və ya 5 ola bilər.

Məsələ:

Standart: 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.

Qiymətləndirmə meyarı: təqdimat hazırlama

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimat hazırlayarkən çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimat hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatı sistemli hazırlayır.	Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatı sərbəst hazırlayır.

Formativ qiymətləndirmənin aparılması üçün aşağıdakı üsul və vasitələrdən istifadə edə bilərsiniz:

Üsullar	Vasitələr
Müşahidə	Müşahidə vərəqləri
Şifahi sual-cavab	Şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi
Təpşiriqvermə	Çalışmalar

Valideynlərlə və digər fənn müəllimləri ilə əməkdaşlıq	Söhbət, sorğu vərəqi (şagirdin evdə və ya məktəbdəki fəaliyyəti ilə bağlı suallar yazılmış vərəq)
Layihə	Şagirdlərin təqdimatı və müəllim tərəfindən müəyyən olunmuş meyar cədvəli
Rubrik	Nailiyyət səviyyələri üzrə qiymətləndirmə şkalası
Şifahi və yazılı təqdimat	Meyar cədvəli
Test	Test tapşırıqları
Özünüqiymətləndirmə	Özünüqiymətləndirmə vərəqləri

Özünüqiymətləndirmə

Bu, fərdi qiymətləndirmədir. Dərsin sonunda hər bir şagird öz fəaliyyətini bu cədvələ əsasən qiymətləndirə bilər.

Şagird: Abdullayev Uğur Həsən oğlu

<i>Tapşırığı tam və düzgün yerinə yetirdim.</i>	<i>Dərsdə diqqətli idim.</i>	<i>Məntiqli yanaşmam var idi.</i>	<i>Sual-cavabda fəal idim.</i>	<i>Əməkdaşlıq etdim.</i>	<i>Etiket qaydalarına riayət etdim.</i>

Cütlərlə iş zamanı qiymətləndirmə

Bu qiymətləndirmədən cütlərlə iş zamanı istifadə etmək olar. Dərsin sonunda cütlərə aşağıda göstərilən cədvəl paylanılır. Bu cədvəldən istifadə etməklə hər bir şagird həm özünün, həm də yoldaşının fəaliyyətini qiymətləndirə bilər.

Cütlərdə işləyən şagirdlərin adı	Fəalliq səviyyəsi (zəif, orta, yüksək)	Əməkdaşlıq etmə	Qaydalara əməl olunması	Tapşırığın icrası zamanı müzakirə etmə	Ümumi rəyə gəlmə
Banu					
Hüseyn					

Qrup işlərinin qiymətləndirilməsi

Qruplarla işin qiymətləndirilməsi üçün meyar cədvəli hazırlanır. Qrupların fəaliyyətini aşağıdakı meyarlara əsasən qiymətləndirmək olar.

Qruplar Meyarlar	I qrup	II qrup	III qrup	IV qrup
Tapşırığı düzgün yerinə yetirmə				
Tərtibat				
Təqdimetmə				
Əməkdaşlıq				

Yekun (summativ) qiymətləndirmə standartların mənimsənilməsi istiqamətində şagirdlərin əldə etdiyi irəliləyişləri dəyərləndirir. Bu qiymətləndirmə il ərzində bəhs və ya bölmələrin, həm də tədris ilinin sonunda *qiymətləndirmə standartlarının* əsasında həyata keçirilir. Summativ qiymətləndirmənin nəticələri rəsmidir və keçirildiyi tarixdə sinif jurnalında qeyd olunur. Summativ qiymətləndirmənin aparılması üçün yalnız test üsuluna üstünlük verməməli, aşağıdakı üsul və vasitələrdən də istifadə olunmalıdır:

Üsullar	Vasitələr
Yoxlama yazı işləri	Yoxlama yazı işləri üzrə qeydiyyat vərəqi
Layihə	Şagirdlərin təqdimatı və müəllim tərəfindən müəyyən edilmiş meyar cədvəli
Şifahi sorğu	Şifahi sorğu üzrə qeydiyyat vərəqi
Test	Test tapşırıqları
Tapşırıqvermə	Tapşırıq, çalışma və laboratoriya işləri
Yaradıcılıq və əl işləri	Fənlərə müvafiq olaraq rəsmlər, hazırlanan məmulatlar və digər əl işləri

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin 28 dekabr 2018-ci il tarixli 8/1 nömrəli Kollegiya iclasının Qərarı ilə summativ qiymətləndirmənin aparılmasındakı yeni qaydalar təsdiq edilmişdir.

Qərara əsasən summativ qiymətləndirmədə aşağıdakı dəyişikliklər həyata keçirilmişdir:

- kiçik və böyük summativ qiymətləndirmələr 100 ballıq şkala ilə ölçülür.
- summativ qiymətləndirmədə istifadə olunan qiymətləndirmə vasitələri (suallar)

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2009-cu il 13 yanvar tarixli 9 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasının ümumi təhsil sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyası"nın tələbləri nəzərə alınmaqla hazırlanır.

Suallar hər bir sinif və fənn üzrə 4 səviyyədə tərtib edilir. 1-ci səviyyə ən aşağı, 4-cü səviyyə isə ən yüksək səviyyəni əks etdirir. Suallar müxtəlif mürəkkəblik səviyyəsində hazırlanır. 1-ci və 2-ci səviyyəyə təhsilalanların əksəriyyətinin, 3-cü və 4-cü səviyyəyə daha hazırlıqlı şagirdlərin cavablandırma biləcəyi suallar aid edilir. Səviyələr üzrə sualların qiymətləndirmə ballarının 100 ballıq şkalada bölgüsü aşağıdakı kimi nəzərdə tutulur:

- * 1-ci səviyyə üzrə suallar qiymətləndirmənin 20%-ni (və ya 20 bal) təşkil edir;
- * 2-ci səviyyə üzrə suallar qiymətləndirmənin 30%-ni (və ya 30 bal) təşkil edir;
- * 3-cü səviyyə üzrə suallar qiymətləndirmənin 30%-ni (və ya 30 bal) təşkil edir;
- * 4-cü səviyyə üzrə suallar qiymətləndirmənin 20%-ni (və ya 20 bal) təşkil edir.
- Üzrlü (xəstəlik (tibbi arayış təqdim edildikdə), bədbəxt və fəvqəladə hadisə) səbəbdən kiçik summativ qiymətləndirmənin hər hansı birində iştirak etməyən təhsilalanın kiçik summativ qiymətləndirmədə iştirak etməməsi yarımillik balların hesablanmasında nəzərə alınmır. Təhsilalanın iştirak etmədiyi kiçik summativ qiymətləndirmə növbəti kiçik summativ qiymətləndirmədə təşkil edilir.
- Üzrsüz səbəbdən kiçik summativ qiymətləndirmədə iştirak etməyən təhsilalanın həmin qiymətləndirmə üzrə balı "0" qəbul edilir və yarımillik balların hesablanmasında nəzərə alınır.
- Üzrsüz səbəbdən I və II yarımillər üzrə keçirilən böyük summativ qiymətləndirmələrdə iştirak etməyən təhsilalanın həmin qiymətləndirmələr üzrə balı "0" qəbul olunur.
- Təhsilalan I və II yarımillər üzrə keçirilən böyük summativ qiymətləndirmələrdə üzrlü səbəbdən (xəstəlik (tibbi arayış təqdim edildikdə), bədbəxt və fəvqəladə hadisə) iştirak edə bilmədikdə, müvafiq summativ qiymətləndirmə günündən sonra növbəti 2 (iki) həftə müddətində onun üçün böyük summativ qiymətləndirmə təşkil edilir. Qeyd olunan müddətdə təhsilalan böyük summativ qiymətləndirmədə hər hansı səbəbdən iştirak etmədikdə böyük summativ qiymətləndirmə üzrə balı "0" qəbul olunur.
- Summativ qiymətləndirmədə iştirak etməyən təhsilalanlar üçün sinifdə istifadə olunan eyni səviyyəli yeni qiymətləndirmə vasitələri (test, imla, inşa, ifadə, çalışma) hazırlanır.
- Təhsilalanın summativ qiymətləndirmədə topladığı balların "2", "3", "4", "5" qiymətlərinə uyğunluğu aşağıdakı qaydada müəyyənləşdirilir:
 - * 30-dək (daxil olmaqla) olan ballar "2" qiyməti ilə;
 - * 30-dan 60-dək (daxil olmaqla) olan ballar "3" qiyməti ilə;
 - * 60-dan 80-dək (daxil olmaqla) olan ballar "4" qiyməti ilə;
 - * 80-dən 100-dək (daxil olmaqla) olan ballar "5" qiyməti ilə.
- Təhsilalanın summativ qiymətləndirmədə topladığı ballar və onların uyğunlaşdırıldığı qiymət summativ qiymətləndirmənin aparıldığı tarixdə sinif jurnalında və məktəbli kitabçasında yazılır.
- Summativ qiymətləndirmələrin nəticələri ilə razılaşmayan təhsilalanların valideynlərinin və ya digər qanuni nümayəndələrinin müraciətlərinə təhsil müəssisəsinin tabeliyindən asılı olaraq Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi və ya yerli təhsili idarəetmə orqanları tərəfindən baxılır. Yerli təhsili idarəetmə orqanlarının

qərarları ilə razılaşmayan təhsilənlərin valideynlərinin və ya digər qanuni nümayəndələrinin müraciətlərinə Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi tərəfindən baxılır.

Yarımillik və illik qiymətlərin hesablanması:

▪ Təhsilənlərin kiçik və böyük summativ qiymətləndirmələrdə topladığı ballar əsasında yarımillik ballar hesablanır. Yarımillik balların "2", "3", "4" və ya "5" qiymətlərinə uyğunluğu bu Qaydanın 4.19-cu bəndinə müvafiq olaraq müəyyənləşdirilir. Yarımillik balların miqdarı və onların uyğunlaşdırıldığı qiymət sinif jurnalı və məktəbli kitabçasında yazılır.

▪ Böyük summativ qiymətləndirmə aparılmayan fənlər üzrə yarımillik bal kiçik summativ qiymətləndirmələrdə toplanmış ballar əsasında aşağıdakı kimi hesablanır:

$$Y = (ksq_1 + ksq_2 + \dots + ksq_n) / n$$

Y – təhsilənlərin yarımillik üzrə balını;

ksq₁, ksq₂ ... ksq_n – hər kiçik summativ qiymətləndirmədə toplanmış balların miqdarı;

n – kiçik summativ qiymətləndirmələrin sayını bildirir.

Böyük summativ qiymətləndirmə aparılan fənlər üzrə yarımillik bal kiçik və böyük summativ qiymətləndirmələrdə toplanılan ballar əsasında aşağıdakı kimi hesablanır:

$$Y \equiv \frac{ksq_1 + ksq_2 + \dots + ksq_n}{n} \cdot \frac{40}{100} + BSQ \cdot \frac{60}{100}$$

BSQ – hər yarımillik üzrə aparılan böyük summativ qiymətləndirmədə toplanmış balların miqdarı.

▪ Təhsilənlərin illik balları onun yarımillik ballarının ədədi ortası kimi hesablanır və illik balın "2", "3", "4" və ya "5" qiymətləri sinif jurnalı və məktəbli kitabçasında yazılır.

Şifahi təqdiməmə bacarığının qiymətləndirilməsi cədvəli		
Şagirdin adı, soyadı, atasının adı:	Abdullayev Ucal Böyükağa oğlu	
Meyarlar	Bəli	Xeyr
Əsas faktları sadalayır.		
Fikrini əsaslandırır.		
Yersiz təkrara yol vermir.		
Faktları söyləyərkən mənbələrdən istifadə edir.		
Problemdən kənara çıxmır.		
Əlaqələndirmə aparır.		
Özünə inamla danışır.		
Müəllimin rəyi:		

Düzgün həyata keçirilmiş qiymətləndirmənin nəticələri müəllimin fəaliyyəti, bu fəaliyyətin şagirdlərin tələbatına nə dərəcədə cavab verməsi, habelə kurikulumda, planlaşdırmada və dərsliklərdə müvafiq dəyişikliklərin aparılması zərurəti haqqında qərar qəbul etməyə imkan verir.

Azərbaycan tarixi fənninin ümumtəhsil məktəblərində tədrisi dərin və əhatəli biliyə, bacarıq və vərdislərə, yüksək intellektə, geniş dünyagörüşünə malik olan, onu daim inkişaf etdirməyə çalışan şəxsiyyət formalaşdırmağa, öz soykökünə, adət-ənənələrə, milli-mənəvi dəyərlərə əsaslanan, tarixi keçmişinə dərinlənən, vətəninə, millətini sevən və onun adına faydalı işlər görməyə çalışan vətəndaş tərbiyə etməyə xidmət edir.

Tarixi proseslərlə yaxından tanış olmaq, şəxsiyyətləri tanıyıb onlara münasibət bildirmək, dövrün hadisələrini təhlil etmək bu günümüzü qurmaq və gələcəyə yol açmaq üçün çox yaxşı bir vasitədir. Tarixi biliklərin xronoloji ardıcılıqla, məntiqə və sadədən mürəkkəbə prinsipinə uyğun müəyyən olunması ilə yanaşı, məzmun standartlarında nəzərə alınması əsas istiqamətlərdən biridir. Tarixə dair məzmun standartları müəyyənləşdirilərkən şagirdlərin öyrənəcəkləri tarixi biliklərin, eləcə də bu fənn üzrə konkret təlim fəaliyyətlərinin (idraki, hissi, psixomotor) əhatə olunması diqqət mərkəzində saxlanılmışdır. Bu baxımdan şagirdin bu istiqamətdə fəaliyyətini təşkil etmək, onların bilik və bacarıqlarını məqsədəuyğun qiymətləndirmək zəruri haldır. Tarixə dair deklarativ biliklərlə yanaşı, şagirdlərə prosedural və kontekstual biliklərin verilməsi və onun nə dərəcədə reallaşdırılmasını ölçmək şagird fəaliyyətinin izlənilməsi üçün zəruri haldır. Tarix fənni kurikulumunun məzmun standartlarına uyğun olaraq şagirdlərin praktik fəaliyyətə yönəldilməsi, xəritə üzrə işə, tədqiqatçılığa, qrafik və cədvəllər hazırlamağa istiqamətləndirilməsi, onların yaradıcı işə cəlb olunması üçün imkan yaradılmalıdır.

Qiymətləndirmə vasitələri hazırlayarkən şagird şəxsiyyətinin inkişaf etdirilməsi və bacarıqların məqsədəuyğun formalaşdırılmasını diqqət mərkəzində saxlamaq lazımdır. Beyinləri təmiz ağ kağıza bənzəyən, daim axtarışda olan və məktəbdə formalaşan şagirdlərin meyil və maraqlarını, əqli və fiziki imkanlarını nəzərə almaq lazımdır.

Fənni kurikulumunun məqsədlərinə uyğun olaraq şagirdlərimiz Azərbaycan tarixi fənninin köməyi ilə ünsiyyət qurmaq və əməkdaşlıq etmək kimi yüksək mənəvi keyfiyyətlərin, mühakimə yürütmək, qoyulmuş problemə fərqli baxış nümayiş etdirmək, öz nöqteyi-nəzərini əsaslandırmaq bacarığına malik olmalıdırlar. Bu, şagird fəaliyyətinin ardıcıl izlənilməsini, onun nailiyyətlərindəki irəliləyişlərin müntəzəm qiymətləndirilməsini təmin edir, şagirdlərə gündəlik həyatda lazım olan zəruri bacarıqların aşılmasını və onun ardıcıl olaraq inkişaf etdirilməsini ön plana çəkir. Təlim prosesi ilə gözlənilən nəticə arasında qarşılıqlı əlaqə üçün zəmin yaradılmalıdır.

Bu məqsədin reallaşdırılması üçün aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır:

- tarixi hadisələrin, həmçinin müasir həyatda baş verən ictimai hadisələrin dərk, təhlil və təsnif edilməsi;
- milli-mənəvi dəyərlərdən, mədəni irsdən istifadə etməklə daxili potensialın zənginləşdirilməsi və onların gələcək nəsillərə ötürülməsi;
- dövlətçilik ənənələrinə istinad olunması, ölkəmizin müstəqil dövlət quruculuğunda şüurlu və məsuliyyətli vətəndaş kimi iştirak etməsi;

- vətənin tarixində baş vermiş hadisələr nəzərə alınmaqla milli mənafehin və maraqların qorunması;
- müxtəlif mənbələri təhlil etməklə onlardan nəticələrin çıxarılması, sosioloji məlumatlar üzərində işin təşkili, sosial, iqtisadi, mədəni problemlərin tarixi baxımdan inkişafının digər fənlərlə əlaqədə izlənilməsi;
- tarixi hadisələrin qarşılıqlı əlaqələrini təhlil etməklə məntiqi və yaradıcı təfəkkürün inkişaf etdirilməsi.

Şagird nailiyyətlərinin izlənilməsi və onun inkişafına səmərəli yollarla nail olmaqdan ötrü qiymətləndirmə əsas vasitədir. Qiymətləndirmə şagirdin məzmununda əldə etdiyi nəticələrin dəyərləndirilməsidir. Ümumiyyətlə, qiymətləndirmə bilik və bacarıqların necə və hansı səviyyədə əldə edilməsinə xidmət edir. Qiymətləndirmə vasitələri hazırlayarkən qiymətləndirmə standartlarının ölçüləri nəzərə alınmaqla həyata keçirilməlidir. Standartlara uyğun vasitələrin hazırlanmasında məqsəd şagird nailiyyətlərinin düzgün ölçülməsi, əldə edilmiş bilik və bacarıqların standartla uyğun qiymətləndirilməsidir. Müəllim formativ qiymətləndirmə hazırlayarkən öz yaradıcılığına, lakin məqsəddən kənara çıxmadan meyarla uyğun vasitələr hazırlamalıdır.

Dünya təcrübəsinə əsasən qiymətləndirmənin aşağıdakı ümumi prinsipləri vardır:

- *qiymətləndirmə təlim prosesinin mühüm tərkib hissəsidir və bütün təlim prosesi ərzində aparılmalıdır;*
- *qiymətləndirmə prosesində şəraitdən və şagirdlərin inkişaf səviyyəsindən asılı olaraq müxtəlif metodlardan istifadə edilməlidir;*
- *qiymətləndirmə təlimin keyfiyyətini korrektə edən proses olmalı, şagirdlərdə öz bacarıqlarını qiymətləndirmək qabiliyyəti formalaşdırmalı və öz təlim nəticələrini daim yaxşılaşdırmaq istəyi, arzusu yaratmalıdır;*
- *qiymətləndirmə təlimin son nəticələrinə və ictimai həyata girişə yönələn qabaqlayıcı (önleyici) standartla əsaslanmalıdır;*
- *qiymətləndirmədə ədalətlik, şəffaflıq və obyektivlik təmin olunmalıdır;*
- *qiymətləndirmə kriteriyaları ölçüləbilən və etibarlı olmalıdır.*

Təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsini öz üzərinə götürən qiymətləndirmə sahəsi təhsilin ağır və əsaslı bir hissəsi olduğu üçün məzmun standartları nəzərə alınmaqla taksonomiyaya uyğun hazırlanmış, sadədən mürəkkəbə prinsipi gözlənilmişdir.

Şagirdlərin fənn üzrə bilik və bacarıqlarının qiymətləndirilməsi üçün aşağıdakı keyfiyyət göstəriciləri əsas götürülməlidir:

1. Tamlıq – tarixi anlayışlar, nəzəri müddəalar və s. haqqında tarixi bilik və bacarıqların, fəaliyyətlərin həcmi, genişliyi, zənginliyi;
2. Davamlılıq – müəyyən vaxt keçdikdən sonra təhsil alanın əvvəl aldığı tarixi bilikləri öz yaddaşında bərpa edə bilməsi bacarığı;
3. Dərinlik – şagirdlərin öyrəndiklərinin mahiyyətini, səbəb və nəticə əlaqələrini anlaşdırmağa dair bilik, bacarıq və fəaliyyəti;
4. Dəqiqlik – şagirdlərin Azərbaycan tarixinin baza anlayışlarını təşkil edən faktları, mühüm müddəaları dərk edərək seçə bilməsi bacarığı;

5. Dərk edilmə – istifadə edilən tarixi faktların, müddələrin sübut edilməsi, arqumentləşdirilməsi, məntiqi düşünmə, müstəqil mühakimə yürütmə qabiliyyətinin olması;
6. Sistemlilik – şagirdlərin nəzəri-tarixi biliklərinin müxtəlif elementləri, hissələri arasında əlaqələr yaratmaq bacarığı;
7. Ümumiləşdirmə – tarixi bilikləri bloklar, sxemlər şəklində ümumiləşdirə bilmək, baş verən hadisə, proses və təzahürlərdə inkişafı və dinamikani görə bilmək bacarığı;
8. Çeviklik – tarixi bilikləri qeyri-standart şəraitdə, situasiyalarda istifadə edə bilmək bacarığı;
9. Praktikli (bilik və bacarıqlardan praktik istifadə) – müxtəlif fəaliyyət növlərində (tezis, esse, mənbə üzrə iş və başqa tapşırıqlar) biliklərin tətbiqi, tətbiq üçün üsul və priyomları seçə bilmək bacarığı.

Keyfiyyəti qiymətləndirmək üçün aşağıdakı yollardan istifadə etmək olar:

- verbal (sözlə) qiymətləndirmə;
- özünüqiymətləndirmə;
- reytingin müəyyənləşdirilməsi;
- meyar cədvəli;
- şagirdlərin müstəqil işlərində konstruktiv qeydlər;
- portfolio (şagirdlərin xüsusi dosyesi – burada şagirdə aid bütün sənədlər və məlumatlar qeydə alınır, məsələn, dərş fəaliyyəti, iş qabiliyyəti və s. haqqında qeydlər).

Ənənəvi qiymətləndirmədən fərqli olaraq, nailiyyətlərin qiymətləndirilməsi həyata keçirilərkən şagirdlərin bilik, bacarıq və vərdişlər sistemine yiyələnməsi ilə yanaşı, onların şəxsi keyfiyyətlərinin, o cümlədən biliyə yiyələnmə həvəsi, liderlik qabiliyyəti, yaradıcılıq keyfiyyətləri, mənəvi keyfiyyətlərinin ölçülməsi də nəzərdə tutulur.

- *öyrənilən tədris materialının mənimsənilməsindən alınacaq nəticələrin müəllim tərəfindən əvvəlcədən müəyyənləşdirilməsi;*
- *alınacaq nəticələrə dair məlumatlarla şagirdlərin tanış edilməsi;*
- *bilik və bacarıqları yoxlamağın metodlarına dair məlumatları sifə elan etməklə şagirdlərdə fəaliyyət nəticələrinin şəffaflıq və açıqlıq prinsipi əsasında qiymətləndirildikləri barədə inamın yaradılması;*
- *verilən tapşırıqların yerinə yetirilməsinə ayrılan müddətin bütün sifə elan olunması və nailiyyətləri qiymətləndirmənin əlavə formaları barədə şagirdlərin məlumatlandırılması.*

Qiymətləndirmə ilə bağlı materiallar və təlimatlar tərtib edilərkən məzmun spesifikasiyası, sualın formatı və sayı, cavabları necə qiymətləndirmək, müxtəlif tipli digər suallar da nəzərdə tutula bilər. Qiymətləndirmə üçün seçilmiş sual və tapşırıqlar müxtəlif məzmununda olduğu kimi, forma etibarilə də rəngarəng olmalıdır. Müxtəlif sual tiplərinin işlənməsi imtahan prosesini və nəticələri daha uğurlu etmək üçün vacibdir. Tarix fənninin tədrisində ən çox çoxseçimli, açıq-qapalı, uzlaşdırma, müqayisəetmə tipli suallardan istifadə edilir.

Azərbaycan tarixi üzrə illik tematik planlaşdırma

Sıra	Standart	Mövzu	Tədris vahidi	İntegrasiya	Qiymətləndirmə	Saat
I bölmə. Azərbaycan yeni dövrdə						
I fəsil. Azərbaycan XIX əsrin 30–50-ci illərində						
1.	1.1.1. 1.3.1. 3.1.1.	Müstəmləkə rejiminin yaranması		Ü.t. 1.1.3., Riy. 4.1.1.	Diaqnostik, formativ	2
2.	1.2.2. 1.3.1. 3.1.1.	Təsərrüfat və əhəlinin həyatı		Ə. 1.1.4., Azərbay.d. 1.2.4.	Formativ	1
3.	1.1.1. 1.1.2. 2.1.2.	Xalq hərəkatı		Ü.t. 1.1.3., Riy. 4.1.1.	Formativ	1
4.	3.1.1. 1.1.2. 1.2.1. 1.1.1.	Müstəmləkə rejiminin möhkəmləndirilməsi		Ü.t. 1.1.2., Riy. 5.1.1.	Formativ	1
II fəsil. Azərbaycan XIX əsrin 60–90-cı illərində						
5.	1.1.2. 1.3.1. 3.1.1.	Burjua islahatları		Azərbay.d. 2.2.3., Ü.t. 2.1.1.	Formativ	1
6	1.1.2. 1.3.1. 2.1.1. 3.1.1.	Kənd təsərrüfatında yeniliklər		Ü.t. 3.1.1., C. 3.2.1., H.b. 2.1.2.	Formativ	1
7	1.2.2. 4.1.2. 3.1.1. 2.1.1.	Bakının dünyanın neft mərkəzinə çevrilməsi		Ü.t. 3.1.1., C. 3.2.1., H.b. 2.1.2.	Formativ	1
8	1.2.2. 2.1.1. 3.1.1.	Sənayenin digər sahələri. Nəqliyyat, rabitə və ticarət		Ü.t. 4.1.2., Azərbay.d. 1.2.4., K. 4.3.1.	Formativ	1
9	1.2.2. 4.1.2. 5.1.3.	Milletin formalaşması		Ü.t. 4.1.2., İnf. 3.3.2., Azərbay.d. 1.2.4.	Formativ	1

Kıçık summativ qiymətləndirmə						1
10	1.1.1. 1.2.2.	Xalq hərəkatı		Ü.t. 1.1.3., Riy. 4.1.1.	Formativ	1
11	1.3.1. 2.1.1. 3.1.1.	Cənubi Azərbaycan Qacarlar dövlətinin tərkibində		Ü.t. 3.1.1., C. 3.2.1., H.b. 2.1.2.	Formativ	1
12	4.1.2. 5.1.1. 5.1.3.	XIX əsrdə təhsil və elm		Ü.t. 5.1.1., Azərb.d. 3.1.2.	Formativ	1
13	4.1.2. 5.1.1. 5.1.2. 5.1.3.	Milli mətbuatın, teatrın yaranması. Ədəbiyyat və incəsənət		Ü.t. 5.1.3., B. 1.1.1., Ə. 3.1.2.	Formativ	1
<i>III fəsil. Azərbaycan XX əsrin əvvəllərində</i>						
14	1.2.2. 2.1.1. 3.1.1. 4.1.2.	Sənayenin vəziyyəti		Ü.t. 4.1.2., Azərb.d. 1.2.4.	Formativ	1
15	1.1.1. 3.1.1.	Kənd təsərrüfatı. Yeni aqrar qanunlar		Ü.t. 3.1.1., C. 3.2.1., H.b. 2.1.2.	Formativ	1
16	1.1.1. 3.1.1. 4.1.2.	Azadlıq hərəkatının yeni mərhələsi		Ü.t. 1.1.3., Riy. 4.1.1.	Formativ	1
17	1.1.1. 1.2.2. 4.1.2.	Azərbaycanlı əhaliyə qarşı ermənilərin törətdikləri qırğınlar. Milli demokratik hərəkat		Ə. 1.1.4., İnf. 3.3.2., Azərb.d. 1.2.4.	Formativ	1
18	1.1.2. 1.2.2. 4.1.2.	Milli partiya və təşkilatların yaranması		Ü.t. 4.1.2., İnf. 3.3.2., Azərb.d. 1.2.4., K. 4.3.1.	Formativ	1

19	1.1.1. 1.2.2. 3.1.2. 4.1.2.	Azərbaycan Birinci Dünya müharibəsi illərində		Ü.t. 4.1.2., İnf. 3.3.2.	Formativ	1
Kiçik summativ qiymətləndirmə						1
20	1.1.1. 1.2.2. 1.1.2.	Azərbaycan 1917-ci il Fevral inqilabından sonrakı dövrdə		Ə. 1.1.4., İnf. 3.3.2.	Formativ	1
21	4.1.2. 5.1.1. 5.1.2. 5.1.3.	Mədəniyyət		Ü.t. 5.1.3.	Formativ	1
II bölmə. Azərbaycan müasir dövrdə						
IV fəsil. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti						
22	1.1.1. 1.2.2. 3.1.2.	Şimali Azərbaycanda türk-müsəlman əhaliyə qarşı soyqırımaları		Ə. 1.1.4., Azərbay.d. 1.2.4.	Diagnostik, formativ	2
23	1.2.2. 3.1.3. 4.1.1. 4.1.2.	Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaradılması		Ü.t. 3.1.2., Azərbay.d. 1.2.4., Riy. 5.1.3.	Formativ	1
24	1.2.2. 3.1.3. 4.1.2.	Dövlət quruculuğu sahəsində tədbirlər		Ü.t. 3.1.2., Azərbay.d. 1.2.4., Riy. 5.1.3.	Formativ	1
25	1.2.2. 2.1.2. 3.1.2.	Erməni işğalçılara qarşı mübarizə		Ü.t. 2.1.2., Ə. 1.1.4., Azərbay.d. 1.2.4.	Formativ	1
26	1.1.2. 1.2.2. 3.1.1. 5.1.3.	İqtisadi, sosial və mədəni tədbirlər		Ü.t. 5.1.3., B. 1.1.1., Ə. 3.1.2.	Formativ	1

27	1.1.2. 1.2.2. 3.1.2. 3.1.3.	Xarici siyasət		Ü.t. 3.1.1., Azərbay.d. 1.1.1., H.b. 2.1.2.	Formativ	1
28	3.1.1. 3.1.2. 4.1.2.	Cənubi Azərbaycanda milli azadlıq mübarizəsi		Ü.t. 3.1.1., H.b. 2.1.2.	Formativ	1
Kiçik summativ qiymətləndirmə						1
Böyük summativ qiymətləndirmə						1
V fəsil. Azərbaycan 1920–30-cu illərdə						
29	1.1.1. 1.3.1. 3.1.1.	Sovet rejiminin qurulması		Ü.t. 1.1.3., Riy. 4.1.1.	Formativ	1
30	1.1.2. 1.2.1.	Sovet rejiminə qarşı xalq hərəkatı		Ü.t. 1.1.2., Riy. 5.1.1.	Formativ	1
31	1.1.1. 3.1.1.	Formal müstəqilliyin ləğvi		Ü.t. 1.1.3., Riy. 4.1.1.	Formativ	1
32	1.1.2. 2.1.2.	Azərbaycanın ərazi bütövlü- yünə yeni qəsdlər		Ü.t. 2.1.2.; 1.1.3., Riy. 4.1.1.	Formativ	1
33	1.3.1. 2.1.1. 3.1.1.	Azərbaycanda Sovet hökümə- tinin iqtisadi tədbirləri		Ü.t. 2.1.1., C. 3.2.3., H.b. 1.2.1.	Formativ	2
34	1.2.1. 1.3.1.	Zorakı kollek- tivləşdirmə		Azərbay.d. 2.2.3., Ü.t. 2.1.1.	Formativ	1
35	1.2.2. 4.1.2.	Totalitar rejimin qurulması. Kütləvi repressiyalar		Ü.t. 4.1.2., Azərbay.d. 1.2.4.	Formativ	1
36	5.1.1. 5.1.3.	Mədəni qurucu- luq tədbirləri		Ü.t. 5.1.3., B. 1.1.1., Ə. 3.1.2.	Formativ	1
Kiçik summativ qiymətləndirmə						1

VI fəsil. Azərbaycan İkinci Dünya müharibəsi və sonrakı dövrdə						
37	1.1.1. 1.2.1. 3.1.2.	Azərbaycan SSR İkinci Dünya müharibəsi illərində		Ü.t. 3.1.1., Azərbay.d. 1.1.1., H.b. 2.1.2.	Formativ	1
38	3.1.1. 4.1.1.	Cənubi Azərbaycanda milli azadlıq mübarizəsi		Ü.t. 4.1.1., Azərbay.d. 1.2.4.	Formativ	1
39	1.1.1. 1.3.1.	Azərbaycan SSR müharibədən sonrakı onillikdə		Ü.t. 1.1.3.	Formativ	1
40	1.1.2. 3.1.1. 3.1.3.	Milli oyanış cəhdləri		Ü.t. 3.1.2., Azərbay.d. 1.2.4., Riy. 5.1.3.	Formativ	1
41	1.3.1. 5.1.1. 5.1.3.	1940–60-cı illərdə mədəniyyət sahəsində uğurlar		Ü.t. 5.1.3., B. 1.1.1., Ə. 3.1.2.	Formativ	1
42	3.1.1. 4.1.1. 4.1.2.	1970–80-ci illərdə sosial-iqtisadi yüksəliş		Ü.t. 4.1.1., Azərbay.d. 1.2.4.	Formativ	1
43	1.1.2. 3.1.1.	Yenidənqurma siyasətinin iflası		Ü.t. 1.1.3., Riy. 4.1.1.	Formativ	1
44	1.1.1. 1.2.2. 3.1.2.	Ərazi bütövlüyünün və milli hüquqların qorunması uğrunda mübarizə		Ü.t. 3.1.1., Azərbay.d. 1.1.1., H.b. 2.1.2.	Formativ	1
45	1.1.2. 3.1.1. 3.1.2.	Cənubi Azərbaycan müharibədən sonrakı dövrdə		Ü.t. 3.1.1., Azərbay.d. 1.1.1., H.b. 2.1.2.	Formativ	1
46	5.1.1. 5.1.2. 5.1.3.	1970–80-ci illərdə mədəniyyətin inkişafı		Ü.t. 5.1.3., B. 1.1.1., Ə. 3.1.2.	Formativ	2
Kiçik summativ qiymətləndirmə						1

VII fəsil. Azərbaycan Respublikası müstəqillik dövründə (1991–2000-ci illər)						
47	3.1.1. 4.1.2.	Dövlət müstəqilliyinin bərpası		Ü.t. 3.1.2., Azərbay.d. 1.2.4., Riy. 5.1.3.	Formativ	2
48	1.2.2. 2.1.2. 3.1.3.	Qurtuluş hərəkatı		Ü.t. 3.1.2., Azərbay.d. 1.2.4.	Formativ	1
49	1.2.1. 2.1.2. 3.1.2.	Qarabağ müharibəsi		Ü.t. 1.1.2., Riy. 5.1.1.	Formativ	1
50	1.1.2. 3.1.2. 3.1.3.	Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq və regional təşkilatlara üzv olması		Ü.t. 3.1.1., Azərbay.d. 1.1.1., H.b. 2.1.2.	Formativ	1
51	3.1.1. 4.1.1.	Dövlət müstəqilliyini möhkəmləndirmək tədbirləri		Ü.t. 4.1.1., Azərbay.d. 1.2.4.	Formativ	1
VIII fəsil. Azərbaycan yeni minilliyin başlanğıcında						
52	1.3.1. 2.1.1.	Azərbaycan Respublikasının inkişafında yeni mərhələ		Azərbay.d. 2.2.3., Ü.t. 2.1.1.	Formativ	1
53	1.1.2. 1.2.1. 3.1.2.	Xarici siyasət		Ü.t. 3.1.1., H.b. 2.1.2.	Formativ	1
54	5.1.2. 5.1.3.	Mədəniyyətin inkişafında böyük uğurlar		Ü.t. 5.1.2., Azərbay.d. 2.2.2.	Formativ	2
Kiçik summativ qiymətləndirmə						1
Böyük summativ qiymətləndirmə						1
Cəmi						68

Qeyd: Hörmətli müəllimlər, strategiyanızdan və imkanlarınızdan asılı olaraq resursların seçilməsində və istifadəsində sərbəstsiz.

Hörmətli müəllimlər, sizə təqdim olunan dərs nümunələri tövsiyə xarakterlidir. Verilən nümunələrdə istifadə edilən üsul və formalar şagirdlərin səviyyəsinə və məktəbinizin şəraitinə görə dəyişə bilər. Hər bir müəllim 45 dəqiqəlik dərs saati ərzində təqdim olunan icmallardakı üsul və formaların daha səmərəlisini seçərək tətbiq edə bilər.

GÜNDƏLİK DƏRS NÜMUNƏLƏRİNƏ DAİR TÖVSIYƏ

I BÖLMƏ. AZƏRBAYCAN YENİ DÖVRDƏ

I FƏSİL. AZƏRBAYCAN XIX ƏSRİN 30–50-ci İLLƏRİNDƏ

Mövzu 1

Müstəmləkə rejiminin yaranması

Alt standartlar:

- 1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.
- 1.3.1. Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.
- 3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim məqsədləri:

1. Şimali Azərbaycanda işğal rejimini, komendant idarə üsulunu zaman baxımından qiymətləndirir.
2. Şimali Azərbaycan əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.
3. Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim forması: fərdi və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi

Motivasiya: İlk mövzunun motivasiyasını qurarkən əvvəlki tədris ilinin son mövzuları ilə əlaqəli suallara müraciət etmək məqsədəuyğundur. Motivasiyanın bu əlaqələndirmə əsasında qurulması yeni dərsin mövzusuna keçid yaradacaqdır. Dərsin əvvəlində verilmiş mətnə əsasən Türkmənçay müqaviləsinin müddəalarına aid suallar verərək Azərbaycanın iki yerə bölünməsi və bu müqavilədə ermənilərin Azərbaycana köçürülməsi məsələsini xatırlatmaqla maraqlı motivasiya qurmaq mümkündür. Şagirdlərin fərziyyələrini dinləyin. Motivasiya baş tutduqdan sonra tədqiqatın aparılması mərhələsini reallaşdırın.

Tədqiqat sualı: Şimali Azərbaycanda çar Rusiyasının müstəmləkəçilik rejiminin yaradılması hansı nəticələrə gətirib çıxardı?

Tədqiqatın aparılması: Bu mərhələdə şagirdləri mövzuya aid verilmiş VI blok üzərində işə təşviq edin. Mənbələr üzərində iş aparmaq üçün siz tapşırıqları şagirdlərinizin mənimsəmə qabiliyyətinə uyğun olaraq çətinləşdirə və ya asanlaşdırma bilərsiniz.

Vaxtdan səmərəli istifadə etmək üçün qruplarla iş aparın. Qrup işinin təşkili üçün şagirdləri dərslərdəki mətnlə tanış edə, yaxud da əlavə paylama materialı vermək olar.

I qrup – Şimali Azərbaycanda işğal rejiminin, komendant idarə üsulunun tətbiqinin Azərbaycan üçün fəsadlarını şərh edin.

II qrup – Şimali Azərbaycan əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirin.

III qrup – Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edin.

IV qrup – Çar Rusiyasının müstəmləkə rejimini həyata keçirdiyi tədbirləri sistemləşdirib təqdim edin.

Məlumatın mübadiləsi: Qruplara verilən iş müəyyən edilmiş vaxt ərzində həyata keçirilib təqdim edilir. Şagirdlər öz qrupundan lider seçir və hazırladıqları iş onun tərəfindən təqdim edilir.

Məlumatın müzakirəsi: Bu mərhələdə qrupların işi müzakirə edilir. Əlavələr olunmaqla şagirdlərin etdikləri səhvlər qeyd edilir. Doğru cavablar vurğulanır. Qrup işinin nəticələri qrup qiymətləndirmə vasitələri ilə qiymətləndirilir. Əgər siz qrupların qiymətləndirilməsi ilə yanaşı, fərdi qiymətləndirmə aparmaq istəyirsinizsə, qiymətləndirmə zamanı özünüqiymətləndirmə vərəqindən istifadə etmək olar.

Bu qiymətləndirmə fərdi qiymətləndirmədir. Dərsin sonunda hər bir şagird öz fəaliyyətini bu cədvəle əsasən qiymətləndirə bilər.

Abdullayev Uğur Böyükağa oğlu					
Tapşırığı tam və düzgün yerinə yetirdim.	Dərsdə diqqətli idim.	Məntiqli yanaşmam var idi.	Sual-cavabda aktiv idim.	Əməkdaşlıq etdim.	Etiket qaydalarına riayət etdim.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər Şimali Azərbaycanda komendant idarə üsulunun xarakterik xüsusiyyətlərini qiymətləndirib əhalinin həyat tərzindəki, həmçinin müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edəcək və ümumi fikirlərini söyləyəcəklər.

Yaradıcı tətbiqetmə: Şagirdlərin əldə etdiyi nəticələri ümumiləşdirmək məqsədilə hazır cədvəl təqdim edib qruplara bu cədvəli doldurmağı tapşırmaq olar.

Köçürülən xalqlar	Rusiya imperiyasının məqsədi	Gəlmə xalqların yerləşdirildiyi Şimali Azərbaycan torpaqları	Xüsusi qeydlər
ermənilər			
almanlar			
ruslar			

Ev tapşırığı: “Şimali Azərbaycana köçürülmüş xalqların müasir Azərbaycanda bugünkü vəziyyəti haqqında məlumat toplayın”.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Bu mərhələdə siz təlim prosesini izləyə və tədris olunmuş mövzu ilə bağlı suallar verə bilərsiniz.

Məsələ:

Komendant idarə üsulu nədir?

İşğalçı siyasət yeridən çar Rusiyasının ölkəmizdə həyata keçirdiyi tədbirlər nədən ibarət oldu?

İşğal rejimini gücləndirmək üçün hansı islahatlar həyata keçirildi?

İşğal və tətbiq olunan yeni idarəçilik xalqımızın həyatında hansı izi qoydu? və s.

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, əlaqələndirmə, təhlil etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şimali Azərbaycanda işğal rejimini, komendant idarə üsulunu zaman baxımından qiymətləndirməkdə çətinlik çəkir.	Şimali Azərbaycanda işğal rejimini, komendant idarə üsulunu zaman baxımından qiymətləndirərkən köməkçi suallardan istifadə edir.	Şimali Azərbaycanda işğal rejimini, komendant idarə üsulunu zaman baxımından qiymətləndirir.	Şimali Azərbaycanda işğal rejimini, komendant idarə üsulunu zaman baxımından faktlara əsasən qiymətləndirir.
Şimali Azərbaycan əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirməkdə çətinlik çəkir.	Şimali Azərbaycan əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirərkən müəllimin köməyinə ehtiyac duyur.	Şimali Azərbaycan əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Şimali Azərbaycan əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə mənbələrə əsasən əlaqələndirir.
Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən səhvlərə yol verir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən köməkçi suallardan istifadə edir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri faktlara əsasən təhlil edir.

Mövzu 2

Təsərrüfat və əhalinin həyatı

Alt standartlar:

- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- 1.3.1. Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.
- 3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim məqsədləri:

1. Mənbələr əsasında Şimali Azərbaycanda aparılan ayrı-seçkilik siyasətinin, köçürmə siyasətinin təsərrüfat həyatına vurduğu ziyanı şərh edir.
2. Şimali Azərbaycan əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.
3. Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: suallar, rollu oyun, müzakirə

Motivasiya: I blokdakı suallarla beyin həmləsi edərək motivasiya yarada bilərsiniz. Müasir Azərbaycanın təbii sərvətləri ilə bağlı və ya keçmiş mövzu ilə əlaqəli suallar verməklə də motivasiya qurmaq olar. Şagirdlərin fərziyyələri dinləndikdən sonra tədqiqatın aparılması mərhələsini reallaşdırın. Bunun üçün tədqiqat sualının verilməsi zəruridir.

Tədqiqat sualı: Çar Rusiyası tərəfindən Şimali Azərbaycanın sərvətlərinin mənimsənilməsinin nəticələri nədən ibarət oldu?

Müstəmləkə iqtisadi siyasətinin əsas xüsusiyyətlərini tədqiq etmək üçün rollu oyundan istifadə edə bilərsiniz. Bunun üçün iki şagird seçilir. Onların birinə müstəmləkəçi, digərinə müstəmləkə rolu tapşırıb dərsləkdəki sxem əsasında ssenari qurmaq olar. Beləliklə, şagirdlərin iştirakı ilə müstəmləkənin həm ucuz xammal mənbəyi, həm də bahalı satış bazarına çevrilməsi problemi izah olunacaqdır.

İpək parçanın istehsalı ilə bağlı şəkillər və bu şəkillərə aid tapşırıqlar verməklə şagirdləri müstəmləkə iqtisadi sisteminin əsas xüsusiyyətlərini araşdırmağa və onları təhlil etməyə yönəldin. Siz bu tapşırığı müxtəlif formada qoya – ağırlaşdırı və ya asanlaşdırı bilərsiniz. Məsələn:

- İpək parça istehsalının xammal və hazır məhsul mərhələsi arasındakı istehsal prosesində çar Rusiyasının qazancını təhlil edin.
- İpək parça istehsalı prosesinin ölkəmizin inkişafına təsirini əsaslandırın.
- Rusiyanın ipək parça istehsalı prosesini sxemləşdirin.

Yaxud da siz şagirdləri qruplara bölüb VII blokdakı tapşırıqları icra etmələri üçün onlara verin.

I qrup – Müstəmləkəçi iqtisadi siyasətin xüsusiyyətlərini izah edin.

II qrup – Şimali Azərbaycanda ticarət münasibətlərini nizama salan tədbirləri təhlil edin.

III qrup – Şimali Azərbaycan əhalisinin sosial tərkibinə və onların iqtisadi vəziyyətinə aid cədvəl hazırlayın.

IV qrup – Rusiyanın müstəmləkəçi iqtisadi siyasəti kənd təsərrüfatına öz təsirini necə göstərirdi.

V qrup – Fikirləşin: Rusiya hökuməti nə üçün neft istehsalında iltizam sistemini tətbiq edirdi?

Məlumatın mübadiləsi: Bu mərhələdə verilən vaxtın bitməsini elan etməklə şagirdlərin işinin təqdimatı reallaşır. Qrup lideri tərəfindən təqdim olunan iş vərəqindəki cavablar dinləniləndikdən sonra qrup üzvləri öz əlavələrini edə bilərlər.

Məlumatın müzakirəsi: Bu mərhələ təqdim olunmuş tapşırıqların icrasının müzakirəsi ilə reallaşdırılır. Hər bir qrupun işi müzakirə edilir. Müzakirə zamanı səhvlər qeyd olunur, doğru cavablar səsləndirilir. Aydın olmayan məqamlar müzakirə olunur. Bu mərhələyə ayrılan vaxt bitdikdən sonra qrupların işini qiymətləndirməyi unutmayın. Qrup qiymətləndirmə meyarları əsasında reallaşdırılan qiymətləndirmə nəticəsində qalib qrup elan edilir və alqışlanır. Meyarlar aşağıdakı kimi ola bilər.

Qruplar	Faktların dəqiqliyi	Təqdimətmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					
V					

Nəticə və ümumiləşdirmə: Bu mərhələdə şagirdlərin əldə etdiyi nəticələr müəyyən edilir. Nəticə məqsədamüvafiq olmalı, şagirdlər mənbələr əsasında Şimali Azərbaycanda aparılan ayrı-seçkilik siyasətinin, köçürmə siyasətinin təsərrüfat həyatına vurduğu ziyanı şərh etməlidirlər. Bununla yanaşı, Şimali Azərbaycan əhalisinin həyat tərzindəki dəyişikliklər dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirməlidir. Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın iqtisadi həyatında baş verən dəyişikliklər təhlil edilir.

Yaradıcı tətbiqetmə: Bu mərhələdə şagirdlərə cədvəl üzrə iş tapşırın. Kənd həyatında baş verən dəyişikliklərə dair şagirdlərə cədvəl qurmağı, yaxud özünüz hazır cədvəl təqdim edib onu doldurmağı tapşırın. Məsələn: Mətnə əsasən Şimali Azərbaycanda kənd həyatında baş verən dəyişiklikləri cədvələ uyğun olaraq göstərin.

Əkinçi kəndlilər	Yarımköçəri təsərrüfatla məşğul olan kəndlilər	Sənətkarlar

Ev tapşırığı: “Neft və digər sənaye sahələri haqqında əlavə məlumatlar toplayın” mövzusunda tapşırığı verin.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Bu mərhələdə təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir.

Qiymətləndirmə meyarları: şərhətmə, əlaqələndirmə, təhlilətmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şimali Azərbaycanda aparılan ayrı-seçkilik və köçürmə siyasətinin təsərrüfat həyatına vurduğu ziyanı mənbələr əsasında şərh etməkdə çətinlik çəkir.	Şimali Azərbaycanda aparılan ayrı-seçkilik və köçürmə siyasətinin təsərrüfat həyatına vurduğu ziyanı mənbələr əsasında şərh edərkən köməkdən istifadə edir.	Şimali Azərbaycanda aparılan ayrı-seçkilik və köçürmə siyasətinin təsərrüfat həyatına vurduğu ziyanı mənbələr əsasında şərh edir.	Şimali Azərbaycanda aparılan ayrı-seçkilik və köçürmə siyasətinin təsərrüfat həyatına vurduğu ziyanı asanlıqla mənbələr əsasında şərh edir.
Şimali Azərbaycan əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirməkdə çətinlik çəkir.	Şimali Azərbaycan əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirərkən müəllimin köməyinə ehtiyac duyur.	Şimali Azərbaycan əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Şimali Azərbaycan əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə asanlıqla əlaqələndirir.

Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən səhvlərə yol verir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən köməkçi suallardan istifadə edir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri cüzi səhvlərlə təhlil edir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri ətraflı təhlil edir.
---	---	--	---

Mövzu 3

Xalq hərəkatı

Alt standartlar:

- 1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.
- 1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
- 2.1.2. Mühüm tarixi hadisə və prosesləri kontur xəritələrdə təsvir edir.

Təlim məqsədləri:

1. Azərbaycan xalqının azadlıq hərəkatının səbəblərini zaman baxımından qiymətləndirir.
2. XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda baş vermiş üsyanlara aid xronoloji cədvəllər hazırlayır.
3. XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda baş vermiş üsyanları kontur xəritədə təsvir edir.

Təlim forması: fərdi və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, müzakirə

Motivasiya: Bunun üçün şəkillərdən, əvvəlki dərslərdə keçilmiş üsyanlara aid suallardan istifadə edə, yaxud da öncəki mövzularda Şimali Azərbaycan əhalisinin ağır sosial-siyasi vəziyyətinə dair suallar vasitəsilə yeni mövzunun öyrənilməsinə motivasiya yarada və şagirdlərə müxtəlif suallar verə bilərsiniz. Məsələn: Üsyan nədir? Üsyan nə zaman baş verir? Bu kimi suallar verməklə motivasiya yaratmaq olar. Şagirdlərin fərziyyələri dinlənir və ümumiləşdirmə aparılaraq araşdırılacaq işə zəmin yaradılır. Tədqiqatın aparılması mərhələsində tədqiqat sualının verilməsi zəruridir.

Tədqiqat sualı: Xalq azadlıq hərəkatı Azərbaycan tarixində hansı rolu oynadı?

Mövzu geniş olduğundan dərsi qruplarla iş apararaq qurmağınız məqsəddə uyğun olar. Bunun üçün II bloku qruplar arasında bölüb tapşırıq və sualları izah edin. Mətnin sonundakı III blokun suallarından istifadə etməyiniz məsləhətdir. Tədqiqat üçün müəyyən vaxt ayırın və şagirdlərə vaxta riayət etmələrini tapşırın.

I qrup – XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda üsyanların baş verməsinin əsas səbəblərini müəyyən edin.

II qrup – Müstəmləkə əleyhinə baş vermiş üsyanlar içərisində Quba üsyanının fərqli cəhətləri nə idi?

III qrup – Müstəmləkə əsarətinə qarşı baş vermiş üsyanların məğlubolma səbəblərini izah edin.

IV qrup – Mövzuda verilmiş mühüm hadisələrə aid zaman oxu tərtib edin.

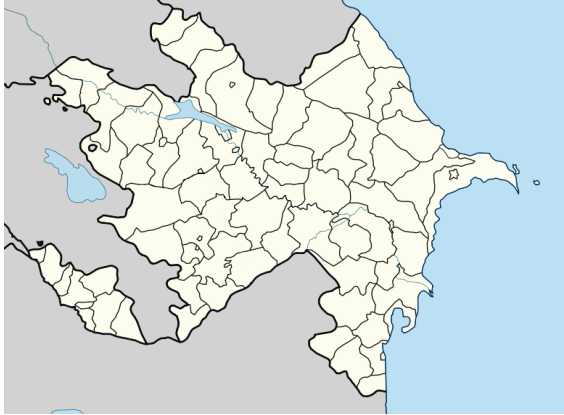
Məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi: Qruplar öz işlərini təqdim edərkən nəticələri ümumiləşdirmək vacibdir. Üsyanların ümumi xüsusiyyətlərini lövhədə ümumiləşdirin ki, qruplar bir-birlərinin əldə etdikləri nəticələri görüb qiymətləndirsinlər.

Fərdi iş: Fərdi iş üçün aşağıdakı tapşırıqları icra etməyi tapşıra bilərsiniz.

XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda baş vermiş üsyanlara aid xronoloji cədvəl hazırlayın.

Kontur xəritədə baş vermiş üsyanların yerini işarələyin.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər Azərbaycan xalqının azadlıq hərəkatının səbəblərini zaman baxımından qiymətləndirir, XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda baş vermiş üsyanlara aid xronoloji cədvəllər hazırlayır və həmin üsyanları kontur xəritədə təsvir edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: Dersin sonunda elektron lövhədə Şimali Azərbaycanın ərazisini təsvir edən kontur xəritə nümayiş etdirib üsyan baş verən ərazilərin təsvir olunmasını tapşıra bilərsiniz. Bunun üçün “alov” işarəsindən və elektron lövhənin geniş funksiyalarından istifadə etmək olar. Bu tapşırığı iş vərəqlərində də vermək olar.

(Bu xəritədə Balakən, Quba, Lənkəran və Şəki ərazisinə alov işarəsi qoyun.)

Ev tapşırığı: Azərbaycan xalqının azadlıq hərəkatına dair esse yazın.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Refleksiya və qiymətləndirmə mərhələsində şagirdlərə mövzu ilə bağlı suallar verməklə fərdi qiymətləndirmə apara bilərsiniz.

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, cədvəlhazırlama, təsvir etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Azərbaycan xalqının azadlıq hərəkatının səbəblərini zaman baxımından qiymətləndirməkdə çətinlik çəkir.	Azərbaycan xalqının azadlıq hərəkatının səbəblərini zaman baxımından qiymətləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Azərbaycan xalqının azadlıq hərəkatının səbəblərini zaman baxımından bəzi səhvlərlə qiymətləndirir.	Azərbaycan xalqının azadlıq hərəkatının səbəblərini zaman baxımından qiymətləndirir.
XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda baş vermiş üsyanlara aid xronoloji cədvəllər hazırlamaqda çətinlik çəkir.	XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda baş vermiş üsyanlara aid xronoloji cədvəllər hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda baş vermiş üsyanlara aid xronoloji cədvəlləri bəzi səhvlərlə hazırlayır.	XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda baş vermiş üsyanlara aid xronoloji cədvəllər hazırlayır.
XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda baş vermiş üsyanları kontur xəritədə təsvir edərkən səhvlərə yol verir.	XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda baş vermiş üsyanları kontur xəritədə təsvir edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda baş vermiş üsyanları kontur xəritədə cüzi səhvlərlə təsvir edir.	XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda baş vermiş üsyanları kontur xəritədə təsvir edir.

Mövzu 4

Müstəmləkə rejiminin möhkəmləndirilməsi

Alt standartlar:

- 1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.
- 1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
- 1.2.1. Eyni hadisəyə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.
- 3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim məqsədləri:

1. Rusiya imperiyasının XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatları zaman baxımından qiymətləndirir.

2. Rusiya imperiyasının XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatlara aid xronoloji cədvəllər hazırlayır.

3. Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycana münasibətinə aid fərqli yanaşmaları müqayisə edir.

4. XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanın inzibati quruluşunda həyata keçirilən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim forması: fərdi və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, Venn diaqramı

Motivasiya: XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda baş vermiş üsyanların səbəblərinə və komendantların özbaşınalığının nəticələrinə aid suallarla beyin həmləsi edə bilərsiniz. Bunun üçün dərslikdəki I blokdan da istifadə etmək olar. Motivasiya reallaşdırıldıqdan sonra tədqiqatın aparılmasını həyata keçirin.

Tədqiqat sualı: Müstəmləkə rejiminin möhkəmləndirilməsi üçün hansı tədbirlər həyata keçirildi?

Tədqiqat sualına cavab tapmaq üçün qruplara aşağıdakı tapşırıqları vermək olar.

I qrup – Rusiya imperiyasının XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatları zaman baxımından qiymətləndirin.

II qrup – Azərbaycanda “mülkədar tabelisi” adlanan sahibkar kəndlilərin vəziyyətini Rusiyada yaşayan təhkimli kəndlilərin vəziyyəti ilə müqayisə edin.

III qrup – Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanın əhalisi ilə öz əhalisinə göstərdiyi fərqli yanaşmanı müqayisə edib fikirlərinizi bildirin.

IV qrup – XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanın inzibati quruluşunda həyata keçirilən dəyişiklikləri təhlil edib münasibət bildirin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində qrupların hazırladığı işləri qrup liderləri təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Faktların dəqiqliyi	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					

Fərdi iş üçün “Rusiya imperiyasının XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatlara aid xronoloji cədvəl hazırlayın” tapşırığını verə bilərsiniz. Bu, aşağıdakı kimi ola bilər.

İslahatın adı	İllər	Aid olduğu sahə	İslahatın əsas müddələri

Nəticə və ümumiləşdirmə: Bu mərhələdə şagirdlər standart və məqsədəuyğun bilik və bacarıqlara malik olaraq Rusiya imperiyasının XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatları zaman baxımından qiymətləndirir, həmçinin Rusiya imperiyasının XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatlara aid xronoloji cədvəlhazırlama bacarığına malik olurlar. İcra edilən tapşırıqlar əsasında Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycana münasibətinə aid fərqli yanaşmaları müqayisə etməklə bərabər, XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanın inzibati quruluşunda həyata keçirilən dəyişiklikləri təhlil edirlər.

Əgər yaradıcı tətbiqetmə mərhələsini reallaşdırmağa zamanınız varsa, o zaman siz 1840 və 1846-cı il islahatlarını şagirdlərə Venn diaqramında müqayisə etməyi təklif edə bilərsiniz.

Ev tapşırığı: XIX əsrin 40-cı illərində həyata keçirilmiş islahatları müqayisə edib cədvəl tərtib edin.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Bu mərhələni həyata keçirmək üçün bir neçə sual verməklə şagirdləri fərdi şəkildə qiymətləndirə bilərsiniz.

Məsələn: I Nikolayın 1840-cı il aprelin 10-da Cənubi Qafqazda inzibati-məhkəmə islahatı keçirilməsi haqqında imzaladığı qanun nədən bəhs edirdi? 6 dekabr 1846-cı ildə çar tərəfindən imzalanmış reskript (buyruq) nələri nəzərdə tuturdu?

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, cədvəlhazırlama, müqayisəetmə, izahetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Rusiya imperiyasının XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatları zaman baxımından qiymətləndirməkdə çətinlik çəkir.	Rusiya imperiyasının XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatları zaman baxımından qiymətləndirərkən köməkdən istifadə edir.	Rusiya imperiyasının XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatları zaman baxımından cüzi səhvlərlə qiymətləndirir.	Rusiya imperiyasının XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatları zaman baxımından qiymətləndirir.

Rusiya imperiyasının XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatlara aid xronoloji cədvəllər hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Rusiya imperiyasının XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatlara aid xronoloji cədvəllər hazırlayarkən müəllimin köməyinə ehtiyac duyur.	Rusiya imperiyasının XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatlara aid xronoloji cədvəllər hazırlayır, bəzi səhvlər edir.	Rusiya imperiyasının XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatlara aid xronoloji cədvəllər hazırlayır.
Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycana münasibətinə aid fərqli yanaşmaları müqayisə edərkən səhvlərə yol verir.	Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycana münasibətinə aid fərqli yanaşmaları müqayisə edərkən köməkçi suallardan istifadə edir.	Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycana münasibətinə aid fərqli yanaşmaları müqayisə edir, lakin fikrini ifadə edərkən sərbəst deyil.	Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycana münasibətinə aid fərqli yanaşmaları müqayisə edir.
XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanın inzibati quruluşunda həyata keçirilən dəyişiklikləri izah edərkən səhvlərə yol verir.	XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanın inzibati quruluşunda həyata keçirilən dəyişiklikləri izah edərkən köməkçi suallardan istifadə edir.	XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanın inzibati quruluşunda həyata keçirilən dəyişiklikləri bəzi səhvlərlə izah edir.	XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanın inzibati quruluşunda həyata keçirilən dəyişiklikləri izah edir.

II FƏSİL. AZƏRBAYCAN XIX ƏSRİN 60–90-CI İLLƏRİNDƏ

Mövzu 5

Burjua islahatları

Alt standartlar:

- 1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
- 1.3.1. Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.
- 3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim məqsədləri:

1. Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi kəndli islahatlarına aid xronoloji cədvəllər hazırlayır.
2. Şimali Azərbaycanda şəhər əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

3. Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim forması: kollektiv, fərdi və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, şəxələndirmə

Motivasiya: Motivasiyanı “Azərbaycanda kəndli-mülkədar münasibətləri haqqında nə bilirsiniz?” sualı ətrafında qura, yaxud lövhəyə “burjuaziya” sözünü yazıb şagirdlərdən bu sözün mənasını açıqlamalarını istəyə bilərsiniz. Daha sonra isə bu anlayışın Şimali Azərbaycanla əlaqəsini soruşmaq üçün suallar vermək olar. Motivasiya reallaşdırıldıqdan sonra tədqiqatın aparılması üçün tədqiqat sualı verin.

Tədqiqat sualı: Çar Rusiyasının Azərbaycanda apardığı burjua islahatlarının mahiyyəti nədən ibarət idi?

Tədqiqatın aparılması zamanı II blokda verilmiş materiallara əsasən qoyulmuş sual və tapşırıqlardan, eləcə də VII blokdan istifadə etməyinizi tövsiyə edirik.

I qrup – Çar Rusiyasının kəndli islahatları keçirməkdə məqsədi nə idi?

II qrup – Məhkəmə islahatının müstəmləkə xarakteri daşmasını təhlil edin.

III qrup – Şəhər Dumasının səlahiyyətlərini izah edin. Müasir dövrdə bu səlahiyyətlərin hansı dövlət orqanına aid olduğunu araşdırın.

IV qrup – Şimali Azərbaycanda şəhər əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Təqdim etmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					

Fərdi iş: Şagirdlərə kəndli, məhkəmə və şəhər islahatlarına aid xronoloji cədvəl hazırlamağı tapşırıq. Yaxud hazır cədvəl təqdim edib onu doldurmağı da tapşırıq bilərsiniz. Bu, aşağıdakı cədvəl kimi ola bilər.

İslahatın adı	İllər	Aid olduğu sahə	İslahatın əsas müddəaları

Tapşırığı yerinə yetirmək üçün şagirdləri mövzunun II blokundan istifadəyə yönəldin. Xronoloji tapşırığı elektron lövhədə bütün şagirdlərlə birgə yerinə yetirmək olar. Bu zaman şagirdlər öyrəndikləri yeni bilikləri tətbiq edəcək və ümumiləşdirmə aparacaqlar.

Kollektiv iş: IV bloka aid olan və dövr haqqında əlavə məlumatları özündə əks etdirən materialları şagirdlərin müzakirəsinə verib cavablarını şəxələndirmə quraraq ümumiləşdirin.

Ümumiləşdirmə və nəticələrin çıxarılması:

Nəticədə şagirdlər Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi kəndli islahatlarına aid xronoloji cədvəllər hazırlamağı bacarır, Şimali Azərbaycanda şəhər əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir, həmçinin müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə zamanı “1870-ci il “Kəndli Əsasnaməsi”nin qaydalarına aid cədvəl qurun” tapşırığını şagirdlərə icra etmək üçün verə bilərsiniz.

Ev tapşırığı: 1847-ci il “Kəndli Əsasnamələri”nə dair təqdimat hazırlayın.

Refleksiya və qiymətləndirmə:

Refleksiya və qiymətləndirmə mərhələsini reallaşdırmaq üçün, eləcə də təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir.

Məsələn:

Sizcə, çar Rusiyasının burjua islahatları keçirməkdə məqsədi nə idi?

Həyata keçirilmiş islahatlar kəndlilərin həyatında hansı dəyişikliklərə səbəb oldu? və s.

Qiymətləndirmə meyarları: cədvəlhazırlama, əlaqələndirmə, təhliletmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi kəndli islahatlarına aid xronoloji cədvəllər hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi kəndli islahatlarına aid xronoloji cədvəllər hazırlayarkən müəllimin köməyinə ehtiyac duyur.	Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi kəndli islahatlarına aid xronoloji cədvəlləri bəzi illərdə səhvlər etməklə hazırlayır.	Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi kəndli islahatlarına aid xronoloji cədvəllər hazırlayır.

Şimali Azərbaycanda şəhər əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirərkən səhvlərə yol verir.	Şimali Azərbaycanda şəhər əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirərkən köməkçi suallardan istifadə edir.	Şimali Azərbaycanda şəhər əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir, faktlarda bəzi səhvlər edir.	Şimali Azərbaycanda şəhər əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.
Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən səhvlərə yol verir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən köməkçi suallardan istifadə edir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri əsaslandırılmış şəkildə təhlil edir.

Mövzu 6

Kənd təsərrüfatında yeniliklər

Alt standartlar:

1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.

1.3.1. Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

2.1.1. Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.

3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim məqsədləri:

1. Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi iqtisadi islahatlara aid xronoloji cədvəllər hazırlayır.

2. Şimali Azərbaycanda kənd əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

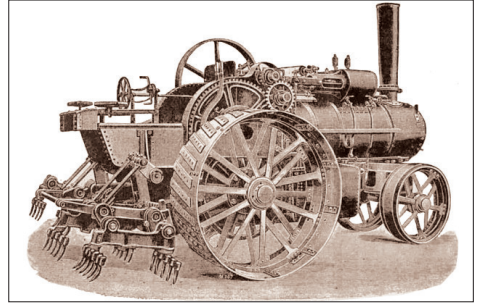
3. XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.

4. Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, suallar, müzakirə

Bu mövzunun tədrisi zamanı motivasiyanı şəkillərlə qurmaq olar.

Motivasiya: Şagirdlərə şəkillərə əsasən suallar verə bilərsiniz. “Bu şəkillərə baxanda nə düşünürsünüz? Hansı təsəvvür formalaşır?” və s. suallar verməklə şagirdlərdən əkinçiliklə bağlı fərziyyələrini almaq olar.

Yaxud da motivasiya zamanı mövzunun I blokundan istifadə edə bilərsiniz. Beyin həmləsinin reallaşdırılıb motivasiyanın baş tutmasından sonra tədqiqatın aparılması üçün tədqiqat sualını elan edin.

Tədqiqat sualı: “Kənd təsərrüfatındakı yeniliklər nədən ibarət oldu?”

Tədqiqat sualına cavab tapmaq üçün şagirdlərə iş vərəqləri paylayın. İş vərəqləri qrup üçün nəzərdə tutulduğundan şagirdləri qruplara bölün. Bölgü zamanı müxtəlif, lakin çevik olan vasitələrdən, məsələn, rəngli kağızlardan, rəqəmlərdən və püşkatmadan istifadə edin.

Qruplara V blokdakı tapşırıqları vermək olar.

I qrup – Hansı kənd təsərrüfatı sahələrində mizumlu əmək geniş tətbiq olunurdu?

II qrup – Hansı bitkilər Rusiyaya və xaricə daşınırdı? Səbəblərini izah edin.

III qrup – Kənd təsərrüfatında baş vermiş yeniliklərin kapitalist xarakteri daşdığı təhlil edin.

IV qrup – Çar Rusiyası azərbaycanlı gəncləri hansı səbəbdən orduya xidmətə cəlb etmədi?

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, səhvlər qeyd edilir, müzakirə və əlavələr olunur. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Grup işi bitdikdən sonra kollektivə birgə müzakirə üçün tapşırıq verin. Müzakirə üçün sual “Azərbaycanlı gənclərin Rusiya ordusunda xidmətə çağırılmamasının səbəbi nə idi?” ola bilər. Müzakirə zamanı şagirdləri bu məsələnin mümkün ola biləcək nəticələrini təhlil etməyə yönəltmək üçün əlavə köməkçi suallardan istifadə edə bilərsiniz. Lakin suallarınız sizin mövqeyinizi hiss etdirməməlidir.

Siz fasilitator rolunu qoruyaraq şagirdlərin mühakimə yürütməsinə müdaxilə etməməlisiniz. Sadəcə, yönləndirici suallardan istifadə edərək onlara bələdçilik edin. Bu tapşırıq vətənpərvərlik hisslərinin tərbiyəsinə xidmət edir.

Fərdi iş: Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi iqtisadi islahatlara aid xronoloji cədvəl hazırlayın.

Şagirdlər cədvəl hazırlayıb bitirdikdən sonra siz ümumiləşdirmə və nəticələrin çıxarılmasını apara bilərsiniz.

Ümumiləşdirmə və nəticələrin çıxarılması:

Bu mərhələdə şagirdlərə verilmiş tapşırıqların nəticəsi olaraq ümumiləşdirmə aparılır. Onlar Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi iqtisadi islahatlara aid xronoloji cədvəllər hazırlayır, Şimali Azərbaycanda kənd əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir, XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələr dəyərləndirir və müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: Əgər zamanınız olarsa, şagirdlərə bu mərhələdə “1887-ci ildə Tiflisdə açılmış “Qafqaz İpəkçilik Stansiyası” barama yetişdirilməsinin yeni üsullarını ipəkçilərə öyrədirdi” mövzusunda esse yazmağı tapşırıla bilərsiniz.

Ev tapşırığı: “Kənd təsərrüfatı texnikası dünən və bu gün” adlı təqdimat hazırlayın.

Qiymətləndirmə meyarları: cədvəlhazırlama, əlaqələndirmə, dəyərləndirmə, təhlil etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi iqtisadi islahatlara aid xronoloji cədvəllər hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi iqtisadi islahatlara aid xronoloji cədvəllər hazırlayarkən müəllimin köməyinə ehtiyac duyur.	Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi iqtisadi islahatlara aid xronoloji cədvəllər hazırlayır.	Sistemli şəkildə Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi iqtisadi islahatlara aid xronoloji cədvəllər hazırlayır.
Şimali Azərbaycanda kənd əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirərkən səhvlərə yol verir.	Şimali Azərbaycanda kənd əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirərkən köməkçi suallardan istifadə edir.	Şimali Azərbaycanda kənd əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Şimali Azərbaycanda kənd əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə asanlıqla əlaqələndirir.

XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirərkən səhvlərə yol verir.	XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirərkən köməkçi suallardan istifadə edir.	XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.	XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri asanlıqla dəyərləndirir.
Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən səhvlərə yol verir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən köməkçi suallardan istifadə edir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri faktlar göstərməklə təhlil edir.

Mövzu 7

Bakının dünyanın neft mərkəzinə çevrilməsi

Alt standartlar:

- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- 2.1.1. Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.
- 3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.
- 4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. XIX əsrin sonunda Şimali Azərbaycanda neft sənayesində baş vermiş əsas yeniliklərə aid təqdimat hazırlayır.
2. Şimali Azərbaycanın təbii amilləri ilə neft sənayesi sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.
3. Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın neft sənayesində baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.
4. H.Z. Tağıyev haqqında məlumat toplayıb təqdim edir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, müzakirə, Venn diaqramı

Motivasiya: Motivasiyanı müasir Azərbaycanda sənayenin ən inkişaf etmiş sahəsi, yeni neft sənayesinin perspektivləri haqqında suallar verərək qura bilərsiniz. Azərbaycanın böyük tarixi şəxsiyyəti Hacı Zeynalabdin Tağıyevlə bağlı da motivasiya qurmaq olar. Mövzunun I blokundan istifadə etmək də məqsədəuyğundur. Motivasiya həyata keçirildikdən sonra tədqiqat işini təşkil edin. Bu mövzunun tədrisi üçün bizim sizə gündəlik dərş nümünəsində təklif etdiyimiz standartları reallaşdırmağı nəzərdə tutmusunuzsa, mövzu barədə araşdırma aparmalarını şagirdlərə öncədən tapşırın. Çünki şagirdlərin təqdimat hazırlamaları üçün zamana ehtiyacları var. Tədqiqat sualını sinfə verin.

Tədqiqat sualı: XIX əsrin sonunda neft Şimali Azərbaycanın həyatında hansı rolu oynadı?

I qrup – Azərbaycanın neft sənayesinə xarici kapital axını haqqında təqdimat hazırlayın.

II qrup – XIX əsrin ortalarından başlayaraq neft sənayesində baş vermiş yeniliklər haqqında təqdimat hazırlayın.

III qrup – Neft sahəsində baş vermiş inhisarlaşma haqqında təqdimat hazırlayın.

IV qrup – Neft sənayesinin inkişafında rol oynamış milyonçularımız haqqında təqdimat hazırlayın.

V qrup – H.Z.Tağıyev haqqında məlumat toplayıb təqdimat hazırlayın.

Qrupların hazırladıqları təqdimatlar üçün vaxt ayırın. Təqdimatlar üçün ayrılmış vaxt bitdikdən sonra **mübadilə** və **müzakirə** mərhələsinə həyata keçirin. Bu mərhələlərdən sonra qrup qiymətləndirmə meyarına əsasən qrupları qiymətləndirməyiniz tövsiyə olunur.

Kollektiv iş: Kollektivə aşağıdakı sual və tapşırıqları vermək olar.

Neft sənayesinin müxtəlif sahələrinin inkişafı və neftin daşınması üçün Bakıda hansı şərait vardı?

Neft sənayesinin inkişafının Şimali Azərbaycanda kapitalist münasibətlərinə təsirini təhlil edin.

Şimali Azərbaycanın təbii amillərinin neft sənayesinə, neft sənayesinin inkişafının isə istehsal münasibətlərinin inkişafına təsiri nədən ibarət idi?

Kollektivin birgə müzakirəsinə qoyduğunuz məsələlərin cavabı səsəndirildikdən sonra nəticə və ümumiləşdirmə aparın.

Ümumiləşdirmə və nəticələrin çıxarılması: Nəticədə şagirdlər XIX əsrin sonunda Şimali Azərbaycanda neft sənayesində baş vermiş əsas yeniliklərə aid təqdimat hazırlayıb, Şimali Azərbaycanın təbii amilləri ilə neft sənayesi sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir, müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın neft sənayesində baş verən dəyişiklikləri təhlil edir, H.Z.Tağıyev haqqında məlumat toplayıb təqdimat hazırlayırlar.

Yaradıcı tətbiqetmə: XIX əsr Bakısı ilə XXI əsr Bakısını Venn diaqramında müqayisə edin.

Ev tapşırığı: “Azərbaycanın xeyriyyəçiləri” adlı fotokollaj hazırlayın.

Qiymətləndirmə meyarları: təqdimathazırlama, dəyərləndirmə, təhliletmə, təqdimetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
XIX əsrin sonunda Şimali Azərbaycanda neft sənayesində baş vermiş əsas yeniliklərə aid təqdimat hazırlayarkən səhvlərə yol verir.	XIX əsrin sonunda Şimali Azərbaycanda neft sənayesində baş vermiş əsas yeniliklərə aid təqdimat hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XIX əsrin sonunda Şimali Azərbaycanda neft sənayesində baş vermiş əsas yeniliklərə aid təqdimat hazırlayır.	Sistemli şəkildə XIX əsrin sonunda Şimali Azərbaycanda neft sənayesində baş vermiş əsas yeniliklərə aid təqdimat hazırlayır.
Şimali Azərbaycanın təbii amilləri ilə neft sənayesi sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirərkən səhvlərə yol verir.	Şimali Azərbaycanın təbii amilləri ilə neft sənayesi sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Şimali Azərbaycanın təbii amilləri ilə neft sənayesi sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri cüzi səhvlər etməklə dəyərləndirir.	Şimali Azərbaycanın təbii amilləri ilə neft sənayesi sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.
Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın neft sənayesində baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən səhvlərə yol verir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın neft sənayesində baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın neft sənayesində baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın neft sənayesində baş verən dəyişiklikləri geniş, əhatəli təhlil edir.
H.Z.Tağıyev haqqında məlumat toplayıb təqdim edərkən çətinlik çəkir.	H.Z.Tağıyev haqqında məlumat toplayıb təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	H.Z.Tağıyev haqqında məlumat toplayıb təqdim edir.	H.Z.Tağıyev haqqında məlumat toplayıb sistemli şəkildə təqdim edir.

Mövzu 8

Sənayenin digər sahələri. Nəqliyyat, rabitə və ticarət

Alt standartlar:

1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.

2.1.1. Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.

3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. XIX əsrin sonunda Şimali Azərbaycanın dağ-mədən sənayesində baş vermiş əsas yeniliklərə aid təqdimat hazırlayır.

2. Şimali Azərbaycanın təbii amilləri ilə dağ-mədən sənayesi sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.

3. Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın nəqliyyat, rabitə sahələrində, yüngül və yeyinti sənayelərində baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim forması: qruplarla iş

Təlim üsulu: əqli hücum, fasiləli oxu

Motivasiya: Bunun üçün I blokda verilmiş "XIX əsrin 60–70-ci illərində həyata keçirilən islahatlar Şimali Azərbaycanda kapitalizmin inkişafına geniş imkanlar açdı. Rusiya hökuməti Azərbaycanda formalaşan kapitalist münasibətlərini nəzərə almağa məcbur idi. Çünki sənaye inkişaf edir, kənd təsərrüfatında yeniliklər artırdı. Bəs nəqliyyat və rabitə sahəsində hansı yeniliklər baş verdi? mətindən istifadə edə bilərsiniz.

Motivasiya zamanı şagirdlərin fərziyyələrini lövhədə və ya flipçartda qeyd edin. Motivasiyanın reallaşdırılmasından sonra fasiləli oxu üsulundan istifadə etməklə şagirdləri II blokla, yeni mövzu ilə tanış etmək olar. Mövzunun oxunuşu zamanı III və IV bloka aid olan materiallar onların diqqətinə çatdırılır. VI bloka aid şəkillər üzərində dayanın.

Tədqiqatın aparılması üçün tədqiqat sualını verin.

Tədqiqat sualı: Sənayenin digər sahələri, eləcə də nəqliyyat və rabitənin inkişafında hansı yeniliklər baş verdi?

Tədqiqat işini qrup işi verməklə reallaşdırma bilərsiniz.

I qrup – Nəqliyyat və rabitənin inkişafında atılan addımları Azərbaycanın uğuru kimi qiymətləndirin.

II qrup – Yüngül və yeyinti sənayesi sahələrinin həyatında baş verən dəyişiklikləri izah edin.

III qrup – Dağ-mədən sənayesinin inkişafında hansı yeniliklər oldu? Təhlil edin.

IV qrup – H.Z.Tağıyev hansı yolla müstəmləkəçi iqtisadi siyasətə zərbə vurdu? Bu zərbənin Azərbaycan üçün gətirdiyi uğurları dəyərləndirin.

Şagirdlərə verilən qrup işlərini təqdimat şəklində təqdim etmələrini tapşırıq. Bunun üçün onlara müxtəlif mənbələr və paylama materialları verin ki, təqdimat hazırlamaq üçün bu materiallardan istifadə edə bilsinlər.

Hazırlanmış cavablar təqdim olunduqdan sonra hər bir qrupun işi müzakirə edilməli və qiymətləndirmələr aparılmalıdır.

Nəticə və ümumiləşdirmə:

Nəticədə şagirdlər XIX əsrin sonunda Şimali Azərbaycanın dağ-mədən sənayesində baş vermiş əsas yeniliklərə aid təqdimat hazırlayıq, Şimali Azərbaycanın təbii amilləri ilə dağ-mədən sənayesi sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir, müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın nəqliyyat, rabitə sahələrində, yüngül və yeyinti sənayelərində baş verən dəyişiklikləri təhlil edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: Mətnə əsasən xronoloji cədvəl qurun.

Ev tapşırığı: H.Z.Tağıyev haqqında məlumat toplayıb onun fəaliyyətini sxemləşdirin.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Refleksiya mərhələsində şagirdləri qiymətləndirmə meyarları əsasında fərdi qiymətləndirə bilərsiniz.

Qiymətləndirmə meyarları: təqdimathazırlama, dəyərləndirmə, təhliletmə, təqdimetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
XIX əsrin sonunda Şimali Azərbaycanın dağ-mədən sənayesində baş vermiş əsas yeniliklərə aid təqdimat hazırlayarkən səhvlərə yol verir.	XIX əsrin sonunda Şimali Azərbaycanın dağ-mədən sənayesində baş vermiş əsas yeniliklərə aid təqdimat hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XIX əsrin sonunda Şimali Azərbaycanın dağ-mədən sənayesində baş vermiş əsas yeniliklərə aid təqdimat hazırlayıq, lakin ardıcılığı gözləmir.	XIX əsrin sonunda Şimali Azərbaycanın dağ-mədən sənayesində baş vermiş əsas yeniliklərə aid təqdimat hazırlayıq.
Şimali Azərbaycanın təbii amilləri ilə dağ-mədən sənayesi sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirərkən səhvlərə yol verir.	Şimali Azərbaycanın təbii amilləri ilə dağ-mədən sənayesi sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Şimali Azərbaycanın təbii amilləri ilə dağ-mədən sənayesi sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.	Şimali Azərbaycanın təbii amilləri ilə dağ-mədən sənayesi sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri ətraflı dəyərləndirir.

Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın nəqliyyat, rabitə sahələrində, yüngül və yeyinti sənayelərində baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən səhvlərə yol verir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın nəqliyyat, rabitə sahələrində, yüngül və yeyinti sənayelərində baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən müəllimin köməyində istifadə edir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın nəqliyyat, rabitə sahələrində, yüngül və yeyinti sənayelərində baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın nəqliyyat, rabitə sahələrində, yüngül və yeyinti sənayelərində baş verən dəyişiklikləri ətraflı təhlil edir.
H.Z.Tağıyevin Rusiyanın inhisarçı mövqeyini sarsıtması haqqında məlumat toplayıb təqdim edərkən çətinlik çəkir.	H.Z.Tağıyevin Rusiyanın inhisarçı mövqeyini sarsıtması haqqında məlumat toplayıb təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	H.Z.Tağıyevin Rusiyanın inhisarçı mövqeyini sarsıtması haqqında məlumat toplayıb cüzi səhvlərlə təqdim edir.	H.Z.Tağıyevin Rusiyanın inhisarçı mövqeyini sarsıtması haqqında məlumat toplayıb təqdim edir.

Mövzu 9

Millətin formalaşması

Alt standartlar:

1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.

4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

5.1.3. Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanda milli şüurun oyanmasına və millətimizin formalaşmasına aid təqdimat hazırlayır.

2. Milli burjua nümayəndələri və görkəmli ziyalılara dair materiallar toplayır, təqdim edir.

3. XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlində Azərbaycan xalqının milli mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim forması: fərdi və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, fasiləli oxu, şəxələndirmə

Motivasiya: Mövzuya aid maraqlı motivasiyalar qurmaq mümkündür. Belə ki siz lövhədə aşağıda verilmiş sxemi nümayiş etdirib şagirdlərə onu tamamlamağı tapşırıla bilərsiniz:

Şagirdlərin 7-ci sinifdə əldə etdikləri biliklərə əsasən xalqın formalaşması prosesini yada salıb “Bəs millət necə formalaşır?” sualı ilə müraciət edərək motivasiya qurmaq olar. “Milli-mənəvi dəyərlər” ifadəsi ətrafında da maraqlı motivasiya qurmaq mümkündür. Motivasiya baş tutduqdan sonra tədqiqat sualını şagirdlərə verin.

Tədqiqat sualı: Şimali Azərbaycanda milli şüurun oyanması və milli mədəni nailiyyətlərin əldə olunmasının rolu nədən ibarətdir?

I qrup – Millətin təşəkkül tapması üçün hansı amillər vacibdir? Fikirlərinizi bildirin.

II qrup – Çar Rusiyasının Anti-Azərbaycan siyasətini təhlil edin.

III qrup – Milli şüur nədir? Onun formalaşmasında milli burjuaziyanın və ziyalıların rolunu izah edin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					

Qrup işləri qiymətləndirildikdən sonra şagirdlərə bu tapşırığı fərdi iş kimi verə bilərsiniz.

Fərdi iş: Milli burjuə nümayəndələri və görkəmli ziyalılara dair materiallar topla-yıb təqdim edin.

Kollektiv iş: Ərazi bütövlüyünün pozulmasının Azərbaycan-türk millətinin formalaşması prosesinə təsirini təhlil edin: Azərbaycanın işğal olunmasının bu prosesə necə təsiri oldu?

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanda milli şüurun oyanmasına və millətimizin formalaşmasına aid təqdimat hazırlayır, milli burjuva nümayəndələri və görkəmli ziyalılara dair materiallar toplayır və XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlində Azərbaycan xalqının milli mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: “Millətimiz” mövzusunda referat yazın.

Ev tapşırığı: “Milli-mənəvi dəyərlərimiz” mövzusunda təqdimat hazırlayın.

Qiymətləndirmə meyarları: təqdimathazırlama, təqdimetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanda milli şüurun oyanmasına və millətimizin formalaşmasına aid təqdimat hazırlayarkən səhvlərə yol verir.	XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanda milli şüurun oyanmasına və millətimizin formalaşmasına aid təqdimat hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanda milli şüurun oyanmasına və millətimizin formalaşmasına aid təqdimat hazırlayır.	XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanda milli şüurun oyanmasına və millətimizin formalaşmasına aid ətraflı təqdimat hazırlayır.
Milli burjuva nümayəndələri və görkəmli ziyalılara dair materiallar toplayır, təqdim edərkən bezi səhvlərə yol verir.	Milli burjuva nümayəndələri və görkəmli ziyalılara dair materiallar toplayır, təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Milli burjuva nümayəndələri və görkəmli ziyalılara dair materiallar toplayır, systemsiz şəkildə təqdim edir.	Milli burjuva nümayəndələri və görkəmli ziyalılara dair materiallar toplayır, təqdim edir.
XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlində Azərbaycan xalqının milli mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edərkən çətinlik çəkir.	XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlində Azərbaycan xalqının milli mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlində Azərbaycan xalqının milli mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini cüzi səhvlərlə təqdim edir.	XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlində Azərbaycan xalqının milli mədəni nailiyyətlərinə dair geniş araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Mövzu 10

Xalq hərəkatı

Alt standartlar:

1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.

1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.

Təlim məqsədləri:

1. Rusiyanın Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi xristianlaşdırma siyasətini və bu siyasətə qarşı baş vermiş üsyanı zaman baxımından qiymətləndirir.

2. Şimali Azərbaycanda baş vermiş kəndli hərəkatı haqqında təqdimat hazırlayır.

Təlim forması: kollektiv və fərdi iş

Təlim üsulu: BİBÖ

Motivasiya: Motivasiya üçün Zaqatala-Balakən bölgəsinin xəritəsini nümayiş etdirib orada yaşayan xalqlar, etnik qruplar haqqında suallar verə bilərsiniz. Yaxud da bu məqsədlə dərslikdəki I blokdan istifadə edin. Motivasiyanı elə reallaşdırın ki, şagirdlərdə fərziyyələr yaransın.

BİBÖ cədvəlini əvvəlcədən lövhədən asın.

Bilirəm	İstəyirəm bilim	Öyrəndim

BİBÖ üsulu dərslərin əvvəlindən sonunadək olan bir dövrü əhatə edir. Bütün mərhələləri özündə əks etdirir.

Tədqiqat sualı: İmperiya zülmünə qarşı xalq etirazlarının rolu nədən ibarət oldu?

Tədqiqat sualına cavab tapmaq üçün kollektiv işi şagirdlərə vermək olar. Kollektivin bir yerdə həll edə biləcəyi tapşırıqları dərslikdəki sual və tapşırıqlardan istifadə etməklə reallaşdırıla bilərsiniz.

Kollektiv iş: Şəxsləndirmə qurmaqla Zaqatala üsyanının səbəblərini izah edin.

Bu tapşırığın icrasından sonra müzakirə aparın. Kollektiv işdən sonra şagirdlərə fərdi tapşırıq verə bilərsiniz.

Fərdi iş: Şimali Azərbaycanda qaçaq hərəkatına aid təqdimat hazırlayın.

Nəticədə şagirdlər Rusiyanın Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi xristianlaşdırma siyasətini və bu siyasətə qarşı baş vermiş üsyanı zaman baxımından qiymətləndirir, Şimali Azərbaycanda baş vermiş kəndli hərəkatı haqqında təqdimat hazırlayırlar.

Yaradıcı tətbiqetmə: "Zaqatala üsyanının məğlubolma səbəblərinə aid sxem qurun" tapşırığını verə bilərsiniz.

Ev tapşırığı: XIX əsrin sonunda fəhlələrin ağır əmək şəraiti haqqında məlumat toplayın.

Dərsin yekununda **nəticə** və **ümumiləşdirmə** apardıqdan sonra **refleksiya** və **qiymətləndirməni** həyata keçirin. Refleksiya zamanı təlim fəaliyyətini izləmək və şagirdləri fərdi qiymətləndirmək üçün suallar verin.

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, təqdimathazırlama

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Rusiyanın Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi xristianlaşdırma siyasətini və bu siyasətə qarşı baş vermiş üsyanı zaman baxımından qiymətləndirərkən səhvlərə yol verir.	Rusiyanın Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi xristianlaşdırma siyasətini və bu siyasətə qarşı baş vermiş üsyanı zaman baxımından qiymətləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Rusiyanın Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi xristianlaşdırma siyasətini və bu siyasətə qarşı baş vermiş üsyanı zaman baxımından qiymətləndirir.	Rusiyanın Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi xristianlaşdırma siyasətini və bu siyasətə qarşı baş vermiş üsyanı zaman baxımından ətraflı qiymətləndirir.
Şimali Azərbaycanda baş vermiş kəndli hərəkatı haqqında təqdimat hazırlayarkən səhvlərə yol verir.	Şimali Azərbaycanda baş vermiş kəndli hərəkatı haqqında təqdimat hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Şimali Azərbaycanda baş vermiş kəndli hərəkatı haqqında təqdimat hazırlayır.	Şimali Azərbaycanda baş vermiş kəndli hərəkatı haqqında sistemli və əhatəli şəkildə təqdimat hazırlayır.

Mövzu 11

Cənubi Azərbaycan Qacarlar dövlətinin tərkibində

Alt standartlar:

1.3.1. Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

2.1.1. Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.

3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim məqsədləri:

1. XIX əsrdə Cənubi Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

2. Cənubi Azərbaycanın coğrafi mövqeyi, təbii amilləri ilə ticarət və sənətkarlıq sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.

3. İranın müstəmləkə rejimi şəraitində Cənubi Azərbaycanda sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri, soyqırımı hadisələrini təhlil edir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: əqli hücum, söz assosiasiyası

Motivasiya: Motivasiya üçün “Siz müstəmləkə əsarətində olan ölkə ilə müstəmləkəçi dövlət arasında fərqi bilirsiniz. Bəs bu tərəflər arasında münasibətlər necə qurulurdu? Müstəmləkəçi dövlət idarəetmə sistemi qurarkən hansı prinsipləri əsas götürürdü? Yoxsa müstəmləkəni sistemli şəkildə deyil, kortəbii idarə edirdilər?” suallarından istifadə edə bilərsiniz.

Tədqiqat sualı: Türkmənçay sülhündən sonra Cənubi Azərbaycanda hansı dəyişikliklər baş verdi?

Bu suala cavab axtarmaq üçün tapşırıqlar verilir. Bu zaman III və VI blokda yerləşən sual və tapşırıqlardan da istifadə etmək imkanına malik ola bilərsiniz.

I qrup – Cənubi Azərbaycanın “vəliəhdneşin” adlanmasının səbəbi nə idi?

II qrup – Cənubi Azərbaycan əhalisinin sosial tərkibini sxem şəklində göstərin.

III qrup – XIX əsrin ikinci yarısında Şimali və Cənubi Azərbaycanın iqtisadi vəziyyətini müqayisə edin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

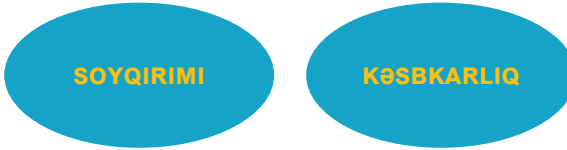
Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Təqdim etmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					

Kollektiv iş: Şagirdlərə Cənubi Azərbaycanın coğrafi mövqeyi, təbii amilləri ilə ticarət və sənətkarlıq sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirmək üçün müzakirə tapşırığı verin. Məsələn:

- Nəyə görə Cənubi Azərbaycanda məhz sənətkarlıq və ticarət XIX əsrdə də mühüm rol oynayırdı? Müzakirə edin.
- Türkmənçay müqaviləsindən öncə və sonra Cənubi Azərbaycandakı təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərini müqayisə edin.

Şagirdlərin İranın müstəmləkə rejimi şəraitində Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri, soyqırımı hadisələrini təhlil etməsi üçün söz assosiasiyasından istifadə etmək olar. Bunun üçün “kəsbkarlıq” və “feodal istismarı” sözlərindən istifadə edin.

Nəticədə şagirdlər XIX əsrdə Cənubi Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir, Cənubi Azərbaycanın coğrafi mövqeyi, təbii amilləri ilə ticarət və sənətkarlıq sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir, İranın müstəmləkə rejimi şəraitində Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri və dövrün hadisələrini təhlil edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: Cənubi Azərbaycanda mülkiyyət formalarına aid cədvəl qurun.

Ev tapşırığı: Cənubi Azərbaycanda baş vermiş xalq hərəkatına dair esse yazın.

Dərsin sonunda refleksiya edin. Təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdləri fərdi şəkildə qiymətləndirə və tədris olunmuş mövzuya aid ümumi suallar verə bilərsiniz.

Qiymətləndirmə meyarları: əlaqələndirmə, dəyərləndirmə, təhlil etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
XIX əsrdə Cənubi Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirərkən səhvlərə yol verir.	XIX əsrdə Cənubi Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XIX əsrdə Cənubi Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri cüzi səhvlərlə dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	XIX əsrdə Cənubi Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

Cənubi Azərbaycanın coğrafi mövqeyi, təbii amilləri ilə ticarət və sənətkarlıq sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirərkən səhvlərə yol verir.	Cənubi Azərbaycanın coğrafi mövqeyi, təbii amilləri ilə ticarət və sənətkarlıq sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Cənubi Azərbaycanın coğrafi mövqeyi, təbii amilləri ilə ticarət və sənətkarlıq sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri cüzi səhvlərlə dəyərləndirir.	Cənubi Azərbaycanın coğrafi mövqeyi, təbii amilləri ilə ticarət və sənətkarlıq sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri mənbələrə əsasən dəyərləndirir.
İrənin müstəmləkə rejimi şəraitində Cənubi Azərbaycanda sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri, soyqırımı hadisələrini təhlil edərkən səhvlərə yol verir.	İrənin müstəmləkə rejimi şəraitində Cənubi Azərbaycanda sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri, soyqırımı hadisələrini təhlil edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	İrənin müstəmləkə rejimi şəraitində Cənubi Azərbaycanda sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri, soyqırımı hadisələrini təhlil edir.	İrənin müstəmləkə rejimi şəraitində Cənubi Azərbaycanda sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri, soyqırımı hadisələrini ətraflı təhlil edir.

Mövzu 12

XIX əsrdə təhsil və elm

Alt standartlar:

4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

5.1.1. Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.

5.1.3. Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. XIX əsrdə Azərbaycanın maarif və elminin inkişafında mühüm rolu olan tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

2. XIX əsrdə Azərbaycanda maarifin xarakterik əlamətlərini şərh edir.

3. XIX əsrdə Azərbaycan xalqının maarif və elm sahələrində nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim forması: fərdi və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, ideyalar ağacı

Motivasiyanı şəkillərlə qura bilərsiniz.

“Şuşada tatar (azərbaycanlı) məktəbi”. Klerjenin rəsmi

Qori Müəllimlər Seminariyası

Şagirdlərə şəkillərlə bağlı müvafiq suallar verməklə fərziyyələr söyləmələrinə şərait yaradın. Yaxud da dərslikdəki I blokdan istifadə etməklə motivasiyanı reallaşdırın.

II blokun mətnini qruplar arasında bölüb III blokun müvafiq sual və tapşırıqlarını yerinə yetirməyi tapşırın. Sual və tapşırıqları şagirdlərə izah edin. Dərsi şagirdlərinizin mənimsəmə qabiliyyətinə uyğunlaşdırmaq və dərsin zamanını səmərəli istifadə etmək üçün mətnin III blokundakı maariflə bağlı verilmiş əsasnamələrə dair cədvəl qurmaq tapşırığını bir qədər dəyişə bilərsiniz.

Tədqiqat sualı: XIX əsrdə Azərbaycanda təhsil və elmin inkişafı nədən ibarət idi?

Fərdi iş: Fərdi iş olaraq şagirdlərə hazır cədvəl verib boşluqları doldurmağı tapşırmaq olar.

Cədvəli tamamlayın.

Əsasnamənin ili	Əsasnamənin müddəaları	Mənfi cəhətləri
1829-cu il Əsasnaməsi		
1872-ci il Əsasnaməsi		
1874-cü il Əsasnaməsi		

Belə bir cədvəl üzərində iş XIX əsrdə Azərbaycanda maarifin xarakterik əlamətlərini şərh etməkdə şagirdlərə istiqamət verəcəkdir.

Fərdi işləri yoxlamaq məqsədilə lövhədə nümunə üçün götürülmüş bir işin əsasında yoxlamalar aparılır. Digər şagirdlər isə bu işin əsasında öz qeydlərini edirlər. Əlavələri olan şagirdlər dindirilir və onların fikirləri qeyd edilir. Daha sonra şagirdlərə özünüqiymətləndirmə vərəqləri paylayın.

Dərsin növbəti mərhələsində XIX əsrdə Azərbaycanın maarif və elminin inkişafında mühüm rolunu tarixi şəxsiyyətlər haqqında təqdimat hazırlamağı tapşırı bilərsiniz. Təqdimatlar slayd-şou şəklində və ya vatman kağızı üzərində ola bilər. Mövzunu yekunlaşdırarkən şagirdləri öz təqdimatlarına istinad etməyə yönəldin.

Qrup işi:

I qrup – Çar Rusiyasının Şimali Azərbaycanda maariflə bağlı siyasətinin əsas məqsədləri nədən ibarət idi?

II qrup – Maariflə bağlı verilmiş Əsasnamələrə dair cədvəl qurun.

III qrup – XIX əsrin 80-ci illərində açılan məktəblərin rus-azərbaycanlı məktəbləri adlandırılmasının səbəblərini izah edin.

IV qrup – Qori Müəllimlər Seminariyasının fəaliyyətini dəyərləndirir.

V qrup – XIX əsrin azərbaycanlı elm xadimlərinə aid slayd hazırlayın.

Məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi: Qrup qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməklə qiymətləndirmə aparın.

Yaradıcı təbiiqetmə: XIX əsrdə Azərbaycan xalqının maarif və elm sahələrində nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparmaq üçün şagirdlərə mətndən bu nailiyyətləri seçib kiçik yapışqanlı kağızlara yazıb vatman kağızındakı “ağaca” bərkitməyi tapşırıq.

Bu tapşırığın icrasını qruplararası yarışmaya çevirmək olar. Nəticələrin təqdimatı zamanı ümumiləşdirmə aparmaq vacibdir.

Nəticədə şagirdlər XIX əsrdə Azərbaycanın maarif və elminin inkişafında mühüm rol oynayan tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır və təqdimat hazırlayır, XIX əsrdə Azərbaycanda maarifin xarakterik əlamətlərini şərh edir, XIX əsrdə Azərbaycan xalqının maarif və elm sahələrində nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edirlər.

Ev tapşırığı: Qori Müəllimlər Seminariyası və onun azərbaycanlı məzunları haqqında məlumat toplayın.

Refleksiya zamanı şagirdlərə suallar verməklə onları fərdi qiymətləndirin.

Qiymətləndirmə meyarları: təqdimetmə, şərhətmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
XIX əsrdə Azərbaycanın maarif və elminin inkişafında mühüm rol oynayan tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən çətinlik çəkir.	XIX əsrdə Azərbaycanın maarif və elminin inkişafında mühüm rol oynayan tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XIX əsrdə Azərbaycanın maarif və elminin inkişafında mühüm rol oynayan tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edir.	XIX əsrdə Azərbaycanın maarif və elminin inkişafında mühüm rol oynayan tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, sistemləşdirilmiş şəkildə təqdim edir.
XIX əsrdə Azərbaycanda maarifin xarakterik əlamətlərini şərh edərkən səhvlərə yol verir.	XIX əsrdə Azərbaycanda maarifin xarakterik əlamətlərini şərh edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XIX əsrdə Azərbaycanda maarifin xarakterik əlamətlərini şərh edir.	XIX əsrdə Azərbaycanda maarifin xarakterik əlamətlərini faktlarla şərh edir.

XIX əsrdə Azərbaycan xalqının maarif və elm sahələrində əldə etdiyi nailiyyətlərə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edərkən səhvlərə yol verir.	XIX əsrdə Azərbaycan xalqının maarif və elm sahələrində əldə etdiyi nailiyyətlərə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XIX əsrdə Azərbaycan xalqının maarif və elm sahələrində əldə etdiyi nailiyyətlərə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edərkən bəzi səhvlərə yol verir.	XIX əsrdə Azərbaycan xalqının maarif və elm sahələrində əldə etdiyi nailiyyətlərə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.
---	---	--	---

Mövzu 13

Milli mətbuatın, teatrın yaranması. Ədəbiyyat və incəsənət

Alt standartlar:

4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

5.1.1. Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.

5.1.2. Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.

5.1.3. Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanda milli mətbuatın yaranmasında və inkişafında mühüm rolunu oynayan tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

2. XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanın milli mətbuatının, ədəbiyyatının xarakterik əlamətlərini şərh edir.

3. XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.

4. XIX əsrin II yarısında Azərbaycanda incəsənət və memarlığın nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim forması: qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, mühazirə

Motivasiya: “Tatar xəbərləri”, “Əkinçi”, “Kəşkül” – bu adlardan istifadə etməklə motivasiya qura, şagirdlərə “Bu adlar sizə nə deyir? Qəzetlərin çapının əhəmiyyəti nə idi?” suallarını verə bilərsiniz. Yaxud da I blokda yerləşən hissədən motivasiya üçün istifadə edin.

Motivasiya reallaşdırdıqdan sonra mövzu ilə bağlı mühazirə təqdim edə bilərsiniz. Mühazirə bitdikdən sonra tədqiqatın aparılması üçün tədqiqat sualı qoyun.

Tədqiqat sualı: “XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycan mədəniyyət tarixində hansı izi qoydu?” sualı ola bilər.

Tədqiqatı aparmaq üçün aşağıdakı tapşırıqları verə bilərsiniz.

1. XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanda milli mətbuatın yaranmasında və inkişafında mühüm rolunu oynayan tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayıb təqdim edin.

2. XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanın milli mətbuatının, ədəbiyyatının xarakterik əlamətlərini şərh edin.

3. XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edin.

4. XIX əsrin II yarısında Azərbaycanda incəsənət və memarlığın nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparıb nəticələrini təqdim edin.

Qruplara verilən tapşırıqların icrası üçün vaxt qoyun. Verilən vaxt bitdikdən sonra qrup işlərinin mübadiləsini və müzakirəsini təşkil edin. Müzakirə zamanı edilən səhvlər müəyyən edilir, əlavələr olunmaqla qrup qiymətləndirmə meyarına əsasən qruplar qiymətləndirilir.

Kollektiv iş: Kollektivə aşağıdakı tapşırıqların icrasını tapşıra bilərsiniz.

XIX əsrdə milli mətbuatın yaranmasının əhəmiyyəti nədən ibarət idi?

Çar Rusiyasının müstəmləkə siyasətinin mədəniyyətin yeni sahələrinə təsirini müəyyən edin.

XIX əsrin ikinci yarısında Bakıda inşa edilmiş memarlıq abidələrinə aid referat hazırlayın.

Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin Avropa ədəbi cərəyanlarına müraciət etmələrinin səbəbi nə ola bilərdi?

Nəticədə şagirdlər XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanda milli mətbuatın yaranmasında və inkişafında mühüm rolunu oynayan tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır və təqdim edirlər. O dövrün milli mətbuatının, ədəbiyyatının xarakterik əlamətlərini şərh və Şimali Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyasının, mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edirlər.

XIX əsrin II yarısında Azərbaycanda incəsənət və memarlığın nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim etmək bacarığına malik olurlar.

Yaradıcı tətbiqetmə: Bu mərhələdə IV bloka aid “H.Zərdabi və M.F.Axundzadənin əqidə və düşüncələrindəki ümumi cəhətləri izah edin” tapşırığını verə bilərsiniz.

Ev tapşırığı: XIX əsrin görkəmli ziyalıları haqqında təqdimat hazırlayın.

Refleksiya zamanı dərs boyu araşdırılmış məsələlərə aid suallar verə bilərsiniz. Bu suallara əsasən şagirdlər fərdi qiymətləndirilir.

Qiymətləndirmə meyarları: təqdimmə, şərhətmə, müqayisəetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanda milli mətbuatın yaranmasında və inkişafında mühüm rolunu olan tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən çətinlik çəkir.	XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanda milli mətbuatın yaranmasında və inkişafında mühüm rolunu olan tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanda milli mətbuatın yaranmasında və inkişafında mühüm rolunu olan tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, lakin sistemsiz təqdim edir.	XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanda milli mətbuatın yaranmasında və inkişafında mühüm rolunu olan tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edir.
XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanın milli mətbuatının, ədəbiyyatının xarakterik əlamətlərini şərh edərkən səhvlərə yol verir.	XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanın milli mətbuatının, ədəbiyyatının xarakterik əlamətlərini şərh edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanın milli mətbuatının, ədəbiyyatının xarakterik əlamətlərini şərh edir.	XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanın milli mətbuatının, ədəbiyyatının xarakterik əlamətlərini faktlarla şərh edir.
XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edərkən səhvlərə yol verir.	XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edərkən bəzi səhvlərə yol verir.	XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.
XIX əsrin II yarısında Azərbaycanda incəsənət və memarlığın nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edərkən səhvlərə yol verir.	XIX əsrin II yarısında Azərbaycanda incəsənət və memarlığın nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XIX əsrin II yarısında Azərbaycanda incəsənət və memarlığın nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edərkən cüzi səhvlərə yol verir.	XIX əsrin II yarısında Azərbaycanda incəsənət və memarlığın nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

III FƏSİL. AZƏRBAYCAN XX ƏSRİN ƏVVƏLLƏRİNDƏ

Mövzu 14

Sənayenin vəziyyəti

Alt standartlar:

- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- 2.1.1. Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.
- 3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.
- 4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. XX əsrin əvvəlində neft şirkətlərinin fəaliyyətinə aid müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
2. XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə qeyri-neft sənaye sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.
3. XX əsrin əvvəlində müstəmləkə rejimi şəraitində Bakı şəhərinin əhalisinin sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.
4. Şimali Azərbaycanın milli burjua nümayəndələrinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, müzakirə

Motivasiya: Mövzunun tədrisi üçün yuxarıda verilmiş standartları reallaşdırmağı nəzərdə tutmusunuzsa, o zaman şagirdlərə bu mövzu ilə bağlı öncədən araşdırma aparmağı tapşırıq.

Bu mövzunun tədrisi üçün I blokda verilmiş hissədən istifadə etməklə motivasiya qura bilərsiniz. Yaxud da dərslərdə II blokda verilmiş “Böhrana baxmayaraq, Şimali Azərbaycan Rusiya və Avropa ölkələrinə əsas neft ixrac edən ölkə olaraq qalırdı. “Nobel qardaşları” şirkəti və 1912-ci ildə yaradılmış “Oyl” şirkəti neft ixracından böyük qazanc götürürdü” hissəsini şagirdlərə oxuyun. Sonra onlara sual verin: “Xarici kapitalın ölkəmizə nüfuz etməsinin səbəbini nədə görürsünüz?” Bu sualla şagirdlərdə müxtəlif fərziyyələr formalaşacaqdır ki, siz motivasiyanı bu istiqamətdə apara bilərsiniz. Əsas odur ki, mexanizmi işə salaraq məqsəddən uzaqlaşmayın. Məqsədemüvafiq motivasiyanı reallaşdırdıqdan sonra növbəti mərhələni həyata keçirin. Tədqiqatın aparılması üçün tədqiqat sualını verməyi unutmayın.

Tədqiqat sualı: “XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda sənayenin vəziyyəti necə idi?” sualı tədqiqat sualı ola bilər. Tədqiqat sualına cavab tapmaq üçün qruplara aşağıdakı tapşırığı verə bilərsiniz.

Qeyd edək ki, şagirdlərə verilmiş tapşırıqların cavabları təqdimat hazırlamaqla təhvil verilməlidir. Çünki “XX əsrin əvvəlində neft şirkətlərinin fəaliyyətinə aid müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır” məqsədini reallaşdırmaq üçün müvafiq tapşırığın icrası zəruridir.

I qrup – Mətnə əsasən iqtisadi böhranın təsir etmədiyi sahələri müəyyən edin.

II qrup – Əlavə məlumatlar əsasında ölkəmizin müasir dövrdə neft sənayesində əldə etdiyi uğurları təhlil edin.

III qrup – XX əsrin əvvəllərində inhisarlaşmanın səbəbləri nə idi? İzah edin.

IV qrup – Yüngül və yeyinti sənayesi sahələrinin böhrandan az zərər görməsinin səbəbi nə idi? Şərh edin.

V qrup – H.Z.Tağıyevin Bakıya içməli su çəkdirməsini dəyərləndirin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Faktların dəqiqliyi	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					
V					

Kollektiv iş: Bu məqsədlə dərslikdə verilmiş IV bloka aid tapşırıqlardan istifadə edərək, həmçinin III blokda əlavə materiallardan hər hansı birini şagirdlərin müzakirəsinə verə bilərsiniz.

Nəticədə şagirdlər XX əsrin əvvəlində neft şirkətlərinin fəaliyyətinə aid müxtəlif mənbələr əsasında təqdimat hazırlayırlar. XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə qeyri-neft sənaye sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirirlər. XX əsrin əvvəlində müstəmləkə rejimi şəraitində Bakı şəhərinin əhalisinin sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edirlər. Bütün bunlarla yanaşı, Şimali Azərbaycanın milli burjuva nümayəndələrinə dair materiallar toplayır və təqdim edirlər.

Yaradıcı təbiiqetmə: Sənaye sahələrinin vəziyyətinə aid cədvəl tərtib edin.

Ev tapşırığı: XX əsrin əvvəlində neft çıxarılması haqqında əlavə məlumat toplayıb (müxtəlif mənbələrdən istifadə etməklə) təqdimat hazırlayın.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Refleksiyanın həyata keçirilməsi üçün aşağıdakı sualları şagirdlərə verə bilərsiniz.

Məsələ:

Nə üçün neftin qiyməti bahalaşdı?

XIX əsrin sonuna nisbətdə XX əsrin əvvəllərində sənayedə hansı dəyişikliklər baş verdi?

Xarici kapital axınının ölkəmiz üçün faydası nə idi?

Yerli kapitalistlərin sənayemizin inkişafında gördüyü işlər hansılardır?

Qiymətləndirmə meyarları: təqdimathazırlama, dəyərləndirmə, təhlilətmə, təqdimətmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
XX əsrin əvvəlində neft şirkətlərinin fəaliyyətinə aid müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayarkən çətinlik çəkir.	XX əsrin əvvəlində neft şirkətlərinin fəaliyyətinə aid müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XX əsrin əvvəlində neft şirkətlərinin fəaliyyətinə aid müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.	XX əsrin əvvəlində neft şirkətlərinin fəaliyyətinə aid müxtəlif mənbələr əsasında maraqlı təqdimatlar hazırlayır.
XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə qeyri-neft sənaye sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirərək çətinlik çəkir.	XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə qeyri-neft sənaye sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirərək müəllimin köməyindən istifadə edir.	XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə qeyri-neft sənaye sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.	XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə qeyri-neft sənaye sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri asanlıqla dəyərləndirir.
XX əsrin əvvəlində müstəmləkə rejimi şəraitində Bakı şəhərinin əhalisinin sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən səhvlərə yol verir.	XX əsrin əvvəlində müstəmləkə rejimi şəraitində Bakı şəhərinin əhalisinin sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XX əsrin əvvəlində müstəmləkə rejimi şəraitində Bakı şəhərinin əhalisinin sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	XX əsrin əvvəlində müstəmləkə rejimi şəraitində Bakı şəhərinin əhalisinin sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri faktlarla təhlil edir.
Şimali Azərbaycanın milli burjua nümayəndələrinə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən səhvlərə yol verir.	Şimali Azərbaycanın milli burjua nümayəndələrinə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Şimali Azərbaycanın milli burjua nümayəndələrinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.	Şimali Azərbaycanın milli burjua nümayəndələrinə dair materiallar toplayır, sistemli şəkildə təqdim edir.

Mövzu 15

Kənd təsərrüfatı. Yeni aqrar qanunlar

Alt standartlar:

1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.

3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim məqsədləri:

1. Şimali Azərbaycanda kənd təsərrüfatında baş vermiş inkişafı zaman baxımından qiymətləndirir.

2. Rusiyanın Şimali Azərbaycanda verdiyi yeni aqrar qanunları və bu qanunlardan irəli gələn yeni istehsal münasibətlərini təhlil edir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, INSERT

Motivasiya: Bunun üçün dərslikdəki I blokdan istifadə edin. Şagirdlərin fərziyyələri alındıqdan sonra tədqiqatın aparılması mərhələsini həyata keçirin. Bu mərhələyə keçmək üçün tədqiqat sualını şagirdlərə ünvanlayın.

Tədqiqat sualı: “Şimali Azərbaycanda kənd təsərrüfatının vəziyyəti necə idi?” sualını tədqiqat üçün verə bilərsiniz. INSERT üsulundan istifadə etməklə II blokdakı materialları qruplar arasında bölüb III və VII blokların müvafiq sual və tapşırıqlarını yerinə yetirməyi tapşırıq. Sual və tapşırıqları şagirdlərə izah edin.

Dərsin növbəti mərhələsində Rusiyanın Şimali Azərbaycanda verdiyi yeni aqrar qanunları və bu qanunlardan irəli gələn yeni istehsal münasibətlərini təhlil etmək üçün III blokun müvafiq tapşırıqlarını yerinə yetirməyi tapşırıq: Sxemə əsasən, “Cənubi Qafqaz quberniyalarında torpaqların məcburi satın alınması haqqında” Qanunun müstəmləkəçi xarakterini müəyyən edin.

Qrup işi üçün isə aşağıdakı tapşırıqları vermək olar:

I qrup – XIX əsrin əvvəlində çar hökuməti köçürmə siyasətini davam etdirməklə hansı məqsədləri güdüdü? Şərh edin.

II qrup – Şimali Azərbaycanda pay torpaqlarının qiyməti niyə baha idi? Fikrinizi əsaslandırın.

III qrup – Şimali Azərbaycanda kənd təsərrüfatında baş vermiş inkişafı zaman baxımından qiymətləndirin.

IV qrup – Rusiyanın Şimali Azərbaycanda verdiyi yeni aqrar qanunları və bu qanunlardan irəli gələn yeni istehsal münasibətlərini təhlil edin.

Qrup işinə ayrılmış vaxt bitdikdən sonra mübadilə və müzakirə mərhələsini həyata keçirin. Bu mərhələlər reallaşdırıldıqdan sonra qrupların qiymətləndirilməsini qrup

qiymətləndirmə meyarına əsasən müəyyən edin. Qrupların qiymətləndirilməsi prosesində şagirdlərin iştirakı zəruridir. Meyar cədvəli 5 ballıq sistemlə, müxtəlif işarələrlə və s. qiymətləndirilə bilər. Alınmış ballara, nəticələrə əsasən qalib qrup elan edilir.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Dərsin yekununda əldə olunan nəticələri müəyyən edin. Nəticədə şagirdlər Şimali Azərbaycanda kənd təsərrüfatında baş vermiş inkişafı zaman baxımından qiymətləndirir, Rusiyanın Şimali Azərbaycanda verdiyi yeni aqrar qanunları və bu qanunlardan irəli gələn yeni istehsal münasibətlərini təhlil edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: Bu mərhələdə şagirdlər öyrəndiklərini yaradıcı şəkildə reallaşdırırlar. Şagirdlərə VII blokda əksini tapmış “Mətnə əsasən xronoloji cədvəl qurun” tapşırığını icra etmək üçün verə bilərsiniz.

Ev tapşırığı: “XIX əsrdə Şimali Azərbaycanda kənd təsərrüfatı adlı buklet hazırlayın” tapşırığını şagirdlərə verə bilərsiniz.

Bəzən müəllimlər ev tapşırığının icrasını yarım qalmış problemin həllinin davamı kimi nəzərdə tutub şagirdlərə verirlər. Kurikulum islahatına görə, tədris olunmuş mövzuya aid problemlər sinifdə həll olunmalı, həll olunmuş problemi daha da möhkəmləndirmək üçün ev tapşırıqları verilməlidir. Ev tapşırığı problem həll etmək üçün nəzərdə tutulmur. Öyrənilmiş bilik və bacarıqların inkişafını təmin etmək üçün həyata keçirilir.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Bu mərhələ zamanı müxtəlif suallar verməklə təlim prosesini izləmək olar. Bu prosesin şagirdlər tərəfindən necə qavranılması isə onların suallara cavabı zamanı meydana çıxır və şagirdlər fərdi qiymətləndirilir. Şagirdlərin formativ qiymətləndirilməsi məqsədemüvafiq meyarla əsasən aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, təhlil etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şimali Azərbaycanda kənd təsərrüfatında baş vermiş inkişafı zaman baxımından qiymətləndirməkdə çətinlik çəkir.	Şimali Azərbaycanda kənd təsərrüfatında baş vermiş inkişafı zaman baxımından qiymətləndirərkən köməkçi suallardan istifadə edir.	Şimali Azərbaycanda kənd təsərrüfatında baş vermiş inkişafı zaman baxımından qiymətləndirərkən bəzi səhvlər edir.	Şimali Azərbaycanda kənd təsərrüfatında baş vermiş inkişafı zaman baxımından qiymətləndirir.
Rusiyanın Şimali Azərbaycanda verdiyi yeni aqrar qanunları və bu qanunlardan irəli gələn yeni istehsal münasibətlərini təhlil edərkən səhvlərə yol verir.	Rusiyanın Şimali Azərbaycanda verdiyi yeni aqrar qanunları və bu qanunlardan irəli gələn yeni istehsal münasibətlərini təhlil edərkən köməkçi suallardan istifadə edir.	Rusiyanın Şimali Azərbaycanda verdiyi yeni aqrar qanunları və bu qanunlardan irəli gələn yeni istehsal münasibətlərini təhlil edir.	Rusiyanın Şimali Azərbaycanda verdiyi yeni aqrar qanunları və bu qanunlardan irəli gələn yeni istehsal münasibətlərini ətraflı təhlil edir.

Mövzu 16

Azadlıq hərəkatının yeni mərhələsi

Alt standartlar:

- 1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.
- 3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.
- 4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda Rusiyaya qarşı fəhlə hərəkatını, kəndli çıxışlarını zaman baxımından qiymətləndirir.
2. Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri və onun nəticələrini təhlil edir.
3. Cənubi Azərbaycanda azadlıq hərəkatının başçısı Səttarxana dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim forması: qruplarla iş

Təlim üsulu: əqli hücum, fasiləli oxu

Motivasiya: Bunun üçün “Tətil və nümayiş nədir?” sualı ilə yeni mövzuya keçid edə, Səttarxanın şəklini nümayiş etdirməklə bu mövzuya maraq yarada bilərsiniz. Yaxud dərslikdəki I blokdan istifadə edin.

Mövzu ilə tanışlığı fasiləli oxu üsulundan istifadə etməklə reallaşdırın. Fasiləli oxu zamanı II, III və IV bloka aid materiallardan istifadə etməklə müzakirələr aparın. Mövzunun arasında verilmiş sual və tapşırıqları fasilələr verməklə şagirdlərin icra etməsinə şərait yarada bilərsiniz.

Tədqiqatın aparılmasından öncə tədqiqat sualını şifahi səsəndirməklə yanaşı, lövhədə yazmağınız da tövsiyə olunur.

Tədqiqat sualı: Azadlıq hərəkatının yeni mərhələsinin Azərbaycanın tarixindəki izi nədən ibarət oldu?

Tədqiqat sualına cavab tapmaq üçün qruplara aşağıdakı tapşırıqları vermək olar.

I qrup – XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda Rusiyaya qarşı fəhlə hərəkatının, kəndli çıxışlarının səbəblərini zaman baxımından qiymətləndirir.

II qrup – Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri və onun nəticələrini təhlil edin.

III qrup – Cənubi Azərbaycanda azadlıq hərəkatının başçısı Səttarxanın fəaliyyətinə aid materialları sistemləşdirib təqdim edin.

IV qrup – Şimali Azərbaycanda milli azadlıq mübarizəsi haqqında məlumat toplayıb təqdim edin.

Yaxud da III və VII bloka aid sual və tapşırıqlardan istifadə etməklə də qrup işlərini aşağıdakı kimi vermək olar.

I qrup – Şimali Azərbaycanda fəhlə hərəkatını azadlıq mübarizəsinin tərkib hissəsi hesab etmək olarmı? Fikrinizi əsaslandırın.

II qrup – “Mazut konstitusiyası”nın bu cür adlandırılmasının səbəbini izah edin.

III qrup – Fəhlələr arasında ayrı-seçkilik özünü nədə göstərirdi? Bunun səbəbləri nə idi? Şərh edin.

IV qrup – Cənubi Azərbaycanın İran inqilabının mərkəzinə çevrilməsinin səbəblərini araşdırın.

V qrup – Cənubi Azərbaycanda azadlıq hərəkatının yatırılmasında ermənilər nəyə görə maraqlı idilər? Əvvəlki mövzulardan aldığınız biliklərə görə fikrinizi əsaslandırın.

Qrup işləri hazır olduqdan sonra mübadilə və müzakirə mərhələsini həyata keçirin. Qrup qiymətləndirmə meyarlarına əsasən qrupları qiymətləndirin.

Ümumiləşdirmə aparıb şagirdlərlə birgə nəticələr çıxarın.

Nəticədə şagirdlər XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda Rusiyaya qarşı fəhlə hərəkatını, kəndli çıxışlarını zaman baxımından qiymətləndirir, Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri və bunun nəticələrini təhlil edir, Cənubi Azərbaycanda azadlıq hərəkatının başçısı Səttarxana dair materiallar toplayır və təqdim edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: Şimali Azərbaycanda baş vermiş hərəkatla Cənubi Azərbaycanda baş vermiş hərəkatı müqayisəli təhlil edib cədvəl tərtib edin.

Ev tapşırığı: Səttarxana aid əlavə materiallar toplayın.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Sualları verməklə şagirdləri fərdi qiymətləndirə bilərsiniz.

Məsələn:

Cənubi Azərbaycanda baş vermiş hərəkata nə səbəb oldu?

Səttərxan hərəkatı nə üçün məğlub oldu?

Şimali Azərbaycanda çar Rusiyası tərəfindən aparılan siyasətin mahiyyəti nə idi?

Xalqın istismar olunmasının səbəbləri nə idi?

Səttərxan hərəkatı hansı dövrü əhatə etmişdi?

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, təhlilətmə, təqdimetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda Rusiyaya qarşı fəhlə hərəkatını, kəndli çıxışlarını zaman baxımından qiymətləndirərkən səhvlərə yol verir.	XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda Rusiyaya qarşı fəhlə hərəkatını, kəndli çıxışlarını zaman baxımından qiymətləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda Rusiyaya qarşı fəhlə hərəkatını, kəndli çıxışlarını zaman baxımından bəzi səhvlərlə qiymətləndirir.	XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda Rusiyaya qarşı fəhlə hərəkatını, kəndli çıxışlarını zaman baxımından qiymətləndirir.

Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri və bunun nəticələrini təhlil edərkən səhvlərə yol verir.	Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri və bunun nəticələrini təhlil edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri və bunun nəticələrini təhlil edir.	Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri və bunun nəticələrini faktlarla təhlil edir.
Cənubi Azərbaycanda azadlıq hərəkatının başçısı Səttarxana dair materiallar topla- maqda çətinlik çəkir.	Cənubi Azərbaycanda azadlıq hərəkatının başçısı Səttarxana dair materiallar toplayır, təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Cənubi Azərbaycanda azadlıq hərəkatının başçısı Səttarxana dair materiallar toplayır, sistemsiz təqdim edir.	Cənubi Azərbaycanda azadlıq hərəkatının başçısı Səttarxana dair materiallar toplayır, sistemli şəkildə təqdim edir.

Mövzu 17

Azərbaycanlı əhaliyə qarşı ermənilərin törətdikləri kütləvi qırğınlar. Milli demokratik hərəkat

Alt standartlar:

- 1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.
- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- 4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. 1905–1906-cı illərdə azərbaycanlılara qarşı ermənilərin törətdiyi soyqırımını zaman baxımından qiymətləndirir.
2. 1905–1906-cı illərdə azərbaycanlılara qarşı ermənilərin törətdiyi soyqırımlara dair təqdimatlar hazırlayır.
3. Milli demokratik hərəkatın nümayəndələrinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim forması: qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, müzakirə

Motivasiya: Motivasiya üçün “erməni–müsəlman qırğını”na aid karikatur nümayiş etdirib C.Məmmədquluzadənin ifşaedici fikirlərindən istifadə edə bilərsiniz. Yaxud dərslikdəki I blokdan istifadə edin.

Bu mövzunun tədrisi üçün şagirdlərə qabaqlayıcı tapşırığın verilməsi məqsədemüvafiqdir. Seçilmiş standart təqdimetmə bacarığı formalaşdırmağa xidmət etdiyi üçün əvvəlcədən məlumatların toplanması işin səmərəli təşkilinə imkan yaratmış olar.

Motivasiya mərhələsi bitdikdən sonra tədqiqat sualını elan edin.

Tədqiqat sualı: XX əsrin əvvəlində xalqımızın milli oyanışı nə ilə nəticələndi? Tədqiqat sualına cavab tapmaq üçün şagirdləri qruplara bölün. Qrup bölgüsünü apararkən şagirdləri 1, 2, 3, 4 saymaqla nömrələyin. Sonra isə söyləyin ki, 1 rəqəmi ilə nömrələnmiş şagirdlər bir yerə, 2-lər bir yerə, 3-lər və 4-lər də bir yerə toplaşsınlar. Hər bir rəqəmin altında toplaşmış uşaqlar yeni bir qrupu təşkil edir. Qrupları bu cür nömrələyərək seçməkdə məqsəd sinif şagirdlərinin qarışdırılması, eləcə də dostların eyni bir qrupda olmasının qarşısını almaqdır.

İnküzivliyi nəzərə almaqla bəzən güclü şagirdləri bir qrupda oturdub onlara daha çətin, yaxud da zəif şagirdləri bir qrupda oturdub onlara müvafiq tapşırıq vermək olar. Amma unutmayın ki, zəif şagird deyib həddindən artıq asan tapşırığın verilməsi də onların inkişafına mane olacaq. Yaxud da güclü şagird deyib ağır tapşırıqla da yükləmək səhv addımın atılması deməkdir. Tapşırıqları verərkən elə etmək lazımdır ki, şagirdin bu və ya digər formada inkişafına mane olmasın.

Qrup işlərini blokda verilmiş tapşırıqlardan istifadə etməklə də reallaşdırmaq olar.

I qrup – Rusiya hökumətinin erməni-azərbaycanlı qırğınlarını törətməkdə məqsədi nə idi? Şərh edin.

II qrup – Nəyə görə Azərbaycanın milli burjuaziyası islahatlar keçirilməsi haqqında hökumətə müraciət göndərdi? Fikrinizi izah edin.

III qrup – Milli hərəkatın liderləri haqqında təqdimat hazırlayın.

IV qrup – Azərbaycan ziyalılarının ümum-Rusiya müsəlmanları qurultayının çağırılmasında, Rusiya Müsəlman İttifaqının proqramının hazırlanmasında rolu haqqında əlavə məlumat toplayın.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyer əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					

Fərdi iş: Vaxt qalarsa, şagirdlərə Ə.Topçubaşov haqqında internetdən məlumat toplamağı tapşırıq. Həmin məlumatları elektron lövhədə nümayiş etdirərək şagirdlər dərslərdəki materiallar əsasında həm Ə.Topçubaşovun, həm də Azərbaycan ziyalıları-nın Vətənin müqəddəratı haqqında ümumi fikirlərini öyrənəcəklər.

Nəticədə şagirdlər 1905–1906-cı illərdə azərbaycanlılara qarşı ermənilərin törətdiyi soyqırımını zaman baxımından qiymətləndirir, bununla bağlı təqdimatlar hazırlayırlar. Bununla yanaşı, milli demokratik hərəkatın nümayəndələrinə dair materiallar toplayır və təqdim edirlər.

Yaradıcı təbiiyyət: Mətnə əsasən erməni terrorunun qurbanlarına aid cədvəl qurun.

Ev tapşırığı: Sultan bəy Sultanov haqqında əlavə məlumat toplayıb esse yazın.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Bu mərhələni reallaşdırmaq üçün, eləcə də təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir.

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, təqdimathazırlama, təqdimetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
1905–1906-cı illərdə azərbaycanlılara qarşı ermənilərin törətdiyi soyqırımını zaman baxımından qiymətləndirərkən səhvlərə yol verir.	1905–1906-cı illərdə azərbaycanlılara qarşı ermənilərin törətdiyi soyqırımını zaman baxımından qiymətləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	1905–1906-cı illərdə azərbaycanlılara qarşı ermənilərin törətdiyi soyqırımını zaman baxımından qiymətləndirir.	1905–1906-cı illərdə azərbaycanlılara qarşı ermənilərin törətdiyi soyqırımını zaman baxımından faktlara əsasən qiymətləndirir.
1905–1906-cı illərdə azərbaycanlılara qarşı ermənilərin törətdiyi soyqırımına dair təqdimatlar hazırlamaqda çətinlik çəkir.	1905–1906-cı illərdə azərbaycanlılara qarşı ermənilərin törətdiyi soyqırımına dair təqdimatlar hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	1905–1906-cı illərdə azərbaycanlılara qarşı ermənilərin törətdiyi soyqırımına dair bəzi faktlarda səhvlər etməklə təqdimatlar hazırlayır.	1905–1906-cı illərdə azərbaycanlılara qarşı ermənilərin törətdiyi soyqırımına dair mənbələrə əsasən təqdimatlar hazırlayır.
Milli demokratik hərəkatın nümayəndələrinə dair materiallar toplamaqda çətinlik çəkir.	Milli demokratik hərəkatın nümayəndələrinə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Milli demokratik hərəkatın nümayəndələrinə dair materiallar toplayır, sistemsiz şəkildə təqdim edir.	Milli demokratik hərəkatın nümayəndələrinə dair materiallar toplayır və təqdim edir.

Milli partiya və təşkilatların yaranması

Alt standartlar:

- 1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- 4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
2. Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair təqdimatlar hazırlayır.
3. Rusiya Dövlət Dumasında iştirak etmiş deputatlara dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim forması: fərdi və cütlərlə iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, müzakirə

Motivasiya: Motivasiya yaratmaq üçün Əli bəy Hüseynzadənin “Türk qanlı, İslam inamlı və Avropa qiyafəli” tezisini təhlil etmək olar. Eyni formada M.Ə.Rəsulzadənin “Biz türk və müsəlman qalaraq müstəqil yaşamaq istəyiriksə, hökmən müasirləşib zəmanə adamı olmalıyıq” cümləsindən, yaxud dərslərdəki I blokdan istifadə etmək olar. Şagirdlərin fərziyyələrini alın. Onların fikirlərini lövhədə və ya flipçartda qeyd edin. Söylenmiş fərziyyələri ümumiləşdirin. Motivasiya baş tutduqdan sonra tədqiqatın aparılması üçün tədqiqat sualı qoyun.

Tədqiqat sualı: “Milli və siyasi partiyaların yaranmasının Azərbaycan tarixində rolu nədən ibarət oldu?” sualını tədqiqat sualı kimi istifadə edə bilərsiniz. Tədqiqat işini aparmaq üçün II bloka aid materialı cütlər arasında bölüb III və VII blokun müvafiq sual və tapşırıqlarını yerinə yetirməyi tapşırıq. Sual və tapşırıqları şagirdlərə izah edin.

I cüt – Azərbaycanlı fəhlələr içərisində siyasi iş aparmağın məqsədi nə ola bilərdi? Fikirlərinizi əsaslandırın.

II cüt – M.Ə.Rəsulzadə və məsləkdaşlarının bolşeviklərlə ziddiyyət yaradan fikirlərini müəyyən edin.

III cüt – Siz müasirləşmək dedikdə nə başa düşürsünüz? Müasirləşmək fikrini daha necə izah etmək olar? Müzakirə edib fikirlərinizi yazın.

IV cüt – Şimali Azərbaycanda siyasi fəallığın artması səbəblərini müəyyən edin.

V cüt – Yaradılmış partiya və təşkilatların fəaliyyətindəki ümumi cəhətləri müəyyən edin.

VI cüt – Mütləq, parlamentli, konstitusiyalı monarxiya tipli dövlətlərin quruluşundakı fərqləri izah edin.

VII cüt – Rusiya Dumalarında milli hüquqlar uğrunda mübarizə aparan azərbaycanlı deputatların fəaliyyətini təhlil edin.

Cütlərlə iş bitdikdən sonra cütləri aşağıdakı meyarlar əsasında qiymətləndirə bilərsiniz.

Cütlərdə işləyən şagirdlərin adı	Fəalliyət səviyyəsi (zəif, orta, yüksək)	Əməkdaşlıq etmə	Qaydalara əməl olunması	Tapşırığın icrası zamanı müzakirə etmə	Ümumi rəyə gəlmə
Dadaşov Emil					
Ağayeva Çiçək					

Hər bir cütlüyü dinləməyə vaxt ayırın. Bu mərhələdə şagirdlər Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair biliklər alacaqlar. Cütləri qiymətləndirməyi həyata keçirənsə, şagirdlərin stimullaşmasına səbəb olarsınız.

Cüt işləri bitdikdən sonra fərdi olaraq şagirdlərə aşağıdakı tapşırıqları verib standartları reallaşdırmaq olar.

Fərdi iş: XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair xronoloji cədvəllər hazırlayın.

Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair təqdimatlar hazırlayın.

Mətnə əsasən xronoloji cədvəl qurun.

Mətnə əsasən siyasi xadimlər haqqında təqdimat hazırlayın.

Bu tapşırıqları kollektiv şəkildə də icra etmək mümkündür. Əgər sizin məktəbin İKT imkanları varsa, bu, kollektiv şəkildə daha tez reallaşdırılır.

Nəticədə şagirdlər nəzərdə tutulmuş bilik və bacarıqlara yiyələnirlər. Onlar XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair xronoloji cədvəllər və təqdimatlar hazırlayıb, Rusiya Dövlət Dumasında iştirak etmiş deputatlara dair materiallar toplayıb və təqdim edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: Bu mərhələ üçün siz mövzu ilə bağlı şagirdlərə esse və ya hekayə yazmağı, yaxud da dumaları Venn diaqramı əsasında müqayisə etməyi tapşırıb bilərsiniz. Təbii ki, bu, dərslə gedişindən və bu mərhələ üçün ayrılmış vaxtdan asılı ola bilər. Vaxtınız məhdudd olarsa, ev tapşırığını yaradıcı verə bilərsiniz.

Ev tapşırığı: Yaradılmış partiya və təşkilatların fəaliyyətindəki ümumi cəhətləri müəyyən edib sxem qurun.

Refleksiya etməklə şagirdləri fərdi qiymətləndirin. Formativ qiymətləndirmə sözlə ifadə olunduğuna görə aşağıdakı meyarlara əsasən formativlər yazılmalıdır.

Qiymətləndirmə meyarları: cədvəlhazırlama, təqdimathazırlama, təqdimetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair xronoloji cədvəllər hazırlayarkən səhvlərə yol verir.	XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair xronoloji cədvəllər hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair xronoloji cədvəllər hazırlayır, faktlarda bəzi səhvlər edir.	XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair təqdimatlar hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair təqdimatlar hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair təqdimatları bəzi səhvlər etməklə hazırlayır.	Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair təqdimatlar hazırlayır.
Rusiya Dövlət Dumasında iştirak etmiş deputatlara dair materiallar toplamaqda çətinlik çəkir.	Rusiya Dövlət Dumasında iştirak etmiş deputatlara dair materiallar toplayır, təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Rusiya Dövlət Dumasında iştirak etmiş deputatlara dair materialları toplayır və bəzi faktlarda səhv etməklə təqdim edir.	Rusiya Dövlət Dumasında iştirak etmiş deputatlara dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Mövzu 19

Azərbaycan Birinci Dünya müharibəsi illərində

Alt standartlar:

- 1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.
- 1.1.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- 3.1.2. Xarici dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.
- 4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. Şimali Azərbaycanın Rusiya imperiyası tərkibində Birinci Dünya müharibəsində iştirakını zaman baxımından qiymətləndirir.
2. Birinci Dünya müharibəsində Cənubi Azərbaycanın vəziyyətinə dair təqdimatlar hazırlayır.

3. Birinci Dünya müharibəsində xarici ölkələrin Azərbaycana olan strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndir.

4. Birinci Dünya müharibəsində iştirak etmiş azərbaycanlı hərbiçilərə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim forması: qruplarla iş

Təlim üsulu: əqli hücum, ziqzaq

Motivasiya: Motivasiya yaratmaq üçün dünya müharibələrini özündə əks etdirən filmlərdən bir epizod nümayiş etdirmək olar. Əgər sizin belə imkanınız yoxdursa, ilk azərbaycanlı təyyarəçi Fərrux ağa Qayıbovun şəklini nümayiş etdirib şagirdlərdən bu şəxsi tanıyıb-tanımadılarını soruşun. Daha sonra dünyanın bölüşdürülməsi siyasətinə aid suallar verərkən onlara dünya tarixinə inteqrasiya məqsədilə “dünyanın bölüşdürülməsinə aid karikatur”u göstərə, yaxud da “Dünya ölkələri Birinci Dünya müharibəsi ərəfəsində” xəritəsini təqdim edib mexanizmi işə sala bilərsiniz. Əgər sizin bu imkanınız da yoxdursa, o zaman dərslərdəki I blokdan istifadə etmək olar. Motivasiya baş tutduqdan sonra tədqiqat sualını verin.

Tədqiqat sualı: “Birinci Dünya müharibəsində Azərbaycanın rolu nədən ibarət oldu?”, yaxud da “Birinci Dünya müharibəsinin Azərbaycan tarixində rolu və yeri nədən ibarət oldu?” sualını vermək olar.

Ziqzaq üsulundan istifadə etməklə II bloka aid olan mətni hissələrə bölüb şagirdlərə təqdim edin. Qrup bölgüsünü reallaşdırarkən ziqzaq üsulunun qaydalarını xatırladın. Qrup üzvlərinə öz qruplarını unutmasınlar deyərək qaydaları elan edin. Mövzu ilə tanış olan və materialı mənimsəyən şagirdlərə qrup işlərini aşağıdakı kimi vermək olar.

I qrup – Azərbaycanlıların müharibəyə kütləvi cəlb olunmamasının nəticələrini təhlil edin.

II qrup – Müharibə dövründə azərbaycanlı nümayəndələrin Osmanlı dövlət xadimləri ilə əlaqələrini təhlil edin.

III qrup – Nəyə görə Azərbaycan böyük dövlətlərin planlarına daxil edilmişdir? Bakı neftinin müharibədə rolu nədən ibarət idi?

IV qrup – Azərbaycan hərbiçilərinin Birinci Dünya müharibəsində iştirakını dəyərləndirin.

V qrup – Cənubi Azərbaycanın Birinci Dünya müharibəsi illərindəki vəziyyətini dövr baxımından qiymətləndirin.

Qrup işləri bitdikdən sonra mübadilə və müzakirə mərhələsini həyata keçirib qrupları qiymətləndirin.

Növbəti iş yenə qruplarla reallaşdırılacaqdır.

I qrup – Birinci Dünya müharibəsində Cənubi Azərbaycanın vəziyyətinə dair təqdimatlar hazırlayın.

II qrup – Birinci Dünya müharibəsində iştirak etmiş azərbaycanlı hərbiçilərə dair materiallar toplayıb təqdim edin.

III qrup – “Cənubi Azərbaycan Birinci Dünya müharibəsi illərində” adlı təqdimat hazırlayın.

IV qrup – Müharibə dövründə azərbaycanlı nümayəndələrin Osmanlı dövlət xadimləri ilə əlaqələrini təhlil edib təqdimat hazırlayın.

Qrup işləri **mübadilə** və **müzakirə** olunduqdan sonra qiymətləndirilmə aparın.

Nəticədə şagirdlər Şimali Azərbaycanın Rusiya imperiyasının tərkibində Birinci Dünya müharibəsində iştirakını zaman baxımından qiymətləndirir, Cənubi Azərbaycanın vəziyyətinə dair təqdimatlar hazırlayır, həmçinin bu müharibədə xarici ölkələrin Azərbaycana olan strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir, Birinci Dünya müharibəsində iştirak etmiş azərbaycanlı hərbiçilərə dair materiallar toplayır və təqdim edirlər.

Yaradıcı təbiiyyətme: Artıq zamanınız qalmış olarsa, şagirdlərin aşağıdakı cədvəl doldurmasına şərait yaradın.

Birinci Dünya müharibəsi	
Cənubi Azərbaycanın iştirakı	Şimali Azərbaycanın iştirakı

Ev tapşırığı: Birinci Dünya müharibəsində Cənubi Azərbaycanın vəziyyətinə dair əlavə məlumat toplayın.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Bu mərhələdə şagirdlərə mövzu ilə bağlı müxtəlif suallar verməklə onları fərdi qiymətləndirmə imkanına malik olacaqsınız.

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, təqdimathazırlama, dəyərləndirmə, təqdimetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şimali Azərbaycanın Rusiya imperiyasının tərkibində Birinci Dünya müharibəsində iştirakını zaman baxımından qiymətləndirərkən səhvlərə yol verir.	Şimali Azərbaycanın Rusiya imperiyasının tərkibində Birinci Dünya müharibəsində iştirakını zaman baxımından qiymətləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Şimali Azərbaycanın Rusiya imperiyasının tərkibində Birinci Dünya müharibəsində iştirakını zaman baxımından qiymətləndirərkən faktlarda cüzi səhvlərə yol verir.	Şimali Azərbaycanın Rusiya imperiyasının tərkibində Birinci Dünya müharibəsində iştirakını zaman baxımından qiymətləndirir.
Birinci Dünya müharibəsində Cənubi Azərbaycanın vəziyyətinə dair təqdimatlar hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Birinci Dünya müharibəsində Cənubi Azərbaycanın vəziyyətinə dair təqdimatlar hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Birinci Dünya müharibəsində Cənubi Azərbaycanın vəziyyətinə dair təqdimatlar hazırlayarkən bəzi səhvlərə yol verir.	Birinci Dünya müharibəsində Cənubi Azərbaycanın vəziyyətinə dair təqdimatlar hazırlayır.

Birinci Dünya müharibəsində xarici ölkələrin Azərbaycana olan strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirməkdə çətinlik çəkir.	Birinci Dünya müharibəsində xarici ölkələrin Azərbaycana olan strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Birinci Dünya müharibəsində xarici ölkələrin Azərbaycana olan strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.	Birinci Dünya müharibəsində xarici ölkələrin Azərbaycana olan strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini faktlarla dəyərləndirir.
Birinci Dünya müharibəsində iştirak etmiş azərbaycanlı hərbcilərə dair materiallar toplamaqda çətinlik çəkir.	Birinci Dünya müharibəsində iştirak etmiş azərbaycanlı hərbcilərə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Birinci Dünya müharibəsində iştirak etmiş azərbaycanlı hərbcilərə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən bəzi səhvlərə yol verir.	Birinci Dünya müharibəsində iştirak etmiş azərbaycanlı hərbcilərə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Mövzu 20

Azərbaycan 1917-ci il Fevral inqilabından sonrakı dövrdə

Alt standartlar:

- 1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.
- 1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.

Təlim məqsədləri:

1. 1917-ci il Fevral inqilabının Şimali Azərbaycanda təzahürlərini zaman baxımından qiymətləndirir.
2. Milli azadlıq hərəkatının yüksəlişinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
3. Müxtəlif mənbələr əsasında milli hərbi qüvvələrə, Cənubi Qafqaz Seymində azərbaycanlı nümayəndələrin fəaliyyətinə dair təqdimatlar hazırlayır.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, qərarlar ağacı, suallar

Motivasiya: Motivasiya yaratmaq üçün “İnqilab nədir?” sualı ilə yeni mövzuya keçid verə bilərsiniz. İnqilabla bağlı “Molla Nəsrəddin” jurnalında dərc olunmuş karikaturlardan birini nümayiş etdirərək yeni mövzuya maraq yaratmaq, yaxud da dərslikdəki I blokdan istifadə etmək olar.

Fərziyyələr alındıqdan sonra şagirdlərə tədqiqat aparmaq üçün tədqiqat sualını verin.

Tədqiqat sualı: Fevral inqilabı ərəfəsində Azərbaycanın həyatında hansı hadisələr baş verdi?

Bu mövzunun tədrisi zamanı müxtəlif üsullardan istifadə edə bilərsiniz. Suallar və yaxud da qərarlar ağacı üsulundan istifadə etmənin işin səmərəliliyini artırmağa bilər. Əgər mövzu ilə bağlı qabaqçılıq tapşırıq verməmişsinizsə, o zaman fasiləli oxu üsulundan istifadə etmək olar. Mövzunu tədqiq etmək üçün şagirdləri qruplara bölün.

Bu mövzu ilə bağlı qabaqçılıq tapşırıq verməyiniz məqsədemüvafiq olar. Qabaqçılıq tapşırıq sinifdə dərslərin təşkilini bir qədər rahatlaşdıracaq. Bu dövr haqqında məlumatlanan şagirdlər dərslərin gedişində daha çox aktivlik göstərəcəklər. Bununla da siz qrup tapşırığının icrasında vaxta qənaət etmiş olacaqsınız.

I qrup – Cənubi Qafqaz Komissarlığı və Cənubi Qafqaz Seyminin fəaliyyətini cədvəl əsasında izah edərək təqdimat hazırlayın.

II qrup – 1917-ci il Fevral inqilabının Şimali Azərbaycan üçün nəticələrini müəyyən edərək təqdimat hazırlayın.

III qrup – Müxtəlif mənbələr əsasında milli hərbi qüvvələrə aid təqdimat hazırlayın.

IV qrup – Azərbaycanlı nümayəndələrin Cənubi Qafqaz Seymində fəaliyyətinə dair təqdimat hazırlayın.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Kollektiv iş: Kollektivə mövzu ilə əlaqəli suallar verilir və cavablarının verilməsi üçün vaxt ayrılır. Kollektiv cavabları hazırlayıb təqdim edir. Təbii ki, kollektivin adından bir və ya bir neçə nəfər çıxış edir ki, səs-küy çox yaranmasın. Əgər sualların cavabını təqdim edən nümayəndə nədəsə səhvə yol verərsə, kollektiv bu zaman yardım edə bilər.

Nəticədə şagirdlər məqsədemüvafiq olaraq 1917-ci il Fevral inqilabının Şimali Azərbaycan üçün nəticələrini müəyyən edərək zaman baxımından qiymətləndirirlər. Milli azadlıq hərəkatının yüksəlişinə dair xronoloji cədvəllər, müxtəlif mənbələr əsasında milli hərbi qüvvələrə, Cənubi Qafqaz Seymində azərbaycanlı nümayəndələrin fəaliyyətinə dair təqdimatlar hazırlayırlar.

Yaradıcı tətbiqetmə: Şagirdlərə aşağıdakı tapşırıqları vermək olar.

Osmanlı dövləti Seym qarşısında iki əsas tələb qoydu:

1. Seym Cənubi Qafqazın müstəqilliyini elan etsin;
2. Qars, Ərdəhan və Batum vilayətlərini dərhal boşaltsın.

“Əgər siz Osmanlı dövlətinin təmsilçisi olsaydınız, bu tələblərə daha nələri əlavə edərdiniz?” tapşırığını verə, yaxud da bu tələbləri özündə əks etdirən esse hazırlamalarını şagirdlərə tapşırıq bilərsiniz.

Ev tapşırığı: Bunun üçün siz şagirdlərə bu dövrün mədəniyyəti ilə bağlı məlumat topluslarını tapşırıq bilərsiniz. Tapşırıq tədris olunmuş materialı möhkəmləndirmək, növbəti mövzuya isə hazırlıq kimi nəzərdə tutulur.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Qiymətləndirmə zamanı özünüqiymətləndirmə vərəqindən istifadə etmək olar. Bu qiymətləndirmə fərdi qiymətləndirmədir. Dərsin sonunda hər bir şagird öz fəaliyyətini bu cədvələ əsasən qiymətləndirə bilər.

Şagird: Əliyev Murad Həsən oğlu					
Tapşırığı tam və düzgün yerinə yetirdim.	Dərsdə diqqətli idim.	Məntiqli yanaşmam var idi.	Sual-cavabda aktiv idim.	Əməkdaşlıq etdim.	Etiket qaydalarına riayət etdim.

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, cədvəlhazırlama, təqdimathazırlama

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
1917-ci il Fevral inqilabının Şimali Azərbaycanda təzahürlərini zaman baxımından qiymətləndirərkən səhvlərə yol verir.	1917-ci il Fevral inqilabının Şimali Azərbaycanda təzahürlərini zaman baxımından qiymətləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	1917-ci il Fevral inqilabının Şimali Azərbaycanda təzahürlərini zaman baxımından qiymətləndirərkən fikrini ifadə edərkən səhvlər edir.	1917-ci il Fevral inqilabının Şimali Azərbaycanda təzahürlərini zaman baxımından sərbəst qiymətləndirir.
Milli azadlıq hərəkatının yüksəlişinə dair xronoloji cədvəllər hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Milli azadlıq hərəkatının yüksəlişinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Milli azadlıq hərəkatının yüksəlişinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır, cüzi səhvlər edir.	Milli azadlıq hərəkatının yüksəlişinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
Müxtəlif mənbələr əsasında milli hərbi qüvvələrə, Cənubi Qafqaz Seymində azərbaycanlı nümayəndələrin fəaliyyətinə dair təqdimatlar hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələr əsasında milli hərbi qüvvələrə, Cənubi Qafqaz Seymində azərbaycanlı nümayəndələrin fəaliyyətinə dair təqdimatlar hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələr əsasında milli hərbi qüvvələrə, Cənubi Qafqaz Seymində azərbaycanlı nümayəndələrin fəaliyyətinə dair təqdimatlar hazırlayarkən bəzi faktlarda səhvlərə yol verir.	Müxtəlif mənbələr əsasında milli hərbi qüvvələrə, Cənubi Qafqaz Seymində azərbaycanlı nümayəndələrin fəaliyyətinə dair təqdimatlar hazırlayır.

Mədəniyyət

Alt standartlar:

4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

5.1.1. Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.

5.1.2. Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.

5.1.3. Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında rolu olmuş tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

2. XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.

3. XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini Avropa mədəniyyətinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.

4. XX əsrin əvvəlində Azərbaycan xalqının əldə etdiyi mədəni nailiyyətlərə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: fasiləli oxu, Venn diaqramı

Motivasiya: Motivasiya yaratmaq üçün “Molla Nəsrəddin” jurnalından müasirləşməyə, mədəni inkişafa aid hər hansı bir karikaturu nümayiş etdirib bu sualları verə bilərsiniz: “Mədəniyyətin inkişafı dedikdə nə başa düşürsünüz?” Yeni mövzuya maraq yaratmaq üçün “Şərqi ilk operası haqqında nə bilərsiniz?” sualından da istifadə etmək olar. Yaxud dərslikdəki I blokdan istifadə edin. Şagirdlərin fərziyyələri alındıqdan sonra tədqiqatın aparılması mərhələsinə başlaya bilərsiniz. Bunun üçün şagirdlərə tədqiqat sualını verin.

Tədqiqat sualı: XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafı hansı tarixi izi qoydu?

Fasiləli oxu üsulundan istifadə edərək II bloku şagirdlərə oxudun. Oxu prosesi zamanı şagirdləri XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini müəyyən etməyə və onu şərh etməyə yönəldin. Dərs prosesi zamanı şagirdlərin diqqətini IV blokda mənbə və məlumatlara da cəlb edin. Bu zaman XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında rolu olmuş tarixi şəxsiyyətlər haqqında şagirdlərə aldıkları məlumata münasibət bildirməyi tapşırın.

Qrup işini təşkil etmək üçün aşağıdakı tapşırıqları onlara verin.

I qrup – XX əsrin əvvəllərində mətbuat ictimai həyatda hansı rolu oynayırdı?

II qrup – XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan xalqının əldə etdiyi mədəni nailiyyətlərə dair araşdırmalar aparıb, nəticələrini təqdim edin.

III qrup – Maarif və elmin inkişafına aid materialları toplayıb sistemli şəkildə təqdim edin.

IV qrup – İncəsənətin inkişafını özündə əks etdirən mənbələri təqdim edin.

V qrup – XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edin.

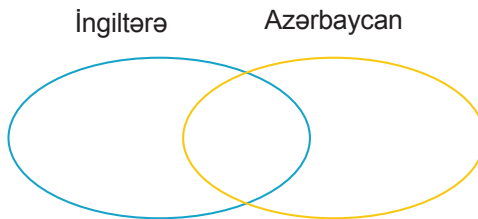
VI qrup – XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında rolu olmuş tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayıb təqdim edin.

Qrup işində istifadə üçün şagirdlərə müxtəlif paylama və əlavə materiallar, kitablar təqdim edə bilərsiniz. Yaxud da əgər məktəbinizdə İKT imkanları varsa, o zaman internetdən əlavə maraqlı məlumatlar toplamalarına şərait yaradın. İnternet saytlarına daxil olmaq üçün sizin istiqamət verməyiniz zəruridir. Hətta əvvəlcədən özünüz vərəqlərdə hansı ünvanla girə bilmək lazımdırsa, o adları yazıb şagirdlərə təqdim edin. Bununla şagirdlərin internetdən istifadə edərkən lazımsız ünvanlara daxil olmamalarına yardım etmiş olarsınız. Həmçinin sizin istiqamətiniz vaxta qənaət etməyinizə şərait yaradar.

Qruplara verilmiş vaxt bitdikdən sonra mübadilə və müzakirə mərhələsini reallaşdırın. Bu mərhələləri yekunlaşdırdıqdan sonra qrupları əvvəlcədən müəyyən edin və lövhədə asılmış qrup qiymətləndirmə meyarları ilə qiymətləndirin. Qalib qrupu müəyyən etdikdən sonra onları həvəsləndirmək üçün alqışlamaq və ya kiçik hədiyyələr vermək olar. Bu hədiyyələr kitab, qələm və ya özünü hazırladığınız təşəkkürnamələr ola bilər.

Kollektiv iş: Dərsin növbəti mərhələsində XX əsrin əvvəlində Azərbaycan və Avropa mədəniyyətlərini müqayisə etmək üçün Ümumi tarix dərslindən istifadə edin. Sinxron mövzulara əsasən şagirdlərə Venn diaqramında müqayisə aparmağı tapşırıq. Bu tapşırığı kollektiv şəkildə elektron lövhədə də etmək olar.

XX əsrin əvvəlində İngiltərə və Azərbaycan mədəniyyətini bir neçə cəhətdən müqayisə edin.

Müqayisə apardıqdan sonra **ümumiləşdirmə və nəticə** mərhələsini həyata keçirin.

Nəticədə şagirdlər XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında rolu olmuş tarixi şəxsiyyətlərə, eləcə də əldə olunmuş nailiyyətlərə dair materiallar toplayaraq təqdim edir və mədəniyyətimizin xarakterik əlamətlərini şərh edirlər. Bununla yanaşı, XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətləri Avropa mədəniyyətinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə olunur.

Yaradıcı tətbiqetmə: XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda teatr və operanın inkişafına aid təqdimat hazırlayın.

Ev tapşırığı: “İsmailiyyə”, Tağıyevin teatr binası və Qız məktəbinin binasının memarları haqqında əlavə məlumat toplayın.

Qiymətləndirmə və refleksiya: mərhələsində şagirdlərə III və VI blokda əksini tapan suallar vermək olar. Bu suallarla yanaşı, mövzuya dair suallar verib şagirdləri fərdi qiymətləndirə bilərsiniz.

Qiymətləndirmə meyarları: təqdim etmə, şərh etmə, müqayisə etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında rolu olmuş tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim etməkdə çətinlik çəkir.	XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında rolu olmuş tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında rolu olmuş tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən cüzi səhvlər edir.	XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında rolu olmuş tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır və təqdim edir.
XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh etməkdə çətinlik çəkir.	XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.	XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini ətraflı şərh edir.
Müxtəlif mənbələr əsasında milli hərbi qüvvələrə, Cənubi Qafqaz Seymində azərbaycanlı nümayəndələrin fəaliyyətinə dair təqdimatlar hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələr əsasında milli hərbi qüvvələrə, Cənubi Qafqaz Seymində azərbaycanlı nümayəndələrin fəaliyyətinə dair təqdimatlar hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini Avropa mədəniyyətinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir, lakin bəzi faktlarda səhvlər edir.	XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini Avropa mədəniyyətinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.
XX əsrin əvvəlində Azərbaycan xalqının əldə etdiyi mədəni nailiyyətlərə dair araşdırmalar aparmaqda çətinlik çəkir.	XX əsrin əvvəlində Azərbaycan xalqının əldə etdiyi mədəni nailiyyətlərə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XX əsrin əvvəlində Azərbaycan xalqının əldə etdiyi mədəni nailiyyətlərə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini sistemsiz təqdim edir.	XX əsrin əvvəlində Azərbaycan xalqının əldə etdiyi mədəni nailiyyətlərə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

II BÖLMƏ. AZƏRBAYCAN MÜASİR DÖVRDƏ

IV FƏSİL. AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİ

Mövzu 22

Şimali Azərbaycanda türk-müsəlman əhaliyə qarşı soyqırımları

Alt standartlar:

- 1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.
- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- 3.1.2. Xarici dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Təlim məqsədləri:

1. 1918-ci il Mart soyqırımı hadisələrinin təzahürlərini zaman baxımından qiymətləndirir.
2. Müxtəlif mənbələr əsasında azərbaycanlılara qarşı Mart soyqırımına dair təqdimatlar hazırlayır.
3. 1918-ci il hadisələrinə Rusiyanın strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, fasiləli oxu

Motivasiya: Motivasiya yaratmaq üçün Quba Soyqırımı Memorial Kompleksinə aid şəkil nümayiş etdirib o komplekse dair suallar verin. Sonra “Mart soyqırımı haqqında nə bilirsiniz?” sualını verə bilərsiniz. Motivasiya zamanı Mart soyqırımına aid slaydlardan da istifadə etmək olar. Yaxud dərslikdəki I blokdan istifadə edin. Şagirdlərin fərziyyələr söyləmələrinə şərait yaradın. Uğurlu motivasiya dərslərinin gedişinə müsbət təsir göstərir və şagirdləri tədqiqata sövq edir. Fərziyyələr söyləndikdən sonra tədqiqat sualını verə bilərsiniz.

Tədqiqat sualı: Şimali Azərbaycanda baş vermiş soyqırımı tariximizdə hansı izi qoydu?

Şagirdləri II bloku oxumağa cəlb edin. Fasiləli oxu prosesində şagirdlərə Mart soyqırımının səbəblərini, ermənilərin məqsədlərini, Rusiyanın maraqlarını izah edəcək suallar verin.

Qrup işinin təşkili üçün aşağıdakı tapşırıqları vermək olar.

I qrup – 1918-ci il Mart soyqırımı hadisələrinin təzahürlərini zaman baxımından qiymətləndirib fikirlərinizi bildirin.

II qrup – Müxtəlif mənbələr əsasında azərbaycanlılara qarşı törədilmiş Mart soyqırımına dair təqdimatlar hazırlayın.

III qrup – 1918-ci il hadisələrinə Rusiyanın strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirin.

IV qrup – Mətnə əsasən bölgələrdə məhv edilmiş insanların və dağıdılmış yaşayış məskənlərinin sayını göstərən cədvəl hazırlayın.

Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq məlumatın mübadiləsini həyata keçirməlidirlər. Bu mərhələnin davamı olaraq məlumatın müzakirəsi reallaşdırılır. Bu zaman qrupların hazırladığı cavablar diqqətlə dinlənir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Kollektiv iş: Dərsləkdəki V blok üzərində debat qurun: “Bakı Sovetinin məqsədləri ən çox kimlərin mənafeyinə xidmət edirdi? Sovet Rusiyasının, yoxsa ermənilərin?” Debatın təşkili üçün vaxt elan etməyi unutmayın.

Nəticədə şagirdlər 1918-ci il Mart soyqırımını hadisələrinin təzahürlərini zaman baxımından qiymətləndirir, müxtəlif mənbələr əsasında azərbaycanlılara qarşı Mart soyqırımına dair təqdimatlar hazırlayır, 1918-ci il hadisələrinə Rusiyanın strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə üçün “Mart soyqırımına aid esse yazın” tapşırığını verə bilərsiniz.

Ev tapşırığı: “Araşdırdığınız mövzunu sxemləşdirin” və ya “Quba məzarlığı haqqında araşdırma aparıb məlumatları dəftərinizə qeyd edin” tapşırığını verə bilərsiniz.

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, təqdimathazırlama, dəyərləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
1918-ci il Mart soyqırımını hadisələrinin təzahürlərini zaman baxımından qiymətləndirərkən səhvlərə yol verir.	1918-ci il Mart soyqırımını hadisələrinin təzahürlərini zaman baxımından qiymətləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	1918-ci il Mart soyqırımını hadisələrinin təzahürlərini zaman baxımından cüzi səhvlərlə qiymətləndirir.	1918-ci il Mart soyqırımını hadisələrinin təzahürlərini zaman baxımından qiymətləndirir.
Müxtəlif mənbələr əsasında azərbaycanlılara qarşı Mart soyqırımına dair təqdimatlar hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələr əsasında azərbaycanlılara qarşı Mart soyqırımına dair təqdimatlar hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələr əsasında azərbaycanlılara qarşı Mart soyqırımına dair təqdimatlar hazırlayır.	Müxtəlif mənbələr əsasında azərbaycanlılara qarşı Mart soyqırımına dair sistemli şəkildə təqdimatlar hazırlayır.
1918-ci il hadisələrinə Rusiyanın strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirərkən çətinlik çəkir.	1918-ci il hadisələrinə Rusiyanın strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	1918-ci il hadisələrinə Rusiyanın strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.	1918-ci il hadisələrinə Rusiyanın strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini faktlara əsasən dəyərləndirir.

Mövzu 23

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması

Alt standartlar:

1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.

3.1.3. Azərbaycan dövlətləri ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.

4.1.1. Dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində və inkişafında tarixi şəxsiyyətlərin (Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, Nəriman Nərimanov, Heydər Əliyev, İlham Əliyev və b.) rolunu dəyərləndirir.

4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. Müxtəlif mənbələr əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə dair təqdimatlar hazırlayır.

2. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.

3. Fətəli xan Xoyskinin, Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində və inkişafında rolunu dəyərləndirir.

4. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin görkəmli nümayəndələrinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim forması: qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, suallar

Motivasiya: Motivasiya üçün I blokda öz əksini tapmış hissədən istifadə edə bilərsiniz. Yaxud da “Bir kərə yüksələn bayraq bir daha enməz!” şüarı kimə aiddir? Bu şüarı necə izah edərdiniz?” suallarını verməklə mexanizmi işə salın. Aldığınız cavab əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə aid slayd nümayiş etdirib yeni mövzuya keçid edin.

Tədqiqat sualı: Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasının tarixdəki rolu və yeri nədən ibarətdir?

Tədqiqat üçün şagirdləri qruplara bölün. Qruplara aşağıdakı tapşırıqları vermək olar:

I qrup – “İstiqlaliyyət Bəyannaməsi”nə əsasən AXC-nin demokratik dövlət olduğunu əsaslandırın.

II qrup – AXC-nin yarandığı tarixi şəraiti təsvir edən şəxslənmə qurun.

III qrup – “AXC 1918-ci ilin may-iyun aylarında” mövzusunda təqdimat hazırlayın.

IV qrup – Fətəli xan Xoyskinin, Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin AXC-nin möhkəmləndirilməsində rolunu əks etdirən təqdimat hazırlayın.

V qrup – Bakının düşmənlərdən azad edilməsini izah edin.

Qrupların hər birinin öz işini təqdim etməsi və onların dinlənməsi vacibdir. Bu zaman siz dərsin bütün məqsədlərini reallaşdırmaq imkanı əldə edirsiniz. Bu səbəbdən də vaxt bölgüsünü diqqətlə qurun.

Qrupların işi bitdikdən sonra qrup qiymətləndirmə meyarı ilə qiymətləndirməni həyata keçirin.

Şagirdlərin fərdi xüsusiyyətlərini, potensial imkanlarını üzə çıxarmaqdan ötrü onlara fərdi iş verin. Mövzuya aid sxem qurmağı onlara tapşırıla bilərsiniz.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər müxtəlif mənbələr əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə dair təqdimatlar hazırlayırlar. Bununla bağlı müxtəlif mənbələrdən topladıqları materialları təqdim edir, Fətəli xan Xoyskinin, Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində və inkişafında rolunu dəyərləndirir, eləcə də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin görkəmli nümayəndələrinə dair materiallar toplayır və təqdim edirlər.

Yekunda şagirdlərə sorğu vərəqi paylayıb onu doldurmağı tapşırıla. Bu sizin üçün hər dəfə növbəti dərsi qurmağa istiqamət verə bilər.

	Suallar	Bəli	Xeyr
1.	Mövzunu bəyəndinmi?		
2.	Dərsdə aldığıın məlumatlar çox idimi?		
3.	Yeni informasiya almaq istədinmi?		
4.	Qrup işində rolun oldumu?		
5.	Tapşırıqları fərdi işləmək xoşuna gəlirmi?		
6.	Mövzunu oxuyarkən tarixi dövrü təsəvvür edə bildinmi?		

Yaradıcı tətbiqetmə: Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətinin Tiflis və Gəncə dövründəki fəaliyyətinə dair cədvəl qurun.

Ev tapşırığı: Şagirdlərə “Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə aid buklet hazırlayın” tapşırığını verin.

Refleksiya mərhələsində müəyyən edilmiş suallar əsasında şagirdləri fərdi qiymətləndirmə edə bilərsiniz. Bu zaman aşağıdakı suallardan istifadə etmək olar.

Məsələn:

Milli Şura yeni yaradılmış ikinci hökumətin qarşısına hansı vəzifələr qoymuşdu?

S.Şaumyanın bolşevik-daşnak hökuməti nə üçün istefa verdi?

“İstiqlaliyyət Bəyannaməsi” özündə nələrə əks etdirirdi?

AXC-nin yaranmasına hansı tarixi şərait səbəb oldu?

Qiymətləndirmə meyarları: təqdimathazırlama, təqdimetmə, dəyərləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Müxtəlif mənbələr əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə dair təqdimatlar hazırlayarkən səhvlərə yol verir.	Müxtəlif mənbələr əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə dair təqdimatlar hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələr əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə dair təqdimatlar hazırlayır.	Müxtəlif mənbələr əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə dair sistemli şəkildə təqdimatlar hazırlayır.
Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim etməkdə çətinlik çəkir.	Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir, lakin bəzi qüsurlara yol verir.	Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.
Fətəli xan Xoyskinin, Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində və inkişafında rolunu dəyərləndirərkən çətinlik çəkir.	Fətəli xan Xoyskinin, Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində və inkişafında rolunu dəyərləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Fətəli xan Xoyskinin, Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində və inkişafında rolunu dəyərləndirir.	Fətəli xan Xoyskinin, Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində və inkişafında rolunu asanlıqla dəyərləndirir.
Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin görkəmli nümayəndələrinə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən çətinlik çəkir.	Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin görkəmli nümayəndələrinə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin görkəmli nümayəndələrinə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən bəzi səhvlər edir.	Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin görkəmli nümayəndələrinə dair materiallar toplayır və təqdim edir.

Mövzu 24

Dövlət quruculuğu sahəsində tədbirlər

Alt standartlar:

- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- 3.1.3. Azərbaycan dövlətləri ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.
- 4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. Müxtəlif mənbələr əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətində gedən dövlət quruculuğuna dair təqdimatlar hazırlayır.
2. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.
3. Azərbaycan Ordusunu quran görkəmli şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır və təqdim edir.

Təlim forması: cütlərlə iş

Təlim üsulu: şəxələndirmə, müzakirə

Motivasiya: Motivasiya üçün “Dövlətin hansı əlamətləri var?” sualını verə bilərsiniz. Aldığınız cavabları elektron lövhədə qeyd edin. Bu şəxələndirmənin ardınca dövlət quruculuğuna keçid vermək olar. Mövzunun motivasiyasını AXC-nin dövlət atributlarının şəklini nümayiş etdirərək də qura bilərsiniz. Yaxud dərslikdəki I blokdan istifadə edin.

Motivasiyadan sonra tədqiqatın aparılması mərhələsini reallaşdırın.

Tədqiqat sualı: AXC dövlət quruculuğu sahəsində hansı tədbirləri həyata keçirdi?

Mövzunu tədqiq etmək üçün cütlərlə iş qurun. Dərsliyin III və VII blokundakı sual və tapşırıqları müvafiq cütlərə verin. Əgər cütlərin sayı sual və tapşırıqların sayından çoxdursa, əlavə tapşırıqlar da verə bilərsiniz:

- AXC parlamentində kimlər təmsil olunmuşdu? Araşdırın.
- Müasir Azərbaycan Respublikasını AXC-nin varisi hesab etmək olarmı? Əsaslandırın.
- 1919-cu il Lənkəran hadisələrində AXC hökumətinin mövqeyini təhlil edin.

- Ordu quruculuğundakı nailiyyətləri sadalayın.
- Ordu quruculuğunda Ə.Şıxlınskinin və S.Mehmandarovun rolu nədən ibarət idi? İzah edin.
- Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən məlumat topla-yıb təqdim edin.

Cütlərin işi bitdikdən sonra onları meyara əsasən qiymətləndirin. Bu zaman aşağıda verilmiş cütlərin qiymətləndirilməsi meyarından istifadə edə bilərsiniz.

Cütlərdə işləyən şagirdlərin adı	Fəallıq səviyyəsi (zəif, orta, yüksək)	Əməkdaşlıq etmə	Qaydalara əməl olunması	Tapşırığın icrası zamanı müzakirə etmə	Ümumi rəyə gəlmə
Aytel					
Anar					

Cütlərlə işin qiymətləndirilməsindən sonra şagirdlərə müzakirə aparmaq üçün suallar verə bilərsiniz. Müzakirə obyektini AXC-nin dövlət idarəçiliyi ilə bağlı məsələlər olmalıdır. Bunun üçün əlavə verilmiş məlumatı da müzakirə etmək olar. Müzakirə bitdikdən sonra şagirdlərin gəldiyi nəticəni suallar vasitəsilə müəyyən edin.

Nəticədə şagirdlər müxtəlif mənbələr əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin dövlət quruculuğuna, eləcə də ordu quruculuğunda rol oynamış şəxsiyyətlərə dair məlumatlar toplamaqla təqdimatlar hazırlayırlar.

Yaradıcı tətbiqetmə: AXC-nin idarəçilikdə atdığı addımları cədvəl əsasında təqdim edin.

Ev tapşırığı: M.Ə.Rəsulzadə, F.Xoyski və Ə.Topçubaşov haqqında əlavə material toplayın və referat hazırlayın.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Refleksiya zamanı təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir.

Qiymətləndirmə meyarları: təqdimathazırlama, təqdimetmə, dəyərləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Müxtəlif mənbələr əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə gedən dövlət quruculuğuna dair təqdimatlar hazırlayarkən səhvlərə yol verir.	Müxtəlif mənbələr əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə gedən dövlət quruculuğuna dair təqdimatlar hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələr əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə gedən dövlət quruculuğuna dair təqdimatlar hazırlayır.	Müxtəlif mənbələr əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə gedən dövlət quruculuğuna dair asanlıqla təqdimatlar hazırlayır.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edərkən çətinlik çəkir.	Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları sistemsiz təqdim edir.	Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları sistemli şəkildə təqdim edir.
Azərbaycan Ordusunu quran görkəmli şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən çətinlik çəkir.	Azərbaycan Ordusunu quran görkəmli şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Azərbaycan Ordusunu quran görkəmli şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, sistemsiz təqdim edir.	Azərbaycan Ordusunu quran görkəmli şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır və sistemli şəkildə təqdim edir.

Mövzu 25

Erməni işğalçılara qarşı mübarizə

Alt standartlar:

- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- 2.1.2. Mühüm tarixi hadisə və prosesləri kontur xəritələrdə təsvir edir.
- 3.1.2. Xarici dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Təlim məqsədləri:

1. Müxtəlif mənbələr əsasında 1918-ci ildə itirilmiş tarixi Azərbaycan torpaqlarına dair təqdimatlar hazırlayır.
2. 1918-ci ildə ermənilərə güzəştə gedilmiş tarixi Azərbaycan torpaqlarını kontur xəritədə təsvir edir.
3. 1918-ci ildə xarici dövlətlərin strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Təlim forması: qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, mühazirə

Motivasiya: Motivasiya üçün Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin və müasir Azərbaycan Respublikasının hər iki dövr üçün xəritələrini nümayiş etdirib "Eyni dövlətin müxtəlif dövrdə ərazisindəki fərq nədən ibarətdir?" sualını verə bilərsiniz. Bu zaman şagirdlərin diqqətini Ermənistan dövlətinin yaradıldığı torpaqlara cəlb edin. Bu barədə

suallar verməklə mexanizmi işə salın. Fərziyələrin söylənilməsinə imkan yaradın. Şagirdlərin fərziyələrini qeyd edərək onu ümumiləşdirib araşdırılacaq problemə istiqamətləndirin.

Siz şagirdlərin əlavə məlumatlar əldə etmələrini istəyirsinizsə, mühazirə üsulundan istifadə edə bilərsiniz. Mühazirə 5-6 dəqiqə davam etməsi kifayətdir. Mühazirə söyləyərkən slaydlar da təqdim etmək olar. Mühazirəni interaktiv həyata keçirə bilərsiniz. Mühazirə bitdikdən sonra tədqiqat sualı verin.

Tədqiqat sualı: “1918-ci il hadisələri Azərbaycanın xəritəsində hansı dəyişikliklərə səbəb oldu?”

Tədqiqat sualına cavab tapmaq üçün şagirdləri qruplara bölün. Qruplara aşağıdakı tapşırıqları verə bilərsiniz.

I qrup – Müxtəlif mənbələr əsasında 1918-ci ildə itirilmiş tarixi Azərbaycan torpaqlarına dair təqdimat hazırlayın.

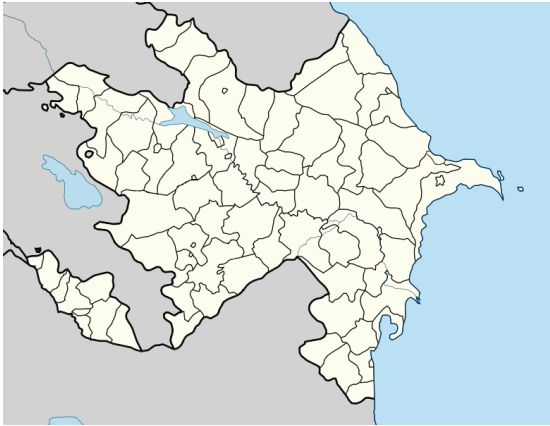
II qrup – 1918-ci ildə xarici dövlətlərin strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirin.

III qrup – Araz-Türk Respublikasının yaradılmasının hansı əhəmiyyəti var idi.

IV qrup – Qarabağ general-qubernatorluğunun yaradılması hansı nəticələr verdi? Bu barədə təqdimat hazırlayın.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Dərsin növbəti mərhələsində şagirdlərə kollektiv şəkildə 1918-ci ildə ermənilərə güzəşt edilmiş tarixi Azərbaycan torpaqlarını kontur xəritədə təsvir etməyi tapşırıq. Bunun üçün siz onlara qabaqcadan hazırladığınız xüsusi kontur xəritə təsvir edilmiş vərəq təqdim edin.

Dərsin yekununda kontur xəritələrə və lövhədəki qeydlərə əsasən şagirdlərə ümumiləşdirmə aparmağa kömək edin.

Nəticə və ümumiləşdirmə:

Nəticədə şagirdlər müxtəlif mənbələr əsasında 1918-ci ildə itirilmiş tarixi Azərbaycan torpaqlarına dair təqdimatlar hazırlayıb, bununla yanaşı, ermənilərə güzəşt edilmiş tarixi Azərbaycan torpaqlarını kontur xəritədə təsvir edirlər. Həmçinin bu dövrdə xarici dövlətlərin strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: 1918-ci ildə itirilmiş Azərbaycan torpaqlarını Azərbaycanın hazırda işğal edilmiş torpaqları ilə müqayisə edin.

Ev tapşırığı: Xosrov bəy Sultanov və Sultan bəy Sultanov qardaşları haqqında əlavə məlumat toplayın.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Şagirdləri fərdi şəkildə qiymətləndirmək üçün təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verə bilərsiniz.

Məsələn:

Biz nəticəyə necə gəlib çıxdıq?

Bütün bu hadisələrin baş verməsinə səbəb nə idi? və s.

Qiymətləndirmə meyarları: təqdimathazırlama, təsviretmə, dəyərləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Müxtəlif mənbələr əsasında 1918-ci ildə itirilmiş tarixi Azərbaycan torpaqlarına dair təqdimatlar hazırlayarkən səhvlərə yol verir.	Müxtəlif mənbələr əsasında 1918-ci ildə itirilmiş tarixi Azərbaycan torpaqlarına dair təqdimatlar hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələr əsasında 1918-ci ildə itirilmiş tarixi Azərbaycan torpaqlarına dair təqdimatlar hazırlayır.	Müxtəlif mənbələr əsasında 1918-ci ildə itirilmiş tarixi Azərbaycan torpaqlarına dair asanlıqla təqdimatlar hazırlayır.
1918-ci ildə ermənilərə güzəşt edilmiş tarixi Azərbaycan torpaqlarını kontur xəritədə təsvir etməkdə çətinlik çəkir.	1918-ci ildə ermənilərə güzəşt edilmiş tarixi Azərbaycan torpaqlarını kontur xəritədə təsvir edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	1918-ci ildə ermənilərə güzəşt edilmiş tarixi Azərbaycan torpaqlarını kontur xəritədə təsvir edir, lakin bəzi səhvlər edir.	1918-ci ildə ermənilərə güzəşt edilmiş tarixi Azərbaycan torpaqlarını kontur xəritədə təsvir edir.
1918-ci ildə xarici dövlətlərin strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirərkən çətinlik çəkir.	1918-ci ildə xarici dövlətlərin strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	1918-ci ildə xarici dövlətlərin strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.	1918-ci ildə xarici dövlətlərin strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini faktlarla dəyərləndirir.

Mövzu 26

İqtisadi, sosial və mədəni tədbirlər

Alt standartlar:

- 1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- 3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.
- 5.1.3. Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. AXC-nin iqtisadi, sosial və mədəni tədbirlərinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
2. Müxtəlif mənbələr əsasında AXC-nin milli mədəni quruculuq tədbirlərinə dair təqdimatlar hazırlayır.
3. AXC dövründə sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.
4. 1918–20-ci illərdə Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, şəxələndirmə

Motivasiya: Bunun üçün sosial-iqtisadi problemlərlə bağlı sual verə bilərsiniz: “Sosial-iqtisadi problemlər dedikdə nə başa düşürsünüz?” Və ya sosial-iqtisadi problemlərə aid şəxələnmə nümayiş etdirib onu doldurmağı təklif edin. Alınan nəticədən yeni mövzu üçün maraqlı keçid yarada bilərsiniz. Yaxud dərslikdəki I blokdan istifadə edin.

Tədqiqat sualı: AXC-nin iqtisadi, sosial və mədəni tədbirlərinin əhəmiyyəti nədən ibarət idi?

Qruplara aşağıdakı kimi tapşırıqlar verə bilərsiniz.

I qrup – Cümhuriyyət hökumətinin sahibkarlara olan münasibətini təhlil edin.

II qrup – Azərbaycan Teleqraf Agentliyinin təşkilinin əhəmiyyətini izah edin.

III qrup – Cümhuriyyət hökumətinin kəndli və fəhlələrin sosial problemlərini həll etmək üçün gördüyü tədbirlərə aid təqdimat hazırlayın.

IV qrup – AXC hökumətinin mədəni quruculuq sahəsində həyata keçirdiyi tədbirlərə aid təqdimat hazırlayın.

Məlumatın mübadiləsi: Məlumatın mübadiləsi mərhələsində şagirdlər müəyyən edilmiş zaman ərzində, yəni sizin tapşırığa ayırdığınız vaxt ərzində onlara verilmiş iş vərəqlərində cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Bu zaman cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					

Kollektiv iş: Lövhədən aşağıdakı cədvəli asın. Qruplara əldə etdikləri nəticələri bu cədvələ qeyd etməyi tapşırın.

AXC-nin həyata keçirdiyi tədbirlər:

Sosial	İqtisadi	Mədəni

Belə bir cədvəl AXC-nin həyata keçirdiyi tədbirlər haqqında ümumi mənzərə yaradacaq və şagirdlərə təhlil üçün zəmin olacaqdır.

Müzakirə üçün “Müasir Azərbaycan Respublikasında mədəniyyət hadisələrini AXC-nin həyata keçirdiyi mədəni tədbirlərin davamı hesab etmək olarmı?” sualını verin. Bu zaman şagirdlərə bir-birlərinin fikirlərinə tolerant yanaşmaq üçün mühit yaradın.

Nəticədə şagirdlər AXC-nin iqtisadi, sosial və mədəni tədbirlərinə dair xronoloji cədvəl hazırlayırlar. Müxtəlif mənbələr əsasında AXC-nin milli mədəni quruculuq tədbirlərinə dair təqdimatlar hazırlayırlar, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil və 1918–20-ci illərdə Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edirlər.

Yaradıcı təbiiqetmə: Bakı XKS-nin və AXC hökumətinin neft sənayesi ilə bağlı gördüyü işləri, onların məqsədlərini Venn diaqramında müqayisə edin.

Ev tapşırığı: 1918–20-ci illərdə Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparmağı tapşırıla bilərsiniz.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Aşağıdakı suallar əsasında refleksiyanı reallaşdırmaq olar. Bu zaman şagirdləri fərdi qiymətləndirmə imkanınız yarana bilər.

Məsələn:

AXC-nin iqtisadiyyat sahəsində gördüyü tədbirlər hansılardır?

Mədəni sahədə atılmış addımların səmərəsi nədən ibarət oldu?

Dövlətin özünəməxsus pul vahidinin olmasının əhəmiyyəti nədir?

Qiymətləndirmə meyarları: cədvəlhazırlama, təqdimathazırlama, təhlilətmə, təqdimətmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
AXC-nin iqtisadi, sosial və mədəni tədbirlərinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayarkən səhvlərə yol verir.	AXC-nin iqtisadi, sosial və mədəni tədbirlərinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	AXC-nin iqtisadi, sosial və mədəni tədbirlərinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayarkən bəzi illərdə səhvə yol verir.	AXC-nin iqtisadi, sosial və mədəni tədbirlərinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
Müxtəlif mənbələr əsasında AXC-nin mədəni quruculuq tədbirlərinə dair təqdimatlar hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələr əsasında AXC-nin mədəni quruculuq tədbirlərinə dair təqdimatlar hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələr əsasında AXC-nin mədəni quruculuq tədbirlərinə dair təqdimatlar hazırlayır.	Müxtəlif mənbələr əsasında AXC-nin mədəni quruculuq tədbirlərinə dair maraqlı təqdimatlar hazırlayır.
AXC dövründə sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil etməkdə çətinlik çəkir.	AXC dövründə sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	AXC dövründə sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən bəzi faktlarda yanlışlıq edir.	AXC dövründə sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.
1918–20-ci illərdə Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim etməkdə çətinlik çəkir.	1918–20-ci illərdə Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	1918–20-ci illərdə Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edərkən səhvlərə yol verir.	1918–20-ci illərdə Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Mövzu 27

Xarici siyasət

Alt standartlar:

- 1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- 3.1.2. Xarici dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.
- 3.1.3. Azərbaycan dövlətləri ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. AXC-nin xarici siyasətinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
2. Müxtəlif mənbələr əsasında AXC-nin qonşu dövlətlərlə münasibətlərinə dair təqdimatlar hazırlayır.
3. Böyük dövlətlərin strateji maraqlarını və bu dövlətlər tərəfindən Azərbaycanın tanınması ilə bağlı AXC-nin mövqeyini dəyərləndirir.
4. AXC-nin de-fakto tanınması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.

Təlim forması: cütlərlə və kollektivlə iş

Təlim üsulu: şəxələndirmə

Motivasiya: Motivasiya üçün Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə qonşu dövlətləri özündə əks etdirən şəxələndirmə nümayiş etdirib sual verə bilərsiniz: “AXC üçün bu dövlətlərdən hansını təhlükə hesab etmək olar?” Alınan cavablara istinad edib yeni mövzuya keçid verə bilərsiniz. Yaxud dərsləkdəki I blokdan istifadə edin.

Motivasiya reallaşdırıldıqdan sonra tədqiqat sualını verin.

Tədqiqat sualı: “AXC-nin xarici siyasətinin rolu nədən ibarət oldu?”

Mövzunu tədqiq etmək üçün cütlərlə iş qurun.

I cüt – AXC-nin xarici siyasətinə dair xronoloji cədvəl hazırlayıb təqdim edin.

II cüt – Müxtəlif mənbələr əsasında AXC-nin qonşu dövlətlərlə münasibətlərinə dair təqdimatlar hazırlayın.

III cüt – Böyük dövlətlərin strateji maraqlarını və bu dövlətlər tərəfindən Azərbaycanın tanınması ilə bağlı AXC-nin mövqeyini dəyərləndirib təqdimat hazırlayın.

IV cüt – AXC-nin de-facto tanınması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edin.

V cüt – AXC–Osmanlı münasibətlərini təhlil edib təqdimat hazırlayın.

VI cüt – AXC-nin böyük dövlətlər tərəfindən tanınması üçün atdığı addımlar haqqında təqdimat hazırlayın.

VII cüt – Paris sülh konfransında Azərbaycanın iştirakına dair təqdimat hazırlayın.

VIII cüt – AXC–Rusiya münasibətlərinə dair materiallar toplayıb təqdim edin.

IX cüt – AXC-nin Qacarlar dövləti ilə münasibətini təhlil edin.

X cüt – Gürcüstanla AXC-nin münasibətlərini təhlil edib nəticələrini cədvəl şəklində təqdim edin.

Cütlərlə iş zamanı inklüzivliyi nəzərə almaq işin daha səmərəli təşkilinə şərait yaradacaqdır.

Cütlərin işi bitdikdən sonra onun təqdim edilməsi reallaşdırılmalıdır. Vaxt bölgüsünü əvvəlcədən elan etməyiniz zəruridir ki, şagirdlər əlavə vaxt itkisinə yol verməsinlər. Cütlərin qiymətləndirilməsi aşağıdakı meyar əsasında aparılır.

Cütlərdə işləyən şagirdlərin adı	Fəallıq səviyyəsi (zəif, orta, yüksək)	Əməkdaşlıq	Qaydalara əməl olunması	Tapşırığın icrası zamanı müzakirə etmə	Ümumi rəyə gəlmə
Əhədov Rəvan					
Nuriyeva Nailə					

Kollektiv iş: Kollektiv işin təşkili üçün şagirdlərə aşağıdakı sualları verin.

Gürcüstanla hərbi əməkdaşlıq hansı zərurətdən yaranmışdı?

Sovet Rusiyasının AXC-yə münasibətinin kəskin olması özünü nədə göstərirdi?

Nəyə görə böyük dövlətlərin AXC-ni tanınması vacib idi?

1918-ci ilin sonunda cümhuriyyətin xarici siyasətindəki əsas istiqamətin dəyişməsini necə qiymətləndirirsiniz?

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər AXC-nin xarici siyasətinə dair xronoloji cədvəllər və müxtəlif mənbələr əsasında AXC-nin qonşu dövlətlərlə münasibətlərinə dair təqdimatlar hazırlayırlar. Böyük dövlətlərin strateji maraqlarını və bu dövlətlər tərəfindən Azərbaycanın tanınması ilə bağlı AXC-nin mövqeyini dəyərləndirir, AXC-nin de-facto tanınması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladıqları materialları təqdim edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: Əgər zamanınız olarsa, bu mərhələdə şagirdlərə AXC-nin xarici siyasətinə dair esse yazdırın.

Ev tapşırığı: AXC-nin xarici siyasətindəki uğurları buklet şəklində hazırlayın.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Refleksiya zamanı təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir.

Qiymətləndirmə meyarları: cədvəlhazırlama, təqdimathazırlama, dəyərləndirmə, təqdimetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
AXC-nin xarici siyasətinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayarkən səhvlərə yol verir.	AXC-nin xarici siyasətinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	AXC-nin xarici siyasətinə dair xronoloji cədvəlləri bəzi səhvlər etməklə hazırlayır.	AXC-nin xarici siyasətinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
Müxtəlif mənbələr əsasında AXC-nin qonşu dövlətlərlə münasibətlərinə dair təqdimatlar hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələr əsasında AXC-nin qonşu dövlətlərlə münasibətlərinə dair təqdimatlar hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələr əsasında AXC-nin qonşu dövlətlərlə münasibətlərinə dair təqdimatlar hazırlayır.	Müxtəlif mənbələr əsasında AXC-nin qonşu dövlətlərlə münasibətlərinə dair asanlıqla təqdimatlar hazırlayır.
Böyük dövlətlərin strateji maraqlarını və bu dövlətlər tərəfindən Azərbaycanın tanınması ilə bağlı AXC-nin mövqeyini dəyərləndirməkdə çətinlik çəkir.	Böyük dövlətlərin strateji maraqlarını və bu dövlətlər tərəfindən Azərbaycanın tanınması ilə bağlı AXC-nin mövqeyini dəyərləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Böyük dövlətlərin strateji maraqlarını və bu dövlətlər tərəfindən Azərbaycanın tanınması ilə bağlı AXC-nin mövqeyini dəyərləndirərkən bəzi faktlarda səhvə yol verir.	Böyük dövlətlərin strateji maraqlarını və bu dövlətlər tərəfindən Azərbaycanın tanınması ilə bağlı AXC-nin mövqeyini dəyərləndirir.
AXC-nin de-fakto tanınması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim etməkdə çətinlik çəkir.	AXC-nin de-fakto tanınması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	AXC-nin de-fakto tanınması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları sistemsiz şəkildə təqdim edir.	AXC-nin de-fakto tanınması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.

Mövzu 28

Cənubi Azərbaycanda milli azadlıq mübarizəsi

Alt standartlar:

3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

3.1.2. Xarici dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. Cənubi Azərbaycanda Milli hökumət tərəfindən həyata keçirilən sosial-iqtisadi islahatları təhlil edir.

2. Sovet Rusiyasının strateji maraqları ilə bağlı Cənubi Azərbaycanın Milli hökumətinin mövqeyini dəyərləndirir.

3. Ş.M.Xiyabaniyə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, fasiləli oxu, Venn diaqramı

Motivasiya: Motivasiya üçün görkəmli Azərbaycan şairi Şəhriyarın “Azərbaycan” şeirindən bir hissəni lövhədə nümayiş etdirib şagirdlərə oxudaraq yeni mövzuya keçid edə bilərsiniz.

*İgidlərin İran üçün şəhid olub, əvəzində
Dərd almısan, qəm almısan sən İrandan, Azərbaycan.
Övladların nə vaxtadək tərki-vətən olacaqdır?
Əl-ələ ver, üsyan elə, oyan, oyan, Azərbaycan!
Bəsdir fəraq odlarından kül ələndi başımıza,
Dur ayağa! Ya azad ol, ya tamam yan, Azərbaycan!
Şəhriyarın ürəyi də səninkitək yaralıdır,
Azadlıqdır mənə məlhəm, sənə dərman, Azərbaycan!*

“Şeirə əsasən Cənubi Azərbaycanın vəziyyəti haqqında nə deyə bilərsiniz?” Bu sualın cavabı sizə yeni mövzuya maraq oyatmağa imkan yaradacaqdır. Motivasiya üçün nəzərdə tutulmuş vaxt ərzində şagirdlərin fərziyyələrini alın və onların tədqiqat işinə yönəlmələrinə imkan yaradın. Tədqiqat işi üçün aşağıdakı sualı vermək olar.

Tədqiqat sualı: Milli azadlıq mübarizəsinin Cənubi Azərbaycan tarixindəki rolu nədən ibarət oldu?

Şagirdləri II blokla tanış etmək üçün fasiləli oxu üsulundan istifadə edin. Fasiləli oxunun tətbiqi zamanı fasilələr edib, aydın olmayan məqamlara toxunub müzakirələr aparın. Bu zaman III bloka aid sual və tapşırıqlar köməyinizə çata bilər. Fasiləli oxu bitdikdən sonra şagirdləri qruplara bölməklə iş vərəqlərini paylayın. Onlara aşağıdakı tapşırıqları verə bilərsiniz.

I qrup – Milli hökumətin həyata keçirdiyi sosial və mədəni islahatların səbəbini izah edin.

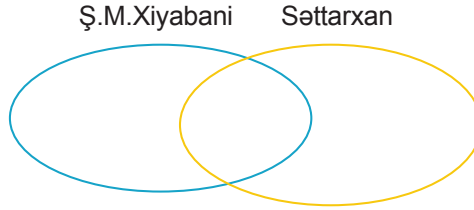
II qrup – Ş.M.Xiyabani ilə Səttərxanın inqilabi fəaliyyətini müqayisə edin.

III qrup – Sovet Rusiyasının Ş.M.Xiyabaniyə kömək təklifinin səbəbi nə idi?

IV qrup – Hərəkətdə əhəlinin bütün təbəqələrinin iştirak etməsi səbəblərini təhlili edin.

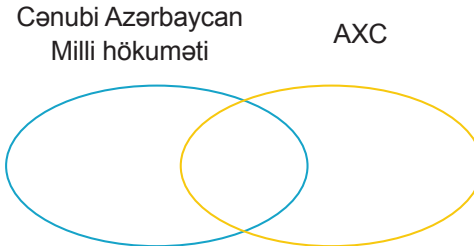
Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq məlumatın mübadiləsini həyata keçirməlidirlər. Mərhələnin davamı olaraq məlumatın müzakirəsi reallaşdırılır. Bu zaman qrupların hazırladıkları cavablar diqqətlə dinlənir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Kollektiv iş: Ş.M.Xiyabani və Səttərxanı Venn diaqramında müqayisə edin.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər Cənubi Azərbaycanda Milli hökumət tərəfindən həyata keçirilən sosial-iqtisadi islahatları təhlil edir, Sovet Rusiyasının strateji maraqları ilə bağlı Cənubi Azərbaycanın Milli hökumətinin mövqeyini dəyərləndirirlər. Bununla yanaşı, Ş.M.Xiyabaniyə dair materiallar toplayıb təqdim edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: Bu mərhələdə yenə də Venn diaqramından istifadə etməklə AXC və Cənubi Azərbaycanın Milli hökumətlərinin sosial-iqtisadi islahatlarını müqayisə edib mövzunu daha da möhkəmləndirmək və ümumiləşdirmə aparmaq olar.

Ev tapşırığı: Ş.M.Xiyabaniyə dair esse yazın.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Refleksiya zamanı təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi qiymətləndirilir.

Qiymətləndirmə meyarları: təhliletmə, dəyərləndirmə, təqdimetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Cənubi Azərbaycanda Milli hökumət tərəfindən həyata keçirilən sosial-iqtisadi islahatları təhlil edərkən səhvlərə yol verir.	Cənubi Azərbaycanda Milli hökumət tərəfindən həyata keçirilən sosial-iqtisadi islahatları təhlil edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Cənubi Azərbaycanda Milli hökumət tərəfindən həyata keçirilən sosial-iqtisadi islahatları təhlil edir.	Cənubi Azərbaycanda Milli hökumət tərəfindən həyata keçirilən sosial-iqtisadi islahatları faktlarla təhlil edir.
Sovet Rusiyasının strateji maraqları ilə bağlı Cənubi Azərbaycanın Milli hökumətinin mövqeyini dəyərləndirməkdə çətinlik çəkir.	Sovet Rusiyasının strateji maraqları ilə bağlı Cənubi Azərbaycanın Milli hökumətinin mövqeyini dəyərləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Sovet Rusiyasının strateji maraqları ilə bağlı Cənubi Azərbaycanın Milli hökumətinin mövqeyini dəyərləndirir.	Sovet Rusiyasının strateji maraqları ilə bağlı Cənubi Azərbaycanın Milli hökumətinin mövqeyini faktlarla dəyərləndirir.
Ş.M.Xiyabaniyə dair materiallar toplayır, lakin təqdim etməkdə çətinlik çəkir.	Ş.M.Xiyabaniyə dair materiallar toplayır, lakin təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Ş.M.Xiyabaniyə dair materiallar toplayır və cüzi səhvlərlə təqdim edir.	Ş.M.Xiyabaniyə dair materiallar toplayır və təqdim edir.

V FƏSİL. AZƏRBAYCAN 1920–30-cu İLLƏRDƏ

Mövzu 29

Sovet rejiminin qurulması

Alt standartlar:

1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.

1.3.1. Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim məqsədləri:

1. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutunun səbəblərini zaman baxımından qiymətləndirir.

2. Xalq Cümhuriyyəti devrildikdən sonra Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

3. Sovet hakimiyyətinin Azərbaycanda qurulması ilə əlaqədar ölkəmizdə inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim forması: qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, İnsert, müzakirə

Motivasiya: Mövzunun tədrisi zamanı müxtəlif sualların köməyi ilə şagirdlərin diqqətini Azərbaycanda baş vermiş proseslərə, Rusiyanın maraqlarına və onu narahat edən məqamlara, Azərbaycanın siyasi həyatına, eləcə də ölkədə baş vermiş gərginliyə yönləndirin. Motivasiya zamanı I blokdan istifadə etməklə dövr haqqında müxtəlif suallar verməklə şagirdlərin diqqətini problemin araşdırılmasına yönəltmək olar. Həmçinin açar sözlərdən istifadə etməklə də şagirdlərə suallar verin. Cavab üçün şagirdlərə bir neçə dəqiqə vaxt verməyiniz daha düzgün olar. Şagirdlərin cavablarının lövhədə və yaxud da flipçartda qeyd olunması daha məqsəduyğundur. Cavablar alındıqdan sonra İNSERT üsulundan istifadə edərək II blokda mətnlə şagirdləri tanış edə bilərsiniz.

VI bloka aid şəkillərin köməyi ilə şagirdlər dövrün şəxsiyyətlərini yaxından tanıyaçaq, V blokdan istifadə etməklə xəritə vasitəsilə torpaqlarımızda baş vermiş hadisələrin yerini müəyyən edəcək, Sovet Rusiyası tərəfindən işğal olunmuş Azərbaycan Cümhuriyyətinin ərazisini tam şəkildə təsəvvür edəcəklər. IV blokda verilən fotolarla yanaşı, şəxsiyyətlər haqqında məlumatlar şagirdlərdə bu barədə tam təsəvvürlərin formalaşmasına yardım edəcəkdir.

Tədqiqat sualı: “Azərbaycanda sovet hakimiyyəti necə quruldu?” sualı ətrafında şagirdləri tədqiqata cəlb etməklə müəyyən tapşırıqlar vermək olar. VII blokda sual və tapşırıqlardan da bu məqsədlə istifadə edə bilərsiniz. Tədqiqat sualı qoyulduqdan sonra şagirdləri qruplara bölmək lazımdır. Bölgü apararkən daha çevik və maraqlı vasitələrə əl atmaqla şagirdlərdə tədqiqata maraq oyada və eyni zamanda vaxta qənaət etmiş olarsınız. Bu işdə rəngli stikerlər köməyinizə çata bilər. Bunun üçün şagirdlərə rəngli kartlardan birini seçmək təklif olunur. Bu mövzunun reallaşdırılması üçün daha yaxşı olardı ki, müxtəlif rənglərdən, məsələn, qırmızı, sarı, yaşıl, mavi, çəhrayı və s. rənglərdən istifadə edəsiniz. Qrupu 4 yerə bölməklə onları mətndə olan ifadələrlə adlandırmaq olar. Tədqiqatın aparılması üçün C blokundakı tapşırıqlardan istifadə edin. Bu zaman aşağıdakı tapşırıqlar sizin üçün vasitə ola bilər.

I qrup – Sovet Rusiyasının Cənubi Qafqazla bağlı planlarını izah edin.

II qrup – Xalq Komissarları Sovetindən üstün səlahiyyətə malik Azərbaycan Neft Komitəsinin yaradılma səbəbi nə idi? Fikirlərinizi bildirin.

III qrup – Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulduğu zaman Nəriman Nərimanovun fəaliyyətini qiymətləndirin.

IV qrup – Azərbaycan SSR-in milliləşdirmə siyasətinin soyğunçu xarakter daşıdığını əsaslandırın.

Hazırlanmış cavablar təqdim olunduqdan sonra hər bir qrupun işi müzakirə edilməli və qiymətləndirmələr aparılmalıdır. Nəticələrin çıxarılmasında şagirdlərin

iştirakı vacibdir. VII blokdakı “Hazırda Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında vicdan azadlığı necə ifadə edilmişdir? Araşdırın” ev tapşırığı kimi verilə bilər. Yaxud da sinifdə reallaşdırılmayan tapşırıqlardan birini şagirdlərə ev tapşırığı kimi verin. Lakin bu tapşırıq yarım qalmış problemi həll etmək üçün deyil, şagirdlərin bilik və bacarıqlarının inkişafı üçün şərait yaratmalıdır.

Formativ qiymətləndirmənin reallaşdırılması, əslində, bütün dərs boyu aparılmalıdır. Qiymətləndirmə məqsədəuyğun meyar əsasında reallaşdırılmalıdır.

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, təhliletmə, əlaqələndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutunun səbəblərini zaman baxımından qiymətləndirməkdə çətinlik çəkir.	Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutunun səbəblərini zaman baxımından müəllimin köməyi ilə qiymətləndirir.	Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutunun səbəblərini cüzi xronoloji səhvlər edərək zaman baxımından qiymətləndirir.	Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutunun səbəblərini zaman baxımından ətraflı qiymətləndirir.
Azərbaycanda sovet hakimiyyətinin qurulması ilə əlaqədar ölkəmizdə inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	Azərbaycanda sovet hakimiyyətinin qurulması ilə əlaqədar ölkəmizdə inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri müəllimin köməyi ilə təhlil edir.	Azərbaycanda sovet hakimiyyətinin qurulması ilə əlaqədar ölkəmizdə inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri xronologiyada bəzi səhvlər etməklə təhlil edir.	Azərbaycanda sovet hakimiyyətinin qurulması ilə əlaqədar ölkəmizdə inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri faktlarla təhlil edir.
Xalq Cümhuriyyəti devrildikdən sonra Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Xalq Cümhuriyyəti devrildikdən sonra Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri müəllimin köməyindən istifadə edərək dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Xalq Cümhuriyyəti devrildikdən sonra Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri cüzi səhvlərlə dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Xalq Cümhuriyyəti devrildikdən sonra Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə sərbəst əlaqələndirir.

Mövzu 30

Sovet rejiminə qarşı xalq hərəkatı

Alt standartlar:

- 1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəl hazırlayır.
- 1.2.1. Eyni hadisəyə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.

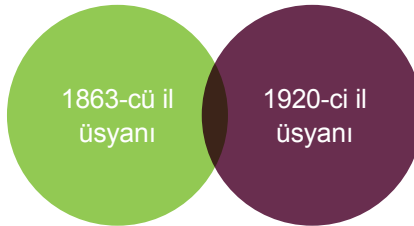
Təlim məqsədləri:

1. Sovet rejiminə qarşı olan xalq hərəkatına dair xronoloji cədvəl hazırlayır.
2. Sovet rejiminə qarşı xalq hərəkatına aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.

Təlim forması: fərdi və qruplarla iş

Təlim üsulu: fasiləli oxu, Venn diaqramı, suallar

Motivasiya: Motivasiya zamanı siz müxtəlif açar sözlərdən, yaxud da suallardan istifadə edə bilərsiniz. Həmçinin şagirdləri I blokdakı materialla tanış edin. Onların diqqətini “Azərbaycan SSR-in yaradılması ilə əhalinin bütün təbəqələrinin həyatı dəyişdi. Yeni quruluş fəhlə və kəndlilərə “səadət” vəd edirdi” hissəsinə verilən “Bəs digər təbəqələri nə gözləyirdi? Cümhuriyyətin liderlərinin, ziyalılarının, milli kadrların aqibəti necə oldu? Xalqımız ədalətsizliklərə, qırmızı terrora qarşı necə mübarizə aparırdı?” suallarına cəlb edin. Şagirdlərin bu haqda məlumata malik olmadıqlarına baxmayaraq, onların fərziyyələrini eşitməyə çalışın. Fasiləli oxu üsulunu tətbiq etməklə II bloka aid olan hissə ilə, yəni mətnlə tanış olan şagirdləri müzakirələrə cəlb etmək dərsi daha da fəal edər. Onlara əvvəllər öyrəndikləri faktlardan suallar verərək müqayisələr aparın. 1863-cü və 1920-ci illərdə baş vermiş Zaqatala üsyanlarını, onlar arasındakı oxşar və fərqli cəhətləri Venn diaqramının köməyindən istifadə etməklə müqayisə edin.

Üsyan haqqında olan məlumatları şagirdlərin müzakirəsinə verin. Onların fikir söyləmələrinə imkan yaradın. Sınıfın səviyyəsinə görə müxtəlif suallar verməklə şagirdlərin dərstdə fəal iştirakını təmin edin. Yaxud da siz Gəncə üsyanını Zaqatala üsyanı ilə müqayisə edə bilərsiniz. Onların diqqətini V blokdakı şəklə, eləcə də mövzu ilə bağlı verilmiş Gəncə üsyanının planına cəlb edə bilərsiniz.

Bu, dövr haqqındakı təsəvvürləri daha da formalaşdırmağa yardımçı olacaqdır.

Tədqiqat sualı: Sovet hakimiyyətinə qarşı Azərbaycanda baş vermiş çıxışlar tarixdə hansı izi qoydu?

Bu tədqiqatın aparılmasında mövzunun sonunda yerləşdirilən VII blokda verilmiş tapşırıqları qruplara vermək olar.

Bunun üçün sinfi 3 qrupa bölün:

I qrup – Sovet rejiminə qarşı üsyanların başvermə səbəblərini müəyyən edin.

II qrup – Bolşeviklərlə daşnaqların əlbir olmasının səbəbi nə idi? Fikirlerinizi bildirin.

III qrup – Sovet rejiminə qarşı baş vermiş üsyanların məğlubolma səbəblərini müəyyən edin.

Tapşırığın icrası və qrup liderlərinin təqdimatı bitdikdən sonra müzakirə aparmaq daha məqsədəuyğundur.

Şagirdlərə III blokda suallardan istifadə etməklə fərdi suallar verin. Onların fərdi bacarıqlarının üzə çıxması üçün “Azərbaycanda **antisovet** üsyanlara aid Venn diaqramı tərtib edin” tapşırığını verə bilərsiniz.

IV blokda olan əlavə məlumatları şagirdlərə oxutdurub onları müzakirəyə cəlb edin.

Nəticədə şagirdlər məqsədemüvafiq olaraq sovet rejiminə qarşı xalq hərəkatına aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir və bununla bağlı xronoloji cədvəllər hazırlayırlar.

Araşdırma və müzakirələrin nəticəsi olaraq şagirdlərə onlara maraqlı gələn istiqamətlər barədə **ev tapşırığı** vermək olar.

Məsələn, “M.Ə.Rəsulzadə, Ə.Topçubaşov və cümhuriyyətin digər liderlərinin sonrakı taleyi haqqında məlumat toplayın” tapşırığı vermək olar. Təbii ki, bu tapşırıqları verərkən siz sinfinizin bilik və bacarıq səviyyəsini də nəzərə almalısınız.

Qiymətləndirmə məqsədəuyğun müəyyənləşdirilmiş meyar əsasında aparılır. Şagirdlərə özünüqiymətləndirmə vərəqi də paylamaq olar.

Tapşırığı tam və düzgün yerinə yetirdim.	Dərsdə diqqətli idim.	Məntiqli yanaşmam var idi.	Sual-cavabda aktiv idim.	Əməkdaşlıq etdim.	Etiket qaydalarına riayət etdim.

Qiymətləndirmə meyarları: cədvəlhazırlama, müqayisəetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Sovet rejiminə qarşı baş vermiş xalq hərəkatına dair xronoloji cədvəl hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Sovet rejiminə qarşı xalq hərəkatına dair xronoloji cədvəli müəllimin köməyi ilə hazırlayır.	Sovet rejiminə qarşı xalq hərəkatına dair xronoloji cədvəl hazırlayır, lakin bəzi səhvlər edir.	Sovet rejiminə qarşı xalq hərəkatına dair xronoloji cədvəl hazırlayır.
Sovet rejiminə qarşı xalq hərəkatına aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edərkən ciddi səhvlər edir.	Sovet rejiminə qarşı xalq hərəkatına aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müəllimin köməyi ilə müqayisə edir.	Sovet rejiminə qarşı xalq hərəkatına aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir, bəzi səhvlər edir.	Sovet rejiminə qarşı xalq hərəkatına aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.

Mövzu 31

Formal müstəqilliyin ləğvi

Alt standartlar:

- 1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.
- 3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim məqsədləri:

1. Azərbaycan SSR-in formal müstəqilliyinin ləğvini zaman baxımından qiymətləndirir.
2. Azərbaycan SSR-in həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim forması: cütlerle iş

Təlim üsulu: mühazirə, beyin həmləsi, Sokrat debati

Motivasiya: I blokda verilmiş hissəni şagirdlərə oxudun. “Sovet mənbələrində Azərbaycan SSR-in yaradılması sosialist inqilabının nəticəsi kimi qiymətləndirilmişdir. Kənar qüvvələrin zorakılığı ilə yaradılmış bir dövlət müstəqil ola bilədimi? Bu müstəqillik nə qədər davam etdi? Bu hissə şagirdlər üçün motivasiya ola bilər. Mətni şagirdlərə oxutduqdan sonra onlara yönləndirici suallar verməklə diqqətlərini problemin araşdırılması istiqamətinə cəlb edin. Tarixdən öyrəndikləri bir çox hadisələri, Avropanın məkrli siyasətini, qonşu dövlətlərin torpaqlarımıza hücumu və s. faktları şagirdlərə özünüz mühazirə edə, yaxud da lazımı məlumatı onların özlərindən sualların köməyi ilə ala, I blokun sonunda yerləşdirilən sualları müzakirə üçün verə bilərsiniz.

Şagirdlərin suallara cavab tapması üçün mətnlə tanışlıqları zəruridir. Mətnin müəyyən hissəsini oxuduqdan sonra onlara həmin hissələri müzakirə etmələrini tapşırmaq olar. III bloka aid olan sual və tapşırıqları şagirdlərə verərək onlardan cavab almağa çalışın. Şagirdlərin söylədiyi fikirləri, təklifləri, yaxud da adları lövhədə və ya flipçartda qeyd edərək onun əhəmiyyətliliyinin bütün sinif tərəfindən dərk olunduğunu dəqiqləşdirin.

Mətnin müzakirəsi zamanı şagirdlərin diqqətini “sovetləşmə” siyasətinə yönləndirin. Onlarla bu anlayışın hansı məqsədlə istifadə olunmasını müzakirə edin. Bu siyasətin nəticələrinin təhlili vacibdir. 1922-ci il martın 12-də Moskvanın göstərişi ilə Azərbaycan, Gürcüstan və Ermənistan arasında bağlanmış “Hərbi-iqtisadi ittifaq” müqaviləsinin məqsədini şagirdlərdən soruşun. Lazım gələrsə, dərslikdən həmin hissəni oxudub müzakirəsini təşkil edin. Şagirdlərin cavab vermələrinə şərait yaradın. Mətnin oxunuşu və müzakirəsi zamanı VI bloka aid şəkil və illüstrasiyaları diqqətdən kənar saxlamayın. Şagirdlərdə dövr haqqında tam təsəvvürlərin formalaşması üçün bu vasitə öyrənmə bacarığı əyani vəsaitlərlə daha səmərəli alınan uşaqlar üçün daha yaxşı nəticə verə bilər.

Tədqiqat sualı: Azərbaycan SSR-in formal azadlığının sonu necə baş verdi? Tədqiqat sualına cavab tapmaq üçün şagirdləri cütlərdə işlətmək olar. III bloka aid sualları və ya VII blokda öz əksini tapmış sual və tapşırıqları cütlərə verə, onların yazdıqları cavabları müzakirə edə, yaxud da siz Azərbaycan SSR-in formal müstəqilliyinin ləğvinin nəticələrinə aid debat təşkil edə bilərsiniz.

I cüt – Azərbaycan rəhbərliyinin bolşevik-daşnak qrupundan ibarət olması respublika əhalisinin çoxmillətli olması ilə əlaqədar idimi? Fikrinizi bildirin.

II cüt – Moskva müqaviləsinə aid sxem və ya şəxələnmə qurun.

III cüt – ZSFSR-in yaradılması daha çox hansı respublikaların xeyrinə oldu? Fikrinizi bildirin.

IV cüt – Azərbaycanın formal müstəqilliyinin ləğvində neftin rolunu izah edin.

V cüt – SSRİ-ni imperiya adlandırmaq olarmı? Fikrinizi əsaslandırın.

VI cüt – Azərbaycan neftinin dövlətlər arasındakı münasibətlərə təsirini müəyyən edin.

VII cüt – Sovet Rusiyasının Azərbaycandakı siyasəti ilə çar Rusiyasının siyasəti arasındakı oxşarlığı müəyyən edin.

VIII cüt – Cənubi Qafqazda sovet respublikaları federasiyasının yaradılmasını şərh edin.

Cütlərə tapşırıq verərkən qiymətləndirmə aparmağı unutmayın. Aşağıdakı meyarları nəzərə alın.

Cütlərdə işləyən şagirdlərin adı	Fəallıq səviyyəsi (zəif, orta, yüksək)	Əməkdaşlıq etmə	Qaydalara əməl olunması	Tapşırığın icrası zamanı müzakirə etmə	Ümumi rəyə gəlmə
Araz					
Aynur					

Şagirdlərin sxem və cədvəl tertibetmə bacarıqlarını formalaşdırmaq üçün onlara tapşırıqlar verin. Dövrə aid əlavə mənbələr və ya məlumatları paylayıcı material kimi şagirdlərə versəniz, işin səmərəli olması üçün imkanlar açmış olacaqsınız. Nəticədə şagirdlər mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirməklə yanaşı, müstəmləkə rejiminin bir forması olan RSFSR-in yaradılmasını, Azərbaycan SSR-in həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edirlər.

Ev tapşırığı: “Müasir Rusiya, Ukrayna, Belarusiya və ZSFSR-ə daxil olan dövlətlər arasında münasibətləri müəyyən edib təqdimat hazırlayın” tapşırığını vermək olar.

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, təhlilətmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Azərbaycan SSR-in formal müstəqilliyinin ləğvini zaman baxımından qiymətləndirməkdə çətinlik çəkir.	Azərbaycan SSR-in formal müstəqilliyinin ləğvini zaman baxımından müəllimin köməyi ilə qiymətləndirir.	Azərbaycan SSR-in formal müstəqilliyinin ləğvini bəzi səhvlərlə zaman baxımından qiymətləndirir.	Azərbaycan SSR-in formal müstəqilliyinin ləğvini zaman baxımından geniş qiymətləndirir.
Azərbaycan SSR-in həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil etməkdə çətinlik çəkir.	Azərbaycan SSR-in həyatında baş verən dəyişiklikləri müəllimin köməyi ilə təhlil edir.	Azərbaycan SSR-in həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir, bəzi faktlarda səhv edir.	Azərbaycan SSR-in həyatında baş verən dəyişiklikləri sərbəst təhlil edir.

Mövzu 32

Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə yeni qəsdlər

Alt standartlar:

- 1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
- 2.1.2. Mühüm tarixi hadisə və prosesləri kontur xəritələrdə təsvir edir.

Təlim məqsədləri:

1. Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı qəsdə aid xronoloji cədvəllər hazırlayır.
2. Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı qəsdini kontur xəritədə təsvir edir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: BİBÖ, qərarlar ağacı

Motivasiya: Motivasiya zamanı I bloka aid olan hissəni şagirdlərin diqqətinə çatdırma bilərsiniz. Yaxud da IV blokda verilmiş “Moskvanın rəhbərliyi ilə həyata keçirilən ərazi-sərhəd dəyişikliklərinin nəticəsi Azərbaycan üçün fəlakətli oldu. Şimali Azərbaycanın ərazisi 97,3 min kv. km-dən 86,6 min kv. km-ə endi. Azərbaycan torpaqları hesabına Ermənistanın ərazisi 10 min kv. km-dən 29,8 min kv. km-ə, Gürcüstanın ərazisi isə 69,7 min kv. km-ə çatdırıldı” faktları şagirdlərə söyləyib onlara suallar verə bilərsiniz.

Necə oldu ki, Şimali Azərbaycanın ərazisi bu qədər azaldı?

Sizcə, ərazinin bu qədər azaldılmasında məqsəd nə idi?

Siz bu barədə daha hansı məlumatlara maliksiniz?

Bu kimi sualları şagirdlərə ünvanlamaqla onlardan araşdırılacaq mövzu ilə bağlı fərziyyələr ala bilərsiniz. BİBÖ üsulu tətbiq etdiyimiz üçün BİBÖ cədvəlini lövhədə və ya flipçartda çəkə bilərsiniz.

Bilirəm	İstəyirəm bilim	Öyrəndim

Şagirdlər öz fərziyyələrini irəli sürdükdən sonra tədqiqatın aparılması üçün aşağıdakı tədqiqat sualını vermək olar.

Tədqiqat sualı: Müstəqilliyimizə qəsdin nəticəsi nə oldu?

Tapşırıqdan öncə şagirdlərlə xəritə üzrə iş aparılır. Onlara dərslərdə verilmiş bu tapşırığı – “Azərbaycanın ərazi və sərhədlərindəki dəyişikliyi çar Rusiyası dövründəki ərazi-inzibati islahatla müqayisə edin” verə bilərsiniz.

Tədqiqat sualına cavab axtarmaq üçün qruplara aşağıdakı tapşırıqlar verilir.

I qrup – SSRİ-nin Qafqaza olan maraqlarını çar Rusiyasının maraqları kimi dəyərləndirin.

II qrup – Sovet Rusiyasının Cənubi Qafqaz siyasətində Azərbaycan SSR-ə münasibətini müəyyən edin.

III qrup – Ermənistanın sovetləşməsi ilə bağlı Azərbaycan İnqilab Komitəsinin verdiyi bəyanatın Anti-Azərbaycan xarakter daşdığını əsaslandırın.

IV qrup – Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin yaradılması hansı fəlakətlərə yol açdı? Ehtimallarınızı bildirin.

V qrup – Azərbaycan Respublikası ilə Naxçıvanın birbaşa quru əlaqəsinin olmamasının səbəblərini təhlil edin.

Şagirdlərə tapşırıqlar verərkən IV blokda materiallardan da istifadə edə bilərsiniz.

Qrup işlərinin hazırlanıb yekunlaşmasından sonra məlumatın mübadiləsi həyata keçirilir. Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər. Müzakirə mərhələsində cavablar diqqətlə dinlənir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Vaxta qənaət	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					
V					

Qrup işi bitdikdən sonra kollektivə tapşırıq verilir. Bu zaman qərarlar ağacı üsulundan istifadə edə bilərsiniz.

Kollektiv iş: Fikirlərinizi əsaslandıraraq cədvəli doldurun. Müsbət və mənfi tərəflərini qeyd etməklə ümumi nəticəyə gəlin. Azərbaycanın tərkibində Dağlıq Qarabağın muxtar vilayət kimi qalmasının müsbət və mənfi tərəfləri hansılardır? Naxçıvan MSSR-in yaradılmasında müsbət və mənfi tərəflər hansılardır?

Naxçıvan MSSR		Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti	
+	-	+	-

Aşağıda göstərilən tapşırıqlardan istifadə etməklə də kollektiv işi reallaşdırma bilərsiniz:

Azərbaycanın müstəqilliyinə zərbə vuran proseslərə aid xronoloji cədvəl hazırlayın.

Naxçıvan MSSR və Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin yerini kontur xəritədə təsvir edin. (Bu tapşırığın icrası üçün şagirdlərə kontur xəritə təqdim olunur.)

Nəticədə şagirdlər Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı qəsdə aid xronoloji cədvəl hazırlayır, müasir dövrdə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin, eləcə də Naxçıvan Muxtar Respublikasının yerini kontur xəritədə təsvir edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə mərhələsini reallaşdırdığınız zaman “Naxçıvan bölgəsinin Azərbaycanın tərkibində qalmasında Türkiyənin tarixi rolunu dəyərləndirin” tapşırığını verə bilərsiniz.

Ev tapşırığı: “XX əsrin birinci rübündə **itirilmiş** Azərbaycan torpaqlarına aid təqdimat hazırlayın”.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə refleksiya yerinə yetirilir.

Məsələn:

Biz nəticəyə necə gəlib çıxdıq?

Qafqazda baş vermiş siyasi proseslərin nəticəsində hansı dəyişikliklər baş verdi?

Azərbaycan torpaqlarına qəsd nə ilə nəticələndi?

Necə oldu ki, DQMV və NMSSR yarandı?

Şagirdləri aşağıdakı sullara cavab almaqla qiymətləndirə bilərsiniz.

Qiymətləndirmə meyarları: cədvəlhazırlama, kontur xəritədə təsvir etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı qəsdə aid xronoloji cədvəllər hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı qəsdə aid xronoloji cədvəlləri müəllimin köməyi ilə hazırlayır.	Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı qəsdə aid xronoloji cədvəlləri bəzi səhvlərlə hazırlayır.	Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı qəsdə aid xronoloji cədvəllər hazırlayır.
Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı qəsdə kontur xəritədə təsvir etməkdə çətinlik çəkir.	Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı qəsdə kontur xəritədə müəllimin köməyi ilə təsvir edir.	Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı qəsdə kontur xəritədə təsvir edərkən bəzi səhvlər edir.	Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı qəsdə kontur xəritədə təsvir edir.

Mövzu 33

Azərbaycanda Sovet hökumətinin iqtisadi tədbirləri

Ait standartlar:

1.3.1. Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

2.1.1. Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.

3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim məqsədləri:

1. İqtisadi tədbirlərin insanların həyatında dəyişikliklərə səbəb olmasını dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

2. İqtisadi tədbirlərin Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.

3. İqtisadi tədbirlər nəticəsində Azərbaycanın həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim forması: cütlerle və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, mühazirə

Motivasiya: Motivasiya zamanı siz I blokdakı suallardan istifadə etməklə şagirdlərdən fərziyyələr ala bilərsiniz. Yaxud da IV bloka aid olan bu materialı – “V.İ.Lenin kəndlilərdən müəyyən edildiyi qədər taxıl toplanmadığını gördükdə qəzəbləndi. 1920-ci ildə zorakılıqlara müqavimət göstərən bölgələrdəki kəndlilərə qorxunc cəza verildi: kəndlilərin yalnız artıq taxılı deyil, eyni zamanda əllərindəki toxumluq taxıl da zorla alınacaqdı. Toxumların yığılması kəndlilərin yeni məhsul əldə edə bilməyəcəkləri və qıtlıq nəticəsində öləcəkləri mənasına gəlirdi. Elə belə də oldu. 1921–1922-ci illərdə Rusiya sərhədləri daxilində 29 milyon insan aclıq çəkdi. Onlardan 5 milyonunu aclıq nəticəsində həyatını itirdi” slayd şəklində şagirdlərə təqdim edin. Sonra şagirdlərə bu materialla bağlı suallar verməklə fərziyyələrin yaranmasına imkan yaradın. Şagirdlər öz fərziyyələrini irəli sürdükdən sonra onlara tədqiqat sualını verin. Tədqiqat sualına keçməzdən öncə bu dövr haqqında mühazirə söyləyə bilərsiniz.

Tədqiqat sualı: Sovet hökumətinin iqtisadi tədbirlərinin Azərbaycan üçün əhəmiyyəti nədən ibarət oldu?

Bu suala cavab axtarmaq üçün qruplarla iş aparılır. Onlara tapşırıqlar verilir.

I qrup – “Hərbi kommunizm” siyasətinin və ərzaq sapalağının mahiyyətini şərh edin.

II qrup – Yeni İqtisadi Siyasətin həyata keçirilməsini dəyərləndirin.

III qrup – Hökumətin sənayeləşdirmə tədbirlərini təhlil edin.

IV qrup – Sovet hökumətinin iqtisadi tədbirlərini dövrlə əlaqələndirin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Faktların dəqiqliyi	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					

Grup işləri qiymətləndirildikdən sonra şagirdlər cütlərə bölünür və onlara işlər təqdim olunur. Bu zaman dərslikdəki VII blokda olan sual və tapşırıqlardan istifadə etməklə yanaşı, özünüzün hazırladığınız sual və tapşırıqlardan da istifadə edə bilərsiniz.

I cüt – Yeni İqtisadi Siyasətin açdığı yeni imkanlara aid şəxələnmə qurun.

II cüt – Ölkə əhalisinin iqtisadi cəhətdən güclənməsi hökuməti niyə narahat edirdi?

III cüt – Azərbaycan SSR-də sənayenin daha çox inkişaf etdirilən sahələrini müəyyən edin.

IV cüt – Mətnə əsasən xronoloji cədvəl qurun.

V cüt – Zor tətbiq etməklə yeni qaydalar qoymağı islahat hesab etmək olarmı? Fikirlərinizi bildirin.

VI cüt – Kollektivləşdirmə siyasətinin Azərbaycan iqtisadiyyatına vurduğu ziyanı təhlil edin.

VII cüt – Qolçomaqlara qarşı mübarizənin qəddarcasına həyata keçirilməsinin səbəblərini izah edin.

VIII cüt – İqtisadi islahatların Azərbaycanın coğrafi mövqeyi, təbii amilləri ilə müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələrini dəyərləndirin.

Cütlərlə işlər təqdim edildikdən sonra onlar müəyyən edilmiş meyarlara əsasən qiymətləndirilərsə, daha düzgün olar.

Nəticədə şagirdlər Sovet hökumətinin yarandığı dövrdə Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir, Sovet hökumətinin idarəçiliyi dövründə Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir və Azərbaycan Sovet hökumətinin iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: “Sovet hökumətinin həyata keçirdiyi iqtisadi islahatların məqsədi nə idi?” sualı ilə bağlı öz fikirlərini söyləyirlər.

Ev tapşırığı: Sovet hökumətinin Azərbaycanda keçirdiyi iqtisadi tədbirlərin insanların həyat tərzində hansı dəyişikliklərə səbəb olmasını xarakterizə edən təqdimat hazırlayın.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Dərsin sonunda refleksiyanı həyata keçirə bilərsiniz. Onun həyata keçirilməsində məqsəd təlim fəaliyyətini izləməkdir. Bu zaman şagirdlərə tədris olunmuş mövzu ilə bağlı bir neçə sual vermək olar.

Məsələ:

Biz nəticəyə necə gəlib çıxdıq?

Baş vermiş üsyanların əsas iştirakçıları kimlər idi?

Kollektivləşdirmədə məqsəd nə idi?

Nə üçün repressiyalar həyata keçirilirdi?

İnsanların öz yurdlarından sürgün olunmalarının səbəbləri nə idi?

Sualların köməyi ilə şagirdləri fərdi qiymətləndirə bilərsiniz.

Qiymətləndirmə meyarları: əlaqələndirmə, dəyərləndirmə, təhlilətmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
İqtisadi tədbirlərin insanların həyatında dəyişikliklərə səbəb olmasını dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirmədə ciddi səhvlər edir.	İqtisadi tədbirlərin insanların həyatında dəyişikliklərə səbəb olmasını dövrün xüsusiyyətlərini müəllimin köməyi ilə əlaqələndirir.	İqtisadi tədbirlərin insanların həyatında dəyişikliklərə səbəb olmasını dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	İqtisadi tədbirlərin insanların həyatında dəyişikliklərə səbəb olmasını dövrün xüsusiyyətləri ilə sərbəst əlaqələndirir.
Təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirmədə çətinlik çəkir.	Təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirərkən sullardan istifadə edir.	Təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirərkən fikrini düzgün ifadə etmir.	Təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.
İqtisadi tədbirlər nəticəsində Azərbaycanın həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən ciddi səhvlər edir.	İqtisadi tədbirlər nəticəsində Azərbaycanın həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən köməkdən istifadə edir.	İqtisadi tədbirlər nəticəsində Azərbaycanın həyatında baş verən dəyişiklikləri bəzi səhvlərlə təhlil edir.	İqtisadi tədbirlər nəticəsində Azərbaycanın həyatında baş verən dəyişiklikləri asanlıqla təhlil edir.

Mövzu 34

Zorakı kollektivləşdirmə

Alt standartlar:

- 1.2.1. Eyni hadisəyə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.
- 1.3.1. Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

Təlim məqsədləri:

1. Azərbaycan SSR-də zorakı kollektivləşdirmənin tətbiqi ilə əlaqədar mənbələrdəki fərqli yanaşmanı müqayisə edir.
2. Azərbaycan SSR-in əhalisinin kolxoz və sovxozlarda birləşməsini dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

İş forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, fasiləli oxu

Motivasiya: Motivasiya zamanı dərslərdəki gedən I bloka aid hissəni şagirdlərdən birinə oxutdurun. Oradakı sualları verməklə şagirdləri motivasiya edə bilərsiniz: Əsrlər boyu torpaq problemi yaşayan kəndlilərin həyatı necə dəyişdi? Onların kollektivləşdirmə dövründəki həyatı əvvəlkindən üstün idi? Varlı kəndlilərin – qolçomaqların aqibəti necə oldu? Yeni qayda-qanunlar əhalini razı saldı mı?

Motivasiya üçün “qolçomaq”, “kolxoz” sözlərini lövhədə yazıb şagirdlərə müraciət edin. “Bu sözlərin mənası nədir? Bu haqda nə bilərsiniz?” və s. suallar verə bilərsiniz.

Şagirdlər öz fərziyyələrini irəli sürürlər.

Mövzunun tədrisi üçün “1.2.1. Eyni hadisəyə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir” standartını seçmiş olsanız, şagirdlərin bu mövzu ilə öncədən tanışlığı daha çox səmərə verə bilər. Yaxud da mütləq sinfə müxtəlif mənbələrdən nümunələr gətirin. Dərsin gedişi 45 dəqiqə olduğu üçün şagirdlərə mənbələrlə işləmək şəraiti yaratmaq lazımdır.

Tədqiqat aparmaq üçün tədqiqat sualı mütləqdir.

Tədqiqat sualı: Zorakı kollektivləşmənin nəticələri nə oldu?

Bu suala cavab axtarmaq üçün qruplarla iş aparılır. Onlara tapşırıqlar verilir. Qrup işi zamanı III və VI blokda olan sual və tapşırıqlardan da istifadə edə bilərsiniz.

I qrup – Kollektivləşdirmə xəttinin həyata keçirilməsini mənbələrə əsasən müqayisəli izah edin.

II qrup – 1937-ci ildə Azərbaycan kəndində kolxoz quruluşunun tam qələbə qazanmasının rəsmən elan olunması səbəblərini təhlil edin.

III qrup – Azərbaycan SSR-də baş vermiş üsyanlara aid mənbələrdəki fərqli məlumatları müqayisə edin.

IV qrup – 1838-ci və 1930-cu illərdə baş vermiş Şəki üsyanlarını müqayisə edin.

Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq məlumatın mübadiləsini həyata keçirməlidirlər.

Bu mərhələnin davamı olaraq məlumatın müzakirəsi reallaşdırılır. Bu zaman qrupların hazırladığı cavablar diqqətlə dinlənir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Kollektiv iş: 1930-cu ildə Azərbaycan SSR-də baş vermiş üsyanları XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycandakı üsyanlarla müqayisə edin.

1930-cu il		XIX əsrin 30-cu illəri	
Oxşar	Fərqli	Oxşar	Fərqli

Nəticədə şagirdlər Azərbaycan SSR-də zorakı kollektivləşdirmənin tətbiqi ilə əlaqədar mənbələrdəki fərqli yanaşmanı müqayisə edir, Azərbaycan SSR-in əhalisinin kolxoz və sovxozlarda birləşməsinə dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: Çayoba faciəsini Xocalı faciəsi ilə müqayisə edin.

Ev tapşırığı: 1930-cu ildə baş vermiş üsyanlar haqqında ətraflı məlumatlar topla-yıb cədvəl hazırlayın.

Qiymətləndirmə və refleksiya:

Refleksiya mərhələsində müəyyən edilmiş suallar əsasında şagirdlərin fərdi qiymətləndirməsini həyata keçirə bilərsiniz:

- Kollektivləşdirmədə məqsəd nə idi?
- Kolxozların yaradılmasının Sovet hökuməti üçün əhəmiyyəti nə idi?
- Kəndlilərə pasportların verilməməsinin Sovet hökumətinə xeyri nədən ibarət idi?
- Kollektivləşdirmənin nəticələri nə oldu?
- Xalqın etiraz dalğasının qalxmasının tez bir zamanda susdurulmasına səbəb nə idi?
- Sovet hökumətinə qarşı mübarizə aparan qolçomaqların mənbələrdə Sovet hökumətinin düşməni kimi verilməsinin səbəbi nə idi?

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Azərbaycan SSR-də zorakı kollektivləşdirmənin tətbiqi ilə əlaqədar mənbələrdəki fərqli yanaşmanı müqayisə edərkən ciddi səhvə yol verir.	Azərbaycan SSR-də zorakı kollektivləşdirmənin tətbiqi ilə əlaqədar mənbələrdəki fərqli yanaşmanı suallar vasitəsilə müqayisə edir.	Azərbaycan SSR-də zorakı kollektivləşdirmənin tətbiqi ilə əlaqədar mənbələrdəki fərqli yanaşmanı müqayisə edir.	Azərbaycan SSR-də zorakı kollektivləşdirmənin tətbiqi ilə əlaqədar mənbələrdəki fərqli yanaşmanı əhatəli müqayisə edir.
Azərbaycan SSR-in əhalisinin kolxoz və sovxozlarda birləşməsinə dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirməkdə çətinlik çəkir.	Azərbaycan SSR-in əhalisinin kolxoz və sovxozlarda birləşməsinə suallar vasitəsilə dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Azərbaycan SSR-in əhalisinin kolxoz və sovxozlarda birləşməsinə dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Azərbaycan SSR-in əhalisinin kolxoz və sovxozlarda birləşməsinə dövrün xüsusiyyətləri ilə faktlarla əlaqələndirir.

Totalitar rejimin qurulması. Kütləvi repressiyalar

Alt standartlar:

1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.

4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. Totalitar rejim və repressiyalara aid mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
2. Repressiya qurbanları olmuş mütəfəkkirlərə aid materiallar toplayıb təqdim edir.

İş forması: qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, fasiləli oxu

Əgər bu mövzunun reallaşdırılması zamanı sizə təqdim olunan standartları (1.2.2.; 4.1.2.) seçsəniz, mövzu barədə qabaqlayıcı tapşırığı şagirdlərə verməyiniz tövsiyə olunur. Çünki 45 dəqiqə ərzində təqdimatların reallaşdırılması və ya materialların toplanıb təqdim edilməsi bacarığının formalaşdırılması bir qədər real olmaya bilər. O baxımdan ki, şagirdlər araşdırılacaq material barədə öncədən məlumatlanarsa, daha yaxşı olar. Seçdiyiniz strategiyadan asılı olaraq sizin motivasiyanız da müxtəlif ola bilər.

Motivasiya: Motivasiyanı I blokdakı suallarla yanaşı, şəkillərlə də qurmaq mümkündür. Şəkilləri təqdim etdikdən sonra aşağıdakı sualları verə bilərsiniz:

Şəkildəki şəxslər kimlərdir? Onları birləşdirən cəhətləri söyləyə bilərsinizmi? Sizcə, onların taleləri nədən bu qədər oxşar idi? və s.

Əgər sizin İKT imkanlarınız varsa, mövzuya aid videogörüntü və ya slayd təqdim etməklə

də şagirdləri fəallaşdırma bilərsiniz. Məsələn, Mikayıl Müşfiqə həsr olunmuş sənədli film və d. materiallar sizin köməyinizə çata bilər. Siz Hüseyn Cavid parkında yerləşən Cavid abidəsini, Mikayıl Müşfiqin heykəlinin görüntülərini təqdim etməklə də motivasiyanı həyata keçirə bilərsiniz.

Hüseyn Cavid və Mikayıl Müşfiq yaradıcılığı ilə aşağı siniflərdən tanış olan şagirdlər bu şəxslərin həyatları barədə də məlumatlı olduqlarından bu motivasiya onlar üçün çətin olmayacaqdır. Lakin motivasiyanı elə qurmaq lazımdır ki, o, bir an içində reallaşmasın və şagirdlərin öz fərziyyələrini irəli sürmələrinə imkanlar yaransın.

Fasiləli oxu üsulundan istifadə etməklə şagirdləri yeni materialla, yeni II blokdakı mətnlə tanış edin. Verilmiş mövzunun daxilində təqdim edilmiş sual və tapşırıqları, yeni III bloka aid olan hissəni də şagirdlərə icra etdirməyi unutmayın. Dərslərdə hər bir mövzunun daxilində müəyyən hissələrdən sonra verilmiş sual və tapşırıqlar həmin hissələrə aydınlıq gətirmək və şagirdləri bir növ yenidən motivasiya etmək üçündür. Həmçinin IV blokda olan əlavə materiallar və VI bloka aid olan şəkillər şagirdlərdə dövr haqqında tam təsəvvür yaratmağa yardımçı olacaqdır.

Bu mövzunun tədrisi zamanı tədqiqat sualı aşağıdakı kimi ola bilər.

Tədqiqat sualı: Azərbaycanda totalitar rejimin qurulması və kütləvi repressiyaların həyata keçirilməsinin tarixdəki izi nədən ibarət oldu?

Bu suala cavab axtarmaq üçün qruplarla iş aparmaq məqsədilə onlara tapşırıqlar verilir.

I qrup – Mənbələrə əsasən repressiya qurbanlarına aid (müəllim sinfə müxtəlif mənbələr gətirə, yaxud da internetdən istifadə edə bilər) məlumat toplayıb təqdim edin.

II qrup – M.C.Bağirovun Dağlıq Qarabağla bağlı mövqeyini müzakirə edən təqdimat hazırlayın.

III qrup – Bolşevik diktaturasının yaradılmasına dair təqdimat hazırlayın.

IV qrup – Mənbələrə əsasən Cənubi Azərbaycanda soydaşlarımızın milli hüquqlarının tapdalanmasına aid təqdimat hazırlayın.

Yaxud da aşağıdakı digər tapşırıqları qrup işi kimi verə bilərsiniz.

I qrup – Hakimiyyətin qeyri-azərbaycanlılar tərəfindən idarə olunmasının nəticələrini izah edin.

II qrup – Sovet hökumətinin xalq arasında qorxu yaratmasının məqsədlərini müəyyənləşdirin.

III qrup – Əslində, “xalq düşməni” kimlərə demək olar? Bu barədə fikirlərinizi bildirin.

IV qrup – İranda Rza şah rejiminin xüsusiyyətlərini təhlil edin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər hazırladıqları iş vərəqlərini təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Bu mərhələdə işə cavablar diqqətlə dinlənir, müzakirə olunur və əlavələr edilir.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər totalitar rejim və repressiyalar barədə məlumatlanmaqla yanaşı, mənbələr əsasında bununla bağlı təqdimatlar hazırlayıb, eləcə də repressiya qurbanları olmuş mütəfəkkirlərə aid materiallar toplayıb təqdim edirlər.

Əgər vaxtınız qalmış olarsa, yaradıcı tətbiq etmə mərhələsini reallaşıdır və aşağıdakı tapşırıqları şagirdlərə verə bilərsiniz.

1. Cədvəli doldurun.

H.Cavid	M.Müşfiq	Ə.Cavad

2. Azərbaycanda baş vermiş tarixi hadisələri səciyyələndirərək fikirlərinizi cədvəldə qeyd edin.

Cənubi Azərbaycan	Şimali Azərbaycan

Ev tapşırığı: “Repressiya qurbanları” adlı hekayə yazın.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Refleksiyanın həyata keçirilməsi ilə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir. Təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə refleksiyanı reallaşdırmaq olar.

Məsələ:

Biz nəticəyə necə gəlib çıxdıq?

Buna necə nail olduq? və s.

Qiymətləndirmə meyarları: təqdimathazırlama, materialtoplama

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Mənbələr əsasında totalitar rejim və repressiyalara aid təqdimatlar hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Müəllimin köməyi ilə mənbələr əsasında totalitar rejim və repressiyalara aid təqdimatlar hazırlayır.	Mənbələr əsasında totalitar rejim və repressiyalara aid sistemsiz təqdimatlar hazırlayır.	Mənbələr əsasında totalitar rejim və repressiyalara aid təqdimatlar hazırlayır.
Repressiya qurbanları olmuş mütəfəkkirlərə aid materiallar toplayıb təqdim etməkdə çətinlik çəkir.	Repressiya qurbanları olmuş mütəfəkkirlərə aid materiallar toplayıb təqdim edərkən ciddi səhvlər edir.	Repressiya qurbanları olmuş mütəfəkkirlərə aid materiallar toplayıb təqdim edir, lakin köməkdən istifadə edir.	Repressiya qurbanları olmuş mütəfəkkirlərə aid materiallar toplayıb təqdim edir.

Mövzu 36

Mədəni quruculuq tədbirləri

Alt standartlar:

5.1.1. Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.

5.1.3. Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğun xarakterik əlamətlərini şərh edir.

2. Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğa aid araşdırmalar apararaq nəticələri təqdim edir.

İş forması: kollektiv və cütlərlə iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, Venn diaqramı

Motivasiya zamanı lövhədə “sivilizasiya” sözünü yazmağınız tövsiyə olunur. Bu sözün mənasını şagirdlərdən soruşun. Sonra “sivilizasiya” sözünün “dövlət” sözü ilə əlaqəsinin olub-olmamasını sual verin. Şagirdlər suala cavab verdikdən sonra mövzuya dair materiallar təqdim edin.

Yaxud da Üzeyir Hacıbəylinin əsərlərindən bir parça təqdim edə bilərsiniz. Əsas məqsəd odur ki, şagirdlərdə fərziyyələr yaransın. Fərziyyələr söyləndikdən sonra tədqiqatın aparılması mərhələsini reallaşdırmaq gərəkdir. Bu zaman siz II bloka aid olan hissə ilə şagirdləri tanış edə bilərsiniz. III blokda əksini tapmış sual və tapşırıqlara cavab tapmaq üçün şagirdləri işə cəlb edin. IV bloka aid olan məlumatlar dərsin gedişini daha da maraqlı edə bilər. Yuxarı sinif şagirdləri daha çox faktlara və mənbələrə maraqlı olduqları üçün bu hissələri müzakirə etməyi tövsiyə edirik. VI blokdan istifadə etməklə əyaniliyi reallaşdırmaq zəruridir. VII blokdan istifadə etməklə isə kollektivə və ya cütlərə tapşırıqlar verə bilərsiniz.

Tədqiqat sualı: Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğun əhəmiyyəti nədən ibarət oldu?

Bu suala cavab axtarmaq üçün qruplarla iş aparılır. Onlara tapşırıqlar verilir. Bu zaman şagirdlərə paylama materialı verilsə, işi daha da asanlaşdırmış olarsınız.

I cüt – Azərbaycan SSR-də təhsil sisteminin xüsusiyyətlərini müəyyən edin.

II cüt – “Başdan-başa savadsızlar ölkəsi” adlandırılan Azərbaycanda elmin hansı sahələri inkişaf edirdi? İzah edin.

III cüt – Milli-mənəvi dəyərlərimizin məhv edilməsinin səbəblərini təhlil edin.

IV cüt – Azərbaycan SSR-də islahatların ədəbiyyatın inkişafına təsirini nədə görürsünüz? Şərh edin.

V cüt – Azərbaycan qadınlarının çadralarını atmasının müsbət və mənfi tərəflərini izah edin.

VI cüt – Azərbaycan qadınlarının maariflənməsinin əhəmiyyətini şərh edin.

VII cüt – İncəsənət və memarlıqda baş vermiş dəyişiklikləri təqdim edin.

VIII cüt – Azərbaycan SSR-də mədəni islahatların həyata keçirilməsinin elmin inkişafına təsirini əsaslandırın.

IX cüt – Yeni sovet təhsilinin yaradılmasının əhəmiyyətini faktlarla şərh edin.

X cüt – Azərbaycan mədəniyyətinin özünəməxsus xüsusiyyətlərinin qorunub saxlanılmasını sübut edin.

XI cüt – Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğun xarakterik xüsusiyyətini nümunələrlə izah edin.

Cütlərə verilən vaxt bitdikdən sonra məlumatın mübadiləsi reallaşdırılır. Bunun ardınca məlumatın müzakirəsi həyata keçirilir. Cavablar diqqətlə dinlənir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında cütlər qiymətləndirilir.

Kollektiv iş: Çar Rusiyası ilə SSRİ-nin təhsil siyasətini Venn diaqramına əsasən müqayisə edin.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Bu mərhələdə şagirdlər standartdan çıxarılmış məqsədə müvafiq olaraq Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğun xarakterik əlamətlərini şərh və Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğa aid araşdırmalar apara-raq nəticələri təqdim edirlər. Nəticədə onlar totalitar rejimin tətbiqinə baxmayaraq, ölkəmizdə elm və incəsənətin inkişafı, dünyaya səs salacaq dahilərin yetişməsi, məşhur əsərlərin yazılması və s. barədə məlumatlanırlar.

Yaradıcı tətbiqetmə: “Çadrasız Azərbaycan qadınları” haqqında esse yazın.

Ev tapşırığı: Üzeyir Hacıbəylinin həyat və yaradıcılığı haqqında məlumat toplayın.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Müxtəlif sualların köməyi ilə bu mərhələni reallaşdırmaq olar.

Qiymətləndirmə meyarları: şərhətmə, izahətmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğun xarakterik əlamətlərini sualların köməyi ilə şərh edir.	Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğun xarakterik əlamətlərini şərh edir, lakin faktlarda səhvə yol verir.	Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğun xarakterik əlamətlərini şərh edir.	Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğun xarakterik əlamətlərini ətraflı şərh edir.
Köməkdən istifadə etməklə Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğa aid araşdırmalar apararaq nəticələri təqdim edir.	Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğa aid araşdırmalar apararaq nəticələri sistemsiz təqdim edir.	Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğa aid araşdırmalar apararaq nəticələri təqdim edir.	Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğa aid araşdırmalar apararaq nəticələri ətraflı və sistemli təqdim edir.

VI FƏSİL. AZƏRBAYCAN İKİNCİ DÜNYA MÜHARİBƏSİ VƏ SONRAKI DÖVRDƏ

Mövzu 37

Azərbaycan SSR İkinci Dünya müharibəsi illərində

Alt standartlar:

1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.

1.2.1. Eyni hadisəyə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.

3.1.2. Xarici dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Təlim məqsədləri:

1. İkinci Dünya müharibəsi illərində Azərbaycan SSR-in iştirakını zaman baxımından qiymətləndirir.

2. Azərbaycanın İkinci Dünya müharibəsindəki iştirakına aid olan mənbələrdəki fərqli yanaşmanı müqayisə edir.

3. Almaniya və digər ölkələrin maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, İnsert

Motivasiya: Motivasiya zamanı I blokda verilmiş motivasiyayönümlü hissədən istifadə edə bilərsiniz: “Dünyanın yenidən bölüşdürülməsi uğrunda 1939–1945-ci illərdə İkinci Dünya müharibəsi baş verdi. Bu müharibədə Azərbaycanın yenə də böyük dövlətlərin planlarında olduğunu bilirsinizmi? Cəbhəyə nə qədər azərbaycanlı göndərildi? Onlar hansı şücaətlər göstərdilər? Armed Mişeli, Mixaylonu tanıyırsınızmi? “Edelveys” planı ilə almanlar hansı əraziləri hədəf almışdılar? Müharibə Azərbaycan iqtisadiyyatına necə təsir göstərdi?”

Yaxud da şəkillərdən istifadə edərək motivasiya yaradın.

Gördüyünüz bu şəkil və xəritələr sizə nə deyir? Siz bunlara baxanda nə düşündünüz?

Şagirdlər öz fərziyyələrini irəli sürdükdən sonra İnsert üsulundan istifadə etmək olar.

Mövzunun tədrisi üçün İnsert üsulunun tətbiqi ən səmərəli üsullardan hesab olunur. Bu üsulun tətbiqində məqsəd şagirdlərin inkişafına yol açmaq, onlarda müəyyən bilik və bacarıqlar formalaşdırmaqdır.

Tədqiqat sualı: İkinci Dünya müharibəsində Azərbaycan SSR-in fəaliyyəti nədən ibarət oldu?

Bu suala cavab axtarmaq üçün qruplarla iş aparılır. Onlara tapşırıqlar verilir. Dərslərdə verilmiş və ya özünü hazırladığınız tapşırıqlardan ibarət qrup işləri verə bilərsiniz. Aşağıda verilən qrup işləri buna misal ola bilər.

I qrup – Azərbaycanlıların döyüşlərdə iştirakını dəyərləndirin.

II qrup – Neft və neft məhsullarının müharibədə əhəmiyyəti nədən ibarət idi? Fikrinizi bildirin.

III qrup – Almaniyanın Azərbaycanla bağlı planlarını şərh edin.

IV qrup – Azərbaycanlı hərbiçilərin İkinci Dünya müharibəsində faşizm üzərində qələbədəki rolunu müzakirə edin.

V qrup – Partizan hərəkətində iştirak edən azərbaycanlıların fəaliyyətini təhlil edin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Kollektiv iş: Bu zamanı aşağıdakı tapşırıqların icrasını reallaşdırma bilərsiniz:

Müxtəlif mənbələrin məlumatlarını müqayisə edərək İkinci Dünya müharibəsində Azərbaycana dəyən ziyanı müəyyən edin.

İkinci Dünya müharibəsində Azərbaycan xalqının qəhrəmanlığını dövr baxımından qiymətləndirin.

Yaxud da “IV bloka aid məlumatı başqa mənbəyə əsasən müqayisə edin” tapşırığı ola bilər.

Nəticə və ümumiləşdirmə:

Nəticədə şagirdlər İkinci Dünya müharibəsi illərində Azərbaycan SSR-in iştirakını zaman baxımından qiymətləndirir, Azərbaycanın bu müharibədə iştirakına aid mənbələrdəki fərqli yanaşmanı müqayisə edir, Almaniyanın maraqlarını, eləcə də digər ölkələrin maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: Azərbaycan diviziyalarına aid esse yazın.

Ev tapşırığı: Azərbaycan xalqının faşizm üzərində qələbəyə verdiyi töhfələr haqqında məlumat toplayın.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Şagirdləri fərdi şəkildə qiymətləndirmək üçün təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verə bilərsiniz.

Məsələ:

Biz nəticəyə necə gəlib çıxdıq?

Bütün bu hadisələrin baş verməsinə səbəb nə idi? və s.

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, müqayisəetmə, dəyərləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
İkinci Dünya müharibəsi illərində Azərbaycan SSR-in iştirakını zaman baxımından qiymətləndirməkdə çətinlik çəkir.	İkinci Dünya müharibəsi illərində Azərbaycan SSR-in iştirakını müəllimin köməyi ilə zaman baxımından qiymətləndirir.	İkinci Dünya müharibəsi illərində Azərbaycan SSR-in iştirakını zaman baxımından bəzi səhvlərlə qiymətləndirir.	İkinci Dünya müharibəsi illərində Azərbaycan SSR-in iştirakını zaman baxımından asanlıqla qiymətləndirir.
Azərbaycanın İkinci Dünya müharibəsindəki iştirakına aid olan mənbələrdəki fərqli yanaşmanı müqayisə etməkdə çətinlik çəkir.	Azərbaycanın İkinci Dünya müharibəsindəki iştirakına aid olan mənbələrdəki fərqli yanaşmanı müəllimin köməyindən istifadə etməklə müqayisə edir.	Azərbaycanın İkinci Dünya müharibəsindəki iştirakına aid olan mənbələrdəki fərqli yanaşmanı cüzi səhvlərlə müqayisə edir.	Azərbaycanın İkinci Dünya müharibəsindəki iştirakına aid olan mənbələrdəki fərqli yanaşmanı asanlıqla müqayisə edir.
Almaniya və digər ölkələrin maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirməkdə çətinlik çəkir.	Almaniya və digər ölkələrin maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini müəllimin köməyi ilə dəyərləndirir.	Almaniya və digər ölkələrin maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir, lakin tarixlərdə səhvlər edir.	Almaniya və digər ölkələrin maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Mövzu 38

Cənubi Azərbaycanda milli azadlıq mübarizəsi

Alt standartlar:

3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi heyətdə baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

4.1.1. Dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində və inkişafında tarixi şəxsiyyətlərin (Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, Nəriman Nərimanov, Heydər Əliyev, İlham Əliyev və b.) rolunu dəyərləndirir.

Təlim məqsədləri:

1. Cənubi Azərbaycanda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.
2. Cənubi Azərbaycanın tarixində S.C.Pişəverinin rolunu dəyərləndirir.

Təlim forması: kollektiv və cütlərlə iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, müzakirə

Motivasiya: Motivasiyanın reallaşdırılması üçün müxtəlif vasitələrdən istifadə edə bilərsiniz. Bu vasitələrdən biri dünyanın siyasi xəritəsi ola bilər. Şagirdlərin diqqətini Avrasiya materikinə cəlb edin. Onlardan xəritədə gördükləri dövlətlərdən hansılarının bizə ərazi baxımından daha yaxın olduğunu soruşun. Təbii ki, şagirdlər bizim ölkə ilə həmsərhəd olan dövlətlərin adlarını sadalayacaqlar. Növbəti istiqamət-verici sual isə “Dövlətimizlə həmsərhəd ölkələrdən hansı din baxımından bizə yaxındır?” ola bilər. Şagirdlərin cavablarında mütləq İran və Türkiyə olacaqdır. Siz onlara Araz çayı sərhəd olmaqla ikiye bölünmüş Cənubi Azərbaycanın İkinci Dünya müharibəsi ərəfəsindəki vəziyyətini diqqətə çəkmək üçün dövrün siyasi mənzərəsinin açılmasına istiqamət verən suallardan istifadə edə bilərsiniz. Bu zaman I blokda olan suallar sizin üçün vasitə ola bilər. Motivasiyanın yaradılmasına digər bir istiqamət şəkillərdən istifadə ola bilər. Məsələn, İran şahı Rza şahın, Seyid Cəfər Pişəverinin və b. şəkillərini şagirdlərə təqdim edə bilərsiniz.

Yaxud da II bloka aid bu hissəni – “Həmin ilin iyununda Təbriz Universiteti fəaliyyətə başladı. 1946-cı ildə Cənubi Azərbaycanda Milli Məclisin qəbul etdiyi qanunlar: Aqrar qanun – dövlət mülkiyyətində olan torpaqlar və Azərbaycandan qaçmış mülkədarların torpaqları kəndlilər arasında bölüşdürüldü; “Əmək haqqında” Qanun – fabrik və zavodlar üzərində fəhlə nəzarəti tətbiq edildi; “Dil haqqında” Qanun – Azərbaycan-türk dili bütün Cənubi Azərbaycanda rəsmi dövlət dili elan olundu”. “Bu islahatlar nə zaman həyata keçirildi? Bu addımların atılmasının təşəbbüskarı kim idi?” suallarını verməklə də motivasiya qura bilərsiniz.

Motivasiyanın hansı yollarla reallaşdırılmasından asılı olmayaraq əsas odur ki, şagirdlərdə fərziyyələr yaransın, eləcə də motivasiya uzun vaxt aparmasın. Düşündürücü və 4-5 dəqiqəyə baş tutacaq olarsa, daha səmərəli olar. Motivasiya reallaşdırdıqdan sonra tədqiqat sualının qoyulması zəruridir.

Tədqiqat sualı: Cənubi Azərbaycanda milli azadlıq mübarizəsinin nəticəsi nədən ibarət oldu?

Tədqiqat sualına cavab tapmaq məqsədilə cütlərlə iş forması seçdiyimiz üçün tapşırıqlar cütlərə verilir. Onlara tapşırıqlar verildikdən dərindən və ya paylama materiallarından istifadə etməyiniz zəruridir. Çünki dərs sinifdə reallaşır, şagirdlər qoyulan problemlə yaxından tanış olmaq məcburiyyətindədirlər. Əgər məktəbinizin İKT imkanları varsa, şagirdlər internet axtarış sistemindən də istifadə edə bilərlər. Bu zaman siz onlara istiqamət vermək üçün konkret internet ünvanları söyləsəniz, daha yaxşı olar.

I cüt – Milli azadlıq mübarizəsinin məğlubiyyətinin səbəblərini izah edin.

II cüt – Xiyabani hərəkatı ilə Pişəvəri hərəkatının oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyənləşdirib nəticələri şərh edin.

III cüt – Cənubi Azərbaycanda baş vermiş proseslərin xronoloji cədvəlini tərtib edin.

IV cüt – Cənubi Azərbaycanda müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edin.

V cüt – Milli demokratik hərəkatın İran üçün nəticələrini müəyyən edin.

VI cüt – Milli Məclisin Cənubi Azərbaycan xalqı üçün verdiyi qərarları dəyərləndirin.

VII cüt – S.C.Pişəvərinin azadlıq hərəkatında oynadığı rolu dəyərləndirin.

VIII cüt – İkinci Dünya müharibəsi illərində Cənubi Azərbaycanın həyatında baş vermiş proseslərin oxşar və fərqli cəhətlərini özündə əks etdirən sxem-cədvəl tərtib edin.

IX cüt – SSRİ-nin ikiüzlü siyasətini təhlil edin.

X cüt – Milli demokratik hərəkatın birinci və ikinci mərhələsini müqayisə edin.

XI cüt – Milli azadlıq hərəkatını dəyərləndirib nəticələr çıxarın.

XII cüt – Cənubi Azərbaycanın hegemon dövlətlər üçün strateji region olduğunu əsaslandırın.

Cütlərin işləri verildikdən sonra inklüzivliyi nəzərə almaq işin daha səmərəli təşkilinə şərait yaradacaqdır.

Cütlərin işi bitdikdən sonra onun təqdim edilməsi reallaşdırılmalıdır. Vaxt bölgüsünü əvvəlcədən elan etməyiniz zəruridir ki, şagirdlər əlavə vaxt itkisinə yol verməsinlər. Cütlərin qiymətləndirilməsi aşağıdakı meyar əsasında aparılır.

Cütlərdə işləyən şagirdlərin adı	Fəallıq səviyyəsi (zəif, orta, yüksək)	Əməkdaşlıq etmə	Qaydalara əməl olunması	Tapşırığın icrası zamanı müzakirə etmə	Ümumi rəyə gəlmə
Banu					
Hüseyn					

Kollektiv iş: “Cənubi Azərbaycanda S.C.Pişəvərinin başçılığı ilə milli azadlıq hərəkatı xalqın öz təməl hüquqlarını, milli varlığını, dilini, mədəniyyətini qorumaq və inkişaf etdirmək uğrunda mübarizəsinin parlaq səhifəsidir” fikrini müzakirəyə qoyun. Bunun üçün müzakirə suallarından istifadə mütləqdir.

Təqdim etmə və müzakirədən sonra nəticə və ümumiləşdirmə aparılmalıdır.

Nəticədə şagirdlər Cənubi Azərbaycanda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir, Cənubi Azərbaycanın tarixində S.C.Pişəvərinin rolunu dəyərləndirir, azadlıq hərəkatının lideri kimi onun əsaslı rolu olduğunu qiymətləndirirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: “İkinci Dünya müharibəsi illərində Cənubi Azərbaycan” adlı sxem tərtib edin.

Ev tapşırığı: S.C.Pişəvəriyə aid təqdimat hazırlayın.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Refleksiya zamanı təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilirlər.

Qiymətləndirmə meyarları: təhliletmə, dəyərləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Cənubi Azərbaycanda baş verən dəyişiklikləri təhlil etməkdə çətinlik çəkir.	Cənubi Azərbaycanda baş verən dəyişiklikləri müəllimin köməyi ilə təhlil edir.	Cənubi Azərbaycanda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir, lakin nitqində qüsurlara yol verir.	Cənubi Azərbaycanda baş verən dəyişiklikləri sərbəst təhlil edir.
Cənubi Azərbaycanın tarixində S.C.Pişəvərinin rolunu dəyərləndirməkdə çətinlik çəkir.	Cənubi Azərbaycanın tarixində S.C.Pişəvərinin rolunu dəyərləndirərkən bəzi səhvlərə yol verir.	Cənubi Azərbaycanın tarixində S.C.Pişəvərinin rolunu dəyərləndirir.	Cənubi Azərbaycanın tarixində S.C.Pişəvərinin rolunu əsaslı şəkildə dəyərləndirir.

Mövzu 39

Azərbaycan SSR müharibədən sonrakı onillikdə

Alt standartlar:

- 1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.
- 1.3.1. Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

Təlim məqsədləri:

1. Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə baş vermiş hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.
2. Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: mühazirə, Venn diaqramı

Motivasiya: Dərsləkdə verilmiş I bloka aid bu hissəni – “SSRİ İkinci Dünya müharibəsindən qələbə ilə çıxdı. Azərbaycan xalqı da bu müharibənin əsas qəhrəmanı kimi tarixə düşdü. Müharibənin bütün ağırlığını çəkən Azərbaycan SSR-i müharibədən sonra hansı hadisələr gözləyirdi? Sovet totalitar rejimi xalqımıza qarşı daha hansı zorakılıq tədbirləri həyata keçirdi?” – şagirdlərə söyləyərək onların fərziyyələrini almaqla motivasiyanı yaratmaq mümkün variantlardan biridir. Başqa bir variant isə slayd hazırlamaqla həmin ərazilərin xəritələrini, əhalisinin həyat tərzini göstərməklə müxtəlif yönləndirici suallardan istifadə edərək motivasiya yaratmaqdır. Əsas odur ki, qoyacağınız motivasiya sizin sinfin xüsusiyyətlərinə uyğun gəlsin. Onların bilik və bacarıqlarına siz daha yaxından bələd olduğunuz üçün daha səmərəli motivasiya qurmaq imkanına malik ola bilərsiniz.

Şagirdlər öz fərziyyələrini irəli sürdükdən sonra müəzərə üsulundan istifadə edin. Bu üsulun seçilməsi tövsiyə olunduğu üçün siz 6-7 dəqiqəlik müəzərə edə bilərsiniz. Müəzireniz araşdırılacaq problemlə bağlı məsələlərə toxunmaqla, dövrün siyasi proseslərini diqqətə çatdırmaqla nəticələne bilər. Müəzərə bitdikdən sonra şagirdləri tədqiqat sualına cavab tapmaları üçün qruplarda iş cəlb edin.

Tədqiqat sualı: Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə vəziyyət necə oldu?

Bəzən tədqiqat sualı ilə qrupa veriləcək sualı qarışdırırlar. Tədqiqat sualı ümumi bir sual olur, bu suala cavab tapmaq üçün isə müxtəlif tapşırıqların həllinə ehtiyac yaranır. Qrupa qoyulan sualların tapşırığa çevrilməsi zəruridir. Yeni şagird verilmiş suala əsasən tapşırığı icra etməlidir. Əslində, məqsədiniz şagirdlərdə müəyyən bilik və bacarıqların formalaşdırılmasına şərait yaratmaqdır.

Tədqiqatı aparmaq üçün qrup işinin reallaşdırılması tövsiyə olunur. Qrupların bölgüsünü müxtəlif vasitələrdən istifadə etməklə apara və bunun üçün rəngli kağız, müxtəlif şəxsiyyətlərin şəkilləri və ya rəqəmlərdən istifadə edə bilərsiniz.

I qrup – Tariximizin təhrif edilməsində məqsəd nə idi? Fikrinizi əsaslandırın.

II qrup – Ermənistanın Dağlıq Qarabağla bağlı iddia qaldırmasını müasir dövr Qarabağ problemi ilə əlaqələndirib şərh edin.

III qrup – Azərbaycanın iqtisadi inkişafı üçün görülən tədbirləri qiymətləndirin.

IV qrup – Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə baş vermiş hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımdan qiymətləndirin.

V qrup – Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirin.

Məlumatın mübadiləsi: Bu mərhələdə şagirdlər müəyyən edilmiş zaman ərzində, yəni sizin tapşırığa ayırdığınız vaxt ərzində onlara verilmiş iş vərəqlərində cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyer əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					
V					

Kollektiv iş: III bloka aid olan “SSRİ hökumətinin Azərbaycandakı iqtisadi siyasətini çar Rusiyasının müstəmləkəçi iqtisadi siyasəti ilə müqayisə edin” tapşırığının Venn diaqramında icrasını kollektivə həvalə edin.

Nəticədə şagirdlər Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə baş vermiş hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir, Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirirlər.

Yaradıcı təbiiqetmə zamanı VII blokda verilmiş “SSRİ-nin müharibədən sonra azərbaycanlılara qarşı siyasətinin xüsusiyyətlərinə aid şaxələnmə qurun” tapşırığını verə bilərsiniz.

Ev tapşırığı: “Neft daşları” haqqında sənədli filmə baxıb onun əsasında hekayə yazın.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Aşağıdakı suallar əsasında refleksiyanı reallaşdırmaq olar:

- Xaricdən hər hansı vətəndaşın SSRİ-yə gəlişində casusluq məqsədi axtaran hökumət nəyə görə xaricdəki ermənilərə etibar edib onları Azərbaycana köçürürdü?
- Tariximizin təhrif edilməsində məqsəd nə idi?
- Müharibənin neft hasilatına mənfi təsiri nə ilə bağlı idi?
- İqtisadiyyatda hansı yeniliklər oldu?
- Müharibədən sonrakı onillikdə hansı hadisələr baş verdi?

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, əlaqələndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə baş vermiş hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirmədə çətinlik çəkir.	Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə baş vermiş hadisə, proses və təzahürləri müəllimin köməyi ilə zaman baxımından qiymətləndirir.	Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə baş vermiş hadisə, proses və təzahürləri cüzi səhvlərlə zaman baxımından qiymətləndirir.	Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə baş vermiş hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından sərbəst qiymətləndirir.

Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirməkdə çətinlik çəkir.	Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri müəllimin köməyindən istifadə etməklə dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri bəzi səhvlərlə dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.
---	---	--	---

Mövzu 40

Milli oyanış cəhdləri

Alt standartlar:

1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.

3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

3.1.3. Azərbaycan dövlətləri ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. XX əsrin 50–60-cı illərində baş vermiş mühüm hadisələrin xronoloji cədvəlini hazırlayır.

2. Müstəmləkə rejimində Azərbaycanın sosial-iqtisadi vəziyyətini təhlil edir.

3. Azərbaycanlıların tarixi torpaqlarından deportasiya olunması haqqında topladığı məlumatı təqdim edir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, müzakirə

Motivasiya: Motivasiya zamanı I bloka aid olan suallardan istifadə edə, yaxud da siz dövrün məşhur əsərləri olan Bəxtiyar Vahabzadənin “Gülüstan”, Rəsul Rzanın “Qızılgül olmaydı” poemalarından bir parça oxuyub və ya səsləndirib o dövrün siyasi mənzərəsini açmağa kömək edən sualları şagirdlərə verə bilərsiniz. Digər bir motivasiya isə Neft daşları haqqında sənədli filmə baxmaqla həyata keçirilə bilər. Filmdən müəyyən hissə şagirdlərə təqdim olunur, baxılmış hissə müzakirə edilir, şagirdlər öz fərziyyələrini irəli sürürlər.

Siz motivasiyaları müxtəlif formada reallaşdırma bilərsiniz. Əsas odur ki, sizin qoyduğunuz motivasiya uğurlu alınsın.

Motivasiya baş tutduqdan sonra tədqiqatın aparılması mərhələsi üçün tədqiqat sualını lövhədə yazıb elan edin.

Bu mövzu üçün “3.1.3. Azərbaycan dövlətləri ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir” standartı seçilmişdir. Bu standartı öz məqsədinizi reallaşdırmaq üçün seçmək istəyərsiniz, şagirdlərə qabaqlayıcı tapşırıq verib dövr haqqında material toplamalarını tapşıra bilərsiniz. Yaxud da qabaqlayıcı tapşırıq verməmişinizsə, o zaman standartı reallaşdırmaq üçün şagirdlərə şərait yaratmaq lazımdır. Sizin İKT-dən istifadə imkanınız varsa, dərslərin tədqiqat mərhələsində şagirdlər bu imkandan istifadə etməklə məlumat toplayıb təqdim edə bilərlər. Yox, məktəbinizdə belə bir şərait yoxdursa, o zaman siz şagirdlər üçün müxtəlif kitablar, materiallar, ensiklopediya və s. gətirməklə buna şərait yaratmalısınız. Əsas odur ki, dərslərin gedişində seçdiyiniz standartı uyğun məqsədinizə çatıb şagirdlərdə bu bacarıqları formalaşdırma bilərsiniz.

Tədqiqat sualı: XX əsrin 50–60-cı illərində baş vermiş dəyişikliklər nədən ibarət oldu?

Bu suala cavab tapmaq üçün tapşırıqlar verilir. III və VI blokda yerləşən sual və tapşırıqlardan da istifadə edə bilərsiniz.

I qrup – Şəxsiyyətə pərəstiş nədir? Fikirlərinizi bildirin.

II qrup – SSRİ-nin müharibədən sonra azərbaycanlılara qarşı milli siyasətində mülayimləşmənin əlamətlərini müəyyən edin.

III qrup – Ermənilərin Dağlıq Qarabağa olan iddialarının boşa çıxmasının səbəblərini izah edin.

IV qrup – İmam Mustafayev və Vəli Axundovun hakimiyyəti dövrünü təhlil edin.

V qrup – Azərbaycanlıların tarixi torpaqlarından deportasiya olmaları haqqında məlumatı təqdim edin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Təqdim etmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					
V					

Kollektiv iş: Bunun üçün aşağıdakı tapşırığı reallaşdırın. Bu işin təşkilini müzakirə üsulu ilə reallaşdırmağınız tövsiyə olunur. Şagirdlərə “XX əsrin 50 və 60-cı illərini müqayisə edərək təhlil edin” tapşırığını verin.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər müstəmləkə rejimində Azərbaycanın sosial-iqtisadi vəziyyətini təhlil edir, SSRİ-nin müharibədən sonra azərbaycanlılara qarşı siyasətinin xüsusiyyətlərinə aid şəxslənmə qururlar. Ermənilərin Dağlıq Qarabağa olan iddialarının boşa çıxması səbəblərini izah edərək XX əsrin 50–60-cı illərində baş vermiş mühüm hadisələrin xronoloji cədvəlini hazırlayırlar. Azərbaycanlıların tarixi torpaqlarından deportasiya olunması haqqında topladıqları məlumatı təqdim edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: XX əsrin 50–60-cı illərində baş vermiş hadisələrin xronoloji cədvəlini hazırlayın.

Ev tapşırığı: Azərbaycanlıların tarixi torpaqlarından deportasiya olunması haqqında məlumata əsasən buklet hazırlayın.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilirlər.

Məsələ: Sizcə, nəyə görə mərkəzi hökumət məhz Bakı şəhərini birbaşa Moskvaya tabe etməyə can atırdı? Yadıınıza salın: “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanı nəyə görə qadağan edilmişdi? Əgər siz Milli Azərbaycan Qərargahının üzvü olsaydınız, daha hansı məqsədləri qarşıya qoyardınız? Müharibənin neft hasilatına mənfi təsiri nə ilə bağlı idi?

Qiymətləndirmə meyarları: təhlil etmə, cədvəlhazırlama, məlumat toplama

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
XX əsrin 50–60-cı illərində baş vermiş mühüm hadisələrin xronoloji cədvəlini hazırlamağa cəhd edir.	XX əsrin 50–60-cı illərində baş vermiş mühüm hadisələrin xronoloji cədvəlini müəllimin köməyi ilə hazırlayır.	XX əsrin 50–60-cı illərində baş vermiş mühüm hadisələrin xronoloji cədvəlini bəzi səhvlərlə hazırlayır.	XX əsrin 50–60-cı illərində baş vermiş mühüm hadisələrin xronoloji cədvəlini hazırlayır.
Müstəmləkə rejimində Azərbaycanın sosial-iqtisadi vəziyyətini təhlil etməyə çalışır.	Müstəmləkə rejimində Azərbaycanın sosial-iqtisadi vəziyyətini sualların köməyi ilə təhlil edir.	Müstəmləkə rejimində Azərbaycanın sosial-iqtisadi vəziyyətini təhlil edir.	Müstəmləkə rejimində Azərbaycanın sosial-iqtisadi vəziyyətini ətraflı təhlil edir.
Azərbaycanlıların tarixi torpaqlarından deportasiya olunması haqqında topladığı məlumatı təqdim etməyə cəhd edir.	Azərbaycanlıların tarixi torpaqlarından deportasiya olunması haqqında topladığı məlumatı təqdim edir, lakin səhvlərə yol verir.	Azərbaycanlıların tarixi torpaqlarından deportasiya olunması haqqında topladığı məlumatı təqdim edir.	Azərbaycanlıların tarixi torpaqlarından deportasiya olunması haqqında topladığı məlumatı sistemli şəkildə təqdim edir.

1940–60-cı illərdə mədəniyyət sahəsində uğurlar

Alt standartlar:

1.3.1. Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

5.1.1. Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.

5.1.3. Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. Azərbaycanda İkinci Dünya müharibəsi dövründə mədəniyyət sahəsində yenilikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

2. Müharibədən sonrakı dövrdə maarif və elmin inkişafını araşdıraraq nəticələri təqdim edir.

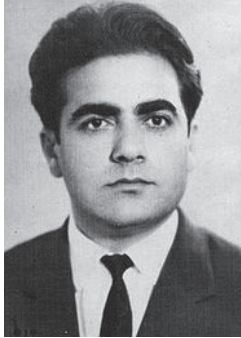
3. 40–60-cı illərdə Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.

Təlim forması: kollektiv, fərdi və qruplarla iş

Təlim üsulu: BİBÖ

Yusif Məmmədaliyev

Şıxəli Qurbanov

Motivasiya: Motivasiya zamanı “Ögey ana” filmindən bir fraqmenti nümayiş etdirib o dövrdə xalqımızın həyat tərzini müzakirə edə bilərsiniz. Yaxud da I blokda verilmiş suallara müraciət edə və ya şəkillərə aid müxtəlif suallar verərək motivasiya yaratmaq olar.

Məsələn, şəkildə gördüyünüz şəxslər kimdir? Onlar haqqında nə bilirsiniz? Bu şəxsiyyətlər hansı dövrdə yaşayıb yaratmışlar? Onların hansı nailiyyətləri vardır? və s.

Şagirdlər öz fərziyyələrini irəli sürürlər.

BİBÖ üsulunu seçdikdə BİBÖ cədvəli öncədən lövhədən asılır. Şagirdlər dərsin əvvəlindən sonunadək bu üsulun reallaşdırılmasında iştirak edərək cədvəli doldururlar.

Bilirəm	İstəyirəm bilim	Öyrəndim

Tədqiqat sualı: Müharibə və müharibədən sonrakı illərdə xalqımızın hansı elmi-mədəni uğurları oldu?

Bu suala cavab axtarmaq üçün tapşırıqlar verilir.

I qrup – Müharibədən sonrakı dövrdə maarif və elmin inkişafını şərh edin.

II qrup – İkinci Dünya müharibəsi dövründə mədəniyyət sahəsində baş verən yenilikləri nədə görürsünüz? Araşdırma apararaq nəticələri təqdim edin.

III qrup – Müharibə illərində elm və mədəniyyət sahəsində uğurları müəyyənləşdirib qeyd edin.

IV qrup – İncəsənətdə əldə edilmiş uğurlara aid təqdimat hazırlayın.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					

Bu mövzunun tədrisi zamanı kollektiv və ya fərdi iş də həyata keçirmək olar. Bu zaman aşağıdakı tapşırıqların icrasını şagirdlərə verə bilərsiniz.

Kollektiv iş: Müharibədən sonrakı ilk illərdə xalqımızın qabaqcıl elm və mədəniyyət xadimlərinin təqib və təzyiqlərə məruz qalmasının səbəbini araşdıraraq müzakirə edin. Azərbaycan musiqisinin xarakterik əlamətlərini şərh edin.

Fərdi iş: Müharibədən sonrakı dövrdə maarif və elmin inkişafını araşdıraraq nəticələrini cədvəl tərtib etməklə təqdim edin.

Tədqiqat yerinə yetirilib şagirdlər tərəfindən təqdim olunduqdan sonra ümumiləşdirmə aparılaraq nəticələr əldə edilməlidir.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər Azərbaycanda İkinci Dünya müharibəsi dövründə mədəniyyət sahəsində yenilikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir, müharibə illərində elm və mədəniyyət sahəsində uğurları müəyyənləşdirib qeyd edirlər. Müharibədən sonrakı dövrdə maarif və elmin inkişafı araşdırılaraq nəticələr təqdim olunur. İncəsənətdə əldə olunmuş uğurlara aid təqdimat hazırlayır, Azərbaycan musiqisinin xarakterik əlamətlərini şərh edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: Müharibədən sonrakı illərdə orta təhsillə bağlı islahatları sxemləşdirin.

Ev tapşırığı: Qobustan qaya rəsmləri və Azıx mağarasının tədqiqi haqqında məlumat toplayın.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Bu mərhələni reallaşdırmaq üçün, eləcə də təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir.

Məsələn: Sizcə, bütün dinləri təqib edən bir hökuməti dini idarə yaratmağa vadar edən nə idi? Hazırda “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanına münasibət necədir? Azərbaycan tarixinin saxtalaşdırılmasında məqsəd nə idi? Ədəbiyyat və incəsənət sahəsində uğurları nədə görürsünüz?

Qiymətləndirmə meyarları: əlaqələndirmə, təqdim etmə, şərh etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Azərbaycanda İkinci Dünya müharibəsi dövründə mədəniyyət sahəsindəki yenilikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirməkdə çətinlik çəkir.	Azərbaycanda İkinci Dünya müharibəsi dövründə mədəniyyət sahəsindəki yenilikləri müəllimin köməyi ilə dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Azərbaycanda İkinci Dünya müharibəsi dövründə mədəniyyət sahəsindəki yenilikləri bəzi səhvlərlə dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Azərbaycanda İkinci Dünya müharibəsi dövründə mədəniyyət sahəsindəki yenilikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.
Müharibədən sonrakı dövrdə maarif və elmin inkişafını araşdıraraq nəticələri təqdim etməkdə çətinlik çəkir.	Müharibədən sonrakı dövrdə maarif və elmin inkişafını araşdıraraq nəticələri müəllimin köməyi ilə təqdim edir.	Müharibədən sonrakı dövrdə maarif və elmin inkişafını araşdıraraq nəticələri təqdim edir.	Müharibədən sonrakı dövrdə maarif və elmin inkişafını araşdıraraq nəticələri sistemli təqdim edir.
40–60-cı illərdə Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh etməkdə çətinlik çəkir.	40–60-cı illərdə Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini suallar vasitəsilə şərh edir.	40–60-cı illərdə Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.	40–60-cı illərdə Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini faktlara istinadla şərh edir.

Mövzu 42

1970–80-ci illərdə sosial-iqtisadi yüksəliş

Alt standartlar:

3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

4.1.1. Dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində və inkişafında tarixi şəxsiyyətlərin (Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, Nəriman Nərimanov, Heydər Əliyev, İlham Əliyev) rolunu dəyərləndirir.

4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. 1970–80-ci illərdə Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.
2. Dövlətin möhkəmlənməsində Heydər Əliyevin rolunu dəyərləndirir.
3. Heydər Əliyevə dair material toplayaraq təqdim edir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: karusel, təqdimat

Motivasiya: Bu mövzunun motivasiyası üçün yetərinçə material vardır. I bloka aid hissə sizi qane etmir və siz başqa motivasiyaya üstünlük verirsinizsə, bu sizin yaradıcı müəllim olmanızdan xəbər verir. Bir neçə nümunəni sizə tövsiyə edirik. Bu mövzu üçün Ulu öndər Heydər Əliyevin 70-ci illərə aid gördüyü işlərin videolentini nümayiş etdirib suallarla şagirdlərin fərziyyələrini ala, yaxud da bu dövrü özündə əks etdirən slayd hazırlaya bilərsiniz. İKT imkanınız yoxdursa, şifahi olaraq şagirdlərdən müasir Azərbaycanın çiçəklənməsinin, inkişafının, siyasi arenada tanınmasının və qurucusunun kim olduğunu soruşub 70-ci illərlə əlaqələndirə bilərsiniz. Daha bir sadə vasitə isə açar sözlərdir.

“Kürdən Bakıya su kəmərinin və Ağdam-Xankəndi dəmir yolunun çəkilişlərinin başa çatdırılması, Bakı Məişət Kondisionerləri Zavodunun tikilməsi, Bakı-Yalama dəmir yolu xətlərinin elektriklişdirilməsi və s. hansı dövrə təsadüf edir?” və s. suallardan istifadə etməklə motivasiya yaradıb şagirdlərdən fərziyyələr alın. Açar sözlər üçün II bloka aid materialdan istifadə etmək olar.

Bundan sonra siz bu dövrə aid hazırladığınız təqdimatı şagirdlərin nəzərinə çatdırın ki, onlar təqdimat vasitəsilə dövr haqqında məlumat əldə etmək imkanına malik ola bilsinlər. Tədqiqatın aparılması üçün III və VI blokdakı sual və tapşırıqlardan da istifadə edə bilərsiniz.

Tədqiqat sualı: Sovet imperiyasının tərkibində olan Azərbaycan SSR-də 1970–1980-ci illərin başlanğıcında hansı dəyişikliklər baş verdi?

Bu suala cavab axtarmaq üçün qruplara tapşırıqlar verin:

I qrup – 1960-cı illərdə Azərbaycan SSR-in üzleşdiyi problemləri şərh edin.

II qrup – Bu dövrdə əhalinin həyat tərzindəki yenilikləri müəyyən edərək sistemləşdirib təhlil edin.

III qrup – Ermənilərin Azərbaycan torpaqlarına yeni iddialarını və Heydər Əliyevin gördüyü tədbirləri təhlil edin.

IV qrup – 1970–1980-ci illərdə Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edin.

V qrup – Dövlətin möhkəmlənməsində Heydər Əliyevin rolunu dəyərləndirin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					
V					

Kollektiv iş: Azərbaycan dilinin dövlət dili elan olunmasının əhəmiyyəti nə idi? Fikirlərinizi bildirin. Bu tapşırığı reallaşdırarkən karusel üsulunu həyata keçirərsəniz, həm vaxta qənaət etmiş olarsınız, həm də dərstdə fəallıq yaradarsınız.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər 1970–1980-ci illərdə Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri və 1960-cı illərdə Azərbaycan SSR-in üzləşdiyi problemləri, ermənilərin Azərbaycan torpaqlarına yeni iddialarını, Heydər Əliyevin gördüyü tədbirləri, o dövrdə əhalinin həyat tərzindəki yenilikləri müəyyən edərək təhlil edirlər. XX əsrin əvvəllərində və 70-ci illərdə yaşayan azərbaycanlı ailəsinin həyat tərzini müqayisə və Azərbaycan dilinin dövlət dili elan olunmasının əhəmiyyətini müzakirə edirlər. Dövlətin möhkəmləndirilməsində Heydər Əliyevin rolu dəyərləndirilir, Heydər Əliyevə dair material toplanır və təqdim olunur.

Yaradıcı tətbiqetmə: “Azərbaycanın iqtisadi yüksəlişi” adlı esse yazın.

Ev tapşırığı: Heydər Əliyevin 1982-ci ildən başlayan Moskva dövrünə aid məlumat toplayın.

Qiymətləndirmə və refleksiya:

Refleksiya zamanı təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir.

Məsələn:

Xalqımızın Ümummilli lideri Heydər Əliyevin həyatı haqqında nə bilirsiniz?

Müasir dövrdə Azərbaycan neftinin inkişafı haqqında nə bilirsiniz?

1970-ci illərdə sənayenin inkişafında hansı yeniliklər baş verdi?

1969–1982-ci illərdə hansı hadisələr baş vermişdir?

Qiymətləndirmə meyarları: təhlil etmə, dəyərləndirmə, təqdim etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
1970–80-ci illərdə Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən ciddi səhvlər edir.	Bəzi səhvlər edərək 1970–80-ci illərdə Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	1970–80-ci illərdə Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	1970–80-ci illərdə Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri faktlar göstərməklə təhlil edir.
Dövlətin möhkəmlənməsində Heydər Əliyevin rolunu dəyərləndirərkən səhvlərə yol verir.	Dövlətin möhkəmlənməsində Heydər Əliyevin rolunu dəyərləndirərkən illərdə səhvlər edir.	Dövlətin möhkəmlənməsində Heydər Əliyevin rolunu dəyərləndirir.	Dövlətin möhkəmlənməsində Heydər Əliyevin rolunu mənbə göstərməklə dəyərləndirir.
Heydər Əliyevə dair material toplayır, lakin sistemsiz təqdim edir.	Heydər Əliyevə dair material toplayaraq təqdim edir, lakin xronoloji ardıcılığı pozur.	Heydər Əliyevə dair material toplayaraq təqdim edir.	Heydər Əliyevə dair material toplayaraq sistemli və geniş şəkildə təqdim edir.

Mövzu 43

Yenidənqurma siyasətinin iflası

Alt standartlar:

1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.

3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim məqsədi:

1. XX əsrin 1980-ci illərində Azərbaycanın inzibati, sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir. 80-ci illərə dair xronoloji cədvəl hazırlayır.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, suallar, şaxələndirmə

Motivasiya: Bu mövzunun motivasiyası zamanı xəritədən istifadə edə bilərsiniz. Azərbaycan xəritəsini şagirdlərə təqdim edin. Şagirdlər bu xəritədə itirilmiş torpaqlarımızı göstərməklə ərazilərimizin adlarını söyləyə bilərlər. Bundan sonra siz onlara Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin başlanğıc nöqtəsinin nə zaman baş verməsini, ermənilərin Dağlıq Qarabağa olan iddialarına Sovet Rusiyasının nə üçün dəstək olması və s. fərziyyələr yaradacaq suallar verə bilərsiniz.

Şagirdlər öz fərziyyələrini irəli sürdükdən sonra onlara tədqiqat sualını elan edin. Bu dərstdən öncəki dərsin ev tapşırığı “Heydər Əliyevin fəaliyyətinin 1982-ci ildən başlayan Moskva dövrünə aid məlumat toplayın” olduğu üçün, demək olar ki, şagirdlər bu mövzu haqqında məlumatlıdırlar. Onlardan ev tapşırığının icrası ilə bağlı suallar verməklə məlumatlar əldə edilir. Suallara cavab alındıqdan sonra tədqiqat işi üçün tədqiqat sualı elan edilir.

Tədqiqat sualı: XX əsrin 80-ci illəri Azərbaycan tarixində hansı izi qoydu?

Bu suala cavab axtarmaq üçün tapşırıqlar verilir.

I qrup – Mərkəzi hökumətin tədbirlərinin milli münaqişəni daha da alovlandırıdığını əsaslandırın.

II qrup – Sizcə, bu dövrdə ermənilərin tələblərinin qarşısını almaq üçün nə etmək olardı? Fikrinizi əsaslandırın.

III qrup – XX əsrin 80-ci illərində Azərbaycanda daxili siyasi vəziyyəti təhlil edin.

IV qrup – Mərkəzi hökumətin DQMV-də ikili siyasətini izah edin.

V qrup – Mərkəzi hökumətin və ermənilərin məkrli siyasətinin nəticələrini təhlil edin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyer əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Faktların dəqiqliyi	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					
V					

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər XX əsrin 80-ci illərində Azərbaycanda daxili siyasi vəziyyəti təhlil edir, mərkəzi hökumətin DQMV-lə bağlı ikili siyasətini izah edərək onun tədbirlərinin milli münaqişəni daha da alovlandırıdığını əsaslandırırlar. Mərkəzi hökumətin və ermənilərin məkrli siyasətinin nəticələrini təhlil edir, 80-ci illərə dair xronoloji cədvəl hazırlayırlar.

Kollektiv iş: Kükürlü neftin yaratdığı ekoloji problemləri müzakirə edin. Dağlıq Qarabağ məsələsində mərkəzi hökumətin mövqeyini müzakirə edin.

Fərdi iş: 1980-ci illərə dair xronoloji cədvəl hazırlayın.

Yaradıcı tətbiqetmə: 1980-ci illərə aid hadisələri şəxslənmə qurmaqla təsvir edin.

Ev tapşırığı: Ermənistan SSR-də azərbaycanlılara məxsus məhv edilmiş tarixi abidələr haqqında məlumat toplayın.

Qiymətləndirmə və refleksiya:

Bu mərhələdə təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir.

Məsələ:

Azərbaycanda milli münaqişə ocağı yaratmaq kimlərin mənafeyinə xidmət edirdi?

Sumqayıt hadisələrini törətməkdə ermənilərin məqsədi nə idi?

Əbdürrəhman Vəzirovun səriştəsizliyi hansı ağır nəticələrə yol açdı?

Azərbaycanlı əhalinin Ermənistandan kütləvi qovulmasının səbəbləri nə idi?

Qiymətləndirmə meyarları: təhliletmə, cədvəlhazırlama

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
XX əsrin 80-ci illərində Azərbaycanın inzibati, sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil etməkdə çətinlik çəkir.	XX əsrin 80-ci illərində Azərbaycanın inzibati, sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri müəllimin köməyi ilə təhlil edir.	XX əsrin 80-ci illərində Azərbaycanın inzibati, sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri cüzi səhvlərlə təhlil edir.	XX əsrin 80-ci illərində Azərbaycanın inzibati, sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri sərbəst təhlil edir.
1980-ci illərə dair xronoloji cədvəl hazırlamaqda çətinlik çəkir.	1980-ci illərə dair xronoloji cədvəli müəllimin köməyi ilə hazırlayır.	1980-ci illərə dair xronoloji cədvəl hazırlayır, lakin sistemsizlik edir.	1980-ci illərə dair xronoloji cədvəli sərbəst hazırlayır.

Mövzu 44

Ərazi bütövlüyünün və milli hüquqların qorunması uğrunda mübarizə

Ait standartlar:

- 1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.
- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- 3.1.2. Xarici dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Təlim məqsədləri:

1. Baş vermiş hadisələri zaman baxımından qiymətləndirir.
2. Əldə edilmiş məlumatlar əsasında təqdimat hazırlayır.
3. Azərbaycanın işğalçı Ermənistana qarşı mövqeyini dəyərləndirir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, İnsert

Bu mövzunun tədrisi və verilmiş standartların tətbiqi zamanı motivasiyanı reallaşdırmaq üçün I blokdan istifadə edə bilərsiniz. Yaxud da “suverenlik”, “demokratiya” sözlərinin mənasını şagirdlərdən soruşun. Onlar bu sözlərin mahiyyətinə aid olan hüquqlar pozularsa, nələrin baş verə biləcəyini fərz etsinlər. Daha sonra şagirdlər öz fərziyyələrini irəli sürürlər.

Başqa bir tövsiyə isə IV bloka aid bu hissənin şagirdlərə oxunması ola bilər.

“Vətən yolunda şəhidlik əsl qeyrət, hünər, şərəf və ləyaqət zirvəsidir. Ulu öndər Heydər Əliyev 1990-cı ilin 20 Yanvar gecəsi məhz belə bir zirvəni fəth edən Vətən oğullarının fədakarlığını yüksək qiymətləndirərək demişdir: “20 Yanvar şəhidlərinin qəhrəmanlığı Azərbaycan xalqı üçün, Azərbaycan gəncləri üçün nümunədir. Azərbaycanın bugünkü nəslə də, gələcək nəsilləri də bu şəhidlərin qəhrəmanlığından nümunə götürəcəklər. ...Ona görə də bu şəhidlərin həlak olması bizim üçün nə qədər qəm-qüsmə doğurursa, nə qədər ağır itkidirsə, o qədər də xalqımız üçün qəhrəmanlıq nümunəsi kimi, örnək kimi bizim milli sərvətimizdir, milli iftixarımızdır”.

Nə üçün Heydər Əliyev bu fikri söyləmişdir? Nə üçün 20 Yanvar faciəsi baş verdi? Bu hadisənin səbəbləri nə idi?

Əgər sizin İKT imkanlarınız varsa, o zaman 20 Yanvar faciəsi, meydan hərəkatı və s. bu kimi hadisələrə aid slayd təqdim etməklə də motivasiya üçün zəmin yarada bilərsiniz.

Materialla tanışlıq İnsert üsulu ilə həyata keçirilərsə, daha səmərəli olar. Əslində, şagirdlərimiz bu mövzu ilə bağlı yetərinə məlumatlıdırlar. Hal-hazırda hələ də davam edən Qarabağ problemi tariximizin qan yaddaşı olduğu üçün bu mövzunun tədrisi bir o qədər də çətinlik yaratmayacaqdır.

Tədqiqat sualı: Mərkəzi hökumətə qarşı baş vermiş xalq hərəkatının qarşısını alınması üçün hansı tədbirlər həyata keçirildi?

Bu suala cavab tapmaq üçün tapşırıqlar verilir.

I qrup – 20 Yanvar şəhidləri haqqında təqdimat hazırlayın.

II qrup – Xalqı Azadlıq meydanında etirazlara toplayan səbəbləri müəyyən edin.

III qrup – 20 Yanvar hadisəsindən öncə görülən tədbirlərin qərəzli olduğunu sübut edin.

IV qrup – 1988–1990-cı illərdə baş vermiş hadisələrin qarşısını almağın mümkün yollarını müəyyən edin.

V qrup – Ermənilərin Dağlıq Qarabağ, Azərbaycandan qoparmaq siyasətinə qarşı azərbaycanlıların mövqeyini dəyərləndirin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					
V					

Kollektiv iş: “Azərbaycan SSR-in suverenliyi haqqında” Konstitusiyaya Qanununun əhəmiyyətini müzakirə edin.

Nəticədə şagirdlər baş vermiş hadisələri zaman baxımından dəyərləndirir, 20 Yanvar hadisəsindən öncə görülən tədbirlərin qərəzli xarakter daşdığını sübut edir və qiymətləndirirlər. Xalqı Azadlıq meydanında etirazlara toplayan səbəbləri müəyyən edərək 1988–1990-cı illərdə baş vermiş hadisələrin qarşısını almağın mümkün yollarını müəyyən edir, əldə edilmiş məlumatlar əsasında təqdimat hazırlayır, Azərbaycanın işğalçı Ermənistanı qarşı mövqeyini dəyərləndirirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: Dərslərdə verilmiş məlumatlar əsasında təqdimat hazırlayın.

Ev tapşırığı: Ermənilərin Naxçıvan ərazisinə olan hücumları haqqında əlavə məlumat toplayın.

Refleksiya üçün təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir.

Məsələ:

Sovet rəhbərliyi xalq hərəkatını boğmaq üçün hansı tədbirlərə əl atdı?

Sizcə, Azərbaycan rəhbərliyini, xüsusilə Moskvanı qorxuya salan nə idi?

Meydan hərəkatı deyəndə nə başa düşürsünüz?

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, təqdimathazırlama, dəyərləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Baş vermiş hadisələri zaman baxımından qiymətləndirməkdə çətinlik çəkir.	Baş vermiş hadisələri zaman baxımından müəllimin köməyi ilə qiymətləndirir.	Baş vermiş hadisələri zaman baxımından bəzi səhvlərlə qiymətləndirir.	Baş vermiş hadisələri zaman baxımından asanlıqla qiymətləndirir.
Əldə edilmiş məlumatlar əsasında təqdimat hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Əldə edilmiş məlumatlar əsasında müəllimin köməyi ilə təqdimat hazırlayır.	Əldə edilmiş məlumatlar əsasında bəzi səhvlərlə təqdimat hazırlayır.	Əldə edilmiş məlumatlar əsasında sərbəst təqdimat hazırlayır.

Azərbaycanın işğalçı Ermənistanına qarşı mövqeyini dəyərləndirməkdə çətinlik çəkir.	Azərbaycanın işğalçı Ermənistanına qarşı mövqeyini müəllimin köməyi ilə dəyərləndirir.	Azərbaycanın işğalçı Ermənistanına qarşı mövqeyini bezi səhvlərlə dəyərləndirir.	Azərbaycanın işğalçı Ermənistanına qarşı mövqeyini asanlıqla dəyərləndirir.
---	--	--	---

Mövzu 45

Cənubi Azərbaycan müharibədən sonrakı dövrdə

Alt standartlar:

- 1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
- 3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.
- 3.1.2. Xarici dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Təlim məqsədləri:

1. İkinci Dünya müharibəsindən sonrakı dövrdə Cənubi Azərbaycanda sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.
2. İran inqilabı zamanı Cənubi Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.
3. Cənubi Azərbaycanda baş vermiş hadisələrin xronoloji cədvəlini hazırlayır.

Təlim forması: kollektiv, fərdi və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, fasiləli oxu

Motivasiya: Bu mövzunun tədrisi zamanı motivasiya üçün I blokdan istifadə edə, yaxud da “Ağ inqilab” ifadəsini lövhədə yazıb bu ifadənin nə olduğunu soruşa bilərsiniz. Əsas odur ki, verdiyiniz suallar fərziyyələr yarada bilsin. Şagirdlər öz fərziyyələrini irəli sürsünlər. Motivasiya mərhələsi bitdikdən sonra II bloka aid hissəni fasiləli oxu üsulundan istifadə etməklə şagirdlərə oxudun. Bu zaman III bloka aid olan sual və tapşırıqları diqqətdən qaçırmayın.

Tədqiqat işini aparmaq üçün tədqiqat sualı vermək zəruridir.

Tədqiqat sualı: İranda baş verən inqilabi dəyişikliklər Cənubi Azərbaycana necə təsir etdi?

Bu suala cavab axtarmaq üçün tapşırıqlar verilir.

I qrup – İran inqilabında Cənubi Azərbaycan əhalisinin fəal iştirakı özünü nədə göstərirdi?

II qrup – “Ağ inqilab” ifadəsini izah edin. Cənubi Azərbaycanda sənayenin zəif inkişaf etmə səbəblərini müəyyən edin.

III qrup – İranda həyata keçirilən inqilabi dəyişikliklərin Cənubi Azərbaycana təsirini təhlil edin.

IV qrup – İran inqilabı zamanı Cənubi Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Faktların dəqiqliyi	Təqdim etmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					

Kollektiv iş: İranda 1960–70-ci illərin islahatları nəticəsində baş verən dəyişiklikləri təhlil edin. İran İslam inqilabı zamanı Təbriz üsyanını dəyərləndirin.

Fərdi iş: Cənubi Azərbaycanda baş vermiş hadisələrin xronoloji cədvəlini hazırlayın.

Nəticə və ümumiləşdirmə mərhələsində şagirdlər İkinci Dünya müharibəsindən sonrakı dövrdə Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir, İran inqilabı zamanı Cənubi Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir, Cənubi Azərbaycanda baş vermiş hadisələrin xronoloji cədvəlini hazırlayırlar.

Yaradıcı tətbiqetmə: “Cənubi Azərbaycanın İran üçün əhəmiyyəti” adlı esse yazın.

Ev tapşırığı: Müasir dövrdə Cənubi Azərbaycanda ana dilinin, milli dəyərlərimizin vəziyyəti haqqında məlumat toplayın.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Refleksiya mərhələsində təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir.

Məsələn:

Bu dövrdə Şimali Azərbaycanda kəndlilər dövlətdən torpaq satın ala bilirdimi?

Həmin dövrdə Şimali Azərbaycanda Azərbaycan dilinin statusu, vəziyyəti haqqında nə bilərsiniz?

Müasir dövrdə Cənubi Azərbaycanda ana dilinin, milli dəyərlərimizin vəziyyəti haqqında məlumat toplayın.

Qiymətləndirmə meyarları: təhlil etmə, dəyərləndirmə, cədvəlhazırlama

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
İkinci Dünya müharibəsindən sonrakı dövrdə Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil etməkdə çətinlik çəkir.	İkinci Dünya müharibəsindən sonrakı dövrdə Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri bəzi səhvlərə yol verməklə təhlil edir.	İkinci Dünya müharibəsindən sonrakı dövrdə Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	İkinci Dünya müharibəsindən sonrakı dövrdə Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri geniş təhlil edir.
İran inqilabı zamanı Cənubi Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirməkdə çətinlik çəkir.	İran inqilabı zamanı Cənubi Azərbaycanın mövqeyini bəzi səhvlərə yol verməklə dəyərləndirir.	İran inqilabı zamanı Cənubi Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.	İran inqilabı zamanı Cənubi Azərbaycanın mövqeyini geniş şəkildə dəyərləndirir.
Cənubi Azərbaycanda baş vermiş hadisələrin xronoloji cədvəlini hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Cənubi Azərbaycanda baş vermiş hadisələrin xronoloji cədvəlini bəzi səhvlərə yol verməklə hazırlayır.	Cənubi Azərbaycanda baş vermiş hadisələrin xronoloji cədvəlini hazırlayır.	Cənubi Azərbaycanda baş vermiş hadisələrin xronoloji cədvəlini sistemli şəkildə hazırlayır.

Mövzu 46

1970–80-ci illərdə mədəniyyətin inkişafı

Alt standartlar:

- 5.1.1. Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.
- 5.1.2. Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.
- 5.1.3. Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. 1970–1980-ci illərdə Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.
2. 1970–1980-ci illərdə Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.
3. Elmin inkişafına dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim forması: kollektiv və cütlərlə iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, mühazirə

Motivasiya: Motivasiya zamanı I blokdakı suallardan istifadə edə, yaxud da “sivilizasiya” sözünün mənasının nə olduğunu şagirdlərdən soruşa bilərsiniz. “Sivilizasiya” və “mədəniyyət” anlayışını onlara təqdim edib bu sözlər arasındakı əlaqəni aydınlaşdırın suallar verin. Bunun davamı olaraq 1970–80-ci illərdə Azərbaycan mədəniyyətini özündə əks etdirən şəkilləri şagirdlərə təqdim edib onların hansı dövrə aid olmasını soruşun.

Aşağıdakı şəkilləri şagirdlərə təqdim etmək olar.

Şagirdlər öz fərziyyələrini irəli sürdükdən sonra siz bu mövzu ilə əlaqədar mühazirə edin. 5-6 dəqiqəlik mühazirədən sonra tədqiqat sualını elan etmək olar.

Tədqiqat sualı: 1970–80-ci illərdə Azərbaycan mədəniyyəti hansı nailiyyətlər qazandı?

Bu suala cavab tapmaq üçün tapşırıqlar verilir.

I cüt – 1970–80-ci illərdə çəkilmiş bu filmlərdən hər hansı birinin milli xarakter daşdığını əsaslandırın.

II cüt – Şamaxı rəsədxanasının SSRİ-nin ən böyük astronomiya mərkəzlərindən birinə çevrilməsi Azərbaycana nə verdi? Şərh edin.

III cüt – Elmin inkişafına dair araşdırmalar aparıb nəticələrini təqdim edin.

IV cüt – Bu dövrdə təhsildə baş verən uğurları və mənfi cəhətləri müəyyən edin.

V cüt – Bakının “Neft akademiyası” kimi tanınmasının səbəblərini izah edin.

VI cüt – Dağlıq Qarabağda mədəniyyət sahəsində görülən tədbirləri təhlil edin.

VII cüt – Nəyə görə Ermənistanda Azərbaycan mədəniyyətinin təbliğinə mane ola bilmirdilər? Fikrinizi əsaslandırın.

VIII cüt – Bu dövrdə görülən işlərin milli dəyərlərin təbliğinə, milli oyanışa xidmət etdiyini əsaslandırın.

IX cüt – Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası və Bakıda “Sovet Türkologiyası” jurnalının nəşrə başlamasının əhəmiyyətini izah edin.

X cüt – Azərbaycan mədəniyyəti və elmində baş vermiş nailiyyətləri dünya elm və mədəniyyətində baş vermiş yeniliklərlə müqayisə edib fikirlərinizi yazın.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında cütlər qiymətləndirilir.

Cütlərdə işləyən şagirdlərin adı	Fəallıq səviyyəsi (zəif, orta, yüksək)	Əməkdaşlıq etmə	Qaydalara əməl olunması	Tapşırığın icrası zamanı müzakirə etmə	Ümumi rəyə gəlmə
Əli					
Əsmər					

Kollektiv iş: Heydər Əliyevin Azərbaycanın milli-mədəni irsinə qarşı baş vermiş təqib və haqsızlıqları aradan qaldırmaq yolunda həyata keçirdiyi tədbirləri müzakirə edin.

Nəticədə şagirdlər 1970–80-ci illərdə Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edərək, elmin inkişafına dair araşdırmalar apararaq nəticələrini təqdim edirlər. Bundan sonra Heydər Əliyevin Azərbaycanın milli mədəni irsinə qarşı baş vermiş təqib və haqsızlıqları aradan qaldırmaq üçün həyata keçirdiyi tədbirlər müzakirə olunur. Onlar bu dövrdə təhsildə baş verən uğurları və mənfi cəhətləri müəyyən edərək Bakının “Neft akademiyası” kimi tanınmasının səbəblərini izah edir, Dağlıq Qarabağda mədəniyyət sahəsində görülən işləri təhlil edərək təqdim edirlər. Bununla yanaşı, 1970–80-ci illər Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətləri dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə olunur.

Yaradıcı tətbiqetmə: 1970–80-ci illərdə çəkilmiş “Nəsimi”, “Babək”, “Axırıncı aşırım”, “Dədə Qorqud” və Azərbaycan kinosunun “Qızıl fond”una daxil edilmiş digər filmlər haqqında esse yazın.

Ev tapşırığı: Azərbaycan alimlərinin daha hansı kəşfləri, ixtiraları ümumittifaq miqyasda böyük əhəmiyyətə malik idi? Məlumat toplayın.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir. Refleksiya zamanı aşağıdakı suallardan istifadə etmək olar.

Məsələ:

Sizcə, Ermənistanda (Qərbi Azərbaycanda) azərbaycanlıların milli mədəniyyətinin təbliği hansı məqsədləri daşıyırdı? Sizcə, 1970–80-ci illərdə mədəniyyətin inkişafını intibah adlandırmaq olarmı?

Qiymətləndirmə meyarları: şərhətmə, müqayisəetmə, təqdimetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
1970–80-ci illərdə Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh etməkdə çətinlik çəkir.	1970–80-ci illərdə Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini səhvlər etməklə şərh edir.	1970–80-ci illərdə Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.	1970–80-ci illərdə Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini ətraflı şərh edir.
1970–80-ci illər Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə etməkdə çətinlik çəkir.	1970–80-ci illər Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edərkən səhvlərə yol verir.	1970–80-ci illər Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.	1970–80-ci illər Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə ətraflı müqayisə edir.
Elmin inkişafına dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim etməkdə çətinlik çəkir.	Elmin inkişafına dair araşdırmalar aparır, nəticələrini səhvlər etməklə təqdim edir.	Elmin inkişafına dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.	Elmin inkişafına dair araşdırmalar aparır, nəticələrini geniş şəkildə təqdim edir.

VII FƏSİL. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MÜSTƏQİLLİK DÖVRÜNDƏ (1991–2000-ci İLLƏR)

Mövzu 47

Dövlət müstəqilliyinin bərpası

Alt standartlar:

3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. Heydər Əliyevin Naxçıvan MR-də gördüyü işlərə dair materiallar toplayır, təqdim edir.
2. Dövlət müstəqilliyinin bərpası müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim forması: kollektiv iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, müzakirə

Motivasiya: Müxtəlif şəkillərdən istifadə etməklə motivasiyanı qurmaq olar. Aşağıdakı şəkillər buna nümunədir.

Xocalıda rusiyalı jurnalist V.İvleyeva tərəfindən çəkilmiş fotosəkil

Azərbaycan əsgərləri Qarabağ döyüşündə

Şəkillərə əsasən şagirdlər öz fərziyyələrini irəli sürürlər.

Tədqiqat sualı: Azərbaycan Respublikasının dövlətçilik naminə atdığı addımlar nədən ibarət oldu?

Bu suala cavab axtarmaq üçün tapşırıqlar verilir.

- 1991-ci ildə Naxçıvan MR-də həyata keçirilən tədbirlərin demokratik xarakter daşdığını sübut edin.
- Sizcə, Qarakənddəki terror təsadüfən, yoxsa planlı baş vermişdi? Ehtimallarınızı əsaslandırın.
- 1991-ci ildə xalqın təkidi ilə qəbul olunmuş qərarları təhlil edin.

Bu tapşırıqlara cavab tapmaq üçün müzakirə xəritələri metodundan istifadə etmək olar.

Bu metoddan dərstdə istifadə etmək yerinə düşər. Bu üsulu bir növ debat üçün hazırlıq da hesab etmək olar. Burada aparılan müzakirə şagirdlərin tarixi proseslərə münasibətini aşkar etmək üçün yararlıdır. Bu üsulun tətbiqi zamanı aşağıdakılara əməl etmək gərəkdir:

- Müzakirə ediləcək mövzunun adı;
- Mövzuya dair problemləri üzə çıxarmaq və ziddiyyətli suallar qoymaq;
- Şagirdlərin hər birinin mövqələrinin müəyyənləşdirilməsi;
- Uyğun mövqedə olan şagirdlərin cütlərdə birləşdirilməsi və onların "lehinə" və "əleyhinə" siyahı tərtib etməsi;

- Hər bir cütün başqa cütlə birləşərək siyahıdakı bəndlərə əlavələrin edilməsi;
- Sınıf bu arqumentlər ətrafında düşünür, lehinə və ya əleyhinə qərarlar qəbul edir;
- Qərarların qəbul edilməsi və ümumiləşdirilmənin aparılması;
- Bu üsulu cütlərlə və bütün siniflə aparmaq daha düzgün olar.

Qiymətləndirmə zamanı özünüqiymətləndirmə vərəqindən istifadə etmək olar.

Bu qiymətləndirmə fərdi qiymətləndirmədir. Dərsin sonunda hər bir şagird öz fəaliyyətini bu cədvələ əsasən qiymətləndirə bilər.

Şagird: Ağazadə Rauf Əli oğlu					
Tapşırığı tam və düzgün yerinə yetirdim.	Dərsdə diqqətli idim.	Məntiqli yanaşmam var idi.	Sual-cavabda aktiv idim.	Əməkdaşlıq etdim.	Etiket qaydalarına riayət etdim.

Kollektiv işi: Bu işi reallaşdırarkən III və VI bloka aid materiallardan istifadə edə bilərsiniz.

Azərbaycan ordusunun məğlubolma səbəblərini müzakirə edin. Xocalıda şəhid olmuş digər Milli Qəhrəman Tofiq Hüseynov haqqında məlumat toplayıb müzakirə aparın. Siz Vaqif Qurbanovun yerində olsaydınız, onun kimi davrana bilərdinizmi? “Daşaltı əməliyyatı”nı müzakirə edin.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər Heydər Əliyevin Naxçıvan MR-də gördüyü işlərə dair materiallar toplayaraq təqdimat hazırlayırlar. Dövlət müstəqilliyinin bərpası və müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: Mövzuya aid xronoloji cədvəl qurun.

Ev tapşırığı: Milli qəhrəmanlarımız haqqında məlumat toplayın.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir.

Məsələn:

Azərbaycanda hər il 18 oktyabr nə üçün əlamətdar gün kimi qeyd edilir?

Asiyanın Türkdövlətləri ilə dostluq münasibətləri yaratmaq niyə mümkün olmadı?

Xocalı soyqırımı necə qiymətləndirilir?

Hansı hadisə respublikada ictimai-siyasi vəziyyəti gərginləşdirdi?

Qiymətləndirmə meyarları: təqdimetmə, təhliletmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Heydər Əliyevin Naxçıvan MR-də gördüyü işlərə dair materiallar toplayır, təqdim etməkdə çətinlik çəkir.	Heydər Əliyevin Naxçıvan MR-də gördüyü işlərə dair materiallar toplayır, müəllimin köməkliyi ilə təqdim edir.	Heydər Əliyevin Naxçıvan MR-də gördüyü işlərə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən fikrini ifadədə bəzi səhvlər edir.	Heydər Əliyevin Naxçıvan MR-də gördüyü işlərə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Dövlət müstəqilliyinin bərpası və müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil etməkdə çətinlik çəkir.	Dövlət müstəqilliyinin bərpası və müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri müəllimin köməkliyi ilə təhlil edir.	Dövlət müstəqilliyinin bərpası və müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri cüzi səhvlərlə təhlil edir.	Dövlət müstəqilliyinin bərpası və müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.
--	--	---	--

Mövzu 48

Qurtuluş hərəkatı

Alt standartlar:

- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- 2.1.2. Mühüm tarixi hadisə və prosesləri kontur xəritələrdə təsvir edir.
- 3.1.3. Azərbaycan dövlətləri ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. Qurtuluş hərəkatı ilə bağlı təqdimatlar hazırlayır.
2. Hadisələrin baş verdiyi məkan və prosesləri kontur xəritədə təsvir edir.
3. Azərbaycanı parçalamaq cəhdlərinin qarşısının alınması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, müzakirə, Sokrat dialoqu

Motivasiya: Motivasiya üçün I bloka aid suallardan istifadə etməklə şagirdlərin fərziyyələrini almaq olar. Ulu öndər Heydər Əliyevin qayıdışı, yenidən Azərbaycan xalqının xilaskarı kimi dönməsi, bu xalqın qurtuluşu olmasını əks etdirən slayd və ya videoçarx göstərməklə də motivasiyanı reallaşdırma bilərsiniz. Əgər İKT imkanlarınız yoxdursa, onda şəkillərdən istifadə etmək də olar. Digər bir vasitə: “1993-cü il 15 iyun tarixi sizə nə deyir?” sualı ilə şagirdlərə müraciət edə bilərsiniz. Motivasiya zamanı şagirdlərin öz fərziyyələrini irəli sürmələri üçün şərait yaradın.

Motivasiya reallaşdırdıqdan sonra tədqiqatın aparılması mərhələsini həyata keçirin. Bu mövzunun tədrisi üçün qabaqçılıq tapşırıqın verilməsi dərslərin gedişini daha maraqlı edə bilər. Şagirdlər əldə etdikləri materialları sinfə gətirirlər. Toplanan materiallar əsasında müzakirə və ya Sokrat dialoqu üsulunu reallaşdırma bilərsiniz.

Tədqiqat sualı: Qurtuluş hərəkatı Azərbaycan tarixində hansı izi qoydu?

Bu suala cavab axtarmaq üçün tapşırıqlar verilir.

I qrup – Gəncə hadisələrini vətəndaş müharibəsi adlandırmaq olarmı? Fikrinizi əsaslandırın.

II qrup – Sizcə, Azərbaycanı parçalamağa çalışan separatçı qüvvələr hansı dövlətlər tərəfindən dəstəklənirdi? Ehtimallarınızı əsaslandırın.

III qrup – Respublikada daha hansı hadisələr böhranı dərinləşdirdi? İzah edin.

IV qrup – Ulu öndər Heydər Əliyevin respublikanı böhrandan və vətəndaş müharibəsindən xilas etməsini topladığınız material əsasında təhlil edərək təqdim edin.

V qrup – Gəncə qiyamının yaratdığı böhranı təhlil edin.

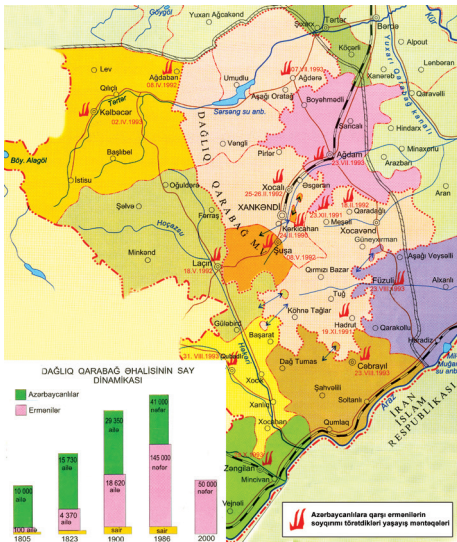
Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Təqdim etmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					
V					

Kollektiv iş: Bakı, Gəncə və Lənkəranı kontur xəritədə göstərməklə baş verən prosesləri təsvir edin.

Nəticədə şagirdlər Qurtuluş hərəkatı ilə bağlı təqdimat hazırlayır, hadisələrin baş verdiyi məkan və prosesləri kontur xəritədə təsvir edirlər. Onların Azərbaycanı parçalamaq cəhdlərinin qarşısının alınması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladıqları materiallar təqdim olunur.

Yaradıcı tətbiqetmə: “Qurtuluş günü” adlı hekayə yazın.

Ev tapşırığı: Milli Ordumuz haqqında təqdimat hazırlayın.

Refleksiya və qiymətləndirmə: Bu mərhələdə təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir.

Məsələn:

Sizcə, Heydər Əliyev o zaman Bakıya gəlməsəydi, respublikanın aqibəti necə olardı? Azərbaycan Respublikasının parçalanması hansı dövlətlərin mənafeyinə xidmət edirdi?

Hakimiyət çevrilişləri respublikada vəziyyətə necə təsir etdi?

Qiymətləndirmə meyarları: təqdimathazırlama, təsviretmə, təqdimetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Qurtuluş hərəkatı ilə bağlı təqdimat hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Qurtuluş hərəkatı ilə bağlı təqdimatı müəllimin köməyindən istifadə etməklə hazırlayır.	Qurtuluş hərəkatı ilə bağlı təqdimatı bəzi faktlarda səhvlər etməklə hazırlayır.	Qurtuluş hərəkatı ilə bağlı sərbəst təqdimat hazırlayır.
Hadisələrin baş verdiyi məkan və prosesləri kontur xəritədə təsvir edərkən səhvlər edir.	Hadisələrin baş verdiyi məkan və prosesləri kontur xəritədə təsvir edərkən bəzi səhvlər edir.	Hadisələrin baş verdiyi məkan və prosesləri kontur xəritədə təsvir edir.	Hadisələrin baş verdiyi məkan və prosesləri kontur xəritədə geniş təsvir edir.
Azərbaycanı parçalamaq cəhdlərinin qarşısının alınması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim etməkdə çətinlik çəkir.	Azərbaycanı parçalamaq cəhdlərinin qarşısının alınması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları müəllimin köməyindən istifadə etməklə təqdim edir.	Azərbaycanı parçalamaq cəhdlərinin qarşısının alınması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.	Azərbaycanı parçalamaq cəhdlərinin qarşısının alınması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları sərbəst təqdim edir.

Mövzu 49

Qarabağ müharibəsi

Alt standartlar:

- 1.2.1. Eyni hadisəyə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.
- 2.1.2. Mühüm tarixi hadisə və prosesləri kontur xəritələrdə təsvir edir.
- 3.1.2. Xarici dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Təlim məqsədləri:

1. Qarabağ müharibəsinə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.
2. Qarabağ müharibəsinin və digər faciələrin baş verdiyi yerləri kontur xəritədə təsvir edir.
3. Rusiyanın və Ermənistanın maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, müzakirə

Motivasiya: Bu zaman I blokdakı suallardan və mövzunun tədrisində müxtəlif vasitələrdən istifadə edərək motivasiya yarada bilərsiniz. Məsələn, “Xoca” filmindən bir epizod və yaxud “Fəryad” flimindən fraqmentlər göstərməklə baş vermiş hadisələrlə bağlı suallar verib şagirdlərin fərziyyələrini almaq olar. Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Çingiz Mustafayevin Qarabağda çəkdiyi kadrı da nümayiş etdirməklə motivasiya qura bilərsiniz. Yox əgər sizin bütün bunları etməyiniz üçün şərait yoxdursa, şəkillərdən istifadə edə, yaxud da Qarabağa, şəhidlərə həsr olunmuş şeirlərdən birini söyləməklə şagirdlərin fərziyyələr irəli sürmələrinə imkan yaradın. Mexanizm işə düşdükdən sonra tədqiqatın aparılması üçün tədqiqat sualını verin.

Tədqiqat sualı: Qarabağ müharibəsində məğlubiyətlərin hansı daxili və xarici səbəbləri vardı?

Bu suala cavab axtarmaq üçün tapşırıqlar verilir.

I qrup – 1993-cü ilin dekabrından etibarən cəbhədə Azərbaycan ordusunun əldə etdiyi uğurları sxemləşdirin.

II qrup – Ermənistan və Azərbaycan arasında atəşkəs haqqında protokol imzalanmasının səbəbi nə idi?

III qrup – İşğal olunmuş ərazilərdə hadisələri şərh edərək bu əraziləri kontur xəritədə təsvir edin.

IV qrup – Rusiyanın Ermənistanın maraqlarını müdafiə etməsində Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirin.

V qrup – Azərbaycan Respublikasının və AXC-nin ordu quruculuğu sahəsində həyata keçirdiyi tədbirləri müqayisə edin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində qrupların hazırladığı işləri qrup liderləri təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Faktların dəqiqliyi	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					
V					

Kollektiv iş üçün aşağıdakı tapşırıqları verə bilərsiniz:

1993-cü ildə yay-payız hərbi əməliyyatlarında Azərbaycanın məğlub olmasının daxili və xarici səbəblərini müəyyənləşdirib müzakirə edin.

Azərbaycan ordusunun gücləndirilməsi üçün görülən tədbirləri müzakirə edin.

Qarabağ müharibəsinə aid müxtəlif ölkələrin mətbuatında verilmiş fərqli yanaşmaları müqayisə edin.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər Qarabağ müharibəsinə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edirlər. Müharibədə baş verən prosesləri kontur xəritədə təsvir edərək, Rusiyanın və Ermənistanın maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirirlər.

Əgər yaradıcı təbiiqetmə mərhələsini reallaşdırmağa zamanınız varsa, siz V blokda verilmiş şəkilləri müqayisə edib şagirdlərə onlar haqqında fikirlərini qeyd etmələrini tapşırın.

Ev tapşırığı: İşğal olunmuş ərazilər haqqında məlumat toplayaraq esse yazın.

Bişkek protokolu haqqında məlumat toplayın.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Bu mərhələni həyata keçirmək üçün bir neçə sual verməklə şagirdləri fərdi şəkildə qiymətləndirə bilərsiniz.

Məsələn:

Qarabağ müharibəsində hansı uğurlarımız oldu?

Məğlubiyyətlərin daxili səbəblərini nədə görürsünüz?

Ermənistan BMT-nin qətnamələrini niyə yerinə yetirmirdi?

Qiymətləndirmə meyarları: müqayisəetmə, təsviretmə, dəyərləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Qarabağ müharibəsinə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları sualların köməyi ilə müqayisə edir.	Qarabağ müharibəsinə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları bəzi səhvlərlə müqayisə edir.	Qarabağ müharibəsinə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.	Qarabağ müharibəsinə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları nümunələr gətirməklə müqayisə edir.
Müharibədə baş verən prosesləri kontur xəritədə təsvir edərkən səhvlərə yol verir.	Müharibədə baş verən prosesləri müəllimin köməyi ilə kontur xəritədə təsvir edir.	Müharibədə baş verən prosesləri kontur xəritədə cüzi səhvlərlə təsvir edir.	Müharibədə baş verən prosesləri kontur xəritədə sistemli təsvir edir.
Rusiyanın və Ermənistanın maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirməkdə səhvlərə yol verir.	Rusiyanın və Ermənistanın maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirərkən cüzi səhvlərə yol verir.	Rusiyanın və Ermənistanın maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.	Rusiyanın və Ermənistanın maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini ətraflı dəyərləndirir.

Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq və regional təşkilatlara üzv olması

Alt standartlar:

- 1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
- 3.1.2. Xarici dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.
- 3.1.3. Azərbaycan dövlətləri ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. Mühüm hadisələrə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
2. Beynəlxalq və regional təşkilatların maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.
3. Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq və regional təşkilatlara üzv olması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.

Təlim forması: kollektiv, fərdi və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, qərarlar ağacı

Motivasiya: I blokdan istifadə etməklə, yaxud da Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinə dair slayd göstərməklə motivasiyanı qurmaq olar. Şagirdlər öz fərziyyələrini irəli sürürlər.

Tədqiqat sualı: Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətdə atdığı addımların tariximizdəki rolu nədən ibarət oldu?

Tədqiqat sualına cavab axtarmaq üçün şagirdlər qruplara bölünür. Qruplara III və VII bloka aid olan tapşırıqlardan istifadə etməklə də iş vərəqləri vermək olar. Yaxud da özünüz iş vərəqlərində işləmək üçün tapşırıqlar hazırlaya bilərsiniz. Aşağıda verilmiş qrup işlərini reallaşdırmağı tövsiyə edirik.

I qrup – Azərbaycan Respublikası üçün beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq etməyin vacibliyini təhlil edin.

II qrup – MDB-nin SSRİ-nin varisi kimi fəaliyyət göstərdiyini sübut edin.

III qrup – MDB çərçivəsində dövlətlərarası əməkdaşlıqla ayrı-ayrı ölkələrlə fərdi əməkdaşlıq etməyin fərqi izah edin.

IV qrup – Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq və regional təşkilatlara üzv olması ilə bağlı materialları təqdim edin.

Məlumatın mübadiləsi: Qruplara verilən vaxt bitdikdən sonra şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər. Şagirdlərə qrup qiymətləndirmə meyarlarını xatırlatmağınız gərəkdir ki, onlar nəyin əsasında qiymətləndiriləcəklərini bilsinlər. Qrup qiymətləndirmə meyarını ya flipçartda, ya da lövhədə yazıb elan etməyi unutmayın.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					

Fərdi iş: Azərbaycan Respublikasının tarixində baş vermiş proseslərə aid xronoloji cədvəl hazırlayın.

Kollektiv iş: Azərbaycan Respublikasının dünya dövlətləri tərəfindən tanınmasının əhəmiyyətini müzakirə edin.

Bu tapşırığı həyata keçirmək üçün qərarlar ağacı üsulundan istifadə edin. Şagirdlərin qərarlarına əsasən nəticəyə gəlmələrinə bələdçilik edin.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər mühüm hadisələrə dair xronoloji cədvəllər hazırlayıb, beynəlxalq və regional təşkilatların maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirirlər. Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq və regional təşkilatlara üzv olması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladıqları materialları təqdim edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: “Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasını dünyaya tanıtdı” adlı təqdimat hazırlayın.

Ev tapşırığı: Azərbaycan dövlətçiliyi üçün görülmüş işlər barədə əlavə məlumat toplayın.

Refleksiya zamanı siz bir neçə sual verməklə şagirdləri fərdi şəkildə qiymətləndirə bilərsiniz.

Məsələn:

Müstəqil xarici siyasət Azərbaycan Respublikası üçün hansı iqtisadi imkanlara yol açdı?

Azərbaycanın dünyada tanınmasının əhəmiyyəti nə oldu?

Xarici siyasətdə Dağlıq Qarabağ probleminin həlli yolları üçün hansı addımlar atılır?

Qiymətləndirmə meyarları: cədvəlhazırlama, dəyərləndirmə, təqdimetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Mühüm hadisələrə dair xronoloji cədvəllər hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Mühüm hadisələrə dair xronoloji cədvəlləri müəllimin köməyi ilə hazırlayıb.	Mühüm hadisələrə dair xronoloji cədvəlləri cüzi səhvlərlə hazırlayıb.	Mühüm hadisələrə dair xronoloji cədvəlləri sərbəst hazırlayıb.

Beynəlxalq və regional təşkilatların maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirməkdə çətinlik çəkir.	Beynəlxalq və regional təşkilatların maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini müəllimin köməyi ilə dəyərləndirir.	Beynəlxalq və regional təşkilatların maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini bəzi səhvlərlə dəyərləndirir.	Beynəlxalq və regional təşkilatların maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini sərbəst dəyərləndirir.
Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq və regional təşkilatlara üzv olması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim etməkdə çətinlik çəkir.	Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq və regional təşkilatlara üzv olması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları müəllimin köməyi ilə təqdim edir.	Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq və regional təşkilatlara üzv olması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları bəzi səhvlərlə təqdim edir.	Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq və regional təşkilatlara üzv olması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.

Mövzu 51

Dövlət müstəqilliyini möhkəmləndirmək tədbirləri

Alt standartlar:

3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

4.1.1. Dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində və inkişafında tarixi şəxsiyyətlərin (Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, Nəriman Nərimanov, Heydər Əliyev, İlham Əliyev və b.) rolunu dəyərləndirir.

Təlim məqsədləri:

1. Azərbaycan Respublikasının müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

2. Azərbaycan Respublikasının möhkəmləndirilməsi və inkişafında Heydər Əliyevin rolunu dəyərləndirir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, fasiləli oxu, akvarium

Motivasiya: Bu zaman I bloka aid olan suallardan istifadə edə bilərsiniz. Yaxud da Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına istinad etməklə motivasiya yaradın. Şagirdlərə konstitusiyamızda əksini tapmış məsələlərə aid suallar verin. İdarəçilik

haqqında soruşun. Onlar Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası barədə Həyat bilgisi fənnindən ətraflı məlumat əldə etmişlər. Ona görə də sizin verdiyiniz suallara fərziyyələr söyləməyə geniş imkanları olacaqdır. Məqsəd idarəçiliklə bağlı şagirdlərin fərziyyələrini almaq və mexanizmi işə salmaqdır. Bu mərhələni həyata keçirdikdən sonra tədqiqat sualını elan edin. Şagirdlərin mövzu ilə tanışlığı üçün fasiləli oxu üsulundan istifadə edə bilərsiniz. II bloka aid materiallar şagirdlər tərəfindən oxunduqda fasilələr edib III bloka aid sual və tapşırıqların üzərində dayanın. Yaxud da oxunmuş hissədə qaranlıq qalan məqamları müzakirə edib aydınlaşdırın.

Tədqiqat sualı: Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyini möhkəmləndirmək üçün hansı tədbirlər həyata keçirildi?

Bu suala cavab axtarmaq üçün tapşırıqlar verilir.

I qrup – Azərbaycan Respublikasında hakimiyyət bölgüsünü təhlil edin.

II qrup – Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına 2016-cı ildə edilmiş əsas dəyişiklikləri araşdırın.

III qrup – Qarabağ münaqişəsi amili neft strategiyasına necə təsir göstərdi?

IV qrup – Azərbaycan Respublikasının torpaq islahatı ilə Sovet hökumətinin torpaq islahatı arasındakı fərqi müəyyən edin.

V qrup – Azərbaycan Respublikasının müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edin.

VI qrup – Azərbaycan Respublikasının möhkəmləndirilməsi və inkişafında Heydər Əliyevin rolunu dəyərləndirin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					
V					
VI					

Kollektiv iş: Reallaşdırmanı həyata keçirərkən akvarium üsulundan istifadə edə, Azərbaycanın neft strategiyası ilə bağlı tapşırığı şagirdlərə verə bilərsiniz. Daxili və xarici qrup olmaqla bütün kollektivin iştirakını təmin edin.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər Azərbaycan Respublikasının müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir, Azərbaycan Respublikasının möhkəmləndirilməsi və inkişafında Heydər Əliyevin rolunu dəyərləndirirlər.

Yaradıcı təbiiqetmə: ABŞ-ın dövlət idarəetmə forması ilə Azərbaycan Respublikasının idarəetmə formasını Venn diaqramında müqayisə edin.

Ev tapşırığı: Ombudsman təsisatı haqqında məlumat toplayın.

Qiyətləndirmə və refleksiya: Refleksiyanın həyata keçirilməsi üçün aşağıdakı sualları şagirdlərə verə bilərsiniz.

Azərbaycan xalqının prezident seçkilərində yenidən Heydər Əliyevə səs verməsinin səbəbi nədir?

Ombudsman təsisatının fəaliyyəti nə zaman həyata keçirildi?

Bağlanan sazişlərin Azərbaycan üçün strateji əhəmiyyəti nədir?

Azərbaycan Respublikasının inkişafı naminə görülmüş hansı tədbirləri söyləyə bilərsiniz?

Qiyətləndirmə meyarları: təhlilətmə, dəyərləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Azərbaycan Respublikasının müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən ciddi səhvlər edir.	Azərbaycan Respublikasının müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri sualların köməyi ilə təhlil edir.	Azərbaycan Respublikasının müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri bəzi səhvlərlə təhlil edir.	Azərbaycan Respublikasının müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri asanlıqla təhlil edir.
Azərbaycan Respublikasının möhkəmləndirilməsi və inkişafında Heydər Əliyevin rolunu dəyərləndirməkdə çətinlik çəkir.	Azərbaycan Respublikasının möhkəmləndirilməsi və inkişafında Heydər Əliyevin rolunu müəllimin köməyi ilə dəyərləndirir.	Azərbaycan Respublikasının möhkəmləndirilməsi və inkişafında Heydər Əliyevin rolunu bəzi səhvlərlə dəyərləndirir.	Azərbaycan Respublikasının möhkəmləndirilməsi və inkişafında Heydər Əliyevin rolunu sərbəst dəyərləndirir.

VIII FƏSİL. AZƏRBAYCAN YENİ MİNİLLİYİN BAŞLANGIÇINDA

Mövzu 52

Azərbaycan Respublikasının inkişafında yeni mərhələ

Alt standartlar:

1.3.1. Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

2.1.1. Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.

Təlim məqsədləri:

1. Azərbaycanın yeni minilliyin başlanğıcında insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

2. Azərbaycan Respublikasının inkişafını təbii amillərin və müxtəlif təsərrüfat sahələrinin inkişafı ilə əlaqələndirərək dəyərləndirir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi

Motivasiya: I blokda verilmiş hissə yardımçınız ola bilər. Şagirdlər I blokda verilmiş suallara fərziyyələr irəli sürdükdə siz onları lazımi istiqamətə yönləndirin. Motivasiya üçün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin çıxışlarından fraqmentlər də təqdim edə bilərsiniz. Ulu öndər Heydər Əliyevin layiqli davamçısı kimi prezident İlham Əliyevin siyasi addımları və ölkə üçün gördüyü işlər haqqında fərziyyələr irəli sürməklə öz düşüncələrini ifadə edən şagirdlərə fəallıq göstərmələri üçün imkan yaradın. İnsert üsulunun tətbiqi zamanı III blokda verilmiş sual və tapşırıqlardan istifadə edin. IV blokda verilmiş əlavə məlumatlar, VII blokda şəkillər mövzunun mənimsənilməsinə, eləcə də standartların tələbinə uyğun məqsədamüvafiq bacarıqların formalaşdırılmasına imkan yaradacaqdır.

Tədqiqat sualı: XXI əsrin əvvəllərində respublikanın həyatında hansı yeniliklər baş verdi?

Bu suala cavab axtarmaq üçün tapşırıqlar verilir.

I qrup – Azərbaycanın inkişafını təbii amillərin və müxtəlif təsərrüfat sahələrinin inkişafı ilə əlaqələndirərək fikirlərinizi qeyd edin.

II qrup – Dünya azərbaycanlılarının həmrəy olduğunu nümunələr əsasında izah edin.

III qrup – Yaşadığınız ərazidə (şəhər, rayon, kənd, qəsəbə) son dövrlərdə həyata keçirilən bərpə işləri və ya yeniliklər haqqında müzakirə apararaq dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirib öz fikirlərinizi qeyd edin.

IV qrup – Neft strategiyasının Azərbaycanın dünya dövlətləri ilə siyasi və mədəni əlaqələrinin inkişafına təsirini izah edin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Faktların dəqiqliyi	Təqdim etmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					

Kollektiv iş: Müasir Azərbaycan ordusu haqqında sənədli filmə baxıb müzakirə aparın. Dünya azərbaycanlılarının bir mərkəzdə təşkilatlanmasının əhəmiyyətini müzakirə edin.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər Azərbaycanda yeni minilliyin başlanğıcında insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə, yeni mərhələnin inkişafını isə təbii amillərin və müxtəlif təsərrüfat sahələrinin inkişafı ilə əlaqələndirərək dəyərləndirirlər.

Yaradıcı təbiiqetmə: Müdafiə Sənayesi Nazirliyinin müəssisələrində hazırlanan silah-sursat və hərbi texnika haqqında təqdimat hazırlayın.

Ev tapşırığı: "ASAN xidmət" mərkəzlərində hansı xidmətlərin verildiyi haqqında məlumat toplayın.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Refleksiya zamanı təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir.

Məsələn:

Cənubi Qafqazda hansı dövlət həyata keçirilən layihələrdən kənar qalmışdır?

Qeyri-neft sektoru dedikdə hansı sənaye sahələri nəzərdə tutulur?

Qeyri-neft sektorunu inkişaf etdirməkdə dövlətin məqsədi nədir?

Qiymətləndirmə meyarları: əlaqələndirmə, dəyərləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Azərbaycanda yeni minilliyin başlanğıcında insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirdikdə ciddi səhvlərə yol verir.	Azərbaycanda yeni minilliyin başlanğıcında insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri suallardan istifadə etməklə dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Azərbaycanda yeni minilliyin başlanğıcında insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir, lakin faktlarda bəzi səhvlərə yol verir.	Azərbaycanda yeni minilliyin başlanğıcında insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri sərbəst şəkildə dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

Azərbaycan Respublikasının inkişafını təbii amillərin və müxtəlif təsərrüfat sahələrinin inkişafı ilə əlaqələndirərək dəyərləndirərək səhvlərə yol verir.	Azərbaycan Respublikasının inkişafını suallardan istifadə etməklə təbii amillərin və müxtəlif təsərrüfat sahələrinin inkişafı ilə əlaqələndirərək dəyərləndirir.	Azərbaycan Respublikasının inkişafını təbii amillərin və müxtəlif təsərrüfat sahələrinin inkişafı ilə əlaqələndirərək bəzi səhvlərlə dəyərləndirir.	Asanlıqla Azərbaycan Respublikasının inkişafını təbii amillərin və müxtəlif təsərrüfat sahələrinin inkişafı ilə əlaqələndirərək dəyərləndirir.
---	--	---	--

Mövzu 53

Xarici siyasət

Alt standartlar:

- 1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
- 1.2.1. Eyni hadisəyə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.
- 3.1.2. Xarici dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Təlim məqsədləri:

1. Xarici siyasətlə bağlı mühüm hadisələrə dair xronoloji cədvəl hazırlayır.
2. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinə dair yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.
3. ABŞ, Avropa dövlətləri və qonşu dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, debat

Motivasiya: Dərslərdə öz əksini tapmış və I blokda verilmiş hissədən istifadə edərək motivasiya yarada bilərsiniz. Yaxud da lövhədə “strategiya” sözünü yazıb şagirdlərdən bu sözün mənasının nə olduğunu soruşun. Sonra Azərbaycan Respublikasının strateji mövqeyi haqqında suallar verin. Cavab alındıqdan sonra ölkənin əsas strategiyasının nə olduğunu soruşun. Şagirdlər müxtəlif fərziyyələr söyləyəcəklər. Siz onlardan xarici siyasətlə bağlı fərziyyələr aldıqdan sonra debati təşkil edin. Bildiyiniz kimi, debat üçün müzakirə ediləcək problem öncədən elan edilir.

Tədqiqat sualı: Azərbaycan Respublikasının xarici siyasəti istiqamətində hansı işlər aparılır?

I qrup – Türkiyə və Azərbaycanla bağlı “Bir millət, iki dövlət” ifadəsini əsaslandırın.

II qrup – Gürcüstanla strateji münasibətlərin qurulmasının əhəmiyyətini müəyyən edin.

III qrup – Araşdırın: hazırda dünyanın hansı ölkələri terrordan daha çox əziyyət çəkir?

IV qrup – “Hücum diplomatiyası” ifadəsini mənbəyə istinad edərək təhlil edin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Faktların dəqiqliyi	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					

Kollektiv iş: Kollektiv iş üçün debat təşkil edilir. Bu məqsədlə “Azərbaycan Respublikasının xarici siyasəti bu dövlətin böyük uğurlara imza atmasına imkanlar açdı” fikrini müzakirəyə qoymaq olar.

Bildiyiniz kimi, bu üsul, demək olar ki, müzakirələr əsasında qurulur. Onun tətbiqi zamanı hamının iştirakı vacibdir. Debat digər müzakirələrdən fərqli olaraq, müzakirə apardığı şəxsi yox, üçüncü tərəfi inandırmaq üzərində qurulur. Bu zaman tutarlı faktlar, arqumentlər göstərmək lazımdır. Üçüncü tərəfin “bəli, bu tərəf məni inandırdı” fikri təsdiq kimi götürülür.

Şagirdlər mövzunu araşdırmağa çalışır, əsas anlayışları izah edir, dəlillər yığmaq üçün müxtəlif mənbələrə müraciət etmiş olurlar. Bu zaman mənbələr üzərində işləmək bacarığı da formalaşır. Debatlarda natiqlik istedadını üzə çıxarmağa çalışan şagirdlər qərar vermək imkanına da sahib olurlar.

Debat zamanı rollaşdırma həyata keçirilir:

I qrup təsdiqləyici mövqedədir. Mövzunu olduğu kimi qəbul edir. Deyilmiş fikirlərin düzgün olduğunu təsdiqləyir.

II qrup təkzibedicidir. O, birinci qrupun fikirlərini təkzib edir və öz arqumentlərini gətirir.

III qrup isə hakim mövqedə dayanır. Bu qrup iki qrupun hansı biri daha dəqiq, dolğun və inandırıcı fakt gətirərsə, onun fikrini təsdiqləyir. Təbii ki, hakimin üzərinə bunu müəyyən etmək üçün böyük məsuliyyət düşür. Bir qədər münafişəli mövzu seçmək bu üsulun tətbiqi üçün səmərəlidir. Əgər sizin vaxtınız üçün debat üsulu münasib deyilsə, o zaman kollektiv tapşırıq verib onlardan icrasını tələb edə, aşağıdakı tapşırıqlardan istifadə etməklə bunu reallaşdırma bilərsiniz.

Azərbaycanın xarici siyasətinin əsas əlamətlərini müəyyən edin.

“Yeni qonşuluq” siyasətinin əsas məqsədlərini müəyyən edin.

Azərbaycanın ABŞ, Avropa dövlətləri, Türkiyə, Rusiya və Gürcüstanın strateji maraqları ilə bağlı mövqeyini dəyərləndirib cədvəl qurun.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər xarici siyasətlə bağlı mühüm hadisələrə dair xronoloji cədvəl hazırlayırlar. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinə dair yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir, ABŞ, Avropa dövlətləri və qonşu dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir, Azərbaycanın xarici siyasətinin əsas istiqamətlərini müəyyən edərək “Yeni qonşuluq” siyasətinin əsas məqsədlərini müəyyən edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: Bu mərhələ üçün aşağıdakı tapşırığı verə bilərsiniz.

Venn diaqramına əsasən, Azərbaycan Cümhuriyyətinin xarici siyasəti ilə Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyən edin.

Ev tapşırığı: Azərbaycan Respublikasının Cənubi Qafqazın aparıcı və lider dövlətinə çevrilməsi haqqında təqdimat hazırlayın.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Refleksiya üçün aşağıdakı suallardan istifadə etmək olar.

- Türkiyə dövləti Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı hansı mövqə tutmuşdur?
- Azərbaycan dövləti dünya ölkələri ilə hansı diplomatik müqavilələr imzalamışdır?
- Azərbaycanın beynəlxalq təşkilatlara üzv olmasının xarici siyasətə nə kimi təsiri oldu?
- Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin xarici siyasətdəki uğurları hansılardır?

Qiymətləndirmə meyarları: cədvəlhazırlama, müqayisəetmə, dəyərləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Xarici siyasətlə bağlı mühüm hadisələrə dair xronoloji cədvəl hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Xarici siyasətlə bağlı mühüm hadisələrə dair xronoloji cədvəl müəllimin köməyi ilə hazırlayır.	Xarici siyasətlə bağlı mühüm hadisələrə dair xronoloji cədvəli cüzi səhvlərlə hazırlayır.	Xarici siyasətlə bağlı mühüm hadisələrə dair sərbəst xronoloji cədvəl hazırlayır.
Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinə dair yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edərkən səhvlər edir.	Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinə dair yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları suallar vasitəsilə müqayisə edir.	Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinə dair yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları bəzi səhvlərlə müqayisə edir.	Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinə dair yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları sərbəst müqayisə edir.
ABŞ, Avropa dövlətləri və qonşu dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirərkən səhvlər edir.	ABŞ, Avropa dövlətləri və qonşu dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini suallar vasitəsilə dəyərləndirir.	ABŞ, Avropa dövlətləri və qonşu dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini cüzi səhvlərlə dəyərləndirir.	ABŞ, Avropa dövlətləri və qonşu dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini asanlıqla dəyərləndirir.

Mövzu 54

Mədəniyyətin inkişafında böyük uğurlar

Alt standartlar:

5.1.2. Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.

5.1.3. Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. Azərbaycan mədəniyyətini dünya mədəniyyətinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.
2. Mədəniyyətin inkişafında uğurlara dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, müzakirə

Motivasiya: Bu zaman I bloka aid “Azərbaycan xalqı tarixin hər bir mərhələsində dünya mədəniyyətinə öz töhfələrini vermişdir. Hazırda ölkəmiz sürətli iqtisadi inkişafı ilə seçilən Qafqazın lider dövlətinə çevrilmişdir” hissəsini oxuyub “Bəs mədəniyyətimiz bu inkişafa uyğunlaşa bilirmi? Mədəniyyət sahəsində hansı uğurlar qazanılmışdır?” suallarından motivasiya üçün istifadə edə bilərsiniz.

Yaxud da Heydər Əliyev Fondunun fəaliyyəti haqqında sənədli film və ya videoçarxı şagirdlərə nümayiş etdirin. Daha sonra bu barədə şagirdlərə suallar verib fərziyyələrini söyləməyə şərait yarada bilərsiniz. Başqa bir motivasiya üçün vasitə şəkillər ola bilər. Müasir dövrə aid mədəniyyətimizlə bağlı şəkillər nümayiş etdirə bilərsiniz.

Tədqiqat sualı: Azərbaycan Respublikasında mədəniyyətin inkişafında hansı uğurlar qazanılmışdır?

Bu suala cavab axtarmaq üçün tapşırıqlar verilir.

I qrup – Azərbaycanda təhsilin inkişaf istiqamətlərini müəyyən edin.

II qrup – İdmanın inkişafında prezident İlham Əliyevin rolunu dəyərləndirin.

III qrup – Elm sahələri ilə iqtisadiyyatın əlaqələrini izah edin.

IV qrup – Azərbaycan tarixinin tədqiqi və təbliğinin əhəmiyyətini izah edin.

V qrup – Azərbaycanın incəsənət sahəsindəki uğurlarını dünya incəsənətinin uğurları ilə müqayisə edin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Faktların dəqiqliyi	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					
V					

Kollektiv iş: İdman sahəsində uğurlarımız nəyin göstəricisidir? Əsaslandırın. Azərbaycan tarixi elminin inkişafının əhəmiyyətini müəyyən edin.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər mədəniyyətimizin inkişafında prezident İlham Əliyevin rolunu qeyd edərək Azərbaycan mədəniyyətini dünya mədəniyyətinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir, araşdırma apararaq Azərbaycanın incəsənət sahəsindəki uğurlarını dünya incəsənətinin (xarakterik əlamətləri ilə) uğurları ilə müqayisə edirlər. Azərbaycanda təhsilin inkişaf istiqamətlərini müəyyən edərək Azərbaycan tarixi elminin inkişafının əhəmiyyətini müəyyənləşdirir, mədəniyyətin inkişafına aid araşdırmalar aparır və nəticələri təqdim edirlər.

Yaradıcı təbiiqetmə: Müasir dövrdə Azərbaycan memarlığının çalarlarını özündə ifadə edən esse yazın.

Ev tapşırığı: Mədəniyyətimizin inkişafı ilə bağlı görülmüş işlər barədə məlumat toplayıb dəftərinizdə qeyd edin.

Refleksiya və qiymətləndirmə: Təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdləri fərdi şəkildə qiymətləndirə bilərsiniz.

Məsələ:

Dünyanın ən nüfuzlu universitetlərindən hansıları tanıyırsınız?

Azərbaycan elminin inkişafında hansı yeniliklər oldu?

İncəsənətin inkişafını nə ilə sübut edərdiniz?

Memarlığın inkişafına səbəb nə idi?

Mədəniyyətin inkişafı üçün prezident İlham Əliyev hansı tədbirləri həyata keçirdi?

Qiymətləndirmə meyarları: müqayisətmə, təqdimtmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Azərbaycan mədəniyyətini dünya mədəniyyətinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edərkən çoxlu səhvlər edir.	Azərbaycan mədəniyyətini suallardan istifadə etməklə dünya mədəniyyətinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.	Azərbaycan mədəniyyətini dünya mədəniyyətinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.	Azərbaycan mədəniyyətini dünya mədəniyyətinin xarakterik əlamətləri ilə əsaslandırılmış şəkildə müqayisə edir.
Mədəniyyətin inkişafındakı uğurlara dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim etməkdə çətinlik çəkir.	Mədəniyyətin inkişafındakı uğurlara dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edərkən səhvlərə yol verir.	Mədəniyyətin inkişafındakı uğurlara dair araşdırmalar aparır, nəticələrini sistem-siz təqdim edir.	Mədəniyyətin inkişafındakı uğurlara dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

I bölmə üzrə summativ qiymətləndirmə nümunələri

1. XIX əsrin I yarısında Azərbaycana köçürülmüşdür:

- A) Rus zadəganları, ermənilər, almanlar
- B) Təriqətçi və bidətçi ruslar, polyaklar, ermənilər
- C) Almanlar, ermənilər, gürcülər
- D) Təriqətçi və bidətçi ruslar, ermənilər, almanlar
- E) Təriqətçi və bidətçi ruslar, ermənilər, gürcülər

2. Şəhər məhkəmələrinə aid islahat əhalinin həyatına necə təsir edə bilərdi? Fikrinizi əsaslandırın.

.....

.....

.....

.....

3. Ermənilər Şimali Azərbaycanda daha çox hansı bölgələrdə yerləşdirilmişdi?

- A) I, II, VII
- B) III, IV, V
- C) II, IV, VI
- D) III, V, VI
- E) II, V, VII

4. Lənkəran üsyanına aid deyil:

- Hərbi Şura yaradıldı.
- Mirhəsən xan üsyana başçılıq üçün çağırılmışdı.
- Üsyançıların sayı 12 minə çatırdı.

5. Quba üsyanının xüsusiyyətlərini qeyd edin.

.....

.....

.....

.....

6. 1840-cı il 10 aprel qanununun nəticəsi:

- A) Rus dili ilə yanaşı, Azərbaycan dilinin işlənməsinə xüsusi diqqət verildi.
- B) Azərbaycan məmurlarının hüquq və vəzifələri genişləndirildi.
- C) Azərbaycanlı məmurlar idarəetmə orqanlarından uzaqlaşdırıldı və ruslarla əvəz edildi.
- D) Azərbaycanda ağa və bəylərin mülkiyyət hüquqları özlərinə qaytarıldı.
- E) Çarizmə qarşı müqavimət göstərməyənlərin əmlak və torpaqları əllərində qaldı.

7. Üsyanları xronoloji ardıcılıqla düzün.

1. Lənkəran 2. Şəki 3. Car-Balakən 4. Quba
A) 3, 4, 1, 2 B) 4, 3, 1, 2 C) 3, 1, 4, 2 D) 3, 1, 2, 4 E) 1, 2, 3, 4

8. Vətənimizin qədim zamanlardan 1813-cü ilə qədərki tarixini ardıcıl şəkildə özündə əks etdirən əsər:

- "Qarabağ tarixi"
- "Qarabağname"
- "Gülüstanı-İrəm"
- "Şəki xanlarının tarixi"

9. Xronoloji ardıcılıqla düzün.

- İlk dəfə buruq üsulu ilə neftin çıxarılması
- Bakıda vağzal binasının tikilməsi
- Bakı Şəhər Duması yaradıldı.

10. XIX əsrin 70-ci illərinə qədər Azərbaycanda neft sənayesinin inkişafına mənfi təsir edən amillər:

1. Neftdən sənaye miqyasında istifadə olunması
2. İltizam sisteminin mövcudluğu
3. Kəndlilərin məcburi əməyindən istifadə
4. Neft məhsullarına tələbatın az olması
5. Neft sənayesində xarici kapitalın ağalığı

- A) 1, 2, 3 B) 2, 3, 5 C) 1, 3, 5 D) 2, 3, 4 E) 1, 3, 4

11. Azərbaycanda 1870-ci il 14 may "Kəndli Əsasnaməsi"nin 1847-ci il "Kəndli Əsasnamələri"ndən əsas fərqi:

- A) Kəndlilərə 5 desyatin torpağın ayrılması
- B) Sahibkar kəndlilərinin bəylərdən asılılığının rəsmiləşməsi
- C) Bəy və ağaların torpaq üzərində hüquqlarının toxunulmazlığının ləğv edilməsi
- D) Dövlət kəndlilərinə pay torpaqlarından nəslə istifadə hüququnun verilməsi
- E) Kəndlilərin şəxsi asılılığının ləğv edilməsi və öz pay torpaqlarını satın almaq hüququnun verilməsi

12. Uyğun variantı tapın.

- Neft sənayesində iltizam sistemi ləğv edildi → 1872
- Nobel qardaşları şirkətinin əsası qoyuldu → 1880
- Qaraşəhər neft kəməri çəkildi → 1863

13. Zaqatala üsyanının başlaması üçün siqnal oldu:

- A) Temirxan-Şuradan 3 minlik rus ordusunun gətirilməsi
- B) Zaqatalaya hökumət komissiyasının göndərilməsi
- C) Hökumət komissiyasının ingiloy və muğalları asılılıqdan azad etmək təşəbbüsü
- D) Gürcüstanda kəndli islahatının keçirilməsi
- E) A.Qalacovun Balakən kəndində kilsə tikdirməsi

14. XIX əsrin son rübündə Azərbaycanda kəndli hərəkatının ən geniş yayılmış forması idi:

- A) nümayişlər
- B) qaçaqçılıq
- C) kəndli üsyanları
- D) tətillər
- E) vergilərdən imtina

15. Təbrizdə baş verən "Tənəki üsyanı"nın səbəb və nəticələrini qeyd edin.

.....

.....

.....

16. 1872-ci il Əsasnaməsinə görə qəza məktəblərini əvəz etdi:

- A) şəhər məktəbləri
- B) gimnaziyalar
- C) xalq məktəbləri
- D) rus-Azərbaycan məktəbləri
- E) üsuli-cədid məktəbləri

17. XIX əsrin II yarısında tanınmış Azərbaycan rəssamları:

- 1. X.Natəvan
 - 2. M.Nəvvab
 - 3. M.Q.İrəvani
 - 4. Q.Hacıbababəyov
 - 5. Məşədi Mirzə
- A) 1, 2 B) 2, 3 C) 3, 4 D) 4, 5 E) 2, 5

18. Xronoloji ardıcılığı müəyyən edin.

- 1. Milli teatrın yaranması
 - 2. İlk qadın gimnaziyasının açılması
 - 3. Milli mətbuatın əsasının qoyulması
 - 4. Bakıda ilk rus-azərbaycanlı məktəbinin açılması
 - 5. İlk kişi gimnaziyasının açılması
- A) 1, 3, 2, 5, 4 B) 3, 1, 2, 4, 5 C) 2, 1, 3, 4, 5 D) 1, 2, 3, 4, 5 E) 4, 2, 3, 1, 5

19. Fəhlələr “Mazut konstitusiyası” adlandırırdılar:

- A) Bakıda neft sənayeçiləri ilə fəhlələr arasında imzalanmış müştərək müqavilə
- B) “Nobmazut”un hazırladığı mazut istehsalını qaydaya salmaq tələbləri
- C) Rus inqilabının gedişində qəbul edilmiş konstitusiya
- D) Mazut istehsalını artırmaq üçün sahibkarlar arasında imzalanmış müqavilə
- E) Mazut istehsal edən fəhlələrə verilmiş hüquqlar

20. XX əsrin əvvəllərində baş vermiş iqtisadi böhrandan sonra Azərbaycan neft sənayesini əlində cəmləşdirən inhisar birliklərindən deyil:

- A) “Nobel qardaşları”
- B) “Oyl”
- C) “Şell”
- D) “Nobmazut”
- E) “Qafqaz və Merkuri”

21. 1905-ci ilin avqustunda çar hökuməti hansı bölgələrdə milli qırğın təşkil etmişdi?

- A) Şamaxı, Quba
- B) Bakı, Gəncə
- C) Şəki, Qazax
- D) Bakı, Şuşa
- E) Naxçıvan, Ordubad

22. 1905–1911-ci illər İran inqilabı adlanır:

- A) Milli azadlıq hərəkatı
- B) Burjua-demokratik inqilabı
- C) Məşrutə hərəkatı
- D) İrticaçı fəaliyyət
- E) Xalq üsyanı

23. Xronoloji ardıcılığı müəyyən edin.

1. “Molla Nəsrəddin” jurnalının nəşrə başlaması
2. İlk Azərbaycan operasının tamaşaya qoyulması
3. İlk Azərbaycan filminin çəkilməsi
4. Gəncədə Müəllimlər Seminariyasının açılması

- A) 3, 4, 2, 1
- B) 1, 3, 2, 4
- C) 2, 1, 4, 3
- D) 1, 3, 4, 2
- E) 1, 2, 4, 3

24. Azərbaycanın II, III və IV Dövlət Dumalarında iştirak edən nümayəndələrin adlarını sxem tərtib etməklə qeyd edin.

.....

.....

.....

II bölmə üzrə summativ qiymətləndirmə nümunələri

1. Xronoloji ardıcılığı tapın.

1. Bakıda mart hadisələri 2. Brest-Litovsk sülhü 3. Ərzincan barışıği
4. Zaqafqaziya Komissarlığının yaranması
A) 1, 2, 3, 4 B) 4, 3, 2, 1 C) 3, 2, 1, 4 D) 4, 3, 1, 2 E) 2, 1, 4, 3

2. 1918-ci ilin martında Bakıdakı qırğın zamanı müsəlmanlara qarşı birləşmiş qüvvələr:

1. Almanlar 2. Bakı Soveti 3. Erməni Milli Şurası 4. Eserlər 5. Daşnaklar
6. İngilislər
A) 2, 4, 6 B) 2, 3, 5 C) 1, 3, 5 D) 1, 4, 5 E) 4, 5, 6

3. Ərzincan barışığının nəticəsində:

- A) Qars və Ərdəhan Rusiyaya verildi.
B) Batum ermənilərə verildi.
C) Osmanlı dövləti Rusiyanın müttəfiqinə çevrildi.
D) Rus qoşunları Qafqaz cəbhəsindən geri çəkildi.
E) Şərqi Anadolu ruslar tərəfindən işğal olundu.

4. XIX əsrin əvvəllərində itirilmiş milli dövlətçilik bərpa edildi:

- A) Ş.M.Xiyabaninin rəhbərlik etdiyi milli hökumətin yaranması ilə
B) Bakı Xalq Komissarları Sovetinin yaradılması ilə
C) Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması ilə
D) Xüsusi Zaqafqaziya Komitəsinin yaranması ilə
E) Sentrokaspi diktaturasının yaranması ilə

5. 1919-cu il fevralın 28-də ilk dəfə Naxçıvanın general-qubernatoru vəzifəsinə kim təyin edildi? Bu general-qubernatorluğu yaratmaqda məqsəd nə idi? Cavabınızı qeyd edin.

.....
.....
.....

6. Xronoloji ardıcılığı tapın.

1. Azərbaycan dilinin dövlət dili elan olunması
2. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması
3. Üçrəngli dövlət bayrağının qəbul edilməsi
4. Milli Ordunun yaranması
A) 2, 1, 4, 3 B) 3, 4, 2, 1 C) 1, 2, 3, 4 D) 2, 4, 1, 3 E) 4, 1, 3, 2

7. De-yure və de-fakto nə deməkdir? Azərbaycan Cümhuriyyətinin müstəqilliyini de-yure və de-fakto tanıyan dövlətlərin adlarını yazın.

.....
.....
.....

8. Azərbaycanda bolşevik rejiminə qarşı baş vermiş üsyanların ardıcılığı:

1. Gəncə 2. Zaqatala 3. Lənkəran 4. Qarabağ
A) 1, 3, 4, 2 B) 3, 4, 2, 1 C) 2, 1, 3, 4 D) 1, 4, 2, 3 E) 4, 1, 3, 2

9. Xronoloji ardıcılığı tapın.

1. DQMV-nin təşkili 2. ZSFSSR-in yaradılması 3. SSRİ-nin təşkili
4. Naxçıvan MSSR-in təşkili
A) 1, 2, 3, 4 B) 2, 3, 1, 4 C) 3, 4, 2, 1 D) 1, 4, 3, 2 E) 1, 2, 4, 3

10. 1930-cu illərin repressiya qurbanlarından deyil:

- A) Hüseyn Cavid B) Mikayıl Müşfiq C) Əli Nəzmi
D) Süleyman Rüstəm E) Əhməd Cavad

11. Ərəb əlifbasından latın əlifbasına keçildikdən 10 il sonra:

- Pedaqoji Tibb və Kənd Təsərrüfatı İnstitutları açıldı.
 "Savadsızlıqla mübarizə" kampaniyası başladı.
 Kiril-rus əlifbasına keçilməsi haqqında qərar verildi.

12. Hansı Azərbaycan diviziyası 1945-ci il mayın 2-də Berlinin Brandenburq darvazası üzərinə qələbə bayrağı sancmışdır?

- A) 77-ci diviziya B) 223-cü diviziya C) 416-cı diviziya D) 271-ci diviziya
E) 402-ci diviziya

13. 1945–1946-cı illərdə Cənubi Azərbaycanda Milli hökumətin milli mədəniyyətin əsaslarını yaratmaq sahəsində gördüyü tədbirlər:

1. Azərbaycan dili Azərbaycan ərazisində rəsmi dövlət dili elan olundu.
2. Məktəblərdə xarici dil kimi rus dili tədris edilməyə başladı.
3. Təbriz Universiteti təsis edildi.
4. Fars dilində yazmış azərbaycanlı şairlərin əsərləri tərcümə edildi.
5. Türkiyədən təhsil sahəsi üzrə mütəxəssislər dəvət olundu.
A) 1, 3 B) 2, 4 C) 3, 4 D) 3, 5 E) 2, 5

14. Şeyx Şamilin mübarizəsini azadlıq hərəkatı kimi dəyərləndirdiyinə görə tənqid edilən və “Stalin mükafatı”ndan məhrum edilən filosof alim:

.....
.....
.....

15. XX əsrin 40-cı illərinə aid hadisələri seçin.

- Mingəçevir SES-in istifadəyə verilməsi;
- Neft daşları”nda ilk neft quyusunun fontan vurməsi;
- S.C.Pişəvərinin başçılığı ilə Milli hökumət yaradılması;
- İmam Mustafayevin Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi seçilməsi.

16. Qanunauyğunluq pozulmuşdur:

- A) Tokay Məmmədov – memar
- B) Səttar Bəhlulzadə – rəssam
- C) Qara Qarayev – bəstəkar
- D) Xan Şuşinski – xanəndə
- E) İsmayıl Şıxlı – yazıçı, şair

17. Heydər Əliyevin fəaliyyətinə aiddir:

1. 1978-ci ildə Azərbaycan SSR-in Konstitusiyasına Azərbaycan dilinin dövlət dili olması haqqında maddənin daxil edilməsi;
2. AŞPA-nın vitse-prezidenti və büro üzvü seçilməsi;
3. “Əsrin müqaviləsi”nin imzalanması;
4. “ASAN xidmət”in yaradılması.

- A) 1, 2 B) 1, 3 C) 2, 3 D) 2, 4 E) 1, 4

18. Ermənistan SSR Ali Soveti nə vaxt “Ermənistan SSR və Dağlıq Qarabağın birləşdirmək haqqında qərar” qəbul etmişdir?

- A) 1990-cı il 4 yanvar B) 1988-ci il 30 may C) 1989-cu il 1 dekabr
- D) 1991-ci il 18 noyabr E) 1989-cu il 19 yanvar

19. Hansı hadisə Azərbaycanda xalq hərəkatının başlanmasına səbəb oldu?

- A) Naxçıvanda baş verən hadisələr B) Sumqayıt hadisələri
- C) Dağlıq Qarabağdakı ermənilərin separatizmi D) 20 Yanvar faciəsi
- E) Qarakənd faciəsi

20. Xronoloji ardıcılığa əsasən işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərinin adlarını və işğal tarixlərini yazın.

.....
.....
.....

21. Heydər Əliyev Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi təyin edildikdən neçə il sonra birinci dəfə Azərbaycan Respublikasının prezidenti seçildi?

- A) 15 il B) 31 il C) 29 il D) 24 il E) 21 il

22. Xronoloji ardıcılığı müəyyən edin.

1. Azərbaycanın MDB-yə daxil olması
 2. Əsrin müqaviləsi
 3. Gəncə qiyamı
 4. Azərbaycanla Ermənistan arasında atəşkəsin elan edilməsi
- A) 3, 1, 2, 4 B) 2, 3, 4, 1 C) 3, 1, 4, 2 D) 1, 2, 4, 3 E) 2, 4, 3, 1

23. 2008, 2013 və 2018-ci illərdə baş vermiş oxşar hadisə:

- Azərbaycan Respublikasında prezident seçkiləri keçirilmişdir.
- Dünya Azərbaycanlılarının qurultayları keçirilmişdir.
- Avropa oyunları keçirilmişdir.

24. 2001-ci ildə Azərbaycan üzv olmuşdur:

- GUAM təşkilatına
- BMT-yə
- Avropa Şurasına

25. Azərbaycan tarixində ilk dəfə hansı abidə UNESCO-nun "Dünya mədəniyyəti irsi" siyahısına daxil edildi?

- A) Şəhidlər xiyabanı
- B) Şirvanşahlar sarayı
- C) Şəki Xan sarayı
- D) Şah Abbas məscidi
- E) Gələrsən-Görərsən qalası

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

Dərslik üzrə istifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Azərbaycan atlası tarixi. Bakı, 2007.
2. Azərbaycan tarixi. Yeddi cilddə. IV–VII c., Bakı, 2007.
3. Azərbaycan tarixi (XIX–XX əsrin əvvəli). Bakı, 2010.
4. Həsənov Ə.M. Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti. Bakı, 2005.
5. İrəvan xanlığı: Rusiya işğalı və ermənilərin Şimali Azərbaycan torpaqlarına köçürülməsi. Bakı, 2009.
6. Qurbanlı Ə. Azərbaycan türklərinin Ermənistandan deportasiyası (1947–1953). Bakı, 2004.
7. Mahmudov Y.M., Şükürov K.K. Qarabağ: real tarix, faktlar, sənədlər. Bakı, 2009.
8. Nəcəfli G.C. 1918–1920-ci illərdə Şərqi Anadolu, Naxçıvan və İrəvan bölgəsində ermənilərin türk-müsəlman əhaliyə qarşı törətdikləri soyqırımı. Bakı, 2014.

Metodik vəsait üzrə istifadə edilmiş ədəbiyyat

1. A.Əhmədov. Ümumi təhsil sistemində kurikulum islahatı: real nəticələrə doğru. “Kurikulum” jurnalı, 2008, №1.
2. A.Mehrabov. Öyrədən və öyrənən münasibətlərin tənzimlənməsində interaktiv metodların (yanaşmaların) rolu. Azərbaycan Respublikası Təhsil Problemləri İnstitutu, “Elmi əsərlər”, Bakı, 2008, №4.
3. A.Mehrabov. Təhsilin yeni məzmununun bəzi konturları. “Kurikulum jurnalı”, 2008, №1.
4. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 2003.
5. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Sahəsində İslahat Proqramı. Bakı, 1999.
6. Azərbaycan Respublikasının ümumi təhsil sistemində Qiymətləndirmə konsepsiyası. “Azərbaycan müəllimi” qəzeti, 6 fevral 2009.
7. Azərbaycan təhsili XXI əsrin astanasında. Bakı, 1998.
8. “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2009.
9. Ə.Abbasov. Kurikulum islahatının əsas istiqamətləri. “Azərbaycan məktəbi” jurnalı, 2011, №4.

10. Ə.Abbasov. Yeni kurikulumların səciyyəvi xüsusiyyətləri. “Kurikulum” jurnalı, 2008, №1.
11. Ə.Əlizadə. Müasir Azərbaycan məktəbinin psixoloji problemləri. Bakı, 2004.
12. Ə.Əlizadə. Yeni pedaqoji təfəkkür. Bakı, 2001.
13. Ə.Qocayev, Ş.Qocayeva, S.Əliyeva. Tarixi anlayış və terminlərin izahlı lüğəti. Bakı, 2002.
14. Ə.Qocayev. Tarixi şəxsiyyətlər. Bakı, 2008.
15. F.Kərimov, M.Əhmədova, G.Varella və b. İntegrativ kurikulum: mahiyyət və nümunələr. Bakı, 2006.
16. İ.Cəbrayılov. Azərbaycan tarixi fənni üzrə təhsil standartlarının hazırlanması məsələləri. Təhsilin aktual problemləri. Bakı, 2007.
17. İ.Rüstəmov. Gələcəyə istiqamətlənmiş böyük siyasət. “Gənc istedad” jurnalı, 2009, №1-2.
18. M.Mərdanov, F.Şahbazlı. Azərbaycanın təhsil siyasəti (1998–2005). I, II kitab. Bakı, “Təhsil”, 2005.
19. M.Mərdanov, R.Ağamaliyev, A.Mehrabov. Təhsil sistemində monitoring və qiymətləndirmə. Bakı, 2003.
20. M.Mərdanov. Azərbaycan təhsili dünən, bu gün, sabah. Bakı, “Təhsil”, 2006.
21. M.Mərdanov. Azərbaycan təhsili inkişaf yollarında. (Müəllimlərin XIII Qurultayına hesabat məruzəsi), 2008.
22. R.Hüseynov, N.Mehdiyeva. Məktəbdə tarixin tədrisinin perspektivləri. “Tarix, insan və cəmiyyət” jurnalı, Bakı, 2006, №1-(2).
23. R.Hüseynov, N.Mehdiyeva. Tarix fənnindən şagirdlərin bilik və bacarıqlarının yoxlanılması və qiymətləndirilməsi prinsipləri və metodları. “Tarix, insan və cəmiyyət” elmi metodik jurnalı, Bakı, 2009, №1-2.
24. R.Hüseynov. Azərbaycan tarixi tədrisinin bəzi məsələlərinə dair. “Azərbaycan məktəbi” jurnalı, 2010, №1.
25. R.Məlikov, N.İbrahimov. Məktəblinin tarix lüğəti. Bakı, 2004.
26. R.Məlikov, T.Nəcəfli. Tarixin interaktiv təlimi. VII, Bakı, 2002.
27. R.Qəndilov, S.Tağiyeva, Ş.Qocayeva və b. Həyati bacarıqlara əsaslanan təhsil. Müəllimlər üçün tədris vəsaiti (X–XI siniflər). Bakı, 2006.
28. S.Ağayev. Tarixin tədrisində interaktiv təlim metodunun tətbiqi təcrübəsindən. Bakı, 2009.

29. Tarixin tədrisində müasir üsullar (şərhlər, tövsiyələr, nümunələr). Bakı, 2000.
30. Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartları və proqramları (Kurikulum). Kurikulum jurnal, 2010, №3.
31. Y.Mahmudov. Azərbaycan tarixində Heydər Əliyev şəxsiyyəti. Bakı, 2002.
32. Z.Veysova. Fəal təlim metodları. Bakı, 2007.
33. Амонашвили Ш.А. Воспитательная и образовательная функция оценки учения школьников: Экспериментально-педагогическое исследование. М.: Педагогика, 1984.
34. Linda S. Levistik, Keith C.Barton. Doing history, New York, 2011.

Buraxılış məlumatı

AZƏRBAYCAN TARİXİ 9

Ümumtəhsil məktəblərinin 9-cu sinfi üçün
Azərbaycan tarixi fənni üzrə dərsliyin (qrif nömrəsi: 2020-045)

METODİK VƏSAİTI

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər:	Sevil Bəhrəмова Leyla Hüseynova
İxtisas redaktoru	Güntəkin Nəcəfli
Buraxılışa məsul Üz qabığının dizaynı	Rafiq Kazımov Nurlan Nəhmətov
Səhifələyici	Bəxtiyar Ələkbərov
Redaktor	Ülkər Məmmədova
Korrektor	Nübar Qarayeva
Texniki redaktor	Sevinc Yusifova
Baş redaktor	Nərgiz Cabbarlı
Texniki direktor	Xəqani Fərzaliev
Nəşriyyat direktoru	Sevil İsmayılova

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi 10. Fiziki çap vərəqi 12. Formatı 70x100^{1/16}.
Kəsimdən sonra ölçüsü: 165x240. Səhifə sayı 192.
Şriftin adı və ölçüsü: məktəb qarnituru 10-12. Ofset kağızı. Ofset çapı.
Sifariş_____. Tiraj 7281. Pulsuz. Bakı – 2020

Əlyazmanın yığıma verildiyi və çapa imzalandığı tarix: 18.08.2020

Nəşriyyat:

“Şərq-Qərb” ASC
(Bakı, AZ1143, Hüseyn Cavid küç., 111)

Çap məhsulunu istehsal edən:

“Radius MMC” mətbəəsi
(Bakı şəhəri, Binəqədi şossesi, 53)

Pulsuz